

Uwe liefhebbende
Zenobie

Correspondentie van
Zenobie van Lennep
uit de jaren 1846-'69

Uwe liefhebbende
Zenobie

Correspondentie van Zenobie van Lennep
uit de jaren 1846 - 1869

Verzameld en van aantekeningen voorzien
door Koen Fijma

Versie 2020
corona

Copyright © 2014,2020 Koen Fijma

Contact: dekatdiemoppenat@xs4all.nl

Een gedrukt exemplaar van de 2014 versie van dit boek kan op internet worden besteld bij www.Lulu.com .

Voorwoord

Een verhuizing van mondain Den Haag naar de dode Zuiderzeestad Enkhuizen kan niet gemakkelijk zijn geweest voor een jongedame op huwbare leeftijd. Het overkwam Zenobie van Lennep, de hoofdpersoon van dit boek. Ze leefde van 1820 tot 1901, de tijd van Koningin Victoria, Dickens en de Camera Obscura.

Eenmaal gewend aan haar nieuwe woonplaats, begon ze verhalen te schrijven, ze was welopgevoed en vond dat ze iets nuttigs moest bijdragen aan de maatschappij.

Met Enkhuizen mocht het dan economisch slecht gaan, er waren wel veel literaire activiteiten die een beginnend schrijfster konden inspireren. Lezers en dichters hadden zich verenigd in genootschappen, zoals in die tijd gebruikelijk was. In het winterseizoen organiseerden de genootschappen openbare vergaderingen waar de leden voordrachten gaven voor een talrijk publiek. Volgens overlevering deden ze dat met bulderstem, rollende r's en molenwiekende armen. Onder de toehoorders bevonden zich veel dames, tot groot genoegen van de redenaars:

Ja, waar liefde en schoonheid huizen,
Licht geluk en heil ons aan,
Vrouwen, Meisjes van Enkhuizen,
Blijf ons zoo steeds gadeslaan!

In die omgeving heeft Zenobie een aantal interessante verhalen over haar woonplaats geschreven. Ze vond haar onderwerpen in het dagelijks leven, zoals een tocht met zestig bootjes naar de kermis in Grootebroek en een feestavond in de Doelen, maar ze schreef ook een historische verhandeling over de opstand tegen het Spaans bewind in 1572.

Met Enkhuizen heb ik een speciale band omdat mijn voorouders er woonden. Ik ben daarom op zoek gegaan naar meer werk van de schrijfster over de stad. In het Stadsarchief van Amsterdam stuitte ik op een bundeltje van haar brieven. En die brieven waren eigenlijk boeiender dan de

verhalen. Ook bij de Koninklijke Bibliotheek en in andere archieven, tot in Duitsland toe, bleek correspondentie van haar te liggen.

Toen al die brieven, en dat zijn er ruim tachtig, eenmaal op volgorde van datum lagen, kwam er een levensverhaal naar voren dat me bezig heeft gehouden. In de correspondentie met haar verre neef Jacob van Lennep, professor Hendrik Tydeman, Betje Fievez van Lennep en anderen, staat een pakkend en soms treurig verslag van het leven van een vrouw van goeden huize uit de negentiende eeuw. Ze raakt financieel en geestelijk in de problemen, maar komt er uiteindelijk toch weer bovenop.

Omdat ik tijd, interesse en een meelevende vriendin heb, ben ik de brieven gaan intikken. Met dit boek als resultaat.

Van een klein aantal heb ik stukken tekst weggelaten. In de brieven van Zenobie aan Hendrik Tydeman gaat dat bijvoorbeeld om historische verhandelingen die ze ter beoordeling opstuurt. In de correspondentie met Jacob van Lennep wordt uitvoerig ingegaan op de stamboom van de familie, met lange lijsten voorouders die ik de lezer bespaar.

De brieven zijn in de originele vorm weergegeven met de spelling en stijl van de negentiende eeuw. Dat leest in het begin wat moeilijk, maar het went snel. Betje Fievez heeft een heel eigen manier van spellen en ook dat is niet aangepast. Verbeteren zouden de leesbaarheid misschien verhogen, maar een deel van de charme van haar brieven zou verloren gaan.

Bij het omzetten van de handschriften naar typewerk zullen er wel een aantal onjuistheden in de tekst geslopen zijn. Niet iedereen schreef even duidelijk. Het haastige schrift van Hendrik Tydeman en de hanenpoten van Truitje Toussaint zijn lastig te lezen en daarom beperk ik me bij die twee soms tot fragmenten in plaats van complete brieven. Aan de vertaling van het Duits, Frans en Latijn heb ik me niet gewaagd.

Van Zenobie's correspondentie zal niet meer dan een klein deel in de archieven bewaard zijn gebleven en u vindt hier dan ook geen aaneengesloten serie brieven, maar plukken uit de periode 1846-1869. Hier

en daar heb ik wat uitleg kunnen toevoegen, maar er blijft nog veel te raden over.

Versie 2020:

In deze versie van het boek zijn een aantal brieven toegevoegd:

Een brief d.d. 30 maart 1849 van haar nicht Cornelia van Lennep Coster en neef Jerome de Vries, een brief d.d. 13 maart 1847 van Zenobie aan de barones van Schimmelpennick en een brief d.d. 30 juni 1847 aan haar nicht Mietje in Doetinchem. Verder nog haar olografisch testament uit 1850 met een nooit verstuurde brief aan Jacob van Lennep. Van Jacob van Lennep zelf is de brief opgenomen die hij schreef als introductie voor de roman Juweelen.

Er zijn verbeteringen en aanvullingen in de tekst waarvoor ik alle aandachtige lezers bedank en speciaal Henny Verheijen. Zij schreef in 1989 een scriptie waarin elf brieven van Zenobie zijn opgenomen en die heb ik mogen gebruiken om een aantal leesfouten te corrigeren en ontbrekende zinnen aan te vullen.

Om het verhaal wat beter uit de verf te laten komen heb ik hier en daar wat uitleg toegevoegd. En voor de navorsers is er een bijlage met de vindplaats van de brieven.

Inhoud

1. Enkhuizen in 1846.....	11
De letterkundige kring	17
Een Eerste Maandag in Augustus	19
Kritiek op het werk van H.J. Schimmel.....	30
2. Kennismaking met Jacob van Lennep	31
Een bijdrage voor de Holland Almanak	34
Haar moeder wordt ernstig ziek.....	37
Bange dagen	43
Verder met Holland.....	47
De vriendelijke bemoeial.....	50
Gij zult mijne droefheid beseffen.....	52
Relaas van haar leven sinds Den Haag	54
Het enlèvement van juffrouw Erdbrink.....	62
Het eerste testament	65
3. Een dramatische wending.....	68
Opgepakt en vervoerd.....	70
4. Terug in het gewone leven.....	73
Hernieuwd contact met Jacob van Lennep	73
Het verhaal van haar opsluiting en terugkeer.....	76
Naar Wageningen.....	84
Jan van Lennep	89
Het tweede testament.....	93
Eerste vertaling van Auerbachs werk	101
Eindelijk een brief van Jacob.....	107
Buiten in Twello	108

Juweelen uitgegeven	113
Naar Enkhuizen en Doetinchem.....	120
In Dresden bij neef Thin van Keulen.....	123
Een lesje Hoog- en Laagduits.....	131
De gedichten van nicht Perine	134
Uitgever Hijman Binger	142
De van Lenneps in Overijssel	148
Van Lenneps in Amerika en Engeland	156
Van Lenneps in de Levant.....	161
Klaasje Zevenster	165
5. Betje.....	168
Jacob introduceert zijn buitenechtelijke dochter	168
De dames gaan samenwonen	172
Zorgen over Betje	177
Klaasje Zevenster wordt niet begrepen.....	183
Brieven van Betje	187
Het pensioen	196
Anna Groneman en het leven in Zutphen	202
Zenobie over Betje	206
Klaasje Zevenster en de zuurkooleter	211
De toestand van Jacob, zijn vrouw, Bet en Fievez.....	218
Slechte berichten uit de Oost	224
De dames krijgen grote ruzie.....	230
Fievez overleden, paniek in huize van Lennep	233
Henriette Vaupel Kleijn over Betje	238
Jacob ernstig ziek in Oosterbeek.....	245
Het einde van een bijzonder leven	250
Betje verhuist naar Den Haag	257
Nawoord	263

Uit het dagboek van Alexander Ver Huell	264
De bronnen.....	271
Bijlage: Waar de brieven gevonden zijn.....	272

Zenobie Catharina Caroline van Lennep

Zenobie op latere leeftijd. Dit is de enige foto van haar die ik heb kunnen vinden.

1. Enkhuizen in 1846

De negentiende eeuw is een moeilijke tijd voor Enkhuizen. De handel en visserij zijn sterk teruggelopen, er is grote werkeloosheid en het aantal inwoners blijft dalen. Huizen worden afgebroken om met de verkoop van het puin nog wat te verdienen. Stadsdichter Harme Bevoort verzucht:

O ja, Verdwenen is uw luister,
Verzonken in een tastbaar duister,
O, eens zo schoone Vaderstad!

Maar dat wil niet zeggen dat de bewoners bij de pakken neerzitten. Er is een bloeiend cultureel leven, er wordt veel gelezen, gedicht en voorgedragen. Dat doet men bij voorkeur georganiseerd in genootschappen. De leden van die genootschappen komen uit alle lagen van de bevolking, maar de middenstand levert het grootste aandeel. Vrouwelijke leden zijn echter een uitzondering.

Leiden, 11 mei 1846.

Brief van professor Hendrik W. Tydeman aan uitgever Hendrik Frijlink in Amsterdam.

Weledele Heer!

Ik wenschte wel dit opstel (waarover zie de aansteek) geplaatst te zien in Ued. geacht en veelgelezen Lees kabinet. Honorarium wordt er niet gevraagd, maar eene 25 exemplaren, apart gepagineerd. Op Siegenbeeksche spelling en ook op interpunctie zal uw corrector wel eenige acht willen geven en de Heer Mr. Jeronimo de Vries jr. gehuwd met een nicht van de schrijfster en ook met haar bekend, zal wel eene laatste revisie willen nazien.

[...]

Met achting & Ued. Dw. Dienr. H. W. Tydeman

De schrijfster van voorgenoemd opstel is Zenobie Catharina Caroline van Lennep (Den Haag 1820 - Zutphen 1901). Ze is de dochter van Gerrit van Lennep, redacteur van de Staatscourant in Den Haag, en Berendina Joanna van Jordan. Na de dood van Gerrit in 1833 verhuizen moeder en dochter naar Berendina's geboorteplaats Enkhuizen. Niet omdat Den Haag niet meer bevalt, maar vanwege de financiën. Berendina krijgt geen pensioen van het ministerie en de jongste broer van haar overleden echtgenoot, een predikant uit Almelo, heeft het grootste deel van het familiekapitaal zoekgemaakt. Met het geld dat haar nog rest koopt ze in 1843 een respectabele woning op de Wierdijk in Enkhuizen, ongeveer op de plek waar men nu een entreekaartje koopt voor het Zuiderzeemuseum. De stad is in verval en de huizen zijn er goedkoop.

Voor een jonge juffrouw van begin 20 is er in de stille stad echter niet veel te beleven en Zenobie besluit om te gaan schrijven, in navolging van haar overleden vader. Ze wordt daarin gesteund door de Leidse professor Hendrik Willem Tydeman die een oude studievriend van haar vader is. Hij heeft contact gehouden met moeder en dochter, bezoekt Enkhuizen jaarlijks en kent er alle belangrijke mensen.

Met zijn gezag en reputatie kan hij ook de uitgevers er makkelijk toe bewegen om stukjes van Zenobie te plaatsen, zoals het voorgaande fragment uit zijn brief aan Frijlink illustreert. Hij hoopt niet op plaatsing maar wenst het en welke uitgever gaat een geacht Leids professor tegenspreken?

Zenobie schrijft haar stukjes en stuurt ze naar de professor ter beoordeling. Die corrigeert en beknort haar en stuurt het werk rond in zijn vriendenkring, waaronder de Alkmaarse schrijfster Truitje Toussaint. Die heeft enige twijfels over het talent van zijn leerlinge. Ze schrijft Tydeman terug naar aanleiding van "Bernadotte", een stukje van Zenobie over de Zweedse koning:

Hoog Geachte Vriend!

[...]

Dank voor het inzien van Bernadotte. De stijl is naar mijn idee goed, en vloeiend, doch heeft niets nieuws noch karakteristieks, dit vind ik ook van de historische opmerkingen. Ik zeg dit in opregtheid, in de overtuiging dat u mijn oordeel eerlijk wilt weten; en omdat het gevaarlijk is eene vrouw een vak op te dringen waarvoor zij niet eene gemarkeerde roeping heeft. Ik zeg dit niet om juffr. Z. het schrijven te ontraden, ik zeg het alleen omdat ik voor haar liever had gezien gebreken – maar die van oorspronkelijkheid en fantasie getuigden dan dit gewone doch onberispelijke; Indien mej. Z. eenig stukje mogt hebben dat zij wilde geplaatst zien, hier of daar, zal ik mij gaarne vermoeijen het te doen plaatsen op de meest voordelige wijze. Doch reeds is mijn tijd verbruikt. Ik word zoo aanstonds afgehaald en moet dus eindigen;

[...]

Uwe diensw. Vriendin A.L.G. Toussaint

Enkhuizen, 24 juni 1846.

Brief van Zenobie aan Hendrik Tydeman.

Ze stuurt nieuwe delen van een historische verhandeling ter beoordeling en vertelt over het leven in Enkhuizen waar de kermis net achter de rug is.

Ziedaar lieve professor! eene nieuwe zending.

Ik weet, gij houdt er niet van gebruik te maken eener gelegenheid om eenen brief te versturen, maar bij dit pakje was toch geen bijzondere haast, en Daantje uwe voormalige meid bood zich aan om het mede te nemen en het scheen haar veel genoeg te zullen doen indien ik haar er mede belastte.

Ik wilde het haar niet weigeren. Ik ontmoette haar bij de oude gediensstige geest van wijle Juffrouw Vaillant. Deze goede vrouw verzoekt gewoonlijk eenige dames der stad bij zich op de thé, bij gelegenheid der Enkhuizer kermis die voor hare deur staat.

Zoo kwam het dat wij bij haar waren en het Leydsche dienstmeisje er in kwam en zich aan ons bekend maakte. Ik twijfel niet of zij zal u deze papieren zonder verwijl bezorgen.

Nu hoop ik toch eens weldra tijding van u te ontvangen. Ik weet wel dat gij mijn niet vergeet lieve Professor, ik weet dat ik u bezig houde en dat ik u grooten dank schuldig ben, maar ik verlang toch hartelijk naar bericht van u.

Ik hoorde dat uwe jongste zoon, die wij eens in uwe ziekenkamer ontmoet hebben, thans ook te huis is. Dat verheugt ons voor u en uwe echtgenoote. Ik hoop dat gij allen wel zult zijn. Gij moet de groeten hebben van de jonge Pan, die nooit verzuimt wanneer hij mij spreekt, mij naar u te vragen.

[...]

Mama brengt mij haren brief en ik lees dien om in de mijne niet in onnodige herhalingen te vallen. Ze heeft mij ontheven van alle mededeelingen over de drukten van de afgelopen week. Ik heb gedurende deze kermis van Enkhuizen meer genoeg gehad dan ik mij voorgesteld had te zullen hebben; maar ik ben blijde dat de verstrooiingen weder opgehouden hebben.

Wij zullen deze zomer uit de stad dienen te gaan om de familie eens weder te zien. Daar verlang ik wel eens na, maar ik wenschte gaarne voor het begin van augustus de brieven over de Grieksche vrouwen en die over de Romeinsche dames af te werken; Zoo dat ik wel gierig op mijn tijd mag zijn.

Mama heeft u van de Kermispret verteld, maar de rouwmaar van Enkhuizen laat zij onaangeroerd. Het zal dus aan mij zijn om u die op te dischen. De couranten zullen dat nieuws weldra ruchtbaar maken. Mevrouw Snoeck van Lozen is den 20 dezer overleden. Het is nog onzeker hoe hare overblijvende dochters zullen doen, of zij hier zullen blijven of naar Leijden gaan wonen.

Ik zend u heden wederom zooveel, waarde en geëerde vriend, dat mijne babbelarij wel mag staken. Vaarwel. Ik verlaat u nog niet want ik ga mij nog met de 14e brief bezig houden.

Van ganscher harte uwe liefhebbende
Zenobie van Lennep.

Berendina Joanna van Jordan (1790-1849)

De moeder van Zenobie. Het is een miniatuurportret op ivoor dat rond 1820 is geschilderd. (Bron: RKD).

De letterkundige kring

In het rustige Enkhuizen heeft Zenobie's schrijverscarrière ondertussen voor wat opwinding gezorgd. Ze mag bij uitzondering vergaderingen bijwonen van de lokale letterkundige vriendenkring, die er eigenlijk alleen voor de heren is. Daar kan ze van gedachten wisselen met plaatselijke coryfeeën als dominee Dirk Harting en de dichters Harme Bevoort en Scipio Oudkerk Pool. Maar als ze er vervolgens in slaagt om met behulp van Tydeman haar stukjes geplaatst te krijgen in een gerenommeerd maandblad, wat de meeste leden van de kring nog niet gelukt is, dan krijgt ze het aan de stok met een paar van haar literaire vrienden.

Dat komt naar buiten als in de zomer van 1846 Zenobie's opstel "Het Nanut" wordt gepubliceerd in Het Leeskabinet, een tijdschrift voor de beschaafde kringen. Het verhaal gaat over een discussie tussen de bezoekers van een vergadering van Het Nut, die zich afvragen of de omstandigheden die bij de geboorte van de mens bestaan, zijn toekomst bepalen. Hendrik Tydeman schrijft er het volgende voorwoord bij om de kritiek van sommige Enkhuizers op zijn pupil te pareren:

Uit Het Leeskabinet voor 1846:

Het fond of de schering van dit stukje is eene voorlezing, in eene voorname stad van Noord-Holland, door een kundig en geestig man gehouden in een letterkundigen vriendenkring, doch waarbij ook dames als toehoorderessen werden toegelaten. Eene zoodanige, een meisje van voortreffelijken aanleg en zucht tot oefening (en mij dierbaar, als eenig nagebleven kind van een akademievriend van mij), had zich vermaakt met die voordragt op te schijven, met bijwerk in te kleeden, en er verder hare aanmerkingen op te *broderen*.

Zij zou dit stukje *en portefeuille* gehouden hebben, indien niet dezelfde verhandelaar, bij eene volgende gelegenheid, geschenen had eens toespeling te maken op haar als "schrijfster," hetgeen zij toen nog niet was; want enkele bladzijden, die ik buiten haar weten, tot hare aanmoediging

om de pen te blijven hanteren, in een maandwerk had doen plaatsen, qualificeerden haar geenszins als zoodanig.

Zij klaagde mij dit, en ik betoogde haar, dat de natuurlijkste wraak *en replique* was, den spreker de maat vol te meten, en hem tevens te regtvaardigen, door mij te vergunnen, het stukje aan een geacht tijdschrift ter uitgave aan te bieden.

H. W. T.

Een Eerste Maandag in Augustus

Leiden, 7 september 1846.

Brief van Hendrik Tydeman aan uitgever Hendrik Frijlink met een nieuw verhaal van Zenobie.

Weledele Heer,

Hierbij heb ik het genoegen U een tweede opstel van mijn jonge Enchuiser vriendin aan te bieden – maar zij had dan gaarne dat het reeds 1 October in 't licht kwam, later in 't jaar word het zoo grau en guur voor zeilpartijen, en tot 1847 te wachten maakt het stukje te oudbakken.

Zie of dat gij dit nog schikt. Ook wilde zij met reden, spoedig op dat Nanut nog een stukje geven, op dat de Heer Pannebakker en andere Enchuisers niet mogten denken dat zij maar één stukje en wel op hem had willen uitgeven.

Voorts is zij ijverig werkzaam aan een geschiedkundig werk van aangename vorm, waarover dan, naar ik hoop wel nader. Een klein stukje door mij aan Maria en Martha gezonden en in de toon van dat maandwerk, rap gemaakt daar de Heer van Nooten laatst te Amsterdam mij (en haar) om meerder verzocht heeft.

[...]

Met de meeste achting, uw d.w. dienaar H.W. Tydeman

Frijlink doet wat hij kan en nummer 11 van Het Leeskabinet, jaargang 1846 opent met “Een eerste Maandag in Augustus te Enkhuizen”. Zenobie verhaalt hierin hoe haar plaatsgenoten jaarlijks met een vloot van scheepjes de kermis in Grootebroek bezoeken en 's avonds een concert op het water bijwonen.

Enkhuizen, 8 december (1846?).

Brief van Zenobie aan Hendrik Tydeman.

Ze heeft feest gevierd met haar nichtjes op de verjaardag van de koning.

Lieve Professor,

Ik zend u heden niet zoveel als ik gedacht had, niet omdat de logés verhinderen voort te gaan aan het werk, maar omdat de beurtman die gewoonlijk de pakjes voor u mede neemt, heden niet vaart, en ik dus wel één' zwaren brief kan medegeven aan zijne confrater maar geen pakje, want dan zou mijne rekening met den anderen vriend in de war looplen.

[...]

Ik heb u laatste eene langen en vrij zotten brief geschreven dunkt mij, en ik had gedacht u heden geposeerder te kunnen schrijven, maar wij zijn gisteren met onze jonge dames naar eene bijeenkomst alhier geweest ter eere van 's Konings verjaardag.

Daar werd als naar gewoonte gedanst en ik heb wel wat lang zitten napraten met mijne nichtjes deze morgen over den avond van gisteren, dit was noodzakelijk want zij kennen de kaart van Enkhuizen niet en behoeven dus wel eenige inlichting en ook hadden zij groote behoeften mij hare gedachten over alles mede te deelen en hoe zal men de menschen leeren kennen als men ze niet aanhoort.

Het feest van gisteren was wel eenigzins ter hunner eere want ik had te kennen gegeven dat zij veel van dergelijke pret hielden, en het was dus gisteren zoo wat een wedervergelding voor de beschrijving van de zeilpartij.

Dit onder ons lieve professor. Vraiment le monde est un vrai bal, etc: denk er het volgende bij lieve vriend.

Mama heeft u gelukkig een' langen hartelijken brief geschreven anders zou ik zeer ontevreden op mij zelve zijn, want dit alles beteekend weinig.

Lieve professor ik verlang zeer naar een tijding van u en hoop toch dat gij gezond zult zijn.

Wat heeft het mij getroffen de dood van van der Sluis geannonceerd te zien. Mijn hemel, wat heb ik toch nog weinig uitgericht en morgen kan de tijd mij afgesneden worden.

Lieve professor! de bengel laat zich reeds hooren, vaarwel, wacht spoedig weder papieren van mij.

Uwe liefhebbende Zenobie.

Enkhuizen, 13 maart 1847.

Brief van Zenobie aan barones Johanna van Schimmelpenninck in Diepenheim.

Ze vraagt om het recept van een middel tegen epilepsie voor haar nicht Louise.

Dit is de kladversie van de brief.

Hoog geborene vrouwe,

Ofschoon het mij tijdens ons laatste verblijf in het Westeflier, gedaan den afgeloopen zomer, door ongesteldheid ontzegd bleef bij u persoonlijk bekend te worden, wend ik mij nogthans heden met onbeschroomde vrijmoedigheid tot u, mevrouw de Gravin, met een vriendelijk verzoek betreffende zeker recept van poeders te genezing der Epilesie of zoogenaamde vallende ziekte.

Dat recept moet een geheim zijn, dat van ouds aan de familie van de Heer van Schimmelpenninck behoort en door wijle Mevrouw uwe moeder aan u is bekend gemaakt en overgegeven.

Voor verscheiden jaren geleden op het Westerflier logerende meen ik dit eens gehoord te hebben van mijne nicht, Mevrouw van Keulen. Vergun mij U de redenen te melden waarom ik de vrijheid neem er U naar te vragen.

De jongste broeder mijner moeder, heeft eene eenige dochter die aan soortgelijke toevallen lijdt. In hare kindsheid dacht men dat de zenuwachtige benaauheden veroorzaakt werden door slijm, maar langzamerhand heeft dit toegenomen en het heeft zich nu bevestigd dat het eene epileptische kwaal is. Zij zit zeer goed en wel met ons te spreken en plotseling wordt zij doodsbenaauwd, verwringt het gelaat, trekt met armen en beenen, sluit de handen en knijpt die krampachtig zamen.

Zij zou bewusteloos van haren stoel glijden als men er niet oppaste, doch zorgvuldig bewaakt, is zij nog nooit in het water, noch in het vuur gevallen. Ik meen mij te herinneren dat dit eene conditie was waarvan de goede uitwerking van het middel afhing. Dienaangaande kan zij het veilig gebruiken.

De voorlaatste maal dat ik het bijwoonde had zij het nog niet in de hevigste graad, maar kwam het toeval mij toch zóó ernstig voor, dat ik onwillekeurig dacht aan het middel dat in u bezit moet zijn. Gisteren avond waren wij

weder bij haar en zij werd weder plotseling ongesteld. Mijn oom was tegenwoordig, en was zoo als altijd wanneer hij het bijwoont, zeer geschokt en bedroefd. Ik sprak hem over het middel, daar Mevrouw van Keulen mij van verteld had, en vroeg hem of hij er niets tegen had, dat wij moeite zouden doen om het te krijgen. Hij vond het niet alleen zeer goed, maar verzocht mij ernstig en dringend er zoo spoedig mogelijk werk van te maken en aan u zelve te schrijven.

Ik weet hoe bereidwillig u zich meermalen betoond heeft om de ongelukkige lijdens het middel tegen de vreeselijke toevallen die hen kwelden te bereiden; ik weet ook dat U de voldoening mogt smaken uwe menschlievende pogingen gezegend en met de gehoopte en gunstigste uitslag bekroond te zien, en dat het middel zelden vruchteloos werd aangewend. Ik aarzelde dus ook niet u te verzoeken ons mede de hulprijke te bieden, en het liet mij niet terughouden door de gedachte aan uw op hande zijnde vertrek naar Engeland.

De nood die hulp vordert en die mij ontroeren deed, doet mij de wet der welvoegelijkheid eenigzins overtreden; maar ik twijfelde niet of Ued: zou bewogen zij met de beklagenswaardige toestand van een jong twintigjarig meisje, en vooral met de kommer van den vader.

Wel ovetuigd dat wanneer Ued: beweegredenen zou hebben vernomen, die mij aandreven en geen uitstel gedoogden, Ued: het onvoegzamen dat er in mijn schrijven op dezen oogenblik zou kunnen liggen, gaarne zoud verontschuldigen, en in het volle vertrouwen, Mevrouw, dat u ons verzoek, indien het u slechts eenigzins mogelijk is er gehoor aan te geven, niet zult afslaan, rigte ik mij tot u.

Met onderscheidende hoogachting heb ik de eer mij te noemen

Hooggeboren Vrouwe

Uwe dienstwillige dinaresse

Z.C.C van Lennep

Enkhuizen, zonder datum.

Brief van Zenobie aan Hendrik Tydeman.

Over de reactie van de Enkhuizers op haar stuk in de Militaire Spectator en de problemen met haar gezondheid.

Lieve Professor,

[...]

Wederom zend ik u niet zooveel als ik gedacht had in orde te brengen. Ik had ook gehoopt hier iets bij te voegen voor de Drentsche Almanak, maar ik heb het niet kunnen doen. Sedert twee maanden valt mij het aanhoudende zitten zeer moeilijk, ik voelde mij traag en lusteloos, ik zeide reeds dat ik een paar dagen onpasselijk had gevoeld.

Zondag voor acht dagen geleden ontwaakte ik en was zeer benauwlijk, kreeg hetgeen men gewoonlijk meen ik een boud noemt en raakte veel gal kwijt, en nu voor het eerst sedert twaalf of veertien jaren had ik een doctor nodig.

Feith zegt dat het zeer gelukkig is dat ik volstrekt geen koortsig gestel heb en dat de natuur zich heeft gered, nog ben ik onder doctor's handen, vastende en mij reinigende als voor eene pythagionische inwijding.

Intussen heeft mij dit in den laatsten tijd zeer zwaarmoedig, opvliegend en hoestend gemaakt. Welligt hebt gij het bespeurt dat mijne laatsten brief met zekere gejaagdheid geschreven was. – Toen ik gisteren mama den brief over Lappho vorlas, zeide zij dat het behandelen van dat onderwerp mij juist in mijne tegenwoordige gesteldheid geen goed zou hebben gedaan.

Ik zal trachten iets vrolijkers te schrijven, hetzij voor Drenthe, hetzij voor Frijlink. Was ik wel geweest, gij zoud dezen brief reeds verleden week gehad hebben en hij zou geregelder zijn geschreven geweest.

Het standen stukje bevalt hier in Enkhuizen algemeen. Maintenant ils m'élèvent jusqu'aux nues, après avoir voulu me fermer, me détériorer, me honnir. Het verheugt mij vooral dat zij mama het regt laten wedervaren dat ik alles aan hare leiding verschuldigd ben.

Zij verwonderen er zich nu niet meer over dat ik van gezellige vreugde houd, iemand die zich zoo inspant zeggen zij, heeft verzet van zinnen nodig.

Och wat zij zijn toch kluchtig lieve Professor. Ik heb geen stuk met meer gemak geschreven dan dit laatste over de standen. Ik moet er hartelijk om lagchen als zij mij complimenten maken over mijn werk, en tot diversie ga ik hun dan de een of andere klucht zitten vertellen.

Zij zijn op het punt mij te bekennen dat Pannebakker ongelijk had mij aan te vallen, ik heb Erdbrink niets scherps op onnozelen toon gezegd, want man en vrouw beiden vergaan van zorgen, met moeite houden zij het hoofd boven water.

[....]

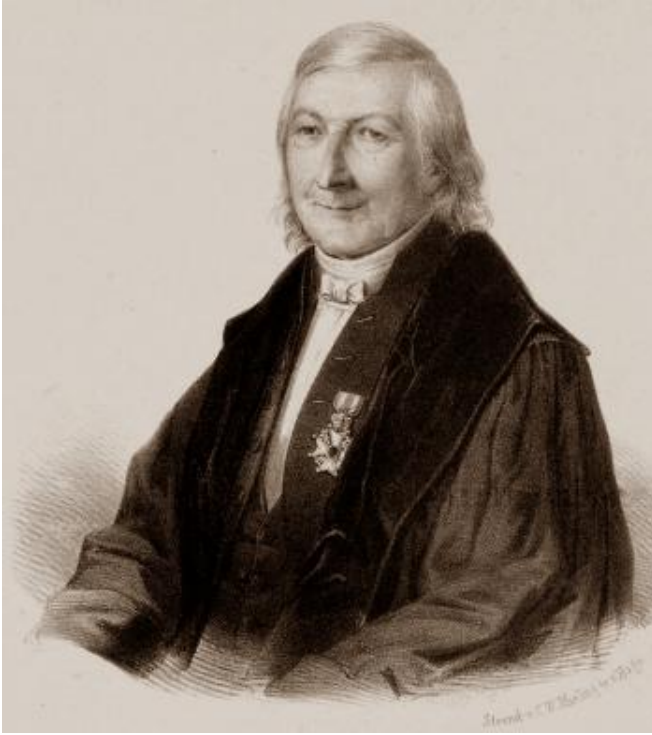
Het slot van de brief ontbreekt.

Het 'standenstukje' stond in de Militaire Spectator van mei 1847, onder redactie van kolonel van Rijnveld. Het heet voluit 'de volgorde der standen van de maatschappij'. De inleiding van het stuk door de redactie is zeer lovend:

De proeve welke wij hierbij onze lezers aanbieden, is geheel con amore voor ons tijdschrift bewerkt, door eene jeugdige schrijfster, die in het afgeloopen jaar voor het eerst gedebuteerd heeft in het Leeskabinet, en onder Letter Z. reeds gunstig bij het publiek bekend is. Welligt zal men zich herinneren, dat een onzer hooggeleerde letterkundigen, dit begaafd meisje in de rei der Nederlandsche schrijfsters heeft geïntroduceerd en openlijk heeft aanbevolen, en het streelde ons, dat dezelfde geleerde, op wiens achting wij hoogen prijs stellen, ook ons in de gelegenheid heeft gesteld, aan ons publiek eene proeve te kunnen aanbieden van een ontluikend talent, dat belooft den weg te volgen van mejufvr. Toussaint en de schrijfster van Te laat. Het zal onze lezers voorzeker streelen, te zien, hoe eene jeugdige schoone over onzen stand denkt en vleijend zal het ons wezen, meer bijdragen van dien stempel van haar te ontvangen.

De Redactie.

Professor Hendrik Willem Tydeman (1778-1863)

Hij is geboren in Utrecht, studeerde in Leiden en werd in 1805 benoemd tot hoogleraar, eerst in Franeker en vanaf 1812 in Leiden. Zijn lessen omvatten encyclopaedie, staathuishoudkunde en statistiek. In 1825 en 1845 trad hij als rector magnificus op. In 1848 werd hij emeritus maar bleef examens afnemen.

Enkhuizen, 30 juni 1847.

Brief van Zenobie aan haar nicht Mietje in Doetinchem.

Ze vertelt over haar 'standen stukje' in de Militaire Spectator, de kermis in Enkhuizen en haar vriend Jan Bruijn. Het is de kladversie van de brief.

Enkhuizen den 30 Juny 1847

Lieve Mietje,

Daar ik heden aan Kato schrijf, voeg ik er een paar lettertjes aan u bij die ik hoop dat zij u spoedig zal toezenden. Mij dunkt het zou u aangenaam zijn in u eenzaamheid iets van Enkhuizen te vernemen. Ik wensch u van harte geluk met uwe afgelegde belijdenis en ik twijfel niet of gij zult die gewichtige dag met alle voldoening voor u zelve gevierd hebben. Wat zie ik, ik heb mij verkeken, in uw brief staat 25 July. Nu beste meid dan zijn mijne wenschen voorloopig maar even wel gemeend.

De stille zomer die gij slijt biedt u een schoots de tijd aan tot waardige voorbereiding. Ik zend heden aan Kato het langbeloofde stukje over de standen en daar gij u ook wel de tijd zult hebben om een half uurtje te lezen, zend ik u ook een exemplaar toe. Gij zult het franco ontvangen hebben voor dat gij dezen brief krijgt. Gij beiden hebt er het meeste regt op want Cateau gaf mij het denkbeeld aan en gij lieve Mietje gij verhinderde mij op zekeren morgen het reeds op te stellen toen gij nog bij ons waart, door u gesprek over het gaan naar Noord Amerika. De aanvang van dit vrij ernstig gestemde stukje overdacht ik juist bij mijzelve toen gij dat fraaije denkbeeld uitte van N.A. en mijne afgetrokken begin van gedachte was oorzaak dat ik zoo heftig u toesprak.

Zie wat heb ik daar een spijt van gehad. Ik troost mij alleen met de gedachte dat gij wel overtuigd zijt dat het hart geen deel had aan mijne dwaze oplopendheid; maar ga nu eens na waar in mij eigenlijk op dat oogenblik in verdiepte. Ik deed dat niet meer en niet minder als om de talrijke sporten der ladder van de Maatschappij. Het zal mij genoeg doen indien gij dit stukje aan uw papa wilt voorleggen. Laat het Egbert ook lezen, ik vleij mij dat hij er wel iets in zal vinden dat hem genoeg doen zal. Het stuk is geplaatst in de Militaire Spectator van mei.

Wij hebben hier ook kermis gehad en wij hebben drie maal gedanst. Ik ben met oom en Louise drie maal naar de comédie geweest en na de comédie eens naar het vuurwerk en de danspartij en nog eens op de laatste kermis dag ook naar de danspartij. Met den heer J. Bruijn ben ik ook naar de comédie en naar het bal geweest en den heer Pool heeft mij en mama te zamen naar het paardenspel gebracht waar wij alle vrienden bijeen vonden. Het pretmaken is dus te Enkhuizen niet verflauwd, ik voor mij vond 't altijd dat gij heden er bij ontbreekt, en lieve meid, ik heb tegenwoordig ook veel overleggingen die mij heden drukken en bekommeren. Mama is niet wel geweest, ik zelf was ongesteld en ben nog onder doctors handen. Gij kunt Egbert thans verzekeren dat Feith zowel mijn doctor als die van mama is. Verontrust u over mij niet, ik ben dit voorjaar wat gallig geweest, maar ik ben de gal gelukkig kwijt geraakt en het spaart mij eene ziekte.

Wanneer gij Mina mogt spreken, zeg haar dan dat ik dagelijksch voornemen ben haar te schrijven en het spoedig doen zal. Heden voel ik mij daar niet opgeruimd genoeg toe gestemd. Mina ziet tegen de reis op met de kleine meid. Ik ben maar bang dat er later weder verhindering zal zijn door de komst van eene andere kleine spring in het veld. Voorloopig kunt gij haar dit wel eens voorhouden. Hare brief deed ons veel genoeg. Ik twijfel niet of u canepé kussen zal zeer goed uitvallen en uwe zwarte zijde japon zal keurig zitten. Jammer is het dat tot nog tot het gure weder u wel zal verhinderd hebben de voorgenomen wandeling naar de Kruisberg te maken.

Nu lieve beste Mientje, moet ik het papier besparen en ik mogt slechts een half blaadje gebruiken. Laat ik nog zeggen wat is dat een ongeval daar bij oom Ko door de dood van den heer van Marle. Geen mensch leeft er zonder beproevingen. Wat zegt gij toch best meid over het onderscheid der Doetichemse bals bij die van Enkhuizen. [...] Ga dan eens na wat het verschil moet zijn tussen de luister der wereld en de armzalige pronkvertooning die hier gemaakt wordt. Daar flikkeren lichten in het rond en hier branden smeerkaarsen. Ach, hier ontbreekt zooveel ; maar men amuseert zich onder elkander en de stemming is doorgaands nogal levenslustig. De reis van Jan Bruijn is nog uitgesteld. Wederom heeft hij een zijner vooruitzichten zien verijdel. Mevrouw Bruijn blijft zorgelijk, het

uitgaan bekomt haar niet goed. Zij is een paar keer bij ons geweest. Eens met den slee. De meeste uwer kenissen laten u groeten, tenminste degeenen die weten dat ik aan u schrijf.

Vaarwel beste meid, vergeet mij niet,
Uwe Zenobie

Mietje is Maria Elisabeth van Lennep, geboren in Almelo op 6 augustus 1828 en overleden in Deventer op 2 januari 1908. Ze is de dochter van Egbert David van Lennep (doopsgezind predikant en fabrikant van gedestilleerd, azijn en zeep) en van Julia Catharina Coster. Haar vader is de jongste broer van Zenobie's vader en hij is degene die het familiekapitaal heeft zoekgemaakt.

Jan Bruijn, naar ik aanneem de 'beau' van Zenobie, is in 1817 te Utrecht geboren. In 1847 werkt hij als kandidaat notaris in Enkhuizen, zonder veel vooruitzichten. Maar een jaar later wordt hij daar benoemd tot kantonrechter. Hij trouwt in 1863 met Elizabeth Hester van der Pant en overlijdt in 1888.

Kritiek op het werk van H.J. Schimmel

Zenobie houdt het niet bij verhalen, maar waagt zich ook op het pad van de kritiek en geeft in 1847 de schrijver Hendrik Jan Schimmel een veeg uit de pan. Hij heeft het drama Joan Woutersz geschreven dat in Enkhuizen speelt tijdens de 80-jarige oorlog. Historisch deugt er echter niets van vindt Zenobie en ze verdedigt de stad met verve in een lang artikel in het tijdschrift "De Recensent, ook der Recensenten" voor 1848, waarin ze het drama "eene gedichte logen" noemt.

Dat trekt de aandacht van Jacob van Lennep aan wie Joan Woutersz is opgedragen. "Wie is Zenobia die Schimmel over zijn Joan Woutersz is aangevallen en Enkhuizens eer gehandhaafd heeft?" vraagt Jacob aan Truitje Toussaint, de bevriende en door hem bewonderde redactrice van de Almanak voor 't Schoone en Goede.

Het bericht dat Jacob van Lennep naar haar gevraagd heeft bereikt Zenobie en ze besluit haar verre neef te schrijven om uitleg te geven over haar kritiek.

2. Kennismaking met Jacob van Lennep

Enkhuizen, 23 augustus 1848.

De eerste brief van Zenobie aan Jacob van Lennep waarin ze uitlegt waarom ze de kritiek op het drama Joan Wouters van H.J. Schimmel heeft geschreven.

Weledelegestrenge Heer,

Het zal u verrassen eenen brief van eene onbekende hand te ontvangen, doch vergun mij met de gulle bekentenis aan te vangen, dat het waarlijk nog veel zonderlinger en moeilijker is, aan iemand te moeten schrijven, die men de eer niet heeft persoonlijk te kennen.

Hierdoor mag ik mij echter niet laten afschrikken. In tegendeel, niet twijfelende aan uwe toegevendheid, vat ik zonder aarzelen de pen op.

Ik had het reeds voorlang moeten doen, maar eene zware en langdurige ongesteldheid heeft mij verhinderd de gevorderde beleefdheid in acht te nemen. Vroeg reeds in het voorjaar werd ik ernstig ziek; vijf maanden zijn sedert langzaam verstreken en nog ben ik niet geheel hersteld.

Juist in de dagen dat mijne toestand het gevaarlijkst was, verscheen in de Recencent, ook der Recencenten, een stukje dat ik in den afgelopen winter, in eenige verloren oogenblikken geschreven had. Het behelsde voornamelijk eenige aantekeningen over de geschiedenis van Enkhuizen in vijftienhonder twee-en-zeventig.

Doch over de inhoud van het stukje behoef ik in geene bijzonderheden te treden, want het werd u namens mij, maar nog voor ik er zelve iets van wist, door Professor Tydeman uit Leijden toegezonden.

Hoewel ik verlangd heb dat het opstel u bekend zoude worden, spijt het mij nogthans, dat die bladen u met eenen professoralen novemberstorm zijn toegewaaid, zonder enig bijschrift.

Gaarne zoude ik er eigenhandig eenige regelen voor u hebben bijgevoegd. Het zou mij echter in die dagen onmogelijk geweest zijn. Ik was te ziek en verzoek u mijne schijnbare achteloosheid wel te willen verontschuldigen.

Ik dacht toen meer om de schaar der schikgodinnen dan om poëzij en geschiedenis. Temeer daar ik geenszins uit onvrouwelijke schrijf- en strijdlust, ni pour faire la femme bel esprit, het stuk over Enkhuizens oude historie ontworpen en geschreven had.

De voornaamste reden die mij tot dat schrijven drong was het verlangen mijner moeder. Zij, van Enkhuizen geboortig en bovendien van vaderszijde aan de Buijskessen geparenteerd, kon niet dulden dat de geschiedenis dezer stad en harer trouwste burgers uit het verband werd gerukt.

Daarom wenschte zij dat ik zoude aantoonen hoe weinig het drama van de heer Schimmel met de geschiedenis van Enkhuizen overeenkomt.

Aan die begeerte heb ik voldaan. – De heer Schimmel heeft zich verplicht geacht een antwoord of antikritiek van mijn stukje te schrijven. Dat is vleijender dan indien hij geheel gezwegen had.

Voorzigtig en beleefdelijk verwijderd hij zich in zijne verdediging van het Enkhuizer terrein, dat het eigenlijke van de kwestie was, en bepaald zich meer tot algemeene aanmerkingen over het moderne treurspel en drama. De toon van dit laatste kleine geschrift van de heer Schimmel is zóó bedaard en heusch, zóó geestig en beschaafd, dat ik zijne repliek niet anders kan beschouwen, dan als eene vriendelijke poging om op eene zachte en beleefde wijze een strijd bij te leggen, die op den duur het algemeen niet interesseren kan.

Ziedaar, hetgeen ik u wilde mededeelen; terwijl het mij verheugt deze gelegenheid te kunnen aangrijpen om u te verzekeren van den bijzondere hoogachting waarmede ik de eer heb te zijn,

Weledelegestrenge Heer, Uwe dienstwillige dienaress

Z.C.C. van Lennep

Jacob van Lennep (1801-1868)

Groot schrijver, charmeur en organisator van maatschappelijke werken. Zoon van hoogleraar David Jacob van Lennep. Hij trouwde in 1824 met Henriëtte Röell en vestigde zich in Amsterdam. Uit dit huwelijke kwamen vijf kinderen: Sara, David Jacob Cornelis, Christiaan, Maurits Jacob en Willem. In 1826 werd hij benoemd tot rijksadvocaat en van 1853 tot 1856 was hij lid van de tweede kamer.

Een bijdrage voor de Holland Almanak

Enkhuizen, 12 september 1848.

Brief van Zenobie aan Jacob van Lennep.

Jacob heeft haar gevraagd om een bijdrage te leveren voor zijn Holland Almanak en ze is vereerd; Bezoek aan van Lennep-Coster in Amsterdam; Het verhaal van Enkhuizen.

Weledede gestrengste Heer, Hooggeachte neef.

Ja, ik had er zoo iets van vernomen, dat weldra onder uw toezicht, een Provinciaal Jaarboekje het licht zoude zien, hoe het er juist mede gelegen lag, wist ik evenwel niet.

Het deed mij genoegen dat gij zoo goed waart het mij mede te deelen. Uwe vereerende vraag om eene bijdrage van mijne onbedreven hand voor eenen volgende jaargang, is mij, als komende van u, te aangenaam, dan dat ik niet naar mijn beste vermogen zal trachten daaraan te voldoen.

Het treft gelukkig dat gij mij zoveel ruimte van tijd laat; want voorals nog is mij strenge inspanning bij schrijven of lezen verboden. Ik mag mij echter thans dagelijks meer en meer verheugen in het wederkeerend gevoel van volkomene gezondheid.

Uw beleefd, welwillend en spoedig schrijven heeft er zeker niet weinig toe bijgedragen om mij mijne vroegere opgeruimdheid terug te geven. Sedert lang was de persoonlijke kennismaking mijnen vurigsten wensch. Ik ben echter altijd te schroomvallig geweest; dit moge u welligt dwaas voorkomen, het is toch niet onnatuurlijk in een meisje.

Te Amsterdam zouden wij wel eens moeten zijn; wij werden er reeds lang verwacht, zelfs verschoof ik eenige dagen dit schrijven aan u omdat ik hoopte u tevens te kunnen melden, wanneer wij aldaar zouden komen; doch mama verlangt dat ik mij nog eenige tijd in acht zal nemen en daarom is zij er niet voor, om dadelijk met mij uit logeren te gaan.

Als wij te Amsterdam komen, zijn wij doorgaans bij mijn' oom, den Heer D. van Lennep Coster gelogeerd, zijne vrouw is eene zuster van mijn overleden vader.

Hoe gul, gastvrij en vriendschappelijk, wij ook altijd door hem worden ontvangen, de menigvuldige drukten, verbonden aan den handel, maken het verblijf aldaar des daags zeer onrustig; en 's avond, dan willen de vrienden gaarne eens uitgaan. Zij brengen mij dan naar de comédie of naar een concert, en laat te huis komen is altijd het gevolg van het een of andere. Dat alles is schijnbaar zeer fraai en vermakelijk, maar het is mij tegenwoordig nog niet zeer dienstig, en dan die fameuse gesprekken over koffijbalen en krentenbezendingen! Het is beter dat ik er mij nog niet aan waag.

Het oord dat wij bewonen is niet zeer uitlokkend, ik durf mij niet vleijen dat de lust bij u zoude opkomen het vervallen en half afgesloopte Enkhuizen eens weder te zien. Mogt het nogthans gebeuren en kwaamt gij hier, het zou mij van harte verheugen, en mijne moeder zoude u volgaarne ter harent ontvangen. Nergens zou ik u liever de eerste blijde welkomstgroet toebrengen, dan in ons eigen huis.

Gij verwonderd u, hier in Enkhuizen bloedverwanten te ontdekken. Laat ik u moge zeggen dat hier geen breede vertakking onzer familie bestaat; er is slechts een twijgje van den ouden stam aanwezig, één uitspruitsel, van vaderlijke bodem op moederlijke grond overgebracht.

Hier kan en zal ik eindigen; hoewel het mij is als had ik u nog veel te vertellen. Ik onderbreek ons schriftelijke onderhoud met de wensch het later te kunnen hervatten. Dit verlangen strekke u ten bewijze hoezeer ik het verwerven uwer vriendschap op prijs stel. Wees verzekerd van de bijzondere onderscheiding waarmede ik verblijf,

Hooggeachte Neef! Uwe dienstw: dienaar en nicht
Z.C.C. van Lennep

Leiden, 28 november 1848.

Fragment uit een brief van Hendrik Tydeman aan Truitje Toussaint over de Holland Almanak. Hij lijkt niet zo gecharmeerd te zijn van Jacob van Lennep.

[...]

Gij vraagt mij of ik Holland gezien heb! Ja, zoo als men iets ziet, thuisgezonden door een boekverkooper, maar dat men terugzend. Ik zag er een lief novelletje van u in, maar vind dat gij al te edelmoedig waart, zelf eene jaarboekje uitgevende, te contribueeren tot een ander.

[...]

Haar moeder wordt ernstig ziek

Leiden, 29 januari 1849.

Brief van Hendrik Tydeman aan Zenobie.

Hij is bezorgd over de gezondheid van haar moeder en geeft raad, aanwijzingen en opdrachten.

Lieve Zenobie,

Gaarne had ik u vroeger geschreven, maar ik wenschte u een pakket te zenden, en niet wetende of de beurtman voer, moest ik de maand gelegenheid afwachten.

Ik behoef u wel niet te zeggen, dat uw brief mij bedroefde en beangstigde over de toestand uwer lieve mama. Nu zijn wij bijkant eene maand verder, na zulk tijdverloop kan men soms wat meer bepaald van zulk eene ongesteldheid zeggen. Anders had ik er vroeger op aangedrongen, nader tijding er over te ontvangen. Thans verzoek ik dat gij mij spoedig er over bericht.

Ook of uwe familie eenige deelneming betoont in uwe omstandigheden, en wie te Enchuisen uwen meegedeelnemende vrienden zijn waarop, gij indien de toestand onverhoopt verergerde, meest staat zoud kunnen maken. Als er zaken te beredderen zijn, misschien de candidaat notaris Pan. Maar troost vooral ook uwe goede mama, door het voorbeeld van mijn vrouw, die met dikke zwakke benen nu reeds eenige jaren bijna ongewoeglijk thuis gezeten heeft en toch, als zij geen bijzonder rheumatieke pijnen heeft, steeds opgeruimd is, nuttig en aangenaam voor huisgenoten en vreemden.

Het spreke van zelf dat gij haar nu noch Cicero noch de Pauw kunt voorlezen. Doch misschien vraag ik dezen inmiddels van u terug, want ik mis hem nu en dan en ge kunt hem altijd franco terug krijgen.

Het kan ook geen kwaad dat gij mij maar eens een catalogus van de bij u berustende leesbibliotheek gaaft: doch wel onderscheidende wat ik u gegeven heb om te behouden.

Ook kan ik van uwe mama thans geene “Portrets en caracters, Journal d'anecdotes de la cour de Bruxelles devant le requet Hollandais” vragen hoedanige zij zonder levende personen van invloed te kwetsen er 100 had kunnen geven die f 100 hadden zullen opbrengen.

Hierbij een prospectus die gij bewaren of verscheuren kunt en een biljet voor Ds Harting en eene verzameling uwer stukjes met verzoek die in tijdsorde te willen rangeren (en te melden van uitgave) of ze daar met alle zijn, dan welke er ontbreken en ze dan goed samengebonden per beurtman (over Amsterdam) te willen terugbezorgen, met bijvoeging van Lamartine die nu wel van juffr. de Jongh terug zal zijn – want gij zult mijn uitdrukkelijke verlof niet afgewacht hebben om het haar te geven. Zeg haar anders dat ik u over die mefiante discretie beknord heb en leen 't haar nogmals niet langer dan nodig is en het aan geene andere te vertoonen want ik verlang het zelf te lezen dat ik nog niet gedaan heb.

Ik zie sedert eene maand doorgaans vaag, een paar uitgangen en kerkgangen zijn mij slecht gekomen. Een rheumatieke stof woelt mij door 't lichaam; been, hand, borst, tot nog toe slechts extremiteiten. Doch 't is niet zeer pijnlijk en hindert mij weinig in mijne werkzaamheden. Zoolang ik er ben, ben ik steeds t.v. (vos deux)

H.W. Tydeman

Leiden 29 maart 1849.

Brief van Hendrik Tydeman aan Zenobie.

Hij stuurt haar zijn laatste boek, hoopt op nieuws van haar moeder en wacht nog steeds op zijn Lamartine.

Lieve Zenobie,

Hierbij mijn boek. Ik zend ook een exemplaar aan ds. Harting, tot dank voor zijn boek; doch kan hem nu niet apart schrijven en toch wenschte ik wel te weten of zijn geschrift tegen Dr. Vloten en de Tubinger School reeds in 't licht is, en of 't apart is of komt of in de Bibliotheek Jaarboeken van wetenschap Godgeleerdheid. Meer exemplaren heb ik voor Enchuisen onmogelijk te missen.

Ook aan u kan ik thans niets anders schrijven. 1. omdat ik meerdere brieven te schrijven heb – maar vooral 2. omdat al mijne gedachten vis a vis u zeer absorberen in mijne ongerustheid over den lijdende toestand uwer lieven moeder, voor wie dit schrale voorjaar zeker ongunstig is. Die toestand zal u ook van eigenlijke oefening en nog meer van den schrijfflessenaar afhouden.

Geef mij spoedig bericht, al schrijft gij alleen over uwe mama. Het pakket met Lamartine is nog niet gearriveerd. Vaart de beurtman op Amsterdam niet meer?

Ofschoon ik thans in wat drukte en daardoor agitatie ben, ben ik toch altijd de tout mon coeur, v.

H.W. Tydeman

Amsterdam, 30 maart 1849.

Brief van neef Jerome de Vries aan Zenobie

Het manuscript van 'De geschiedenis van eenen ouden zak-bijbel' , door Zenobie uit het Engels vertaald, is door de uitgever geweigerd.

Lieve Nicht!

Dat ik - schoon vergeefs - mijn best deed zal u blijken uit bijgaande letteren bij uw handschrift gevoegd. Het is ook voor mij eene teleurstelling. Ik raad u met Prof. Tydeman thans bepaald te raadplegen die wellicht nog iets nader dan zijn vroegere aanwijzingen, kan aan de hand geven en met uitgevers en uitgeverij veeljarige ervaring en bekendheid heeft.

Mogt het uwe moeder beter gaan en u en haar een licht en troost gegeven zijn bij dat lijden van haar en dat medelijden van u!. Ik bid en wensch het aan de kranke en u.

Bij ons is alles wel. Ik schrijf u dit in haast als heden nog wenschende van de gelegenhied gebruik te maken.

Geloof mij uwe adv. neef J. de Vries Jr.

Het bijgesloten briefje van uitgever van Kampen.

WelEd. Getr. Heer!

Het doet mij leed dat ik na de lectuur u nevengaad manuscript ongebruikt moet terugzenden. Ik geloof dat er veel goeds en rechtigheid uit de leeren is, maar niet meer dan in de duizend en één stichtelijke boeken die dagelijks de pers verlaten.

Het piquante dat de titel beloofd (de eerste woorden namelijk, want de breedsprakige uitlegging van wat men in het boekste vindt en niet vindt beviel mij al niet) heb ik vergeefs gezocht. Ik geloof niet, schoon ik mij vergissen kan, dat men zich veel debiet van dit boekje beloven kan.

Ontvang intussen mijnen dank voor uwe welwillendheid en geloof mij met ware hoogachting

UEd. DW Dienaar P.N. van Kampen

26 Mrt 1849

*Bijgesloten brief van haar nicht Cornelia van Lennep Coster.
Over zieke familieleden en koning Willem III.*

Lieve Zenobie!

Ik maak gaarne van de goede gelegenheid die zich aanbied gebruik om u eenige regelen van mij te doen toekomen. Gisteravond, en familie bij Christiaan van Lennep souperende, vertelde mij Jerome de Vries dat hij u vandaag uw pakje zond, en ik verzocht hem dezen voor mij in te sluiten.

Ik hoop hartelijk, lieve Zenobie, dat uwe goeden moeder in beterschap zal zijn toegenomen gedurende de dagen dat gij ons niet geschreven hebt, ik kan mij zoo wat in uwe plaats stellen en mij verbeelden hoe gelukkig gij waart toen gij eenige dagen wat beterschap bij de lieve zieken meende te bespeuren, hoe jammer dat dezelve niet heeft uitgeduurd, en onze lieve Tante daarna weder verergerd is.

God geve het baat en spare haar dierbaar leven noch vele jaren en in 't bijzonder voor u lieve Zenobie. Er komt zoo dikwijl wat onverwacht uitkomt, mogt dit nu ook het geval zijn. Doe mij het genoegen en geef ons noch berichten in den loop der volgende week daar wij Dinsdag na Paasch naar buiten vertrekken, en ik verlangend ben te vernemen hoe ge het hebt.

Oom en Tante van de Parkeler zijn beide zeer aan het sukkelen. Oom hoest zwaar en geeft ontzettend op. Tante moet in 't geheel in geen best vel steken. Rhumatiek en aan daarmede gepaard gaande afscheidingen van vochten is haar kwaal, de goede vrouw heeft ook al wat gesouffreerd. Hoeveel misère is er toch niet in de wereld, en wat is het leven dikwijls kort.

Het moet met de band van liefde en vriendschap veelmaal door ons worden vastgestrengeld, opdat men zich dat korte en onzekeren leven zoo veel mogelijk veraangenaamde, maar helaas, de menschen bederven zich dat zelve noch immer. Al en die voor het oogenblik geen wezenlijke rampen hebben scheppen er zich zelve, en maaken van het leven een hel daar waar het een hemel kan wezen?

Hebt gij niet [...] opgehoord van de dood van onze Koning. Ofschoon men hem geen lang leven kon toeschrijven, zoo kwam zijn dood toch noch zeer onverwacht. Gelukkig [dat] alles zich zoo goed geschikt heeft, en de schok

minder hevig is geweest als men verwachtte. Het schijnt dat Willem III de regering met de beste voornemens begint, zijne deugden worden nu opgesomd en de misstappen vergeten. Dat een groot geluk is, gedraagd hij zich nu zoals 't een gekroond hoofd moet doen en zijne roeping waardig. Dan kan alles goed aan gaan, den 18den zal de kroning plaats hebben, de familien zijn heden hier in de zomer.

Meld mij svp lieve Zenobie hoe gij uw kleeden wilt gezonden hebben. Ik moet eindigen daar Jerome voor elf uur deze brief moet hebben. Mogt u deze in eene opgewonden stemming aantreffen, als waart gij van vorigen schriften, de lieve zieke ziet sterken en beter gevoelen, als Tante er geen zin aan heeft meld het ons gerust. [?]

Vaart wel lieve vriendin, ik omhels u hartelijk in gedachten terwijl ik steeds ben

Uw hartelijk liefh. Cornelia.

Van Keulen en mijn ouders sturen hierbij hunne beste wenschen

Bange dagen

Enkhuizen, 17 juli 1849.

Brief van Zenobie aan Jacob van Lennep.

Ze stuurt hem het stuk voor de Holland Almanak; Haar moeder is ernstig ziek geweest; Ze zijn verhuisd naar een klein huis op de Zuiderhavendijk; In het najaar hoopt ze haar familie in Amsterdam te bezoeken.

Weledele gestrengte Heer, Hooggeachte Neef.

Belofte maakt schuld; ik heb dit in de laatste weken zeer dikwijls gedacht, en het spijt mij dat ik mijn woord niet eerder heb kunnen nakomen, en vooral doet het mij leed, dat het hier nevensgaande stukje niet beter is uitgevallen.

Ik heb waarlijk in geen jaar lang iets geschreven; en ware het niet geweest ter voldoening aan uw verzoek, welligt zoude ik nog de pen niet hebben opgevat.

Ik las Holland en gevoelde hoe vereerend voor mij uwe vraag was, om eene bijdrage van mijne hand. Wat zal ik u nu van het, door u uitgegeven jaarboekje zeggen? U in het aangezicht vleijen mag en kan ik niet, en zeker zou het u ook niet behagen; en het critisch te beoordeelen, al ware het ook slechts om u te overtuigen met hoeveel oplettende belangstelling ik het doorliep, zou al te aanmatigend zijn en voegt noch aan mijne jaren, noch eigenlijk regtstreeks aan mijn sexe.

Deze laatste levert toch ten opzigte van de letterkunde al vrij wat lasten op. Doch dit doet hier niets ter zaak. Het zij mij vergunt u te zeggen dat ik uw almanak met veel genoegen heb leeren kennen en ik wensch u voortduren der meesten voorspoed toe bij de uitgaaf van het fraai en in alle opzigten zoo zeer Hollandsch werkje.

Het spijt mij hier niet bij te kunnen voegen dat ik het boekje in eigendom bezit. Gaarne had ik het gekocht; maar ik heb het niet mogen doen. Er waren andere dringende behoeften die mij verboden in deze mijn lust en smaak op te volgen. Dit zal u straks klaarder blijken.

Daar ik in de voorrede van de almanak vermeld vond, dat gij voornemens waart te vervolgen zoo als gij begonnen zijt, namelijk om op een der platen een afbeeldsel te geven van het een of ander voornaam gebouw uit deze provincie, bragt mij dit op de gedachte u eene teekening te sturen van het Enkhuizer stadhuis, dat zo als gij weet, werkelijk een fraai gebouw is en wel waard zou zijn in plaat gebracht te worden; maar ik wist niet juist in welke proportie de schets gemaakt moest worden. Verlangt gij die teekening voor het vervolg? Wees dan zoo goed mij de maat op te geven, en ik twijfel niet of ik zal er in slagen om eene naauwkeurige afbeelding van ons stadhuis te bezorgen.

Ik heb geen gelegenheid gehad het hier bijgevoegde stuk te laten copieëren, en het eigenhandig overschrijven viel mij moeilijk en daartoe ontbrak mij ook de tijd. Bovendien heb ik wel eens opgemerkt dat de netste copie niet altijd het naauwkeurigst wordt afgedrukt. Integendeel, het kan geen kwaad dat de zetter een weinig turen moeten.

Wees, bid ik u, toegevend voor de slordigheid van dit handschrift want ik heb het waarlijk in uitgesnipperden tijd opgesteld.

Ik heb een zeer kommervol jaar gesleten. Het is mij van harte leed, maar wanneer ik tot nog toe aan u schreef, hebben huiselijke omstandigheden mij altijd gedrongen u treurige berichten te geven. Zoo ook heden.

Onze kennismaking moest ik aanvangen met u te zeggen dat ik voor de eerste maal van mijn leven zeer zwaar ziek was geweest; nu moet er bij voegen, dat mijne moeder ten gevolge van de angsten doorgestaan gedurende mijne ongesteldheid en afgetobt door de vermoeijenisse waarvoor zij zich niet genoeg in acht nam, sukkelend werd.

Tegen den winter, juist omstreeks het tijdstip waarop wij plan gemaakt hadden naar Amsterdam te reizen, ontwikkelde zich bij haar eene vreeselijke hartkwaal, verzeld van zeer verontrustende waterzuchtige verschijnselen.

Het lijden dat zij maanden lang doorstaan heeft is onbeschrijfelijk, en men moet er dagelijks bij tegenwoordig zijn om er zich eenigzins een denkbeeld van te kunnen maken.

Ik ben zeer bevreesd geweest mijne lieve moeder niet te zullen behouden, en somtijds duchtte ik haar plotseling onder den verpleging te zien

bezwijken. En inderdaad, dat hare dagen gespaard zijn is een wonder der goedheid Gods.

Op den zelfden dag, dat gij naar men mij verhaald heeft, op de Harlinger stoomboot zijnde, en langs Enkhuizen gepasseerd zijt, nam mamaas ongesteldheid een ontzettende wending. Zij geraakte in eenen staat van koortsachtige verhitting waaruit eene ijelhoofdigheid voortvloeide die tien dagen en nachten bijna zonder tussenpauzen aanhield, en daarbij had zij aller hevigsten hartkloppingen en benaauwdheden.

Men zeide in die bange dagen dat de kwaal haren hoogsten trap van ontwikkeling bereikt had. Toen mama eindelijk weder tot zichzelf kwam verklaarde zij geene pijn meer aan het hart te hebben. Zij haalde ruimer en gemakkelijker adem en vele andere ziekteverschijnselen waren geweken of aanmerkelijk verminderd. Wij hadden een onverwachte uitkomst verworven en voor het eerst was er hoop op herstel.

Deze winter bij het ziekbed mijner moeder, heb ik zeer de dwaasheid gevoeld van hier te zijn, aan deze uitersten hoek van Holland, en niet te Amsterdam te midden van mijner naaste bloedverwanten te wonen.

De vrienden aldaar hebben al het mogelijke gedaan om mamaas toestand te verzachten, en wat zij konden bedenken dat haar aangenaam was hebben zij haar toegezonden. Ook hebben zij door het schrijven van menig hartelijk woord, ja zelfs door tot ons over te komen, ons ten volle hunne deelneming getoond.

Doch bij elk blijk van belangstelling deed ik mij nieuwe verwijtingen, temeer daar mama zelve gaarne bij de familie te Amsterdam is, en zij, toen wij ons hier vestigden, voornamelijk toegegeven heeft aan mijne voorliefde voor hare geboorteplaats.

Ik hou van Enkhuizen en hoewel het denkbeeld niet aantrekkelijk is om hier alleen op de puinhopen der stad achter te blijven, is het waar dat ik, hoe onverklaarbaar het ook zij, aan deze plek gehecht ben en haar niet zonder innig leedwezen zou kunnen verlaten.

Echter wie weet hoe lief ik Amsterdam nog kan krijgen? Eenmaal, dit besef ik wel, zal ik toch mijne kinderachtige afkeer van het gewoel en vooral van de handelsdrukte te Amsterdam moeten overwinnen; want eigenlijk behoort ik er toch te huis.

Het zou intusschen zeer ondankbaar zijn indien ik niet erkende dat ik hier van de zijde mijner vrienden en bekenden veel deelneming heb ondervonden. Het heeft mij niet ontbroken aan ware en trouwe vrienden hulp. Zoiets verbindt ook aan de plaats waar het ons ten deel valt. Voorts paarde zich aan de onrust over mamaas toestand ook nog vele andere zorgen van verschillende aard. Naar aanleiding van mamaas verzwakte gezondheid, hadden wij moeten besluiten, ons huis, dat zeer fraai gelegen aan de zee kant, maar ook zeer koud, en in het barre seizoen bijna ongenaakbaar was, te verlaten om eene kleinere woning midden in de stad te betrekken.

Ons huis is verkocht en reeds gesloopt. Wel mogt gij mij zeggen, dat ik mij haasten moest Enkhuizen te beschrijven voor dat het gesloopt werd; want het is hier treurig gesteld. De beste en aanzienlijksten huizen vallen in elkaar, en de fatsoendelijke kring sterft bijna uit. De stad gaat merkbaar achteruit en toch zegt men dat de handel in de laatste jaren is toegenomen.

Ons tegenwoordige verblijf is zeer klein. Het was het eenige dat in het najaar te huur stond. Lastig is dat wij maar één goed en ruim vertrek beneden hebben, vooral omdat mama nu niet klimmen kan en zich dus bijna niet kan vertreden.

Hoe het zal gaan kan ik nog niet bepalen. Mama is sedert drie weken langzamerhand vooruitgaande. Zij neemt zich zeer in acht en wenscht in het najaar te Amsterdam te komen. Alsdan zullen mijn oom en tante Van Lennep Coster hunne gouden bruiloft vieren en uit oude oprechte vriendschap wenschte mama er gaarne bij tegenwoordig te zijn. Wij moeten nu maar hoop voeden met geduld en vertrouwelijk de beste uitkomst afwachten.

Vergeef mij mijn onmanierlijk langen brief; maar onze persoonlijke onbekendheid vorderde deze breede uitleg aller zaken.

De eerste uren - geheel van angst en kommer bevrijd die mij geschonken werden, heb ik besteed om voor u en aan u te schrijven, en thans, na mij in uw vriendelijke aandenken te hebben aanbevolen, verblijf ik met de u bekende gevoelens van onderscheidende hoogachting,

Weledelgestrenge Neef! Uwe dienstw: dienaar en nicht
Zenobie van Lennep

Verder met Holland

Enkhuizen, 1 september 1849.

Brief van Zenobie aan Jacob van Lennep.

Ze heeft het stuk voor de Holland Almanak aangepast en stuurt het terug naar Jacob; Haar moeder herstelt langzaam; Ze kijkt uit naar een ontmoeting met haar neef.

Geachte en zeer waarde Neef,

Daar keeren de bladen van het handschrift naar u terug, bekort en veranderd. Zelf ben ik er niet geheel over voldaan. Ik wenschte wel dat het onderwerp belangrijker en de behandeling lossere ware. Maar ik zie geen kans het dit jaar te verbeteren.

Ik ben op het punt geweest, hetgeen ik pag: 4 en 5 van de Enkhuizer toon zeg, weg te laten; doch de bedenking dat ik de verzamelde menigte toch eenigzins moest karakteriseren heeft mij terug gehouden, en ik heb het laten staan. Zoo u echter de uitweiding wat lang voorkomt, hecht ik er niet aan, en ben bereid het terug te nemen. In het laatste gedeelte heb ik een geheel vers van het vlaggelied van den Heer Withuijs overgenomen, omdat het mij voorkwam, dat het aanhalen dier weinige regelen den zang en vooral de indruk die het maakte levendiger voor den geest brengt dan het bloot vermelden dat die regels gezongen werden. Mogt gij er anders over denken, werp er dan het couplet uit.

Indien, hetgeen zeer mogelijk is, het u nu nog voorkomt, dat het stukje uwen almanak zou kunnen ontsieren, doemt het dan gerust ten vuure, of zoo gij het bewaart en mij teruggeeft gebruik ik het later voor papillotten en wij zullen samen, om het mislukken lagchen. Ik erken, evenwel dat zoodanige afloop mij spijten zou, voornamelijk om de moeite die ik u veroorzaakt heb, en den tijd dien het u gekost heeft.

Gij ontvangt het stuk nog ongetekend. Onze naam is geducht weêrklinkend in de letteren, dit mogen wij niet ontveinzen. Ik heb het tot hier toe altijd zeer geschroomd hem prijs te geven, door hem onder niets beteekend geschrijf te plaatsen; hoewel ik, in den grond, tegen anonieme geschriften

heb, al zijn zij ook nog zoo klein. De eenvoudigste naamteekening is zeker altijd de beste. Maar om aan te duiden dat het stukje van eene vrouwenhand is, zal de voornaam er wel voluit bijgevoegd moeten worden. Nu ziet het er gek uit, daar over dien voornaam zulk een oude historische en geleerde glimp ligt. Indien het eens een spetterende lach verwachtte? Ja, dan zou het in alle geval, toch nog niets dan een laffe, en daarom niets betekenende aardigheid opleveren. Ik laat het plaatsen der onderteekening geheel aan u over, want ik geloof dat ik aan niemand veiliger dan aan u het gebruik van mijn naam kan toevertrouwen.

Het is regt vriendelijk van u dat gij mij een exemplaar van Holland toezegt, en het zal mij genoegen doen het bij gelegenheid te ontvangen. Maar boven alles dank ik u van harte voor uwen vriendelijke teregtwijzende letteren. Ik dank er u voor, dat gij meer op den goede wil om aan uw verlangen te voldoen, dan op de waarde van het toegezonden stuk gelet hebt.

Mama wier groete ik hier bij voeg, heeft zich gisteren voor het eerst te voet op straat gewaagd. Zij is slechts zes huizen ver gegaan en moest toen rusten. Zij is nog zwak en waterzucht is eene verraderlijke kwaal die men zelden geheel overwint. Hare toestand eischt nog veel voorzichtigheid. Rust en opgeruimdheid zullen hoop ik hare toenemende beterschap bevorderen. Het zou mij niet alleen teleurstellen maar zelfs leed doen indien ik de hoop moest opgeven van het naar Amsterdam te kunnen reizen. Laatst vreesde ik er voor, doch nu heb ik weder moed gevat en ik hoop dat mijne blijde verwachting zich bevestigen zal.

Zeker verlang ik zeer u te ontmoeten, maar ik loop gevaar u schrikkelijk uit de hand te vallen. Intussen verheug ik mij in uwe toegenegenheid en verblijf met even hartelijke gevoelens;

Waarde neef! Uw dw dienseresse en nicht
Zenobie van Lennep

Enkhuizen, 19 september 1849.

Brief van Zenobie aan Jacob van Lennep.

Ze bedankt hem voor het toesturen van een exemplaar van de Holland Almanak voor 1849.

Waarde Neef!

Onder betuiging van hartelijken dank, heb ik het genoegen u te melden dat ik dezer dagen Holland ontvangen heb. Het werd mij 's morgens zeer vroeg gebracht, terwijl mama nog in de rust was; zodat ik er haar zeer aardig mee heb kunnen verrassen. Zij keek regt vriendelijk op, toen ik haar, bij het haar ontwaken, het fraaije boekje voorhield.

'S avonds leidde ik haar, op uw spoor de Vergadering der Staten binnen; iets dat hare belangstelling opwekte en haar zeer vermaakte. Door mij nieuwsgierig gemaakt, had zij reeds lang gewenscht dat stuk te leeren kennen; want vroeger, toen ik het las, was zij niet in staat er de lectuur van aan te hooren.

Vergeef mij dat ik, op het eigen oogenblik welligt, dat gij de laatste hand legt aan den nieuwen bundel, u nog lastig val met een woord over dien des vorigen jaars; doch ik moest deze weinige regels tot u rigten; en had ik het niet gedaan & – ik zoû onvoldaan over mijzelve gebleven zijn.

Na minzame groete verblijf ik van harte uwe toegenegene en hoogachtende nicht,

Zenobie van Lennep

De vriendelijke bemoeial

Leiden, 29 oktober 1849.

Brief van Hendrik Tydeman aan Zenobie.

Hij blijft zeer bezorgd over de gezondheid van Zenobie's moeder; Goede raad voor vrienden en bekenden; Een nieuwe dominee voor Enkhuizen; Nog steeds geen Lamartine.

Lieve Zenobie,

Uw schrijven van 13 Oct. deed mij dubbel genoeg daar even voor het ontvangen den van Mogin bij mij geweest was en mij een schrikbarend tafreel van het lijden en op sterven na dood zijn uwer goede moeder geschilderd had. Doch hij was zo opgewonden door genever, dat ik niet uit hem wijs kon worden wanneer hij te Enchuisen geweest was, nu of voor langen tijd. Hij vertelde mij dat hij ging overwinteren bij zijn zoon te Brussel en verzocht zijne groeten die ik met deze overbreng. Uw brief meldde mij toch, naar mij dunkt, eene rechute uwer lieve mama, en een verlies van veel wat gij (ik mag zeggen, wij) meenden gewonnen te hebben – en dit doet nu een treurigen winter vrezen – moge slechts uwe mama – ja maar ook gijzelve – krachten branden om dit nieuwe lijden te blijven doorstaan en vooral ook goeden moed behouden, en vertrouwen op de Hemelsche Vader, die al onze lotgevallen regelt met wijsheid en liefde en die ook door lijden en rampen in dit aardschen leven voorbereid en opvoedt voor een beter leven. Houd mij au courant van den toestand uwer lieve mama, groet haar hartelijk van mij, en tracht haar zoveel mogelijk op te beuren door gesprek, 't zij op- of afleidend (naar omstandigheden en bij afwisseling) en door even zoo gevarieerd voorlezen.

Maar het spijt mij dat ik u moet verzoeken mij dat werk van Lamartine nu vooreerst terug te zenden. Ik kan niet wel langer wachten met het toch ook zelf te lezen! Daarna zend ik u 't gaarne weer terug.

Gij krijgt nu gelegenheid (tot Amsterdam per beurtman, en zoo bij mijn zoon) met de boeken die ik hoop dat op de auctie van de 26 oct. voor mij gekocht zullen worden ingevolge dit lijstje welk ik u verzoek te bezorgen

bij de boekverkooper Over de Linden of Pannebakker, wie gij het geschiktste acht. Gij moge zeggen dat het voor mij is en een dienst zal zijn aan mij gedaan.

Feliciteer wijl uw oom voor mij met zijn engagement. Ik meen die juffrouw eens even gezien te hebben en dat ze op 't oog mij interesseerde. Ik hoop haar weder te leren kennen als uwe geëerd en geliefde Tante. Bedui voors aan uwer nicht Louise (altijd uit mijn naam) 1. dat hare toevallen haar beletten een man te krijgen (indien al anders enz.) en 2. dat zij God danken mag, dat zij een appui krijgt tegen dat zij eens haar vader moet komen te verliezen, daar ze anders als eene arme wees overbleef.

Ik hoop dat uwe vrienden u trouw bezoeken. Meldt mij wie zich 't best daarin gedragen. Zeg aan ds. Bonacker dat ik hoop dat hij zich Jacob Berkhout of Cats Wor tot collega bezorge; beide ook goede Predikanten van de gemeenten. Cats Wor heeft eene zeer lieve vrouw, Berkhout is nog à prendre doch schijnt gelofte van kuisenheid gedaan te hebben. Misschien kan ds. Harting ook wel wat doen in een gereformeerd beroep. Groet ook hem bij dezen van mij, wijl ik ben heden zeer geportteerd en wilde toch niet langer wachten met u te schrijven en u te zeggen dat ik steeds ben

t.v. H.W. Tydeman

Gij zult mijne droefheid beseffen

Enkhuizen, 6 december 1849.

Brief van Zenobie aan Jacob van Lennep.

Haar moeder is overleden.

Zeer waarde neef,

Wederom ben ik niet te Amsterdam gekomen, de treurigste omstandigheden hebben mij terug gehouden. Mijn dierbare moeder is bij het invallende gure weder dit najaar weder ingestort. Haar door langdurig en hoogst smartelijk lijden ondermijnde gestel heeft deze tweede stoot niet kunnen te boven komen. Na eenige dagen van dodelijke zwakte is zij hedenmiddag zeer zacht, zoo zacht als haar aard was, ingesluimerd en heeft de oogen niet weder geopend.

Geen troostend afscheidswoord heeft zij tot mij kunnen rigten. Doch zij was reeds lang voorbereid op de dood en onderhield er mij in vroegere dagen meermalen over.

Een haar ernstige en dringensten bevelen, nog voor weinige dagen geleden, is dat ik de met u zoo kortelings tot stand gekomen betrekking niet zou laten glippen. Het eerst oogenblik na haar verscheiden, dat ik mij alleen bevind, wijdt ik aan de volbrenging van dit haar verlangen.

Dit is de eenige troost die ik kan vinden bij de bitter smartelijke gedachte dat zij is heengegaan zonder uwe persoonlijke kennis te hebben mogen maken.

Veroorloof mij in dezen haren wil te volbrengen. In hare papieren ligt een brief die zij voorlang aan u schreef maar niet verzond, dien zal ik opzoeken en u toezenden en u dan nader schrijven in welk opzigt zij verlangd heeft dat ik uwen raad zou inroepen en volgen. "Wees open van ziel" zeide mijne moeder mij een der laatste malen dat zij mij over u sprak, "en onderhoud van Lennep vrijmoedig over uwen toestand en hij zal u zijnen raad en bijstand niet weigeren waar hij die kan geven".

Heden avond bij het opmaken der lijsten van de brieven die verzonden moesten worden, werd uw naam daar ook opgesteld. Naar ik voor mij

gevoel, dat er iets onvoldoende, zoo niet iets ongepast in ligt om u kortaf een doodsbericht te zenden. Daartoe kendt gij mij sinds te korten tijd en in een ander opzigt reeds te veel. Daartoe is uwe welwillendheid te mijwaarts mij te zeer gebleken.

Ik schrijf u dus deze met diepe aandoening en alleen gesterkt door het besef dat ik verrigt mijne moeder gewis met welgevallen op neder zou zien, en vang dus alzoo aan hare nagedachtenis te vereeren.

Uwe vader heeft kortelings een heugelijk feest mogen vieren, blijf hem nog lang behouden; en mogten ook anderen smartelijke verliezen u nog lang bespaard blijven.

Alle koele pligtplegingen nu verder achterwege latende zal ik de vrijheid nemen u geene verdere communicatie brief te zenden. Ik vertrouw dat dit schrijven u welkomer zal zijn dan het afgemeten schrijven eener in stijlen vorm gewrongen rouwbrief.

Kendet gij mijne moeder, gij zoudt weten wat ik mis; maar toch zult gij mijne droefheid beseffen.

Met hoogachting en toegenegenheid verblijf ik van harte

Waarde Neef! Uwe dienstwillige dienaressen en nicht

Zenobie van Lennep

Relaas van haar leven sinds Den Haag

Enkhuizen, 24 december 1849.

Brief van Zenobie aan Jacob van Lennep.

Over de situatie waarin zij en haar moeder zich bevonden sinds de dood van haar vader; Een vluchtige ontmoeting in de diligence naar Haarlem; Hoe het familiekapitaal verdween; Problemen bij van Lennep Coster in Amsterdam.

Waarde neef,

Ontvang mijnen warmsten dank voor uwen hartelijken en waarlijk vertroostenden brief. Hij was geheel zoo als ik dien van u verwacht had. En zie! al ware hij niet geteekend geweest, dan zoude ik toch herkent hebben dat hij van u was, toen ik kwam aan de zinsnede waarin gij over uwe vrouw spreekt.

De deelneming uwer echtgenoot, in mijne smart, deed mij van harte goed. Ik dank er haar voor. Het trof mij als iets zeer zachts en vriendelijks. Hare toegenegenheid in deze oogenblikken van droefheid, en bij het verlies mijner moeder is voor mij van onschatbare waarde.

Bij den aanvang van uw schrijven schijnt gij te denken, dat gij mijne laatsten brief één dag te laat hebt ontvangen. Dit zal u zóó zijn voorgekomen omdat ik 's nachts na mamaas overlijden aan u schreef en dateerde van dien zelfde dag, terwijl mijne brief eerst den volgende morgen, ten tien uur, met den post van hier vertrok.

Zoo men dus niet vóór posttijd schrijft, komen de brieven te Amsterdam, hoewel zij in weinige uren ter bestemde plaats zijn, altijd één dag later als zij geschreven zijn. Doorgaans wanneer ik er aan denk, zet ik als dagteekening de dag der verzending.

Ik zelf zou u reeds weder geschreven hebben maar ik ben nog niet veel alleen geweest, en ik behoefde volstrekt vrijheid en ruimte van tijd om ongestoord aan u te kunnen schrijven. Ik houd mij zeer bedaard. Deze kalmte bevreemd en verontrust mijn vrienden alhier meer dan indien zij mij hevig zagen losbarsten.

Maar ik moet mij rustig houden zal ik naar eisch de laatste begeerten mijne moeder in acht nemen. De aandrang alleen om haar nog in allen deele te gehoorzamen sterkt mij en wekt mijn ijver op. Zonder dat zou ik welligt mij zwakker betoonen.

Geheel zonder familiebetrekkingen ben ik te Enkhuizen niet. De jongste broeder mijner moeder woont alhier. Hij was kaptein-luitenant in Oostindische zeedienst, en heeft voor weinige jaren, in de kracht van het leven, en ofschoon het hem eene groote opoffering was, om huiselijke betrekkingen zijn pensioen gevraagd. Na een twintig jarig verblijf in Indië is hij bijna een vreemdeling in zijn vaderland. Hij heeft mij niets dan zijne tegenwoordigheid kunnen schenken.

Meer werkdadige hulp en bijstand heb ik in de eersten oogenblikken na mijn moeders verscheiden bij hulpvaardige en beproefde vrienden gevonden.

De Enkhuizers hebben mij niet in verlegenheid gelaten. Het is zeer denkelijk dat gij reeds den nevensgaanden brief mijner moeder hebt ingezien. Ik kende er de inhoud niet van, toen ik schreef dat ik u dier zenden zou, ik wist alleen dat de brief bestond. De lezing dezer letteren even als het doorbladeren harer overige papieren heeft mij zeer ontroerd.

In alles ontdekte ik de blijken harer tedere zorg en liefde voor mij. In alles vond ik haar gehele gemoed terug en ik gevoelde dubbel al wat ik verloren had. Ik moet mij bedwingen ten ende u geregeld de mededelingen te doen die thans noodzakelijk zijn.

In vroegeren tijd kostte het mijne moeder niet zeer veel moeite, eenen brief, hoe uitvoerig ook, te schrijven, maar in de laatste jaren deed zij het nooit dan met de grootste inspanning, omdat haar gezigt, dat naar uiterlijke schijn ongedeerd was, inderdaad zeer verzwakt en vooral van nabij zeer slecht was geworden.

Ook deed zij zelden iets met terughouding voor mij en van het schrijven van dezen brief heeft zij mij geen deelgenoot gemaakt. Daarom is dien met overhaasting en ontroering op papier gesteld en bij lamplicht door haar geschreven op eenen avond, waarschijnlijk, dat ik op het een of ander jongedamespartijtje was.

Deze regels vorderen hier en daar wel eenige toelichting; zij zelve zou die zeker bijgevoegd hebben; want waarschijnlijk is het dat zij dit blad, zoo vol rasures niet zou hebben verzonden zoals het daar ligt. Zeker zou zij het hebben overgeschreven en hier en daar iets bijgevoegd hebben.

Ook heeft mama nog geene dagteekening onder aan den brief geplaatst. De brief is blijkbaar vier jaar oud, want zij zegt daarin dat mijn vader twaalf jaar dood was en thans is het zestien jaar geleden dat wij hem verloren.

Het zal u verrassen dat mijn moeder begint met te zeggen dat wij u eens ontmoet hebben. Ik had er mij met haar, in den laatsten tijd, kinderachtig in verheugd u dit mondelings te vertellen, en heb er met goedvinden mijner moeder in mijne brieven nimmer van gerept, omdat wij ons beide overtuigd hielden, dat gij u, na een zóó lang tijdsverloop zulk een vlugtige ontmoeting niet meer zoudt herinneren.

Wij begaven ons alstoen naar den Haag en reisden met u van Amsterdam naar Haarlem. Het was zeer kort na den afstand van den troon door koning Willem de eersten, dus in october 1840. Gij waart verzeld van een franschman, die naar zijn uiterlijk te oordelen uit het zuiden van Frankrijk geboortig was, en wien ik later vernam, dat een onvermoeide reiziger en fameuse orientalist was. Zijn naam, die mij gezegd werd, is mij later weder ontschoten.

Uw onderhoud met deze heer was inderdaad zeer vrolijk en belangwekkend. Onwillekeurig trok het mijne aandacht en boeide het mij; en daar het over algemeene onderwerpen liep, mogt ik het zonder indiscreet te zij, nauwkeurig volgen. Nog wist ik natuurlijk niet naar wien ik toch met zooveel genoegen luisterde.

Zien kon ik u niet, want gij waart juist vlak achter mij gezeten. Doch in het vuur der reden staakt gij uwe hand wat ver vooruit, zoo dat ik die voorbij mijn' hoed te zien kreeg, en plotseling, ja terstond herkende ik den vorm der hand van de van Lennep.

Ik had grooten lust eens om te kijken, maar dat ging toch niet, en ik moest mij dus te vreden stellen met nog scherper toe te luisteren. Mama die tegen mij over was gezeten, fluisterde ik toe, wie achter mij zat. Zij kon u in het gelaat zien, maar schudde eerst met het hoofd.

De verschillende overgangen van het gesprek en de vragen van uwen reisgenoot, gaven u aanleiding om het heldenfeit van Witte van Haamstede te verhalen. Mij dunkt bij uw verhaal zag ik Hollands Liebaard zegevierend voorwaarts rukken. Om hierbij aan uwen medgezel een juist denkbeeld te geven van de stelling der vijandelijke partijen tegenover elkander vond gij het zeker zeer eigenaardig en gemakkelijk om met losse hand en luchtig weg als had gij eenen vlakkegrond voor u gehad, op mijn overhangende mantelkraag die naar u toegekeerd was, verscheidene punten van het krijgstoneel aan te duiden.

Het zijn deze gebaren welke mama bedoeld. Gij houdt het mij te goede wanneer ik u erken, dat wij meermalen met vermaak de bijzonderheden die ik u mededeel herdacht hebben.

Voorts als om mij alle twijfel te benemen, gebeurde het later nog dat gij uwen schoonvader noemde en toen kon mama zich volkomen overtuigd houden dat ik goed gezien had wie gij waart.

Te Haarlem dwong ons het vasthaken der diligence aan een ander rijtuig een oogenblik uit te stappen, daarbij wisselde mama eenige woorden met u, maar gelegenheid om eenig gesprek voort te zetten was er niet. Zij zelve heeft u verklaard waarom het haar weinig voegzaam voorkwam uwe kennis alzoo te maken.

Mama spreekt verders kortaf van een verlies van tienduizend gulden. Hierbij zult gij zeker vragend stilstaan en nadenken, en dit vordert uitleg. Weet dan dat mijn vader niet vermogend was en zijne weduwe slechts een inkomen van circa f 800 naliel, de bespaarde vrucht van zijne hersenarbeid, terwijl mijne moeder geen regt had op pensioen, omdat haar overleden echtgenoot, als ambtenaar nooit tot eenig kader van een ministerie had behoord; en welke pogingen daatoe ook door mijnen vader meer dan eens werden aangewend, zij werden altijd door den toenmalige minister van Justitie, den Heer van Maanen en vooral door den invloed van den Heer Asser verijdeld.

Doch de hoogbejaarde moeder mijns vaders leefde nog en was eene bemiddelde vrouw, zij was zelfs in het bezit gebleven van de gandsche nalatenschap van haar reeds lang overleden man.

Mijn vader stierf in het vaste vertrouwen dat wij eenmaal ons aandeel van den nog onverdeelden ouderlijke boedel zouden krijgen, en dacht dus ons lot voor de toekomst verzekerd. Maar deze gegronde hoop op mijne grootmoeders nalatenschap, is ons in 1840 door een schandelijk bankroet, van mijns vaders jongsten broeder, die predikant te Almelo was, ontzonken.

Deze oom was administrateur van den boedel zijner moeder en heeft alle obligatien, den interest van lange jaren en den hemel weet wat al in zijnen boedel geconfondeerd en zoek gemaakt; zoo dat er na mijne grootmoeders dood genoegzaam niet meer te deelen viel en dat ging nog in vijf portiën.

Bij slot van rekening verloren wij voor ons aandeel tussen de *f* 10 en 14000. Mijne moeder heeft u niet eens het hoogste cijfartal opgenoemd.

Om de eer der familie, om de vrouw van dominé van Lennep en zijne sommige nog zeer jonge kinderen voor diepe ellende te bewaren, heeft mijne moeder met de familie ingestemd om de man, die als mensch mededogen verdiende, niet in regten te vervolgen. Wat baadt het dacht zij, indien men ongelukkig is, onschuldige wezens zoals die vrouw en kinderen, nog dieper te doen zinken. Mijne moeder, ofschoon zij tegen hare ouden dag zich van alle vooruitzigten beroofd zag, was de eenige die hem bij al het gebeurden geen enkel hard woord toevoegde.

Bij dit bankroet bestond een tekort van meer dan *f* 180,000. De familie cotiseerde zich onderling om die schuld te voldoen en mijne moeder droeg daartoe mede van hare gering vermogen bij.

Drie jaar later stierf mijne grootmoeder, blind en afgeleefd in twee en negentig jarige ouderdom, en onbewust dat bijna haar gandsche vermogen verzwonden was, eigenlijk verspeeld door haar meest geliefden zoon.

Wij woonden in die dagen te Zutphen; doch de leefwijze aldaar was veel te duur. Met het geld dat mijne moeder bij den afrekening van den ouderlijke boedel ontving kocht zij een huis te Enkhuisen voor *f* 1900.

Zij berekende dat wij nooit ergens voor dien prijs fatzoendelijker konden wonen, al woonden wij ook op kamers, zooals wij in Zutphen enige jaren gedaan hebben. Dit huis heeft zij verleden jaar, zonder eenige schade, weder verkocht, omdat het op een koude windhoek stond en hare

toenemende zwakke gezondheid haar het wonen aan de zeekant onaangenaam maakte.

Doch hetgeen alles besliste en haar dwong zich van het huis te ontdoen, was dat het huis naast ons, een hecht sterk en kapitaal gebouw, op de nominatie stond om gesloopt te worden. Dit ontblootte ons eigendom geheel, en al gaf men de gevorderde garantie, men kon ons niet garanderen tegen de noordoostelijke wind en zeestorm. Daarom was het geraden daar niet te blijven wonen en in ons belang om ook het regt van amotie te vragen.

Toen wij voor zes jaar geleden ons hier vestigden, drong de familie te Amsterdam er zeer sterk op aan dat wij aldaar op kamers zouden gaan wonen. Maar hoezeer mamaas hart er toe neigde om te midden der familie te zijn, meenden wij dat de keus om in Enkhuizen te gaan wonen meer in ons voordeel zoude zijn.

Gelijk ik u reeds vroeger eens schreef bragt hiertoe mijne voorliefde voor deze stad veel bij. Ik was vele jaren jonger en gaf mogelijk te veel toe aan meer instinctive indrukken, maar ik wil het u bekennen, ik leed zeer veel onder het gevoel van schande voor mij verbonden aan dat bovengemeld bankroet, ik wist dat het te Amsterdam en eigenlijk alom éclat had gemaakt, maar te Amsterdam hoorde ik er nog gedurig over spreken, zeer dikwijls met animositeit; een streng oordeel ging er over.

Veel was er dat ons beiden griefde. Te vergeefs trachtte men mij te beduiden dat daar de rechtsvervolging gestuit of voorkomen was, de zaak dragelijker en gemakkelijker was te boven te komen. Oneerlijk bleef zij toch immer, en anders kan ik het niet beschouwen.

Daar mijne naaste betrekkingen te Amsterdam in de handel waren, en dat bij het bespreken der ongelukkige maar tevens onzuivere zaken die ik u heb medegedeeld, onze en hunne verschillende begrippen van eer en geld scherper dan ooit waren uitgekomen, gevoelde ik mij toenmaals in hun midden, hoewel wij onderling op den meest vriendschappelijken voet waren, slecht op mijn gemak.

Later verzachtte zich die gewaarwordingen en ik bragt meermalen verscheiden weken met genoegen te Amsterdam door. In de laatste drie jaren, hoezeer wij ook verlangden derwaarts te gaan, zijn wij er niet

geweest; voornamelijk, zoals gij reeds weet, kwam dit door mijne zware ziekte en ten laatsten door de langdurige en onherstelbare kwaal die zeker al jaren lang bij mijne moeder gesluimerd heeft en hare krachten ondermijnde.

Mijne toestand is tegenwoordig zeer moeilijk maar met moed en opregtheid en trouwe raad van vrienden, zal ik onder biddend opzien tot God toch dezen druk te boven komen en mijne zaken kunnen regelen.

Hetgeen de moeilijkheid van mijnen toestand in de eerste oogenblikken verzwaarden was dat mijn oom David van Lennep Coster, die mij nog kort te voeren schreef dat hij wat er ook gebeurde, terstond aan mijne zijde zou staan, zelf door eene aller noodlottigste gebeurtenis te Amsterdam werd teruggehouden.

Gij zult weten, dat ook dat oude en lang zeer geachtte kantoor in het laatste der vorige maand zijne betalingen heeft gestaakt. Deze zaak is niet frauduleus maar hoogste ongelukkig. De slag trof den ouden man geheel onverwachts, twee dagen voor dat hij zich bereidde zijne gouden bruiloft te vieren.

Onverhoeds opende ik eenen brief van een der neven te Amsterdam, waarin ik meende eenige vrolijke mededelingen omtrent het gulden feest te vinden. Ik las hard op, niets kwaad vermoedende. Mijne moeder hoorde alles en was geheel onvoorbereid. Eerst geloofde zij de tijding niet. Zij had een onbepaald vertrouwen in mijnen oom van Lennep Coster; hoewel hij in de laatste tijd geene effecten meer van ons in handen had.

Zij achtte den man zeer hoog, was innig aan zijne vrouw gehecht en heeft stellig de drie of vier laatste dagen van haar leven nog veel geleden onder het gevoel van hun ongeluk. Het zou mij te hard zijn zoo ik moest gelooven dat het haar einde heeft verhaast, maar zeker heeft het er geen goed aan gedaan.

Gedurende dit gandsche jaar van mamaas smartelijk lijden hebben zich mijne bloedverwanten te Amsterdam in alle opzigten hoogste deelnemende en hulpvaardig betoond; zoo ook bij haar afsterven, maar geen van allen konden zij tot mij komen, juist om het voorgevallene te Amsterdam. Mijn oom van Lennep Coster schreef mij daags na de begrafenis mijner moeder,

dat zou ik, nadat de drukten hier afgeloopen waren, bij hem wilde komen logeren, ik welkom zou zijn.

Het zou mij korten indien ik niet te hunnen kon gaan, omdat tante den eigen zuster mijns vaders is en ik weet dat het hun ook leed zou doen indien ik niet bij hen kwam.

Vooreerst is het seizoen te ongunstig, vooral de weg te slecht en de overtocht van het IJ te moeilijk. Ook zou het niet voegen dat ik in de eerste weken der zware rouw zonder volstrekte en dringende noodzakelijkheid, alleen zoo als ik thans ben, op reis ging.

Mij oom heeft wel begrepen dat ik hier binnenshuis nog handen vol werk en veel te beschikken heb. In het afgeloopen jaar week ik bijna niet uit de ziekenkamer mijner moeder. Alle andere werkzaamheid bleef dus liggen. Echter verlang ik zeer eens naar Amsterdam te gaan, ik hoop er bij leven en welzijn ook zodra mogelijk te koomen.

Al had ik geen andere redenen dan zou ik naar Amsterdam moeten gaan om u te spreken, want deze brief, hoe uitgebreid ook, is niet voldoende en zal nog vele vragen bij u doen opkomen, waarop ik u mondelings vollediger en korter zal kunnen antwoorden.

Omtrent het verzoek mijner moeder, ten opzichte mijner letterarbeid, waarom zij toen voornamelijk haren brief schreef, is mij reeds gebleken dat ik op uwe welwillende hulp en vriendelijke teregtwijzing mag rekenen. Nog heb ik u niet kunnen bedanken voor de zorg en nauwkeurigheid, welke ik met erkentelijkheid heb opgemerkt dat gij hebt aangewend bij het plaatsen van mijn Vlagge-stukje in de Holland. Hartelijk dank ik u daarvoor als ook voor het mij toegezonden jaarboekje.

Doch nu ik alleen en geheel op mijzelve sta en alleen moet handelen, zullen mij zeker zaken en omstandigheden voorkomen, waarbij ik raad en inlichting behoeven zal. Openhartig en vrijmoedig zal ik mij dan ook tot u en uwe gade wenden. Gij hebt mij de troost die mij het meest kon opbeuren en versterken geschonken en ik voel mij bemoedigd door u beiden vriendschap en verblijf van harte,

Uwe toegenegene Zenobie van Lennep

p.s. Deze brief is te zwaar voor den post dus gaat hij morgen met de beurtman of overmorgen met de diligence.

Het enlèvement van juffrouw Erdbrink

Enkhuizen, 10 januari 1850.

Brief van Zenobie aan Jacob van Lennep.

Ze was blij zijn nieuwjaarswens te ontvangen; Haar neven vragen om terugbetaling van een schuld; Jacob had haar vriendin, juffrouw Erdbrink, onder zijn hoede genomen op een bootreis.

Zeer waarde neef,

Nieuwjaarsdag voelde ik mij inderdaad zeer eenzaam en verlaten. Ik miste mijne moeders omhelzing en hare hartelijke toespraak, en nu haar lippen voor altijd gesloten waren, dacht ik dat het ernstige en vriendelijke woord, daar ik behoefte aan gevoelde, nimmer meer tot mij zou komen.

Ik vergiste mij, want gij had mij eene heelende verrassing bereid; gij had gevoeld dat mij dien dag iets zou ontbreken, en gij hebt dat ledige aangevuld.

Ik dank u voor uwe goede wenschen; en ik hoop, – waar ik thans vrees dat mij de kracht zou kunnen ontbreken, – gesterkt te worden opdat ik uwe verwachting niet teleurstelle.

Gij moogt, dunkt mij, met fiere zelfvoldoening terug zien op uw afgelegde levensbaan, en gij zult met onbezweken krachten en altijd frisschen moed, voortgaan zooals gij reeds vroeg, begonnen zijt, en ons nog veel schoons schenken.

Ja, dat leven geheel voor mij zelf alleen, zoo als gij het wel uitdrukt, heeft iets vreeselijks steriels en eenzelvigs. Het denkbeeld alleen kon mij in vroegeren tijd schrik aanjagen en ontroeren, nu verwondert het mij dat het mij niet meer ter nederdrukt. Ik had niet durven hopen dat ik zoo gelaten zou zijn. En toch gevoel ik diep wat ik mis. Het is waar, ik ben niet moedeloos, maar ik had het toch zeer noodig dat men mij zeide, zoals gij gedaan hebt, dat ik wakker kon en moest zijn. Ik heb mij dezer dagen een weinig schrap moeten zetten.

Bij, of liever terstond na het overlijden mijner moeder, behoefde ik geld en meer dan ik voorhanden had. De heeren van Lennep Coster hebben mij dit

ook dadelijk, op order van hun' vader, mijn oom, voorgeschoten, maar nu verlangen zij bij het einde des jaars dat ik het hun terug zou geven, en ten dienende sloegen zij mij voor een effect te verkoopen.

Toen was het dat uwe brief mij de noodige opgewektheid schonk om mij door het korte dringende en beslissende van den koopmansstijl niet uit het veld te laten slaan. Ik schreef hen terug, dat het voorgeslagen middel zeer eenvoudig, maar zeer ruineus was, en verzocht hen de afrekening uit te stellen tot dat ik te Amsterdam kon komen, omdat ik dan zonder eenige achterhoudendheid mijne zaken zoude blootleggen en de middelen beramen, om aan hen op de voor mij minst schadelijke wijze die schuld af te doen.

Ik schrijf u dit uit behoefte van mededeeling, als er te testen of ik wel heb gedaan, en waarlijk als of ik aan een vader of ouderen broeder schreef. Terwijl ik deze begon, ontving ik van hen eenen brief, waarbij zij mij het gevraagde uitstel verleenden.

Dit zijn, ik weet het, alles behalve poëtische details, echter zou ik ontevreden op mij zelve zijn geweest, zoo ik u zit verzwegen had. En indien gij Schimmel reeds zóó beklaagd dat hij als onder de cijfers begraven zit, dan zult gij in dezen toch ook wel een weinig medelijden met mij hebben.

Ik heb het zeer aardig gevonden dat gij ons in Holland naast elkander hebt geplaatst; ik vermoedde wel dat dit geen louter toeval was, en ik schepte er veel behagen in. De Heer Schimmel heeft zich vergist door mij voor eene Clorinde aan te zien, maar daar heb ik mij zelve aan bloedgesteld. De Enkhuizers waren verwoed, doch ik was volstrekt op hem niet gebeten.

Het deed mij genoegen dat gij u de ontmoeting moeder nog herinnerd. Ik wijt het mijzelve dat gij mij niet hebt opgemerkt; ik heb mij zeker te veel teruggetrokken, dat is, en was die jaren vooral mijn gebrek.

Wat betreft uwe togt met Juffrouw Erdbrink, daar wist ik van. Reeds dien zelfde dag kwam men ons verhalen dat gij op de boot waart, waarmede zij was vertrokken en mama zeide terstond, vooreerst: dat zou gij geweten hebben in welke kommervollen toestand ik mij bevond, gij, zoo gij slechts had gekunt, zoudt zijn aan wal gestapt, en ten tweede: dat gij de jongedame niet aan haar lot zoudt overlaten.

Zelfs vergeleek zij uw enlèvement van juffrouw Erdbrink bij de sprong in den zadel van Culeburgs Heer. Och! gij weet wel wat ik bedoel, het komt voor in zeker liedje! Ik kon niet nalaten mama in deze tegen te spreken. De oude lui van het jonge meisje waren zeer verheerlijkt dat zij onder uwe hoede op de plaats harer bestemming was gekomen.

Zij is dáár nog. Het is een regt lieve meid. Maar stel u toch vooral niet voor dat alle Enkhuizer juffers zóó bevallig zijn; dan zou ik althans niet voor u durven verschijnen. En ik verlang toch zeer naar het oogenblik dat ik u, uwe vrouw en kinderen zal mogen ontmoeten.

Ik denk dat ik in februarij met goede kennissen partij zal kunnen maken om naar Amsterdam te reizen. Dat is beter, nietwaar? dan dat ik alleen ga.

Het is aardig, gij weet het altijd zóó in te rigten dat ik op uwen brieven antwoorden moet; dat is met de mijnen aan u niet altijd het geval; en toch denk ik dat ik in de kleine tusschentijd van heden tot mijn overkomst nog wel eens een woord zal noodig hebben dat mij oprigt en steunt.

Zachter, dan ik had kunnen vermoeden, voegen zich, tot nog toe, de omstandigheden om mij heen; maar ik voorzie ook moeilijker oogenblikken, en dan weet ik dat ik u vinden zal. Doe mijn vriendelijke groeten aan uwe echtgenoote en geloof mij, waarde neef, van harte, uwe erkentelijke nicht

Zenobie van Lennep

Het eerste testament

In februari 1850, kort na het overlijden van haar moeder, deponeert ze bij notaris Van Slogteren in Enkhuizen een verzegelde omslag met een door haarzelf geschreven testament. De notaris maakt daar een akte voor. Die verzegelde omslag had eigenlijk vernietigd moeten worden toen ze later een nieuw testament maakte in Zutphen, maar dat is er niet van gekomen. Toen in de afgelopen jaren de notariële archieven van Enkhuizen zijn gescand en online gezet is de inhoud tevoorschijn gekomen. In de omslag zat naast haar testament ook een brief aan Jacob van Lennep die tot executeur testamentair werd benoemd.

Den Weledelgestrenghe Heer

Den Heer Mr. J. van Lennep

Rijksadvocaat te Amsterdam

Gedeponeerd bij den Heer Notaris A L van Slogteren te Enkhuizen met last om aan Mr. J van Lennep te worden toegezonden na de opening van mijn testament bij het opzenden zijner oproeping als executeur testamentair.

Mijn waarde Neef

Ik heb gebruik gemaakt van de mij door u verleende vrijheid, om in alles over u te beschikken en zelfs zonder u te raadplegen heb ik u tot mijn executeur testamentair benoemd en benevens u de Heer Notaris G. Boldingh te Hoorn omdat ik reeds voorloopig met hem over mijn testament gesproken had tijdens hij nog te Enkhuizen was gevestigd.

Zonderling doet het nemen dezen maatregel mij aan.

Zie in deze handeling een blijk van mijn onbepaald vertrouwen op u. Aanvaart mijne bibliotheek niet als een kostbare nalatenschap, maar als een aandenken mijner hartelijke toegenegenheid en hoogste vereering. Het daarnevens voor u bestemde gouden kruis is een gedachtenis van een grijze krijgsman, een echt edelman in de volle omvang des woords, een boezemvriend mijns grootvaders van moeders zijde. Ik heb zwak voor dit eereteken omdat het aan een edele en braven heeft toebehoort, door het in

uw hand te stellen wenschte ik te voorkomen dat het mogelijk openlijk geveild en verkocht werd.

Alle brieven en papieren niet van letterkundige aard wensch ik dat zonder inzage verbrand worden.

Tot op heden bestaat er onder mijne papieren geen volledige letterarbeid. Mogelijk zullen alle mijne proeven ten dien opzichte onvolledig blijven. Waarschijnlijk vind gij niets beteekenend van dien aard. Laat hetgeen den naam van v Lennep niet zou vereeren in de storm der vergetelheid verzinken.

Bij het vermaken mijner nalatenschap heb ik de, met mijne moeder in de laatste tijd haar levens besproken denkbeelden gevolgd.

Het geringe vermogen dat er aanwezig is heeft mijn vader door eigen arbeid en geestinspanning bijeengebracht. Bij zijn overlijden bestond het uit f. 16000 gulden. Gij kent de omstandigheden waardoor het verminderd is.

Billijk oordeelden wij het dat het tot de familie van Lennep terugkeerde. Volgens beraad met mijne moeder koos ik uit ons uitgebreid en over het algemeen welgegoed geslacht, dat lid welk het minst door het fortuin begunstigd was en wier leven vol wederwaardigheden geweest is: de dochter van mijn oom D van Lennep-Coster, de neef, zwager en boesemvriend mijns ouders, de man die zich jegens ons altijd deelnemend en liefhebbend heeft betoond.

Voorts, daar ik overtuigd ben dat mijne moeder door haar vlijt en huishoudelijkheid steeds naar haar vermogen alles gedaan heeft om het welvaren van mijne vaders huis te bevorderen en dat zij door eigen handarbeid menige pennink gespaard heeft en uitgewonnen, zoo heb ik ter vereering harer nagedachtenis in deze ook een lid harer familie tot erfgenaam gekozen en wel bepaaldelijk de dochter van haren oudste broeder J: C: van Jordan wonende te Amsterdam. Mogt ik daardoor hare onafhankelijkheid helpe bevorderen.

Het is mogelijk dat gij in mijne gesloten boekenkast een verzegelden brief zult vinden, aan u gerigt en met het opschrift aan u, waarin ik voornemend ben u de redenen dezer bepalingen nader te ontvouwen indien tijd en gelegenheid het mij vergunnen.

Zoodanig opstel bevattede loutere particulieren familie bijzonderheden heb ik niet in vreemde handen ter bewaring willen stellen. Mogt ik dien brief niet schrijven dan is ook de inhoud van dezen voldoende.
Z C C van Lennep – Enkhuizen 2 februari 1850

3. Een dramatische wending

Na de brief van 10 januari 1850 volgt er een lange pauze in de correspondentie. Uit latere berichten blijkt dat Zenobie in het voorjaar naar Amsterdam is gereisd. Ze heeft daar Jacob van Lennep voor het eerst gesproken en ze heeft haar naaste familie, de van Lennep Costers, bezocht. Hun commissionairkantoor blijkt failliet te zijn. Dat ervaart ze als een diepe schande voor de familie en ze keert bedrukt terug naar Enkhuizen.

Ze krijgt ook nog vervelende brieven van haar oom Jacob Roeters van Lennep, van wie ze geld heeft geleend. Hij zit blijkbaar slecht bij kas en vraagt om spoedige terugbetaling.

Voor wat er dan verder gebeurt, zijn we op haar mentor professor Tydeman aangewezen. Eind 1850 schrijft hij twee brieven aan Jacob van Lennep die wat licht op de zaak werpen. Zijn handschrift is moeilijk te ontcijferen, dus zitten er wat hiaten en aannames in de volgende teksten. De professor beantwoordt een brief van Jacob die zich zorgen maakt over de toestand van Zenobie en zijn oude Leidse leermeester om inlichtingen heeft gevraagd.

Leiden, donderdag 19 december 1850.

Weledelgestrengde Heer,

Uwe belangstelling in de goede Zenobie is mij aangenaam. Ik deel ze te meer, daar haar vader mijn Leidsch academiëvriend was, en ik later de familie in den Haag in hare glorie gekend heb, en de weduwe (ondanks cancan en spit) jaarlijks te Enkhuizen placht te bezoeken.

Ik ken derhalve aldaar al de betrekkingen, en ben slechts verlegen aan wien mij te adresseren om informatie. Zij zelve heeft mij op ernstigen, hartelijken, dringenden brieven niet geantwoord.

Niet lang geleden is de heer Storm de Grave, militair commissaris, wonend in de Kerkstraat te Amsterdam bij haar geweest. Ik heb zijn verslag slechts uit de derde hand; dat was tamelijk ongunstig, en daar zij slechts een

gering kapitaal en inkomen heeft, kan ik wel begrijpen dat men pogingen doet om haar voor geheele ruïne te bewaren.

De zaak schijnt nu reeds te Hoorn behandeld te worden. Ik ben daar zeer bekend met den officier van Justitie mr. Parker de Ruyter Rocher de la Renais (!) en wil dien gaan schrijven, of ook aan de griffier Andriessen, om informatie, en, dat zij niet zonder defensie veroordeeld word. Maar zij moet immers op zulken poursuite in persoon gehoord worden?

Haar oom (moeders broeder) den gepensioneerd zeeofficier van Jordan vertrouw ik ook maar half in dat punt. Zwak (niet interressant). Te Amsterdam van Lennep Coster, op 't Singel bij de Munt, te uwent, maar daar is nog een moeders broeder hebbende een positie bij de in en uitgaande rechten, wonend aan de Buitenkant, desnoods te bevragen bij van Lennep Coster, met wien hij zeer wel placht te zijn.

Ware een ander saizoen en ik zou u proponeren dat wij beiden te samen meer kunnen en heen trekken om in loco onderzoek te doen en maatregelen te helpen *[onleesbaar]*. Wilt gij a.p. eene consultatie te Haarlem, dan kome ik gaarne maandag of dinsdag per eersten trein van hier, en vind u daar (want de trein gaat van Amsterdam iets vroeger) in het groot koffiehuis tegenover 't station – en tegen den volgende trein gaan wij weer elk onzen weegs.

Meldt mij anders vertrouwelijk en spoedig, wat gij wenste dat ik in de zaak doe, en wat gij zelf, *[onleesbaar]* zult gedaan hebben; en geloof mij met achting en vriendschap, T.

H. W. Tydeman

Opgepakt en vervoerd

Maar de vrienden van Zenobie zijn te laat, de volgende brief van professor Tydeman brengt het slechte nieuws over haar situatie.

Leiden, 25 december 1850.

Amice!

Zie daar, nu al het antwoord van den Heer Instituteur Erdbrink [*het hoofd van de Latijnse school in Enkhuizen*]; gister avond ontving ik het eerst, hij had, ik weet niet uit welken precautie, gemeend een omweg te moeten nemen, die een dag heeft opgehouden; toen moesten mijne dochters den brief lezen: zij hadden in July l.l. met de grootste liefde en zorg Zenobie 10 dagen lang verpleegd – maar Erdbrink heeft haar naar 't leven geschilderd – ofschoon hij een slechte stilist is!

– Zij mishaagde zich zeker en was gedrukt en verlegen en versuft.

“omdat zij eene communicatie vanwege hare moeder aan de familie van Lennep had moeten doen en dat niet terstond gedaan had – en nu kon zij er niet meer toe komen”

– Wat het was kon noch mijne vriendschap, noch ook mijne kunst uit haar krijgen.

Enfin, gij weet, men is er knap bij geweest. Vrijdag 20' het appointement geobtineerd, Saturday 21' ter executie gelegd, Z. opgepakt en vervoerd; en nu gelijk E. schrijft, “zit Z. reeds aldaar” – in het krankzinnigenhuis! dat alleen, en [*onleesbaar*] dezen modus quo, was genoeg om een verstandig mensch, met zoo veel [*onleesbaar*] als zij in de daad heeft, krankzinnig te maken.

Qu'y faut pour le moment? – Mijne belangstellende maatregelen zullen haar ook daar vervolgen. Een broeder van Erdbrink is predikant te Zutphen, en bij Z. bekend: die was de naasten om zich harer aan te trekken, indien niet de medicus Ramaer wel. Hij deelde in de opinie van Mr. Andreson, dat al wat haar aan Enchuysen herinneren kan, van haar verwijderd moet worden.

Het laatst voordat zij naar Enchuysen trokken, hebben Mevr. en Z. v. L. te Zutphen gewoond; ik vlei mij dat zij daar wel eenige belangstellenden hebben achter gelaten; en ik meen dat onder deze ook is eene familie Dam, waarvan een zoon in deze laatste jaren vlijtig en con amore onder mij heeft gestudeerd, en nu procureur bij de rechtbank aldaar is. De berichten die ik bekom zal ik getrouw aan u mededelen, "[onleesbaar]" en blijf voorst met achting en vriendschap, T.

H. W. Tydeman

Zo verdwijnt Zenobie voorlopig uit de circulatie. Om de schulden af te betalen en haar nog wat kapitaal te verschaffen voor de toekomst, besluit men om haar bezittingen te veilen. Enkhuizer notaris van Slochteren wordt in de arm genomen om een inventaris te maken van haar goederen.

Dat is een lange lijst, het kleine huisje op de Zuiderhavendijk, met twee kamers, een keuken, overloop en zolder, blijkt propvol te zitten. Een erfenis uit hun Haagse tijd. De waarde van het huisraad wordt geschat op f 1700. Bankier Seger Lakeman op het Venedie heeft voor f 1350 aan goud en zilver in bewaring en ook nog f 11.000 aan obligaties die een jaarlijks inkomen van f 325 opleveren.

Maar er zijn ook nog schulden.

De huishuur is al een jaar niet betaald, er staat nog een wijnrekening open van f 111, de weduwe Muller krijgt nog f 73 voor kostgeld en Gerrit Pieter de Vos f 53 voor geleverde turf.

Voor haar opname in het gesticht wordt meteen f 186 ingehouden en vervolgens zal ze er elk kwartaal 100 gulden kostgeld moeten betalen voor verpleging in de tweede klasse.

En dan is er even niets meer over Zenobie te vinden in de archieven.

Tot 1 januari 1855.

Volgens de krankzinnigenwet van 1841 moest een opname in een gesticht gebaseerd zijn op een rechterlijke uitspraak. De familie kon bij de arrondissementsrechtbank een verzoek tot opname indienen. Dit verzoek moest vergezeld gaan van een verklaring van een zenuwarts. De rechtbank kon dan een voorlopige machtiging tot opname verlenen.

Patiënten werden vier weken geobserveerd en aan de hand van het rapport van de behandelende arts besliste de president van de rechtbank of de patiënt voor één jaar werd opgesloten. De opsluiting kon nog twee maal met een jaar worden verlengd. Daarna moest de patiënt worden ontslagen of onder curatele worden geplaatst.

De krankzinnigengestichten moesten aan een aantal strenge eisen voldoen, het mochten geen bewaarplaatsen zijn. Patiënten dienden te worden behandeld volgens een protocol waarin arbeid, ontspanning en regelmaat centraal stonden. Er waren aparte afdelingen voor de hogere stand, burgerstand en lagere stand.

Zenobie wordt op 21 december 1850 voor een periode van één jaar opgenomen in het gesticht. Vijf dagen eerder is daar een machtiging voor gegeven door de arrondissementsrechtbank te Hoorn, op verzoek van haar oom Derk van Jordan. De machitiging wordt tweemaal met een jaar verlengd. Op 19 december 1853 verlaat ze het gesticht met de volgende aantekening:

'Verbeterd vertrokken na geruimen tijd in eenen staat van melancholie met vlagen van hevige opgewondenheid verkeerd te hebben, welke laatste genoegzaam geweken zijn, terwijl er nog een geringe graad van zwaarmoedigheid overgebleven is. Zij is vertrokken op verlangen harer bloedverwanten, die haar weder onder het oog van den Gestichts Geneesheer domicilair wenschen te verplegen. De kennisgeving aan den Heer Officier van Justitie is op denzelfden dag geschied'.

(Bron: Archief Zutphen, bevolkingsregister ONG)

4. Terug in het gewone leven

Hernieuwd contact met Jacob van Lennep

Zutphen, 1 januari 1855.

Brief van Zenobie aan Jacob van Lennep.

Ze verbleef drie jaar in het krankzinnigengesticht van Zutphen en leeft sinds een jaar weer zelfstandig.

Zeer waarde neef en vriend,

Vergeef mij mijn lange stilzwijgen? Ik breek het heden eindelijk af, op die gemeenzamen toon van toegenegenheid en vriendschap waarop ik mij zoo gaarne tot u wend, met achterwege stelling van alle afgemetene en deftige vormen.

Liever wil ik de hoogachting en genegenheid welke ik voor u koester in dezen laten gelden, dan de banden eener bloedverwantschap, welke ik wel zoude wenschen dat minder verwijderd ware; omdat ik als dan, voor het bekrompen begrip van mijne nadere aanverwante betrekkingen, de gevoelens die ik u en de uwen toedraag beter zoude kunnen motiveren.

Echter weet ik, dat gij mij naar die maatstaf niet beoordeeld, noch behandeld hebt, sedert gij mij in persoon hebt leeren kennen. Nog dank ik u dat gij terstond na mijne moeders dood mij in uw gezin hebt ontvangen. Gij die zulk een goed geheugen hebt, gij zult u zeker wel herinneren hoe gij mij aangenaam verraste op den nieuwjaarsdag die kort na haar verscheiden inviel door eenen allervriendelijksten en opbeurenden brief; het dankbaar herdenken hiervan gaf mij heden de pen in de hand.

Gij zijt sedert voortgegaan op de baan die eere schenkt! En zóó dikwijls ik, gedurende mijn verblijf in het ziekenhuis alhier, uwen naam met lof hoorde vermelden, heb ik er mij van harte in verheugd; want, dit kan ik u verzekeren, dat, welke ook de bittere gewaarwordingen en het lijden zijn geweest, waar ik in de jongst verlopen jaren ten prooi ben geweest, of

welke vorm mijne gemoedsziekte ook aan heeft genomen, mijnen gezindheid jegens u is onveranderlijk dezelfde gebleven.

Ik vernam, in dien tijd van Doctor dat gij voornemens waart geweest, mij te bezoeken, toen gij hier te Zutphen vertoefdet, ter bijwoning van eene plegtigheid in de lage, doch dat de tijd u gestolen werd, en gij later meer dan eens naar mij hebt laten informeren. Ik was zeer gevoelig aan dien blijken uwer voortdurende belangstelling, in het lot van iemand die zich ook jegens u veel achteloosheid te verwijten heeft.

Gij waart toen ik u, in voor mij treurige omstandigheden, tot mij riep, als mensch, zeer open en vrij tot mij gekomen. Ik was toenmaals al te beschroomd, men kan ook al te bescheiden zijn. Het was dwaas van mij; maar ziet, ik was niet wijzer; ik wil hopen dat de strenge les der ondervinding, die ik gedurende de laatste jaren ontvangen heb, niet voor mij verloren zal zijn.

Daarom verzeker ik u dat ik voortaan mijne vrijmoedigheid zal bewaren. God schenke mij daartoe de kracht en de gezondheid; want de angstvalligheid welke mij in de dagen van zenuwongesteldheid nederdrukte, ligt niet in mijne oorspronkelijke aanleg.

Ik mag u dus mijn aanvankelijk herstel melden. Reeds sedert een jaar heb ik het gesticht verlaten. Doch ik verliet het in eenen toestand, waar niet op viel te roemen, en stelde gedurig het schrijven aan u uit, tot dat ik voelde, met klaar bewustzijn, dat ik het zoo als heden kon doen zonder u bedriegelijke tijding van beterschap te geven.

Ik ben weder helder en doorgaans opgeruimd, en wakker voor het leven, daar ik zoo lang uit verwijderd ben geweest. Ik wil u niet ontveinzen dat mijn tegenwoordig dagelijks leven eenzelviger is en stiller dan wel bepaald met mijnen aard, en mijne behoefte aan gezellig en beschaafd verkeer strookt, maar daar kan en moet nog veel om mij heên veranderen, en ik oefen mij in geduld, met de oud-hollandsche spreuk: "het kan verkeêren."

Gij zult er wel niet aan twijfelen, dat ik bij het vernemen van het overlijden uwes vaders medegevoel had voor uwe smart, al betoonde ik dat u toenmaals niet. Veel is sedert in uw gezin en familie betrekkingen veranderd, ik ging dit zeer na, al was ik verwijderd.

Mij dunkt uw jongste zoon Willem, onderscheide zich aan de school te Amsterdam. – Uwe dochter, mevrouw Hartsen, schonk u de waardigheid van groot-papa. En is ook intusschen uwe zoon David niet getrouwd? Waar ik in dezen, in mogt dwalen, bedenk dat ik lang verre van de wereld en alle communicatie met haar heb geleefd.

Deel uwe gade mijne nieuwjaarsgroeten en beste zegenwensen mede en gedenkt beide met welwillende goedheid waarde Neef, aan uwe toegenegene

Zenobie van Lennep

Het verhaal van haar opsluiting en terugkeer

Zutphen, 21 februari 1855.

Brief van Zenobie aan Jacob van Lennep.

Uitgebreid verslag van haar wedervaren sinds ze Jacob in Amsterdam heeft ontmoet; Wat er in Enkhuizen gebeurde; Het verblijf in het gesticht; De terugkeer in de maatschappij.

Waarde Neef,

Gij hebt mij waarlijk geantwoord met de promptheid van een' werkzaam man, die het kleine of minder gewigtige niet verzuimt, omdat hij, te midden van alle ernstige belangen en hogere pligten, gewoon is zich het minste oogenblik ter nutte te maken, en ik ben u daar nog steeds mijn dank voor schuldig gebleven; want ik ben traag in dezen, als of mij de tijd ontbrak, terwijl in tegendeel mijnen dagen meest aan bezigheden gewijd zijn, die weinig inspanning of moeite vorderen.

Zoo is het vooral nog ten minste; maar zoo zal het op den duur niet blijven, en opdat gij niet zult vreezen dat ik mij weder overspannen zal, zal ik er bij voegen dat ik zelfs op raad van mijnen arts, ook weder letter arbeid zal opvatten.

Het zal noodzakelijk zijn om de eentonigheid van mijn bijzonder stil en huiselijk leven te temperen, maar ik ben toch en sedert de laatste maanden zoo ver dat ik niet alleen de eenzaamheid niet meer vrees; maar dat zij mij zelfs aangenaam is en somtijds zeer welkom.

Indien gij echter mijn verblijf zaagt, zou gij mij zeker wel een weinig beklagen; gij vooral met uw open zin voor de vrije natuur. Verbeeld u dat ik woon in een zeer naauwen straat aan de noordzijde [*de Beukerstraat*], dus zeer koeltjes en duister, zelfs bij helder weder. De passage is hier wel druk; doch hoewel ik veel houd van menschen zien, namelijk binnenshuis, in gezelligen kring vereenigd, beurt het mij meer op de groene bomen en het frische loof te zien dan juist die eeuwige straatslijpers.

Door de omstandigheden gedreven, heb ik nu met eenige gedwongen wijzigingen het plan ten uitvoer zien te brengen, dat ik met u besprak in de

tijd toen ik u het eerste te Amsterdam nader leerde kennen, en daar ik gaarne volgens afspraak met u geheel vrijwillig toe zoude zijn overgegaan, indien mijne betrekkingen in Enkhuizen en mijne verwijderde familie op andere plaatsen mijnen toestand beter hadden begrepen; en niet, het zij uit onwil, uit onkunde of uit schrik, maatregelen genomen hadden waardoor ik verwijderd werd uit de maatschappij.

Men maakte in die dagen op een zeer wreede wijze misbruik van de noodlottige reactie welke bij mij plaatsgreep toen ik na de verlies mijner moeder, tot rust komende in machteloosheid wegzonk.

Men heeft voorgegeven dat ten gevolge van die smart mijne hersenen gekrenkt waren; dit is echter bezijden de waarheid. Ik kan niet ontkennen dat mijn gemoed zeer geschokt was, toen ik voor vijf jaar geleden bij u te Amsterdam was, en dat zeker mijn gestel hoogst aandoenlijk en prikkelbaar was geworden door het aanhoudend nacht waken en door de angsten welke ik aan het ziekbed eener zoo dierbare betrekking had doorstaan.

Maar juist in die gesteldheid trof mij meer dan immer de toestand waarin ik de familie Van Lennep Coster op het Singel vond. Van jongs af was ik zeer gehecht geweest aan mijn oom David die niet alleen mijn vaders bloedverwant, maar ook zijnen boezemvriend was geweest.

Met de kinderen was ik opgegroeid en ik was steeds geneigd dat huis, om zóó te spreken, als een tweede ouderlijke woning te beschouwen.

Toen ik er aan kwam, in de dagen dat ik u heb leren kennen, dacht ik bij het uitstappen der vigilante dat ik door de grond zonk op het oogenblik dat het mij in het oog viel, dat het bordje van het kantoor weggenomen was.

Mogelijk trek ik het te ver, maar ik ben altijd zeer bang voor schande geweest, en ik ken geen vernederender schande, dan geld schande.

In die dagen heb ik veel te veel op mijn hart gesmoord. Zoo ook bij mijne daarop volgende terugkomst te Enkhuizen. Men wilde mij aldaar tot spreken uitlokken; maar de zaken die ik had leren kennen te Amsterdam betroffen mijn oom zijn gezin; ik wilde door geen enkel woord iets comprometteren. Had het slechts mij zelve of mijne belangen betroffen dan zoude ik mededeelzamer zijn geweest.

Ik begon eenen brief aan u; doch ik schreef dien niet af, omdat ik voelde dat ik niet op genoegzamen en bedaarden toon schreef. Daarbij kwamen eigen zorgen en brieven van de Heren Roeters van Lennep die dezelve niet weinig vermeerderden en in de stemming daar ik toenmaals in verkeerde hulde ik alles in de somberste kleur.

Ik werd afgetrokken en stil; mijne vrienden vonden dit bij mij een vreemd verschijnsel. In plaats van mij, zoo als gij zelf mij de laatste maal dat ik u sprak aanried, naar buiten te laten gaan, bewaakte men mij met angst; ik was slechts onverschillig en achteloos, zooals gij weet, men verklaarde mij onbekwaam tot handelen, en het eerste voornemen was mij naar Meer en Berg te vervoeren.

Dit vernam nog tijdig den heer Erdbrink, predikant alhier te Zutphen, de neef van de jonge dame met wie gij eens op de stoomboot geweest zijt, en die gij onder uwe bescherming huiswaarts hebt gevoerd.

Hij had mij gekend in de dagen dat ik hier te Zutphen met mijne moeder gewoond had, thans meer dan vijftien jaar geleden. Te dier tijden hadden wij hem meer bijzonder leeren kennen, doordien mijne moeder, als Enkhuizer vrouw zich zijnen vader en verdere relaties aldaar zeer goed herinnerde. Ook was mijn oom Van Jordan juist geëngageerd met de zuster van mevrouw Erdbrink met wien hij sedert gehuwd is. Ik moet ronduit bekennen dat hoewel de heer Erdbrink tijdens ons verblijf te Zutphen voor ons altijd eenen vriendelijke bezoeker was geweest, ik nooit zoo stellig op hem zoude hebben durven rekenen als vriend, als mij thans door de ondervinding gebleken is, dat hij werkelijk voor mij was en steeds blijft zijn.

In zijne betrekking als predikant is hij hier verbonden aan het krankzinnigenhuis, zodat hij het wekelijks bezoekt. Hij kwam mij op het alleronverwachts opzoeken, en oordeelde dat ik toenmaals nog niet in zoodanig verblijf te huis behoorde. Daar hij echter het besluit om mij derwaarts te brengen niet uit den weg kon ruimen, wist hij mijn betrekkingen ten minste in zooverre te overreden om mij te Zutphen te plaatsen, alwaar hij zelf in de gelegenheid zoude zijn mij dagelijks gade te slaan, terwijl hij zich borg kon stellen voor de goede geneeskundige

behandeling, daar hij bekend was met de handelingen en het karakter van Dr. ; die mij zelve persoonlijk ook niet onbekend was.

Zoo werd ik dan bij verrassing en snel, ondanks mij zelve, naar Zutphen gevoerd. Ik ving de reis van Enkhuizen naar Amsterdam aan, in gezelschap van den Heer Rappard, die toen nog griffier van het kantongeregte te Enkhuizen was. Later heb ik gehoord dat hij door u aangezocht was om informaties naar mij te nemen.

Waarlijk gij zijt de eenige die zich toen deelnemend voor mij betoondet, maar het was reeds te laat. De gandsche weg over dacht ik aan u. Ik wist niet dat de Heer Rappard met u in eenige relatie stond; maar ik moest mij letterlijk bedwingen om uwen naam niet te noemen; want ik schaamde mij voor de Heer Rappard, die mij nimmer vroeger gezien of gesproken had, en met wien men mij juist, zoals ik later vernam, liet reizen opdat hij u zoude kunnen verhalen in welken toestand ik verkeerde.

Ik schaamde mij zoo zeer, ook om uwen te wille. Gij had een geheel ander gedrag van mij mogen verwachten, en hoe goed gij ook zijt, ik dacht dat gij u als fatzoenlijk man van mij af moest wenden, want dat het er volstrekt niet door kon. Ik verzeker u dat dit alles zeer grievend was. Ik zoude er nimmer op terug zijn gekomen; maar daar gij, niet tegenstaande dit alles, uwe belangstelling zijt blijven betoonen heeft gij regt het te weten.

Toen ik eenmaal hier te Zutphen was, dacht ik gedurig er aan, wat gij er toch wel van zoudt zeggen, en mij dunkte altijd, gij moest vragen wat eigenlijk het punt was, waar ik over maalde? En ziet den Heer Schuimer uit Amsterdam kwam het gesticht eene jeudige nicht bezoeken, en bij die gelegenheid namens u, naar mij, en over welk punt ik tobde.

Men gaf hem ten antwoord dat vooral het gemis van vrijheid en de opsluiting in dat huis mij hinderde. Ik vraag u verschooning dat ik u met alle deze bijzonderheden lastig val. Ik heb het durven wagen, omdat ik zag dat dat u geen juist denkbeeld kon geven van mijnen tegenwoordigen toestand; en ik vreesde niet dat gij zoudt behooren tot diegeenen die uit vooroordeel de gedachten niet willen of durven vestigen op een zoo treurig verblijf als het krankzinnigengesticht.

Voortaan zal ik daar nu niet meer op behoeven terug te komen. De gedachte daaraan is voor mij niet meer pijnlijk of beschamend, zoo als

voormaals, denk dus niet dat deze herinneringen mij onder het schrijven kwaad hebben gedaan; maar het verblijf aldaar behoord toch altijd onder die ernstige ondervindingen waarvan men slechts aan de vertrouwste vrienden onbewimpeld maar kort, en een enkele maal in het leven mededeeling kan doen; voorts moet men er uit eerbied voor hen en ook voor zich zelf over zwijgen.

Ik bleef er drie jaren en was er nimmer op mijn plaats. Intusschen, verkocht men mijne boedel, vooral op aandrang van mijne oom Jacob Roeters van Lennep, vroeger zelfs dan de wet het veroorloofde, onder voorwendsel dat ik voor een' onbepaalde tijd daar ingekerkerd was.

Gij weet, ik had eene schuld jegens mijn oom gecontracteerd, die mij zeer verontrustte. Ik sprak u er eens over. Die is dadelijk na de verkoop des boedels afgedaan.

Mijne boeken en mijne piano, die nog nieuw was, een weinig linnen en zilver behield men voor mij; van deze laatste zaken verkocht men echter meer dan ik zoude weggedaan hebben, ook zelfs van de meubels. Men verkocht voorwerpen van noodzakelijk gebruik, die ik mij weder zal moeten aanschaffen.

Nu verscheen de tijd dat ik het gesticht moest verlaten of onder curatelen gesteld worden. Dr. en dominee Erdbrink beide, verklaarden dat deze laatste maatregel onbillijk zoude zijn; hoewel al deze omstandigheden te samen genomen mij tot eene allertreurigsten toestand hadden gebracht.

Ik was het leven in de maatschappij ontwend. Ik werd er echter plotseling weder in verplaatst, en op de proef gezet, vóór nu een jaar geleden. God heeft mij gesterkt. Zoo dat ik boven verwachting van velen de proef goed heb doorstaan. Nog zijn mijn finantieele zaken niet geheel geregeld, dat is te zeggen, nog heb ik alles niet weder zelf in de handen, doch ik ben persoon gebleven, en den Heer die mij benevens ds. Erdbrink nog altijd met raad en daad ter zijde staat, raad mij voordurend ten stelligste met beleid en voorzichtigheid en geduld te trachten de zaken weder magtig te worden en onder de knie te krijgen, beter dan met overeiling en dwang te handelen.

Nu heb ik sedert ik het gesticht verliet eene gemeubileerde kamer betrokken ten huize van mevrouw de wed. Hissink, welke gij welligt bij

naam beter zult kennen dan ik. Wijlen haar echtgenoot had een kantoor te Amsterdam; het is de tante van den Heer Schuimer.

Het is een stil, rustig en braaf gezin. Ik ben met veel goedhartigheid en welwillendheid ontvangen. In de eerste dagen vooral had ik veel toegenegenheid noodig. Mogt gij eens weder in Zutphen komen dan weet gij nu waar gij mij kunt vinden. De kennissen die ik in vroegere dagen hier had, betoonen zich na al het gebeurde ook zeer deelnemend voor mij. De Zutphenaren onderscheiden er zich vóóral van die zijde voor degeenen die in mijn geval zijn geweest.

Tot dusverre schreef ik gisterenavond voort, zoolang dat de posttijd voorbij was. Het speet mij dat het te laat ter behoorlijke verzending mijner brief was geworden, want toen ik de pen opvatte had ik bij het nagaan van de datum opgemerkt dat juist op heden de verjaardag uwer gade inviel. Het zoude aardiger en puntueelder vooral geweest zijn indien ik u juist op de gepasten tijd verzocht had haar mijne gelukwensen bij die gelegenheid aan te bieden. Ik twijfel echter nu ook nog niet of gij zult ze wel willen aannemen. Mogt gij beide nog lang voor elkander en voor uwe kinderen gespaard blijven!

Het is gewis voor uwe echtgenoote eene opoffering geweest haren lieven Christiaan zoo ver van huis te zien gaan? Gij kunt u voorstellen dat ik met veel belangstelling al hetgeen vernomen heb wat gij de goedheid heb gehad mij te melden betreffende uwe huislijke betrekkingen.

Het verheugd mij dat gij zóó gelukkig zijt in het bezit van uwen kleinzoon. Ik geloof niet dat het er in het staatkundige naar uit ziet dat gij dit jaar zeer lang in de schoot van uw gezin zult kunnen doorbrengen, mogt het evenwel mogelijk zijn, dan wensch ik het u van harte toe.

Zoo even vergat ik nog u te vertellen dat de vierde zoon van de jongste broeder mijnen vaders ook sedert verscheidene jaren reeds in Indiën is. Hij ging herwaarts als ambtenaar, werd geplaatst bij binnenlandsche zaken, had voorspoed in zijne carrière, is er langst gehuwd, en aangesteld tot secretaris van de Javaansche bank. Dat kan nog al lukken op dertigjarige leeftijd, nietwaar?

Het spijt mij dat ik niet vroeger geweten heb dat uw zoon in Indiën was; dan had ik het stellig mijnen neef Julius v Lennep eens gemeld of laten weten.

Een paar dagen sedert ik u de laatste maal geschreven heb, vernam ik dat mevrouw de weduwe van Loon - van Lennep te Amsterdam, zeer ernstig ongesteld was. Deze dame heeft vele jaren geleden aan de zenuwongesteldheid welke alhier te Zutphen zeer dikwijls met gelukkig gevolg wordt verpleegd. Zij was niet in mijne tijd in het ziekenhuis; maar ik hoorde veel van haar spreken, en ter bemoediging wees men mij meermalen op haar voorbeeld.

Nog zijn hier velen die met hooge ingenomenheid en belangstelling aan haar gedenken. Ik meen mij te herinneren dat ik te uwen huize haar naam en vooral haar dochters naam meermalen hoorde noemen, gij zoudt mij en meerderen met mij, zeer verpligten zoo gij mij bij gelegenheid wel zoudt willen mededeelen, hoe zij zich thans bevind.

Ik hoop van gandscher harte dat de vrees van wederinstorting bij haar geheel ongegrond mag zijn. Vergeef mij dat ik u hiermede lastig val; maar het deelen in hetzelfde leed stemt onderling de plegelingen van het ziekenhuis alhier tot innige hartelijke belangstelling.

Ik vraag u dit dus niet uit nieuwsgierigheid, maar uit deelneming en daardoor verdwijnt alle indiscretie, indien er die in mogt liggen.

In plaats van een brief zend ik u bijna een boekdeeltje. Ik heb in dezen veel over mij zelve gesproken; dat is in het algemeen niet zeer wijs, noch beleefd is maar voor dit maal moest het toch eens gebeuren, en was het onvermijdelijk.

Indien gij mij wederkeerig, weldra veel van u en de uwen mededeeld zal het mij veel genoegen doen. Ik dank u voor de groeten uwer gade en dochter en verzoek u beiden van mijne hoogachting en genegenheid te verzekeren, terwijl ik van harte verblijf waarde Neef,

Uwe db: dienaressen en toegenegenen

Zenobie van Lennep

Johannes Nicolaas Ramaer (1817-1887)

Hij werkte van 1842 tot 1863 in het krankzinnigengesticht van Zutphen als eerste geneesheer en voerde er vele verbeteringen door, vooral in de behandeling van patiënten.

Naar Wageningen

15 november 1855.

Brief van Zenobie aan Jacob van Lennep.

Het huwelijk van Jacobs oudste zoon; David van Lennep Coster is overleden in Hamburg; Uitnodiging van de familie Immerzeel.

Waarde Neef,

Heden ontving ik een brief uit Amsterdam welke mij melde dat uw oudste zoon morgen in den echt treed, en daar ik u geruime tijd u niets van mij heb laten hooren wil ik niet nalaten u in dezen een blijk te geven mijne welgemeende belangstelling in alles wat u omringt. Moge dit huwelijk bijdragen tot de genoegens en het onderling geluk in uwen familiekring.

Reeds lang hoorde ik spreken over de keuze uwer zoons, en het verheugt mij om den wille van het jonge echtpaar, dat dit huwelijk eindelijk tot stand is gekomen. Ik wensch van harte dat uwe gade en gij het in den besten welstand zullen bijwonen.

Ik vernam lang niets van u, en ook over het geheel weinig van mijne familie te Amsterdam. Kleine verhinderingen deden mij gedurig uitstellen de pen op te vatten en van hunne zijde werden zij teleurgesteld in hun voorgenomen plan van Gelderland te bezoeken.

Ook heb ik in den laatsten tijd mejufvrouw van Loon niet weder ontmoet, en gisteren poogde ik hare moeder te gaan zien, doch mevrouw van Loon was tot mijne leedwezen niet accessible, daar zij in zeer opgewonden toestand verkeerde. Ik had graag afscheid van haar genomen daar ik morgen voor een dag of tien naar Wageningen ga logeren bij de familie Immerzeel.

In de laatste jaren leerde ik alhier een behuwde dochter kennen van den Heer Chr: Immerzeel, en reeds sedert twee jaren beloofde ik haar te bezoeken. Dit is ook de rede dat ik dezen moet bekorten daar het reeds laat in de avond is en ik morgen vroegtijdig van huis ga.

Uwe dochter, naar ik onlangs vernam, maakt het toch wel met hare echtgenoot en beide kinderen. Uit Hamburg ontving ik voor ruim zes weken minder aangename berigten. Welligt heb gij het te Amsterdam niet

gehoord, maar men zond mij de tijding van het overlijden van mijne oom David van Lennep Coster. Hij is zacht uitgegaan des morgens aan het ontbijt, zittende op zijnen leuningstoel.

Zijne oudste dochter die te Hamburg gehuwd is en bij wie de oude lui inwoonden, drukt mij zeer levendig hare smart uit over dit afsterven van haar oude heer in den vreemden en verre van vrienden en kinderen.

Alleen haar echtgenoot volgde de lijkbaar. Maar ik mag indendaad niet langer mij met u onderhouden. Gedenk mijner met welwillende vriendschap op dezen dag van vreugde. Groet uwe echtgenoot, uwe dochter en verdere betrekkingen hartelijk van mijnentwege, en geloof mij met toegenegenheid en onderscheiding, Zeer waarde Neef! Uwe hoogachtende vriendin,

Zenobie van Lennep

Zutphen 31 december 1855.

Brief van Zenobie aan Jacob van Lennep.

Ze volgt Jacobs belevenissen in de dagbladen; Nieuwtjes over familie en kennissen; Ze logeerde drie weken in Wageningen; Ontmoeting met mevrouw van Loon van Winter.

Waarde Neef en vriend,

Daar ik dagelijks nog het gewone verslag der zittingen van de staten generaal in de dagbladen vind, veronderstel ik dat gij thans de gelegenheid niet zult hebben van huiswaards te keêren, en ik adresseer dus mijne nieuwjaargroete aan te 's Hage, met het vriendelijk verzoek dat gij mijne heilwenschen later aan uw gezin zult mededeelen.

Zoo gij in dezen dagen in Haag moet blijven zult gij zeker de verwijdering van vrouw en kinderen en van uwen geliefden eigen haard gevoelen.

Het verwonderd mij niet dat die eeuwige discussiën u langwijlig en soms nutteloos voorkomen, dit zijn de oude klagten die ik in mijne kindsche jaren steeds van mijnen vader vernam, en mij dunkt in den tegenwoordigen tijd wordt nog meer gepraat zonder tot de gewenschte conclusies te komen dan toenmaals.

Ik hoop dat de aanstaande vacantie der kamers u de vrijheid zal laten van tot aangenamer en verpoozender letterarbeid weder. Dit is een wensch daar anderen voor hunne genoeg en voor hunne instructie tevens nog meer belang bij hebben dan gij zelf.

Intusschen vind ik uwen naam en blijken uwer veelzijdige activiteit nog steeds overal. Onlangs te Wageningen amuseerde ik mij zeer bij het doorbladeren der Aurora, vooral bij het lezen der Lentemijmeringen welke daarin van uwe hand voorkomen.

Mijn eigenliefde was bij dat vermaak een weinig in het spel want het stukje lezende herinnerde mij een uwer brieven, uit den zelfde tijd waarin het versje bleek vervaardigd te zijn, waarin gij mij ook over de guurheid van het lenteweder klaagdet, en het verraste mij aangenaam hoezeer uwe denkbeelden in den brief en in het versje overeen stemden.

Te Wageningen ook had men mij reeds verteld dat uwen zoon David met zijne jonge vrouw naar Brussel was vertrokken. Ik hoorde dit ten huize van de familie Wertheim aldaar, bij wie juist een heer Wertheim uit Amsterdam, die mij verzekerde met uwen zoon bekend te zijn, logeerde.

Gaarne wil ik geloven dat de jongelui vergenoegd zullen zijn en zich zullen liefhebben als Filémon en Baucis maar zij genieten toch een voorregt dat deze twee misten, namelijk het bezit van jeugd en levensvreugd, zoodat ik het met u welnemen betwijfel of zij dáár zoo stil zullen leven als gij veronderstelt.

Ik dank u voor hetgeen gij mij vertelt van het engagement van onzen vriend Schimmel. Ik kan u de naam van het meisje zeggen. Het is eene juffrouw Boulanger die vroeger bij mevrouw van Kloten te Amsterdam juffrouw van gezelschap was. Dit vernam ik ook al te Wageningen, alwaar de jongedame bekend was en gelogeerd had verleden jaar bij eene familie Sandbergen die vroeger te Amsterdam woonde op de Keizersgracht tegenover de Westermarkt.

Het is bijzonder attent van u dat gij de goedheid hebt gehad juist na te gaan wanneer ik van Wageningen terug zoude zijn gekeerd; ik bleef daar ruim drie weken, en was pas weder te huis of uwen brief kwam mij verblijden.

Deze week ontmoette ik twee maal mevrouw van Loon. Zij was zeer spraakzaam en vriendelijk, en reeds merkbaar veel bedaarder en kalmer dan voorheen. Hare dochter Louise komt mij voor een allerliefst meisje te zijn; zeer voorkomend en zeer verstandig.

Gaarne vertelde ik nog zoo het een en andere; doch de oudejaarsavond kerk begint te luiden en ik wilde daar heen gaan en tevens deze brief en passant ter post bezorgen. Dus moet ik afbreken na mij nogmaals in uwe vriendschap te hebben aanbevolen en tevens met hoogachting van harte verblijvende, Uwe toegenegene

Zenobie van Lennep

Gerhard Rudolph Erdbrink (1815-1883)

Geboren in Enkhuizen, predikant in Zutphen. Vriend en vertrouwensman van Zenobie. Hij was getrouwd met Geertruida Jacoba Ris en uit dit huwelijk kwamen 10 kinderen (Bron: RKD).

Jan van Lennep

Zutphen, 3 april 1857.

Brief van Zenobie aan Jacob van Lennep.

Jacobs jongste broer Jan is onlangs opgenomen in het krankzinnigengesticht van Zutphen; Ze feliciteert Jacob met de nieuwe kleindochter en beklaagt zijn prodega; Afgelopen winter was ze in Doetinchem;

Geachte Neef en vriend,

Na al te lang stilzwijgen vat ik heden morgen volijverig de pen op om aan u te schrijven; Daar doctor mij gisteren zeide dat hij dezen avond naar Amsterdam vertrok en hij zich wel wilde belasten met eenen brief voor u. Altijd heeft het hem gespeten dat, toen gij zoo vriendelijk waart mij te komen bezoeken, hij toen juist door huiselijke aangelegenheden verhinderd werd uwe kennis te maken. Het zal hem dus zeker nu zeer aangenaam zijn u te ontmoeten.

Maar hoogst treurig en noodlottig is, het dat juist de ongesteldheid van uwen jongsten broeder thans de aanleiding is dat hij met u in relatie geraken zal.

Met innige deelneming vernam ik den toestand van uwen broeder. Ik zal u hier wel geene nadere verzekering van behoeven te geven, daar gij wel beseffen zult dat mijn medegevoel natuurlijk zeer levendig wordt opgewekt door het lijden dergenen die verpleegd worden in het huis waar ik zóó lang ook vertoeft heb.

Eerst vervulde mij het zijn aldaar met afschuw en tegenzin, later werd het gesticht mij een toevlugtsoord en nu erken ik gaarne dat het voor mij eene plaats des behoud en der veiligheid is geweest gedurende een tijdperk in mijn nog onervaren, waarin ik mij aan alles stootte en over alles ergerde wat de wereld opleverde.

Mogt uwen broeder ook eenmaal met een dankbaar gevoel terug zien op den tijd dien hij hier te Zutphen doorbragt. Zijne toestand is veel beklagenswaardiger dan de mijne want hij heeft vrouw en kind, dus wordt er veel meer aan hem gemist en ontbeert hij meer dan ik.

Van harte wensch ik dat hij spoedig aan zijne betrekkingen hergeven zal zijn. Onlangs heb ik het genoegen gehad hem te ontmoeten. Het was juist de dag na zijne moeders verjaardag voor circa vier weken geleden. Het verheugde mij zeer dat hij op hartenlijke en belangstellende toon over zijne familie sprak.

Daar hij alleen uit mag gaan heb ik hem genodigd bij mij zich eens te komen verpozen van de drukte van den vreemd zamengestelde kring daar hij thans in verkeert. Hij heeft dit aangenomen en zeer gereedlijk; maar hij is nog niet verschenen; dat ik hem niet kwalijk neem; want ik weet hoe schroomvallig en grillig melancolie de mensch maakt. Ik ben en zal altijd zeer bereid zijn om zijn verblijf hier te veraangenen.

Zoo gij hem mogt schrijven, weest dan zoo vriendelijk hem daar de verzekering van te geven. Een weinig vrees ik wel dat ik hem wat al te luchthartig zal voorkomen, ik herhaal tegenwoordig nogal dikwijls uwe woorden

" 't is dwaasheid te treuren om 't verleden,

" 't is dwaasheid met angst in den toekomst te zien!

Maar enfin, dáár wil ik mij niet bezorgd over maken; wij willen hopen dat éénmaal bij uwen broeder het gezond verstand zijne volle regten zal hernemen.

Hij verhaalde mij dat gij wederom zeer lijden waart aan podagra, dat welligt uwe enige vijand is. Ik wist reeds dat gij daar zoodanig aan souffreerde dat gij zelfs de verloovingspartij van uwen zoon Maurits niet had kunnen bijwonen, en ik hoorde dat David de eer heeft gehad van Papa's verzen te declameren; hoewel hij zich zeker van dien taak wel gekweten zal hebben, bleef uwe afwezigheid toch altijd een groot gemis voor de gasten.

Dit jaar is voor uwen derden zoon zeer gunstig geweest, hij heeft te Nijmegen een eervol ambt aanvaart en is gehuwd. Ziedaar dus weder onder uwen zonen één gevestigd man.

Ik wens u geluk met de blijde evenementen daar gij u dit jaar u hebt mogen verheugen; en daaronder begrijp ik ook den bevalling uwer dochter die u waarschijnlijk eene kleine Henriette geschonken heeft. Dat deerntje zoude ik wel eens op uwen schoot willen zien zitten! Ik hoop dat uwe dochter

mevrouw Hartsen wel zal zijn en spoedig weder volkomen herstellen zal. Is dit niet reeds haar derde kind?

En hoe maakt het uwen zoon Christiaan, is die ook reeds gehuwd of nog maar geëngageerd. Wat mij betreft, ik leef thans zeer gezond en opgeruimd, en ben voortdurend zeer tevreden over mijne inwoning bij de familie Hissink.

De oude mevrouw Hissink blijft steeds zeer lijdend aan de waterzucht. Maar zij is onder alle de lasten van haren ongeneeslijken kwaal zeer monter en moedig, zoodat men bij het dagelijksch huiselijk onderhoud bijna niet merkt dat men met eene zieke omgaat.

Ik ben een geruime tijd dezen winter, uit de stad geweest, en heb in het stille Doetinchem gelogeed. Ik bleef er langer dan mijn eerste voornemen was omdat ik aldaar mijn nichtje Mietje van Lennep vond, die tijdelijk blind was geworden ten gevolge van eene ziekte stof welke haar op de oogen was gevallen.

Nog heeft zij het gezigt niet volledig terug, men vreest voor het linker oog en zoodra en het weder wat gunstiger wordt is mijne Tante voornemens met haar naar doctor den Low te Grefrath te gaan. Voor een paar jaar geleden is Tante zelve door dien arts van het catharact geligt, dus heeft zij grond voor haar vertrouwen op hem.

Ik heb mijn nichtje en hare moeder zeer geamuseerd door haar gedurende de lange winteravonden verscheidene uwer werken voor te lezen; en onder andere hebben wij veel pret gehad bij het doorlezen uwer mijmeringen in en over Amsterdam; uwe beschrijving van La Haye en zijne illustre confraters heeft ons doen schateren van het lagchen.

Gij hebt wel gelijk, de tegenwoordige jeugd is verschrikkelijk pedant; en de door u lagchend gezegde waarheid verdiende wel ingang te vinden. Maar wat hebt gij een allerliefst versje op Anacreon gemaakt! En wat is die arme Sappho er bij u slecht afgekomen. Gij houdt zeker niet veel van rijmsters en savantes.

Nu, daar zal ik den oorlog maar niet over aandoen want mij epistel is reeds overlang geworden en dan vrees ik dat gij dien dadelijk uit de hand zoudt werpen. – De lente schijnt nu toch te naderen, dat is te zeggen, de warmte

schijnt te komen, daar gij zeker zeer naar verlangt. Dit moet weldadig op uw gestel werken en u volkomen herstel bevorderen.

Spoedig hoop ik dat gij lust zult gevoelen mij eens tijding van u te geven en dat gij mij dan zult kunnen zeggen dat gij weder vlug en gemakkelijk in uwe bewegingen zijt.

Groet uwe gade regt hartelijk van mijnentwege als ook mevrouw Hartsen, en geloof mij dat ik steeds ben met hoogachting en vriendschap, uwe liefhebbende nicht, Zenobie v Lennep

Het tweede testament

Zutphen, 17 december 1857.

Brief van Zenobie aan Jacob van Lennep.

Ze is een aantal weken in Twello en Doetinchem geweest; Jacob heeft er een kleinzoon bij en is vertrokken naar Engeland; Een ontmoeting met Jacobs schoondochter in De Laatste Stuiver; Zorgen over haar testament; Het werk van Berthold Auerbach.

Zeer waarde Neef.

Zoo dikwijls ik de pen opvat om u te schrijven, leveren uwe familie aangelegenheden mij de stoffen op tot gelukwenschingen, thans wederom mag ik u feliciteren met een vernieuwd Grootvaderschap.

Met genoegen zag ik dat de vrouw van uwe zoon Maurits u ook een kleinzoon heeft geschonken; het is regt jammer dat de kleine drommel niet één dag vroeger de wereld is in gekomen springen, dan zoude uwe schoondochter het doorluchtige voorbeeld gevolgd hebben van wijle de oude goede Koningin Willemijntje, die hare echtgenoot een St. Nicolaas geschenk deed, voor hem van den meest gewenschten aard.

Ik denk echter, dat ofschoon uwe Nijmeger kleinkind in dien zin, vierentwintig uur te laat verscheen, grootpapa en mama, niet minder rijk en vergenoegd in deze zullen zijn. – Ik heb regt veel schik gehad in alles wat gij mij deze zomer schreef over uwe oostersche schoondochter, doch ik had de kennis dier bijzonderheden niet nodig om overtuigd te zijn van de goede opvoeding der Indische jongedames.

De tijd is voorbij dat de opvoeding der vrouwen van goeden stand in Indiën niet goed geachêveerd wordt. Mij dunkt uw zoon is zeer voorspoedig in Indiën geweest, ik verneem dit steeds met genoegen, want ik heb hem die enkele malen dat ik hem ontmoet heb, altijd een zeer heugsch mensch gevonden.

Ook één mijner nichtjes is deze zomer te Batavia getrouwd met den advocaat Alting Mees, wiens vader meen ik burgermeester is of was ten Appingendam.

De berigten uit Indiën worden ons bijna zoo gemeenzaam als die uit het naburige dorp. – Voor een paar dagen geleden vertelde men mij dat uwe broeder Jan thans met zijne achtgenoot te Zeist gevestigd, voortdurend zeer wel blijft en zich aldaar zeer bemind maakt door stille weldadigheid.

Uwen brief van den 17 of 18 Mei jl. waarin gij mij de komst van zijne vrouw te Zutphen meldet ontving ik te Twello, alwaar ik bij mijn oom J. Roeters van Lennep logeerde; Juist daags tevoren had ik Zutphen verlaten en was ik een kwartier voor ik in het rijtuig stapte nog even in het Gesticht geweest, alwaar ik aangenaam verrast werd door de ontmoeting van uwen broeder, die met bijzondere opgewektheid mij zijn kind wees en mij bij zijnen vrouw bragt, die ik op dat oogenblik, slechts haastig en terloops kon toespreken, daar twee mijner tantes, die mij waren komen afhalen om gezamentlijk naar Twello te rijden, mij voor de gestichtspoort wachtende waren.

Ik bleef vier weken weg. En terstond des anderen daags na mijne terugkomst wandelde ik naar den Laatste Stuiver, waar zich toen uwe schoondochter bevond die ik aantrof in het gezelschap van mevrouw van Loon en hare dochter, terwijl uwen broeder Arnold juist ook dien dag zijne schoonzuster aldaar was komen bezoeken, doch voor het oogenblik niet tegenwoordig was omdat de Heer Suringar hem om Mettray rondgeleide.

Uwen broeder was zoo vriendelijk zich te belasten met mijnen groeten aan u en uwe echtgenote, maar waarschuwde mij dat gij reeds uwe afscheidsvisites gedaan had en waarschijnlijk vertrokken zoudt zijn naar Engeland.

Later vernam ik dat de Heer Schuimer en zijne vrouw u vergezelden; ik dacht door de Hissinks te vernemen, wanneer de famillie Schuimer terug zoude zijn, en daardoor te weten te komen dat gij te huis waart. Ik had in dezen mis gerekend. De Schuimers lieten niets van zich hooren, en de Haarlemmer Courant heeft mij het eerste kondschap geleden dat ge weder in het land waart.

Ondertussen ben ik nog een paar keer deze zomer naar uwe zuster gewandeld. De omstandigheden lokten haar toen nog niet zeer uit om bezoeken in de stad af te leggen. Zij verloor hare moeder en bij die gelegenheid heb ik haar geschreven; want tot mijn leedwezen kon ik toen

niet naar haar toegaan, daar ik den volgende dag weder van huis moest en naar Doetinchem vertrok.

Dit was den vierden Augustus en den zesden September keerde ik eerst weder terug. Met vreugde vernam ik bij mijnen terugkomst dat uwen broeder gelukkig hersteld was. Sedert heb ik niets regtstreeks meer van hem vernomen. Het spijt mij dat ik gedurende zijn verblijf te Zutphen niet met ter daad iets heb kunnen toebrengen tot het veraangenamen van zijn séjour alhier.

Aan den goeden wil daartoe heeft het mij niets ontbroken. Maar meer dan eens becroop mij de gedachte dat vooral zijne vrouw mijn gezelschap minder aangenaam, of liever, minder geschikt voorkwam, omdat zij in mij iemand zag die eenmaal geleden had, aan een kwaal welke voor haar zóó huiveringwekkend moest zijn. Ik vermoedde dus dat zij te veel in mij de gewezen patiënt zag.

Denk niet dat dit mij hinderde of dat ik het kwalijk nam. Ik zie niet met ergernis op dat verleden terug. Ik herdenk het niet met angst of schuchterheid. Geen spoor van ongesteldheid is bij mij achter gebleven. Ik voel mij nauw verwant door een gevoel van medelijden aan elk lijder van dien aard, maar ik denk voor mij zelve niet aan de mogelijkheid eene wederinstorting.

Ik raak dit punt louter en alleen aan, omdat het mij om u en uwe vriendschapswille spijt dat ik uwen broeder en uwe zuster niets meer dan mijne welwillendheid heb kunnen toonen. Gaarne zal ik van u eens vernemen hoe het hun thans gaat. – Mevrouw van Loon is tegenwoordig vrij wel; maar ik heb haar niet gesproken, daar ik geen verlof had om haar te bezoeken.

Toen gij in Engeland waart verbeelde ik mij dat ik u zeer dringend te schrijven had, en wel over een onderwerp dat u zal doen glimlagchen en wat toch van ernstigen aard is.

Er heerschen hier sedert ruim twee jaren gevaarlijke en besmettelijk koortsen; veel jeugdige mensen worden er het slachtoffer van, en dagelijks sterven er nog velen aan de nog steeds voortwoekerende ziekten. Naar aanleiding van dien sprak een mijner vrienden, (doch niet Dr.) mij over de noodzakelijkheid van een uiterste wil in orde te maken.

Gij weet, ik heb een testament gemaakt dadelijk na mijn moeders dood, maar men opperde de bedenking, of het wel voor geldig zoude gehouden worden, omdat mijne ziekte daarop gevolgd is. Echter het testament is van den 2 Februarij 1850, en mijne ongesteldheid barste eerst uit in het begin van Mei dat jaar, dus drie maanden later.

Dr. beweert dat het stuk geldig is en als zoodanig altijd moet erkent worden; nogthans zoude het mogelijk voorzigtiger zijn het te vernieuwen, en het te deponeren bij een notaris te Zutphen. Thans berust het nog bij den notaris van Slogteren te Enkhuizen.

En ik heb de vrijheid genomen in die dagen u de lastpost op te dragen van executeur testamentair, onder mijne betrekkingen of bloedverwanten en onder hen die denzelfden naam dragen als ik, zijt gijnog steeds de eenige die ik daartoe zoude verkiezen; maar bij zoodanige keus, moet men niet alleen de inspraak van het hart volgen, men moet ook bepaald consequent zijn.

Was ik in Holland, en dus in uwe nabijheid gebleven; was ik wat, meer nog zegt, altijd meester gebleven van mijnen eigenen vrijen wil, ik zoude mij tot u zijn blijven wenden, zoo als ik aanvankelijk reeds gedaan had. Doch nu, verplaatst in deze streken sedert de laatste jaren weder van u verwijderd, zijt gij vreemd gebleven aan de kennis van mijner zaken.

En reeds de keuze van u tot executeur zou met schijn van waarheid aan hen die zouden willen chicaneren een wapen in de hand geven, en daarbij wijzende op de ziekte welke ik te boven ben gekomen, het zij dan dat die ziekte werkelijk bestaan heeft of dat men mij die slechts heeft aangewreven, zoude men mij in deze van inconsequentie kunnen beschuldigen tijdens het maken van het nu nog bestaande testament en alzoo er de nietigheid van trachten te bewijzen.

Echter verzeker ik u dat ik uit mijne betrekkingen nooit iemand anders zal nemen, dan u en zoolang het testament niet verandert is blijft gij executeur. Er zijn inderdaad maar drie personen die sedert de laatste jaren mijne zaken kennen; het zijn mijn oom van Jordan te Enkhuizen, en alhier Dr. en dominee Erdbrink, welke door zijn huwelijk een zwager is van mijn oom.

en Erdbrink zijn de eenige personen die u bij mijn overlijden alle noodige inlichtingen en aanwijzingen zouden kunnen doen. Zij kennen mij zelve en zij kennen mijne omstandigheden.

Daarom is het wel éénmaal mijn voornemen u van den last te ontheffen en hen in uwe plaats aan te stellen. Ofschoon ik nog niet weet of zij den last op zich zullen willen nemen; doch ik heb ook geene reden om te denken dat zij het zullen weigeren.

Voor nieuwjaar echter zal ik geen maatregelen van dien aard nemen, om de zeer eenvoudige reden dat ik het een onaangename wijze vind van geld te besteden, en dat ik vooral dit laatste voor het oogenblik beter gebruiken kan. Daar mij dit een en ander den gandsche zomer door het hoofd geloopt heeft, heb ik daaromtrent u niets willen verzwijgen.

Welligt zult gij vinden dat ik voor iemand, die dagelijks de dood om zich heen ziet woeden, wel wat luchtig en lichtzinnig er overheên ben geloopt en dat ik wel met wat meerder voortvarendheid tot die maatregel mogt besluiten. Ik moet dan ook bekennen dat indien ik millionnair was ik zeker meer importance aan dit alles zoude hechten; maar daar ik in eenen gezegenden onbemiddelden staat verkeer ben ik inderdaad weinig beducht dat er na mijn dood verschillen onder mijne erfgenamen zullen plaatsgrijpen.

Ik leef thans zeer vergenoegd en tevreden en hoop mij nog lang bij levende lijve in uwe vriendschap te moge verheugen.

Voor een dag of tien geleden kreeg ik een paar werken van de duitscher Auerbach in handen. Spinoza en das Schatzkästlein des Gevattersmanns, hoewel nogal verschillend van aard en inhoud, doch van gelijke goede redelijke strekking, bevallen zij mij zeer. Ik heb het idee opgevat beide te vertalen, Ik ben reeds begonnen en zal het voortzetten, of gij moest het mij stellig afraden als doelloos en onnut.

Nu herinner ik mij niet dat ik in jaren zulken lange épistel geschreven hebt. Gij zult mij dus ditmaal vooreerst mijn lang stilzwijgen en ten laatste mijn uitvoerig schrijven moeten vergeven. Ik zal er nu voor u, uwe vrouw en uwe kinderen mijne beste wensen voor de Kerstijd en bij den aanvang van een volgend jaar maar ruimschoots bijvoegen, daar ik u waarlijk op

nieuwjaarsdag niet wederom zoude vergen dat gij een brief van mij zoudt lezen.

Het seizoen is zacht, de podagra zal wel eerbiedig op een afstand blijven. Leef gezond en gelukkig met uw gezin en vergeet niet uwe liefhebbende Zenobie van Lennep

De in deze brief genoemde oom is Jacob Roeters van Lennep (1783-1861). Hij woonde op het landgoed "de Parkeler" in Twello dat hij in 1843 had gekocht.

Mettray was een stichting op het landgoed Rijsselt, even ten noorden van Zutphen, waar verwaarloosde en aan de ouderlijke macht onttrokken jongens werden heropgevoed. De stichting werd In 1850 opgericht door Hendrik Suringar.

Zutphen, 31 december 1857.

Brief van Zenobie aan Jacob van Lennep.

Meer over haar testament; Ze hoopt op een bezoekje van Jacob als hij zijn zoon Maurits in Nijmegen gaat bezoeken .

Zeer waarde Neef en Vriend

Onder hartelijke dankbetuiging voor het vriendschappelijk antwoord, dat gij mij met de eigene beleefde nauwkeurigheid en spoed gegeven hebt, herhaal ik u heden de heilwenschen waarmede ik mijnen vorigen brief besloot en breng ik u mijne hartelijk gemeente nieuwjaarsgroete toe.

Gaarne toon ik u door het schrijven op dezen dag dat het geenszins uit onverschilligheid of vadsigheid is dat ik dikwijls verschuif, uwe mij altijd aangename brieven te beantwoorden; maar doorgaands schroom ik u lastig te vallen door nutteloos en ledig geschrijf.

Ik ben u zeer verplicht voor hetgeen gij mij schrijft omtrent mijn testament. Ik heb vroeger niet aan de toevoeging van uwer zoon naast u als executeur gedacht. Ik zoude zonder aarzelen dit goede denkbeeld aangrijpen en daartoe besluiten ware ik te Amsterdam woonachtig.

Voor het oogenblik laat ik mijn testament zooals het is, en behoef ik mij niet te haasten; want zo den Hemel mijne wenschen verhoort, zal uwen ouderdom frisch en krachtvol zijn als dien van Anacreon, en uwe jaren zullen nog oneindig hooger klimmen dan de zijne, zoodat het ligt zoude kunnen gebeuren dat gij mij na mijne laatste rustplaats voerdet.

Doch zoo ik éénmaal veranderingen maak in mijn testament en eenen anderen executeur benoem, dan zal ik naar den raad luisteren waarmede gij besluit en een executeur kiezen onder mijnen stadgenoten; of liever zooals ik u reeds in mijne vorige indicqueerde, zal ik er twee benoemen, die in leeftijd met mij gelijk zij, of althans niet meer dan een paar jaren met mij verschillen.

Hoewel twee ankers voor zulk een ligt hulkje als het bootje van mijn fortuin mij tot hiertoe overbodig toeschenen. Maar gij zult weederom zeggen dat een goede schipper altijd dubbel scheepstuig heeft.

Laat mij echter nu van de beeldspraak afstappen. Of gij bij uw aanstaand uitstapje naar Nijmegen niet ook in deze quartieren komt. Reclameert de loge van Zutphen tegenwoordig nimmer uwe bijzijn of voorzitterschap?

Wetende dat gij steeds zoo reizende zijt betrap ik mij zelve meermalen op de gedachte dat gij wel eens onverwacht voor mij zoudt kunnen staan.

In het laat van januarij aanstaande denk ik ook nog een uitstapje te doen naar Twello. Mijn oom aldaar wenschte gaarne dat ik deze winter hem nog bezocht. Mijn voornemen is dus den twee en twintigsten januarij van huis te gaan en den derden februarij terug te keren daar ik gaarne den vierden februarij te huis wilde zijn ten einde niet eene verhandeling van de Heer Witkop mis te loopen.

Ik houd niet van die winter-expeditie; en het is ook nog best mogelijk dat het geheele plan in duigen valt.

Indien gij te Nijmegen komt deel dan ook uwen zoon Maurits mijne gelukwensen mede. Ik kan mij voorstellen hoe verlangende uwe vrouw zal zijn naar het bezoeken van uwe kinderen aldaar. Mij dunkt gij waarlijk ook reden tevreden te zijn over de wijs zoo als Maurits zijne carrière is aangevangen en voortzet?

Steeds sla ik met belangstelling gaande al wat u en de uwen betreft. Ik weet, gij twijfelt daar niet aan. Deel uwe vrouw en kinderen mijne minzame groeten meede en geloof mij van harte, waarde neef en vriend

Uwe toegenegene

Zenobie van Lennep

Eerste vertaling van Auerbachs werk

Zutphen, 9 oktober 1858.

Brief van Zenobie aan Jacob van Lennep.

Jacob was op audiëntie bij de koning; Zijn zoon Willem gaat naar Indië; Ze heeft "Schatzkästlein des Gevattersmanns" van Berthold Auerbach vertaald en hoopt op een voorwoord van haar neef.

Zeer waarde Neef,

Hoe maakt gij het toch? Waar zijt gij? Gij zijt in het Vaderland; ten minste gij waart er toen zijne majesteit de Koning, te Amsterdam was.

Doctor heeft mij verhaald dat hij u op de audiëntie had gezien, in behoorlijk statie costuum. Mij dunkt ik zag u door de reijen heên stappen! Gaarne zou de heer Ramaer u genaderd zijn. Doch hij is wederom teleurgesteld in zijnen wensch om u in persoon te leeren kennen, daar gij, op het oogenblik dat de heer Ramaer, met uwen broeder (ik meen uwen broeder Herman?) stond te praten, en dien juist wilde vragen hem aan u te presenteren, eensklaps onder de menigte verdweenen waart.

Doctor Ramaer is niet gelukkig ten opzichte eener nadere kennismaking met u; want onlangs heeft hij, u niet kennende, met u op den spoortrein gezeten. Uw uiterlijk scheen hem bijzonder gefrappeerd te hebben; later heeft hij in u, op het Paleis te Amsterdam, zijnen vroegere reisgenoot herkend.

Voor iemand, die zoo als hij, bij voorkeur gaarne uwe schriften ter hand neemt, is het een waar désappointement, zoo zeer in uwe nabijheid te zijn en u toch te zien ontsnappen.

Het verheugde mij zeer uit zijnen mond te vernemen, dat gij althans naar het uiterlijk, welvarend en vol levenslust waart. Uwe gade en betrekkingen die in uwe nabijheid leven, zooals uwe zoons en dochter hier te lande, met hun toenemend kroost hoop ik dat ook gezond en gelukkig zullen zijn.

Ik hoorde onlangs van mijnen neef Johan van Lennep, die den vijfden dezer als ambtenaar van de eerste klasse naar Oost-Indiën is vertrokken, dat ook

uwen jongsten zoon Willem naar Delft zal gaan, of liever thans reeds is gegaan ter voorbereiding mede van zijn vertrek naar Indiën.

Voor eenige jaren is mij eens in de ooren gewaaid dat hij zeer knap was. Als gij hem eenmaal moet zien vertrekken naar die verre kusten dan is de gedachte dat hij daar ook eigen betrekkingen vind, voor het hart eene bemoediging bij het scheiden. De oost komt toch hoe langer hoe meer digter bij.

Met leedwezen vernam ik dat uwe broeder Jan één zijner kinderen heeft verloren, en wel juist Henkje, die wij hier gezien hebben. Overigens hoop ik dat het hem voordurend wel gaat en dat zijne gezondheid zich meer en meer bevestigt.

Wat mijzelve betreft kan ik u melden dat ik steeds opgeruimd en gezond ben. Ik heb mij deze zomer, of liever sedert de laatste drie maanden, in mijne morgenuren bezig gehouden met de vertaling van Auerbachs Schatzkästlein des Gevattersmanns.

Dit werkje is mij bij de vertaling zeer goed bevallen; ik heb geen berouw dat ik het ondernomen heb. Het bevat eigenlijk een soort van cours de morale in den vorm van korte vertellingen.

Dat is te zeggen, bij de ontwikkeling der voornaamste zedekundige waarheden heerscht geen schijnbaar plan in het boek, maar zedekunde en zuivere godsdienstzin is de grondslag van alles wat er in voorkomt.

Ernst en luim wisselen er zich gedurig in af. De schrijver gaat uit van het beginsel dat bij alle wereldschen ondervinding, den zin voor het hoogere moet blijven ontwikkelen. Er heerscht eene heldere en bemoedigende stemming in het boek, veel gevoel voor het edele en goede en volstrekt geene overdrijving.

Het is zoodanig dat ik er rond voor uit kan komen dat ik het vertaald heb: want er komt niets in voor dat ik als vrouw niet zoude kunnen avoueren. Heden heb ik er het eerste gedeelte van gezonden aan S.E. van Nooten te Schoonhoven, die de uitgave op zich genomen heeft, en het schijnt voor nieuwjaar af te willen drukken.

Doch er is iets dan den uitgever hoogst aangenaam zoude zijn, en dat mij zeer zoude streelen en gelukkig maken. Gij raadt mogelijk reeds wat ik wagen zal u te vragen?

Het zoude zijn, of gij de toegevende goedheid zoudt willen hebben, bij het werkje een aanbevelingswoord te voegen. Het zoude de eerste keêr niet zijn dat uwe welwillendheid mij blijken zoude, en dat ik onder uwe vleugelen mij op letterkundig gebied vermeetten zoude te verschijnen.

Wilt gij mij nogmaals in dezen de hand reiken en mij de bescherming van uw en naam verleen? Duid vooral mijne vrijpostige vraag niet ten kwade? De heer van Nooten schreef mij in de laaste verlopen dagen twee maal dringend, verzocht dat ik u mijn verzoek kenbaar zou maken. Ik moest dus wel besluiten om mij wederom in mijn eigen belang tot u te wenden.

Gij hebt in der tijd mij niet gezegd of gij de keus van het boek dat ik ter vertaling genomen had, beter gezegd, toen nog wilde nemen, goed keurde; gij had echter gelijk dat gij eerst wildet afwachten wat er van mijnen arbeid zoude komen, voor dat gij uwe meening daaromtrent geuit hebt. Want tot mijne innige schaamte moet ik bekennen dat gij nog niet van mij gewoon zijt dat ik mijn voornemen uitvoer. Thans ziet ge, ligt het er toe. Ik hoop dat gij er het zegel uwer goedkeuring wel aan zult willen hechten. – Onder mijne kennissen zijn er die aanmerking maken op de Joodsche afkomst van den heer Auerbach. Doch hij en zijn gezin zijn in het zelfde geval als de heer da Costa en zijne familie.

Auerbach heeft opgehouden een jood te zijn. Mijn neef Thin van Keulen, wiens naam u wel bekend zal zijn en die thans te Dresden gevestigd is, bezocht mij deze zomer en verhaalde mij dat Auerbach en zijn familie aldaar zeer geacht waren.

De nationale trek moet bij zijne vrouw en kinderen als ook bij hem zelfden zeer zichtbaar zijn; doch zij zijn Christenen en welgezien in Dresden. Ik moet ronduit bekennen dat de Joodsche afkomst van den schrijver voor mij geen struikelblok is geweest en ik geloof ook niet dat gij mij naar aanleiding van dien tegenwerpingen zult maken.

Zeer verlangend zie ik uw antwoord te gemoed terwijl ik met ware hoogachting en toegenegenheid verblijf,

Waarde Neef, uwe liefhebbende nicht

Zenobie van Lennep

ps: Doe vooral mijne groete aan uwe vrouw en dochter.

Zutphen, 22 oktober 1858.

Brief van Zenobie aan Jacob van Lennep.

Jacob gaat het voorwoord schrijven; Hij was in Brussel voor een congres; Auerbach vraagt om een deel van haar honorarium.

Waarde Neef,

Wederom moet ik aanvangen met u mijnen hartelijken dank te betuigen voor den goedheid en bereidwilligheid waarmede gij mijn verzoek hebt ingewilligd; en dat wel zóó vlug en zonder aarzeling niettegenstaande de uwe veelvuldige werkzaamheden.

Ik zal geenen langen omhaal aan woorden gebruiken om u te zeggen dat ik u waarlijk in dezen zeer dankbaar ben voor den dienst welke gij mij bewijst. Uw brief verblijdde mij zeer en was mijn eene bemoediging te meer om voort te gaan. Ik heb den hr. van Nooten uwe toestemming medegedeeld en hem verzocht u de schoone bladen toe te zenden, hem tevens recommanderende van u niet te weinig te gelijk te zenden, daar gij niet gaarne afgebroken verhalen leest, iets daar ik zelve volstrekt ook niet van houd.

Doch er zal nog wel een week of vier verloopen eer hij iets toe zal zenden; want hij schreef mij dat hij gepasseerde week wilde beginnen te drukken, maar hij heeft mij volstrekt nog geene proef gezonden, dus schijnt hij nog niet aan de gang te zijn. Ik heb mij er heden naar geïnformeerd.

Het is niet zeer attent van mij dat ik u niet in gedachten te Brussel vergezeld heb; maar ergerlijk toen ik laatst de pen opvattede om u te schrijven, was ik zeer vervuld van hetgeen Dr. Ramaer mij verhaald had van zijn reis en zijn verblijf te Amsterdam, en daarbij heb ik uwe latere togt naar Brussel veronachzaamd. Ik vind het zeer aardig dat gij binnen zulk eenen korten tijd bij de beide gekroonde hoofden van Nederland en België gedineerd hebt.

Ik had, dunkt mij, een bepaald belang hetgeen er te Brussel op het congres is verhandeld; want het eigendomsregt en de nadruk zal daar wel besproken zijn. – Toen ik het werkje van Auerbach begon te vertalen heb ik mij overijld, want ik heb hem noodeloos om zijne autorisatie gevraagd;

omdat hij op den omslag van zijn Schätzkastlein zich het regt der vertaling voorbehoud. Men heeft mij later verzekerd dat, daar er geen handelstractaat bestaat tussen ons land en Deutschland, ik zijne autorisatie in geene deelen noodig had.

Hoe dat zij, Auerbach heeft mij na verloop van eenen zeer geruime tijd geschreven. Zijn brief is zeer hupsch; – hij vangt aan met mij te vertellen, dat mijn naam, of liever uw naam hem zeer bekend is wat dat hij eene duitsche vertaling van de Roos van Dekama en andere uwer werken gelezen had, en vraagt met veel belangstelling in welke in welke betrekking ik tot u sta. Ik denk dat hij zeer aangenaam verrast zal zijn indien hij ziet dat gij zijn werk wel wilt aanbevelen.

En à propos, van namen gesproken, ik vergat waarlijk u nog te zeggen, dat ik inderdaad wel voornemens ben mijn naam voluit voor de vertaling te plaatsen.

Ik heb altijd eigenlijk iets tegen anoniem geschrijf gehad. En het spijt mij dat ik het ooit gedaan heb. Vooral spijt het mij bij mijnen aanval tegen den Johan Woutersz van Schimmel, vooral dunkt mij wanneer men iets laken of berispen durft, of waagt te critiseren, moet men er rond voor uit durven komen.

Ik zal mijn naam dus niet meer terughouden, en het streelt mij zeer dat gij uwe aanbeveling in eenen brief aan mij wilt inkleeden. – Nu moet ik even tot de brief van Auerbach terugkeêren, en u dat uitvertellen. Hij geeft mij zijne toestemming doch bedingt tevens een deel van het honorarium. De hr. van Houten houdt vol dat ik niet verplicht ben hem iets af te staan, en ik heb hem dus geantwoord dat ik hier niet intreden kan, daar er in dat geval te weinig voor mij zelven over zoude schieten.

Daar Auerbach alles aan mij overlaat en zelf geen enkele stellige voorwaarde maakt omtrent dat geld, schijnt hij zelf overtuigd te zijn dat hij in dezen au fond geen regt heeft. Ik denk dus dat hij er niet verder op aan zal dringen.

Ik wil gaarne geloven dat gij u omtrent het Jodendom van de heer Auerbach niet veel zult bekommeren, even min als ik. Maar weet ge wie voornamelijk op de Joodsche afkomst van de heer Auerbach gesmaald heeft? Professor Tydeman te Leijden; iets dat mij zeer heeft verwonderd,

want de heer Tydeman heeft dunkt mij geene reden om tegen de Joden te fulmineren.

Is den heer Lipman te Amsterdam, niet een der best discipelen van prof: Tydeman, en heeft hij hem vooral niet ten allen tijden zijne dankbaarheid betoond? Ik moet bekennen dat ik inderdaad niet gedacht heb dat gij er u aan stooten zoudt, en ook hiervoor dank ik u dat gij er met mij zoo gemakkelijk over heen zijt gestapt.

Ik heb Dr. Ramaer uwe gulle en vriendelijke uitnoodiging om zonder pligplegingen u op te zoeken, medegedeeld; en ik twijfel niet of hij zal wanneer hij weder te Amsterdam komt zich ten uwent vervoegen.

Gij zijt en blijft toch maar altijd zeer rijk en ingenomen met uwe grootpapaaschap. Het is zeer eigenaardig in een gemoed zooals het uwe; en ik hoop van gandscher harte dat gij nog lang aan het hoofd van een toenemend geslacht zult blijven staan, in volle mannelijke kracht en activiteit.

Wanneer ik weder eens te Amsterdam kom, verlang ik op mijne beurt kennis te maken met de blonde en bruine kopjes uwer kleinkinderen; want over het geheel houd ik zeer veel van kinderen, en heb ik ze gaarne om mij heen.

Sedert eenige tijd beperk ik mij om nooit geene langere brieven te schrijven dan de vier bladzijden vol; doch met u overschrijd ik altijd de maat, gij zult dit wel willen verontschuldigen; en tevens hartelijke groeten aan uwe vrouw en kinderen wel willen overbrengen, waarmede ik deze onder betuiging mijner hoogachting en toegenegenheid sluit.

Van harte verblijf ik, uwe liefhebbende en zeer erkentelijke
Zenobie van Lennep

Eindelijk een brief van Jacob

Amsterdam, 16 januari 1859.

Brief van Jacob van Lennep aan Zenobie.

De eerste brief van Jacob van Lennep aan Zenobie die bewaard is gebleven, met een nieuwjaarswens voor 1859 en familieberichten.

Waarde Nicht!

Ik dank u zeer voor uw vriendelijke letteren en heilwensen, mij ter gelegenheid van het nieuw ingetreden jaar gezonden, en hoop van harte, dat het ook voor u rijke moge zijn in zegeningen en gij u over het bezit van gezondheid en blijmoedigheid voortdurend moogt verheugen.

Uw uitgever heeft mij enige bladen van uw werk gezonden, waaruit mij blijkt, dat hij ten minste reeds een eind weegs met drukken gevorderd is. Zoo dra ik wat verder met de bladen ben zal ik mijne taak aanvangen.

Ik kan u, wat mij en de mijnen betreft, Goddank! geene dan goede berichten geven. Mijn vrouw hoest wel voortdurend, doch dat schijnt een ingeworteld kwaad, en voor de rest is zij ondanks het klimmen van haar jaren nog steeds even opgeruimd en jong van hart.

Ik heb nu in geen twee jaren last van de podagra gehad. Mijn kinderen zijn over het algemeen gezond: mijn kleinkinderen allerlieftst en ik heb dus alle mogelijke redenen van dankbaar en te vreden te zijn. Mijn schoondochter in de Oost, die l.l. zomer een dood kind ter wereld bracht, wacht met Mei aanstaande wederom haar bevalling, wanneer ik van harte wensch, dat zij gelukkiger moge wezen.

Mij van harte in uw welwillende vriendschap aanbevelend, u de groet overbrengend mijner vrouw, ben ik, waarde Nicht,

Uw vriend en Neef,

J. van Lennep

Buiten in Twello

Zutphen, 1 maart 1859.

Brief van Zenobie aan Jacob van Lennep.

Ze is vier weken in Twello geweest om haar oom gezelschap te houden; De proefbladen van haar Auerbach vertaling zijn binnen; Twijfels over haar naam op de titel.

Waarde Neef

Met veel genoegen zag ik uit uwen laatsten brief den goeden welstand der uwen. Hoewel het mij speet te vernemen dat uwe echtgenoot weder leed aan dien ingewortelden en onoverwinnelijken hoest, ik hoop, intusschen dat het zachte winterweder waarmede wij dit jaar begunstigd worden eenen voordeeligen invloed zal hebben gehad op haar gestel, en dat zij thans van die kwellende last ontheven zal zijn. Groet haar minzaam van mijnent wegen, als ook mevrouw Hartsen en uwe overige kinderen in uw nabijheid.

Ik ben onlangs een week of vier buiten geweest te Twello bij mijnen oom van Lennep aldaar, om hem gezelschap te houden. Mijn bezoek ter zijnent was, van mijne zijde, gedurig uitgesteld, tijdens het fraaijer en aangenamer seizoen, omdat ik te huis iets had te doen; en nu heb ik toch woord willen houden en daarom moest ik hem midden in den winter bezoeken, ofschoon dit anders minder verkiezelijk is.

Heden verheugde het mij weder te huis te zijn, daar ik de laatste proefbladen van het eerste deel van Auerbachs werk uit Schoonhoven ontving , en de heer van Nooten mij om de titel en de voorrede of het voorwoord of den brief van uwe hand vraagt.

Ik hoop dat hij u een genoegzaam getal schoone bladen gezonden heeft zoodat gij het de moeite waard kondt vinden om die te lezen. Ik heb hem hierover van Twello nog geschreven en er op aangedrongen dat hij u er ten minste een tiental zond, omdat gij een afkeer hebt van fragmenten.

Ik ben wel een weinig bang dat over het geheel genomen al dien losse verhalen u minder goed zullen bevallen dan een doorgaande geschiedenis.

Ik zelf zoude liever een doorlopend verhaal vertaald hebben; maar eens begonnen zijnde heb ik willen volharden.

Nu ben ik ten gevolge van het verzoek van den heer van Nooten, zoo vrij u den titel toe te zenden, u op mijne beurt verzoekende dezen gelijk met het voorwoord dat gij de goedheid hebt gehad mij toe te zeggen, naar Schoonhoven te willen opzenden.

Hoe vindt ge dat ik de Duitsche titel das Schätzkastlein teruggegeven heb? Indien ik de titel eenvoudiger had kunnen maken had ik het gaarne gedaan. Ik hoop dat de hollandsche boekbeoordelaars niet zullen vinden dat het kistje christal de roche bevat in plaats van juwelen? Enfin, dat moet ik afwachten. Ik wensch Auerbach het beste toe in ons land.

Hoewel ik zeer wel weet dat ik geschreven heb, dat ik er niets tegen heb om met mijnen naam te schrijven heb ik heden toch, bij nader inzien dien niet op den titel vermeld omdat het werk eene vertaling is en het dan algemeen minder gebruikelijk is er den naam der vertaler bij te zetten, ten minste wanneer dien naam, zoo als hier het geval is, geene meerdere waarde aan het werk zelf kan verleenen.

Was het werk oorspronkelijk dan was het iets anders. Bij oorspronkelijk schrijven is het altijd eerlijker niet anoniem te schrijven. Ik heb in den laatsten tijd meer dan ooit eene afschuw van anonieme schrijverij gekregen! Maar, daar zal ik niet behoeven over uit te wijden. Ik heb er u meermalen reeds, meen ik, mijn gedachten over medegedeeld. Ik mag mij dus tot dit weinige daaromtrent bepalen.

Echter het achterwege laten van mijnen naam behoeft u niet te verhinderen om uw voorwoord in den vorm van eenen brief aan mij in te kleeden, indien gij dit verkiest! Het was vriendelijk en welwillend van u te zeggen dat gij aan dien vorm de voorkeur zoude geven.

Ik laat op den titel, het woord dat uwe aanbeveling zal moeten aanduiden nu blanco; wees zoo goed het naar uw goedvinden in te vullen?

Met het oog op uwe veelvuldige bezigheden haast ik mij deze, waarin ik reeds grootelijk misbruik gemaakt heb van uwen tijd, te sluiten.

Ik stel hartelijk veel belangstelling in alles wat u en de uwen betreft, daarvan door u onderrigt te worden verheugt mij altijd. En dus zonder omwegen noch pligtplegingen noem ik mij gaarne uwe hoogachtende en liefhebbende nicht
Zenobie van Lennep

Zonder plaats, 1 april 1859.

Brief van Zenobie aan Berthold Auerbach.

De vertaling van Auerbachs Schätzkästleins ligt bij de uitgever; Ze gaat verder met de vertaling van zijn Volkskalender voor 1859.

A Monsieur B. Auerbach, Dresden

Geëhrter Herr,

Vor einiger Zeit erhielt ich einen Brief von meinem Cousin Van Keulen woraus es mir höchst angenehm war zu sehen, daß Sie mir Ihren Volkskalender für 1859 zur Übersetzung wünschten an zu vertrauen.

Ich hatte mich schon bemüht einen zu bekommen; denn durch einen meiner Freunde war ich unter viele Lobeserhebungen derselben darauf aufmerksam gemacht und ermuntert nach Beendigung des Schätzkästleins ihn zu übersetzen. Herr van Keulen schickte mir vor einigen Tagen den Volkskalender der sein Eigentum ist, aber zwei Tage zuvor war mir schon einer zu Händen gekommen. Mit Vergnügen werde ich die Übersetzung desselben unternehmen, und Ihrem verlangen gemäß Sie noch in diesem Jahre beendigen und herausgeben.

Und in der Folge wird mir diese Arbeit jedamal Vergnügen machen. Ihr freundliches Anerbieten hinsichtlich der Illustrationen habe ich meinem Verleger mitgeteilt. Dieser aber war damit nicht so eingenommen als ich erwartet. Er behauptete es machten die Illustrationen in Holland wenigen Aufgang. Doch acceptierte er ohne Bedenkung das besorgen der Herausgabe, schlag aber die Anerbietung ab weil er besser urtheilte das Buch heraus zu geben in der selber Form wie das Schätzkästlein, mit auserlesenen kupferstichen Bildern und Zeichnungen von der fertigen und geschickter Hand des holländischen Kupfersticher Keizer.

Mein Verleger ist einer geschmackvoller Mann der die Herausgabe des Schätzkästlein mit Lust und Sorgen hat zum Herzen genommen und vorsetzt. Es kommt in zwei Theilen heraus mit Vignetten unter dem Titel; diese ist: Juweelen van B. Auerbach vertaald door ZCC v Lennep.

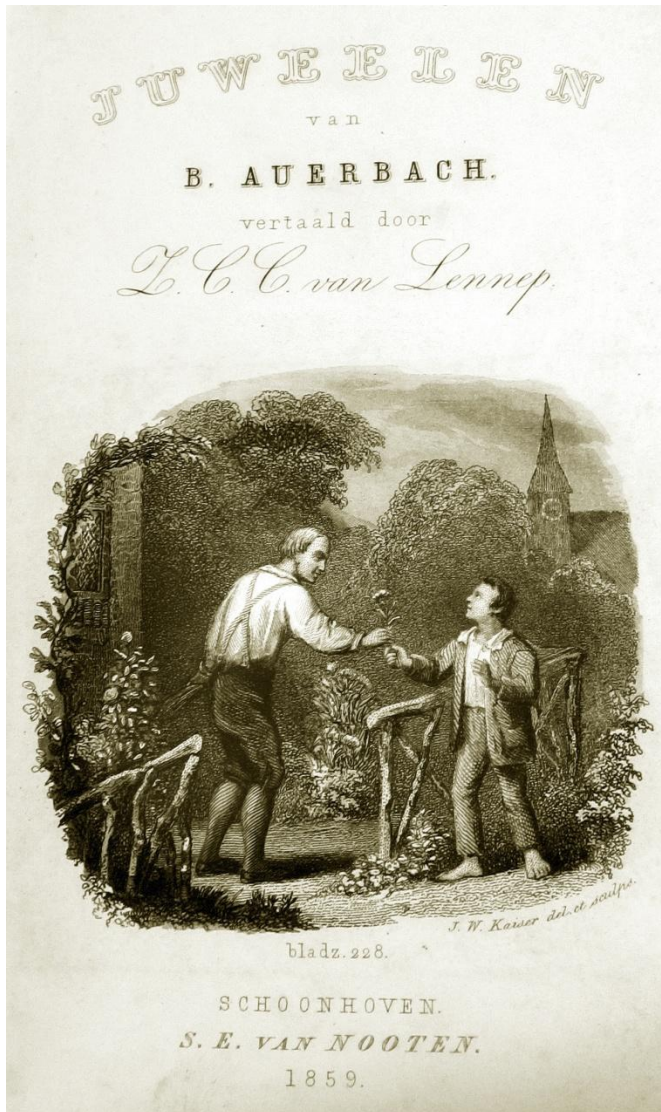
Der erster Theil is bereits vollendet. Der zweite wird hoffentlich auch bald fertig sein. Wenn ich die Exemplaren welche für mich bestimmt sind, werde erhalten haben, werde ich Ihnen eins zuschicken.

Die Übersetzung von Ihr Werk ist mir eine äußerst angenehme Arbeit gewesen; und ich fühle mich Ihnen sehr verpflichtet für die Stunden welche ich, obwohl persönlich von Ihnen entfernt und unbekannt, mit Ihnen habe zugebracht.

Ihr baldiges freundliches schreiben erwartend habe ich die Ehre mit Hochachtung zu sein, Geehrter Herr,

Ihre ergebenste Dienerin

Z.C.C. van Lennep

Titelpagina van Juweelen

De aanbevelende brief van Jacob van Lennep zoals die in de eerste uitgave van Juweelen werd opgenomen:

Waarde Nicht!

Gy vraagt mijn raad, of gy *das Schatzkästlein* van AUERBACH zult vertalen en uw vertaling uitgeven. In 't afgetrokkene zeg ik op het eerste gedeelte van uw vraag uit den grond mijns harten: "ja!" op het tweede gedeelte, even zeer uit den grond mijns harten: "neen!" — *Het vertalen* is een hoogst nuttige oefening en vele schrijvers zouden meer naam verworven hebben, indien zy zich aanvankelijk meer op 't vertalen hadden toegelegd; — maar aan een anderen kant is er niets zoo treurig dan *een vertaling*. Ik wenschte, dat er geene bestond: en, hoe vereerend het voor een schrijver moge zijn, dat men zijn werk in een andere taal overbrengt, die eer vergoedt het verdriet niet, hem aangedaan door het bewustzijn, dat men hem, behalve de dwaasheden, welke hy gezegd heeft en waarvoor hy zich des noods verantwoordelijk stelt, er nog een *legio* andere laat zeggen, waar hy zelfs niet aan gedacht heeft.

Wat my betreft, ik kom hoe langer hoe meer tot de overtuiging, dat een schrijver alleen schrijft en alleen schrijven kan voor hen, die eene en dezelfde taal met hem spreken, en dat men, door zijn werken over te zetten, noch hem een dienst doet, noch hun, voor wie men zich die moeite geeft. Wie een werk lezen wil, leze het in 't oorspronkelijke; voor wie dat niet doen kan bestaat er ook geen behoefte, er kennis meê te maken .

Zoo min als iemand de balsemende lucht aan Wight, de Hièrres of Madera kan genieten door 't bekijken van platen, waar die eilanden op zijn afgebeeld, zoo min zal iemand met den geest, met de ziel eens schrijvers gemeenzaam worden, wanneer hy hem alleen uit een vertaling heeft leeren kennen.

Nu zult gy met reden hier tegen aanvoeren, dat ik zelf my meermalen heb schuldig gemaakt aan het bedrijf, dat ik afkeur; en dat er, zoo in rijm als in onrijm, verscheidene uitgegeven vertalingen bestaan van mijne hand. Ik zoû er u op kunnen antwoorden, dat die uitgaven ook behooren onder de pekelszonden, waar ik berouw over gevoel, en dat ik alles behalve op mijn

gemak ben, zoo dikwerf ik aan de gekke figuur denk, die ik maken zal, wanneer het my eens gebeuren mag in den poëëtenhemel de schimmen van Lord BYRON, Sir WALTER, THOMAS MOORE, SCHILLER, enz. enz. te ontmoeten. Mijn eenige hoop is, dat zy, in hun nieuwen staat, als schimmen, geen Hollandsch hebben geleerd.

Intusschen, er bestaat geen regel zonder uitzondering: — er zijn navolgingen, vooral in poëzy, die als nieuwe scheppingen zijn aan te merken. De Sint Albaan van BILDERDIJK, zoo wel als zijn Buitenleven, zijn honderd maal schooner dan de oorspronkelijke gedichten van WALTER SCOTT en DELILLE. Maar van nieuwe scheppingen is hier de rede niet.

Hebt gy er nu echter eenmaal uw zinnen op gesteld, een werk over te zetten en die verzetting uit te geven, en komt de vraag eenvoudig hier op neder, of gy dat van AUERBACH daartoe kiezen zult, dan laat ik al het hierboven gezegde buiten berekening en heb ik alleen te maken met de keuze, door u gedaan.

Die keuze juich ik in dat geval van gandscher harte toe. Wel is er in 's mans verhalen — en hoe kon het anders? — veel, dat Duitsch en zeer Duitsch is; maar zij bezitten twee hoofdeigenschappen, waardoor zich anders de Hoogduitschers niet plegen te onderscheiden: zy zijn namelijk niet duister, en niet ziekelijk gevoelig. In tegendeel, de vorm is doorgaands klaar als kristal, en de geest die er uit opstijgt, is die eener frissche, gezonde wijsbegeerte, die zelfs veel heeft van een frisch en gezond Kristendom.

En voorts, behalve dat: zijn de voorstellingen Duitsch, zy zijn, boven alles, waar: waar, in Duitschland niet alleen, maar overal. De schors moge alzoo naar een bepaalden bodem rieken, de kern kan overal worden geproefd en smakelijk bevonden worden. En ten slotte: het is my dikwijls by 't lezen van eenig boek voorgekomen, dat het werk my zeer vermaakte, maar dat ik zeer sobere gedachten opvatte van den schrijver: immers, dat ik zijn vernuft niet kon bewonderen, dan ten koste van zijn hart. By het lezen van het *Schatzkästlein* heb ik een aangener indruk ontvangen.

Het boek heeft my een paar genoegelijke uren doen doorbrengen, en ik heb den schrijver lief gekregen. Hy behoort niet tot de zoodanigen, die alleen kunnen schitteren ten koste van anderen, genoemd of niet genoemd: hy schept er geen vermaak in, onaangename figuren te schetsen met het (maar

zelden bereikte) doel, dat de lezer een tegenstelling maken zal tusschen hen en den schrijver, die dus ten voordeele van laatstgemelde moet uitvallen: in tegendeel, AUERBACH blijft zijn medemenschen, in weerwil hunner zwakheden, als broeders beschouwen: zijn oordeel is nimmer liefdeloos en hard, altijd verschonend en toegeeflijk:

— hy trekt tegen de zonde te velde, niet tegen den zondaar. Dat is nu wel zoo als 't ook behoort, maar toch vooral niet zoo als 't algemeen in acht wordt genomen. En daarom: — zelfs in Frankrijk, waar men over 't algemeen juist niet zoo wegloopt met de byzondere hoedanigheden, die AUERBACH onderscheiden, heeft hy zich populair gemaakt; te meer zal hy het by ons worden.

Wilt gy alzoo een vertaling uit het Hoogduitsch uitgeven, kies het *Schatzkästlein*: geen lezer zal het geheel onvoldaan uit de handen leggen, en uw uitgever zal er zich niet over te beklagen hebben .

Geloof my, waarde Nicht.

Uw Dv. Dienaar en Neef

J. VAN LENNEP.

Amsterdam,

18 Augustus 1858.

Zutphen, 1 april 1859.

Brief van Zenobie aan Jacob van Lennep.

Ze was druk met de naald maar pakt nu de pen weer op; Bedankt Jacob voor het ontvangen voorwoord.

Waarde Neef

Waarlijk ik mag wel beginnen met u excuus te vragen dat ik u zoo laat antwoord en bedank voor de vriendelijke toezending van uwen brief, bestemd ter plaatsing voor mijne vertaling.

Ik had een handwerk onder handen dat op eenen bepaalden tijd af moest zijn en daarom kon ik geen oogenblikje missen en moest dus wel schijnbaar onbeleefd jegens u zijn.

Ik dank u dan hartelijk voor uwe welwillende goedheid. Het verwondert mij niet dat gij vermeden hebt over de vertaling te oordeelen. Ik juich zeer de opgegeven reden van uw stilzwijgen daarover toe.

Alles wat characteristiek is, bevalt mij; en het is zeer eigenaardig, dat in u een afkeer leeft van Cameraderie. Ik kon dus niet anders dan verwachten dat gij met veel dexteriteit die klip zoudt ontzeilen.

Die wending was mij ook zeer welkom. Voorts geloof ik dat gij niet behoeft te schroomen voor de ontmoeting met de fransche, duitsche en engelsche dichters in den poëtenhemel, zelfs al bezaten zij in hunne nieuwen staat de gave aller talen en kenden dus ook Hollandsch.

En Auerbach in zijne staat als mensch, en levend mensch, heeft alle reden om u zeer dankbaar te zijn.

Ik moet bekennen, het is juist zoo als gij zegt, de eenvoudige waarheid van zijne verhalen heeft mij zijn werk doen uitkiezen ter vertaling; want ik val overigens zeer weinig in den Duitschen doorgaans sentimenteelen en duister en geheimzinnigen trant.

Maar onder ons gezegd levert zijn stijl vele moeilijkheden op, die ik wel vrees niet altijd gelukkig te boven zijn gekomen. Ik heb wel mijn best gedaan, doch ik zelf ben niet geheel voldaan.

Daar gij de goedheid hebt gehad mij uwen brief ter inzage te zenden heb ik mij eene vrijheid veroorloofd.

Ik hoop dat gij het mij ten beste zult houden. Ik heb namelijk de zinsnede gerebrancheerd waarin gij zegt dat ik het publiek niet met eene vertaling mogt afschepen etc. etc. – Ik mag mij, met eigen voorkennis, niet zoo in het aangezicht laten prijzen.

Is het waar dat ik in staat zou zijn iets oorspronkelijks te schrijven? Dan is het beter dit met de daad te toonen, dan mij eene lofzuiging te laten aanleunen, die ik eigenlijk eerst nog verdienen moet.

Ik bedank u voor uwe vriendelijke interesse te mijwaarts maar ik bid u de zinsnede niet te herstellen. Daar ik mijzelve de correctie van uwen brief niet wel toevertrouwde, heb ik van Nooten verzocht u de laatste proef toe te zenden.

Ik hoop dat gij dit goed zal keuren, hoewel ik mij een weinig verlegen maak uwe tijd wederom te stelen. Ik heb van Nooten uwe aanmerking medegedeeld betreffende het plaatsen van uwen naam op de titel en hij zal dien stellig dáár achterwege laten. Ik had hem reeds veel vroeger de aanmerking gemaakt dat die vermelding op den titel overbodig was.

Daar de Koning heden te Amsterdam komt naar men meldt, vrees ik uwen tijd aan zijnen Majesteit te ontrooven en verblijf na groeten aan uwe gade, met eenen diepen dienaar, uwe hartelijk liefhebbende

Zenobie

Uit de Rotterdamsche Courant, september 1859

Door S. E. VAN NOOTEN, te *Schoonhoven*,
heden uitgegeven een **Werkje** getiteld:

JUWEELEN,
VAN
B. AUERBACH.

Uit het Hoogduitsch vertaald door
Z. C. C. VAN LENNEP,
met een AANBEVELENDEN BRIEF van
Mr. J. VAN LENNEP.

Twee Deeltjes, te zamen 600 bladz., met fraaije
Staalgravuren van J. W. KAISER.

Prijs f 3.40, gebonden f 4.—

Naar Enkhuizen en Doetinchem

Doetinchem, 22 november 1859.

Brief van Zenobie aan Jacob van Lennep.

Ze was zes weken in Enkhuizen, heeft Jacob gemist in Amsterdam en logeert nu in Doetinchem bij haar tante; Een reis naar neef van Keulen in Dresden is verhinderd door de oorlogsdreiging; Auerbach is zeer content met haar vertaling.

Zeer waarde Neef,

Onlangs ben ik zeer teleurgesteld geweest. Kortelings kwam ik van Enkhuizen, waar ik sedert 23 September was en zes weken bleef vertoeven; ik bragt een paar dagen te Amsterdam door, en daar ik mij vast voorgenomen had u te bezoeken, had ik het schriftelijk beantwoorden uwer letteren mij uit den zin gezet, meenende dat het veel aardiger en bevredigender zoude zijn u te ontmoeten en u eens hartelijk de hand te komen drukken.

Maar ziet, naauwelijks was ik te Amsterdam, of ik kreeg de koorts, en hoewel ik er mij niet bepaald ziek bij gevoelde, was toch op den volgende dag mijn gestel zeer gevoelig aangetast, en was ik geheel afgemat.

Zoodat ik rond uit gezegd toen weinig opgewektheid gevoelde mij aan iemand der familie te vertoonen; alle drukte was mij zeer hinderlijk. Ik was bij Enkhuizer kennissen, den familie Pool, te Amsterdam gelogeerd. Ik had hunne dochter, die ook te Enkhuizen logeerde, naar huis begeleid en dit gaf aanleiding dat ik bij hen mijne intrek nam.

Ik haastte mij echter Gelderland te bereiken; te meer daar eene nicht van mij die thans te Dresden woont, eene juffrouw van Lennep Coster uit Amsterdam, gehuwd in Duitschland en thans weduwe van den heer Hetzer, uit een soort van heimwee thans het vaderland bezoekt, en mij te Zutphen wenschte op te zoeken, of mij ten huize mijner tante van Lennep te Doetinchem, waar ik ook gevestigd was, rendez-vous gaf.

Wij hebben ons hier ontmoet. En ik heb dankzij eene copieuze dosis chinine de koorts verjaagd. Overigens voel ik mij wel en gezond. En ik hoop dat de lastige bezoeker weg zal blijven.

In het begin van December hoop ik te Zutphen mijnen eigene winterkwartieren te betrekken. Ik moet hier nu mijn verblijf wel eenigszins verlengen daar ik hier de eerste tien dagen ongesteld was. De ongesteldheid was niets, maar het spijt mij dat ik u en uwe gade daardoor niet gezien heb.

Is het niet uwen broeder Arnold de zeeofficier, die dit jaar is getrouwd? Dien kip ik uit alle jonggehuwden uit omdat hij mij persoonlijk bekend is.

Ik kan mij best begrijpen dat gij mij uitgelagchen heb om mijne vrees van naar Duitschland te gaan. Maar eigenlijk haperde het meer aan mijne reiscompagnon dan aan mij. Dominee Erdbrink had beloofd mij derwaarts te begeleiden, en was zelfs te logeren gevraagd bij neef van Keulen te Dresden; maar ziet, die Oostenrijksche papieren berokkenden hem schade, en als regtschappen huisvader kon hij het niet verantwoorden van huis te gaan.

Ik voor mij had het voor de reis bestemde geld ook anders gebruikt en daar zaten wij nu, na het sluiten des vredes, allebeide d'argent court met een zeer reislustig hart.

Het vertroostte mij waarlijk dat gij ook zoo veel geld aan huwelijks cadeaux had moeten besteden, want ook ik had in dat lot gedeeld, en had het mijne toegevoegd tot het huisraad van juffrouw Hissink, thans onder denzelfden naam geïnstalleerd als huisvrouw en mevrouw te Kampen.

Den 15 dezer ontving ik eenen brief van Auerbach, die mij meldt dat hij eindelijk nu zijne Juweelen heeft ontvangen. Het boek was eerst in het begin van Augustus verzonden. Ik begrijp volstrekt niet hoe het zoo lang onderweg is geweest.

Hij schrijft mij dat hij het Hollandsch leest en verstaat; maar niet spreekt of schrijft, en dat hij de vertaling en het oorspronkelijke dus met elkander heeft vergeleken, en dat hij er zeer voldaan over is.

Ik schijn hem goed gevat en begrepen te hebben. Hij is tenminste zeer tevreden. Hij verzoekt mij herhaaldelijk om zijnen hartelijken dank te betuigen voor den brief, welke gij de goedheid gehad hebt voor het werkje te plaatsen.

Indien zijnen brief niet zeer lang was, ja veel langer dan deze driegt te worden, dan zond ik u dien toe, nu moet ik mij vergenoegen er u de volgende regels uit mede te deelen:

"Vor Allem bitte ich Sie nun Ihrem verehrten Oheim J. van Lennep meinen innigsten Grüz und Dank für sein Vorwort aus zu sprechen. Sein Wort: "Ik heb den schrijver lief gekregen", ist für mich ein Jüwel sonder gleichen für mein ganzes Leben."

Zijn ganschen brief is met veel openhartigheid en rondheid geschreven en ten slotte komt hij nog eens met erkentelijkheid op uwe oordeel over hem terug.

Gij ziet, hij heeft mij tot eene oomzegster van u gepromoveerd. Het is hem te vergeven. Wij zijn in het Hollandsch niet zoo gelukkig van het onderscheid tusschen nièce en cousine zonder omschrijving te kunnen uitdrukken.

Doch al zijt gij mij niet zoo naauw verwant, gij weet het, genegenheid en hoogachting doet mij over de afstand heên stappen, en wijl gij zelf zoo goed zijt mij die niet te doen gevoelen, denk ik van harte met eenen volkomen opregte belangstelling aan u, en de uwen, en alles wat u en uwe dierbaarste betrekkingen betreft.

Ik hoop dat de podagra dit jaar vol respect uwe woning zal ontwijken en dat uwe echtgenoot weinig last zal hebben van de hardnekkige hoest die haar reeds lang heeft geplaagd. Wilt gij zoo goed zijn uwe kinderen te Amsterdam, vooral uwe dochter mevrouw Hartsen, van mij te groeten.

Mijn dunkt de tijd nadert zoetjes aan dat ook uw zoon Willem klaar zal zijn om naar Indiën te vertrekken. De tijd gaat zoo snel voort! Ook in de Oost en te Nijmegen wensch ik met en voor u dat alles wel zal zijn.

Gij weet hoe gaarne ik iets van u allen verneem. Ik behoef u dit dus eigenlijk niet te herhalen, evenmin als de betuiging dat ik van harte ben, uwe hoogachtende en liefhebbende

Zenobie van Lennep

Ps. Vervuld van de gedachte aan uwe vrouw, geloof ik toch waarlijk dat ik niet bepaald mijne groeten aan haar heb verzocht. Thans doe ik het nog.

In Dresden bij neef Thin van Keulen

Dresden, 13 september 1860.

Brief van Zenobie aan Berthold Auerbach.

Ze logeert in Dresden bij haar neef van Keulen en heeft daar Auerbach leren kennen; Haar uitgever Binger is er ook op bezoek geweest; Ze gaat "Edelweiß" vertalen.

Die Zeit wird bald da sein, geehrter Herr und Freund! daß Sie nach Berlin abreisen, und auch ich selber darf nicht lange mehr hier verweilen. Bevor ich doch heimwärts kehre hoffe ich Sie noch zu sehen, so wie auch Ihre Frau Gemahlin. Schade nur, daß man scheiden muß!

Wenn es möglich wäre, wünsche ich nicht später als am zwanzigster September ab zu reisen. So wie gesagt, wenn es möglich wäre, denn es hängt eigentlich nur von Ihnen ab. Ich werde abreisen sobald ich das übrige Theil des manuscripts der Edelweiß erhalte. Nur darauf warte ich.

Ich versprach dem Herrn Binger Ihm vor dem Enden dieses Monate die Übersetzung der sechs erste Bogen des Werks zu schicken. Sogleich nach meiner Heimkehr, will er anfangen zu drücken. Also aus Interest für Ihren Büche Herr Doctor, muß ich mich aus Ihrer Nähe entfernen.

Der Herr Binger hat mir gebeten Ihnen seinen wünsch zu sagen, daß der Verleger der Kölnischen Zeitung ihm gleich nach dem Abdruck, ein Exemplar der Zeitung in welcher Edelweiß einer Anfang nimmt schicken soll. Da er dieses Blatt gleich nach der Erscheinung, ohne zu zögern, an der Übersetzungs-Commission zu Amsterdam verlegen muß; um das Recht der Übersetzung zu haben und damit ihm keiner zu vorkommt. Herr Binger hat vergessen Ihnen dieses zu sagen und last Ihnen bitten Ihm das Blatt zu besorgen.

Sie haben recht, wenn ich zu Hause bin, kann ich jeden Tag ein Kapitel der Edelweiß übersetzen. Doch hier in Dresden geht das nicht so leicht. Hier habe ich zuviel Zerstörung, deswegen kann ich ihnen heute nur sehr wenig des Manuscripts zurückschicken. Nehmen Sie es nicht übel, daß ich hier so faul bin, ich will mich besseren sobald ich daheim komme.

Ich habe nun das Manuscript ganz durchlaufen, und ich bleibe bei der Überzeugung daß die Einleitung muß behalten werden und ein gutes Effect thut. Nur will ich mir erlauben ein einziges Wörtchen zu streichen, daß heißt, den Namen der Annele. Nur diese Name verrathet etwas von der Geschichte. Ich will dafür setzen vrouw oder vrouwlief oder kindlief, so wie es mir in der Bede am besten gefällt.

Erlauben Sie mir Ihnen zu erinnern an den Volkskalender 1861?

Meine verwanten lassen Sie freundlich grüßen, besonder der Frau Hetzer. Wir reden noch täglich von der genußvolle Tage die wir zu Schandau erlebten.

Meine herzliche Grüße geht hierbei an meine verehrtete Frau Doctorin. Gedenken Sie beiden meiner in Freundschaft.

Hochachtungsvoll Ihre ergebenste

Zenobie van Lennep

Adres der Herrn Binger ist in der Warmoes-straat

Berthold Auerbach (1812-1882)

Auteur van romans over het Duitse volksleven. “Hij bezit twee zaken die zoolang de wereld staat, altijd veel nijd en afgunst hebben verwekt: een uitmuntend verstand en eene zeer schoone vrouw”(Zenobie 9-11-1860)

Zutphen, 9 november 1860.

Brief van Zenobie aan Jacob van Lennep.

Ze is na 3 maanden terug uit Dresden; De nieuwe vertaling is in de maak; Ze is zeer druk met pen en naald; Mijnheer de Bruijn uit Dresden heeft de Faust vertaald.

Waarde Neef,

Ziehier eenen brief van iemand die u reeds voor eene maand geleden heeft moeten schrijven. Toen kwam ik uit Dresden terug, waar ik drie maanden doorgebracht had.

Ik had, in de eerste plaats aan Auerbach beloofd u zijne groeten over te brengen. Hij had uwen brief, voor zijne Schätzkastlein goed bestudeerd en grondig gelezen en was er nog altijd hoogste mede ingenomen dat gij door zijn boek den mensch in den schrijver had liefgekreken.

Hij vroeg mij of ik u zijnen dank daarvoor wel betuigd had. Ik kan u verzekeren dat zijn persoon beantwoord aan het denkbeeld dat men door het lezen van zijne werken van hem opvat. Hij heeft iets zeer waars en opregts in zijne geheele wijze van zijn, en hij bezit twee zaken die zoolang de wereld staat, altijd veel nijd en afgunst hebben verwekt: een uitmuntend verstand en eene zeer schoone vrouw.

Mevrouw Auerbach herinnerde mij levendig aan de Rebekka van Walter Scott. Zij is zeer bevallig, en haar toon is ongedwongen en gul, doch tevens vol waardigheid. Het is nog eene zeer jeugdige vrouw, en zij had lieve kinderen; haar dochtertje vooral zag er zeer goed uit; maar geleeke op haar papa.

Het heeft mij in Duitschland zeer gefraspeerd dat er slechts twee namen zijn van de Hollandsche literatuur die er algemeen bekend zijn. Het zijn die, van Vondel en ... van Lennep, en eigenlijk bepaald de naam van Mr. J. van Lennep, aan wien ik thans de eer en genoegen heb te schrijven.

Het bevreesde mij dat Bilderdijs roem niet tot de Duitsche wereld was doorgedrongen. Ik dacht eerste dat het haperde aan den kring waarin ik mij bevond. Maar later maakte ik kennis met den heer H. Binger van Amsterdam en die deelde mij dezelfde opmerking mede.

Ik verzocht de heer Binger u mijne groete over te brengen. Hij zal dit waarschijnlijk wel gedaan hebben; want als hij u gesproken heeft, zoals ik kan nagaan dat het geval moet zijn geweest, heeft hij zeker niet kunnen nalaten u te vertellen dat wij te zamen, ten huize van Doctor Auerbach te Schandau een allergenoeglijksten dag hebben doorgebracht.

Vervolgens dat hij Auerbach een manuscript heeft afgekocht dat ik bezig ben te vertalen, en dat de oorzaak is dat ik sedert ruim drie weken gedurig het schrijven van brieven verschuif. Ik had mij in het hoofd gezet het den eerste November geheel af te hebben.

Maar, vooral als men alleen is zoals ik, en dat men niet alleen de pen maar ook de naald moet hanteren, komen er dikwijls belemmeringen op, die ondanks mij zelve mij van het werk trekken; daarom had ik mij zelve het verbod opgelegd van visites te maken en brieven te schrijven, twee maatschappelijke pligten die nog al veel tijd wegnemen.

Ik heb trouw volgehouden tot op heden, hoezeer ik hartelijk verlangde mij eens met u te onderhouden; want ik wenschte zeer u te kennen te geven dat ik met deelneming en belangstelling uwen zoon Willem naar den Oost zie vertrekken. Ik herinner mij hem best; hoewel hij slecht een jaar of twaalf moet zijn geweest toen ik hem, in vijftig, ten uwen huize zag. Ik hoorde van buiten af later gedurig dat hij knap was. Ik hoop dat gij veel vreugde en eer aan hem beleven zult.

De Oost zal u hoe langer hoe digter bij voorkomen. Gaarne wil ik eens weten met welk schip uw jongste zoon vertrekt, dan kan ik hem op reis eenigzins nagaan. – Ook de jongste zoon, van den jongsten broeder mijns vaders, vertrekt naar Batavia den achtienden dezer maand, als tweede luitenant ingenieur, het is ook een vlug jongmensch.

Nog wilde ik u zeggen dat het mij verheugd heeft te zien dat gij zoo gelukkig zijt een kleinkind meer te hebben, dat gij kunt liefhebben, en zooals gij zelf geliefd te zeggen, naar hartenlust bederven; ik voor mij ben overtuigd dat het liefhebben bij u, wel de overhand zal houden.

Hoewel ik nu al het hier vermelde op het hart had, moet ik rond uit bekennen dat ik eigenzinnig zoude volhard hebben in het voornemen van niet te schrijven voor ik den vertaling van Auerbachs manuscript afhad;

indien ik niet voor twee dagen geleeden uit Dresden den brief ontvangen had, dien ik de vrijheid neem u hierbij toe te zenden.

De schrijver van denzelven is den heer de Bruijn, een Hollander die sedert tien jaren te Dresden woont en aldaar gehuwd is. Hij is Oostindisch ambtenaar op wachtgeld, ik meen dat hij bij de registratie geplaatst is geweest.

Hij is, als ik het wel heb, een broeder van den heer de Bruijn, de hoofdingenieur van den Waterstaat. Zooals gij uit zijne brief kunt zien, hij is op het moment waarnemend Hollands consul. De oude heer Schubart, de consul zelf, is een gewezen Duitsche koopman, hij heeft tegen Januarij bedankt voor het consulaat uit hoofde van de zwakheid zijner oogen, hij is bijna blind.

Bovendien is het een zeer lastig iets geweest dat de Hollandsche consul te Dresden, geen woord Hollandsch verstond, daarom zelfs toen zijne oogen goed waren had hij toch nog altijd de hulp van eenen Hollander noodig.

De heer de Bruijn hielp hem en mijn neef van Keulen, die nader in zijn buurt woonde, vertaalde mondelings voor hem de Hollandsche brieven die de heer Schubart hem te lectuur voorlag. Hoe het nu zal gaan is nog onbeslist. De wensch van velen is dat het voortaan een Hollander zal zijn die deze betrekking zal waarnemen.

Intusschen kunt gij nagaan dat de heer de Bruijn veel ledige tijd heeft. Hij heeft eenige winteravonden aan Duitsche dichtwerken gewijd, en is onvoorbedacht, louter uit vermaak en tot oefening, de Faust gaan vertalen. Dit was voor eenige jaren, ik geloof dat het reeds was toen hij zijn hof aan zijne vrouw maakte, en dat hij het voornamelijk deed om de tijd te dooden als hij niet bij zijn meisje kon zijn.

De opvoering van Faust dezen zomer op het toneel te Dresden, herinnerde hem aan dit essai want hij verzoekt u het niet anders dan als een essai te beschouwen en zoo als hij schrijft, ik heb hem het manuscript ontfutseld.

Hij wilde het mij mede geven, mij verzoekende om het aan uw oordeel te onderwerpen. Zoo als het dáár ligt is hij er zelf niet over voldaan, en bij de herlezing vindt hij zelf de germanismen waarvoor hij zich niet heeft weten te wachten.

Het excuus hiervoor is zijn tienjarig verblijf in Duitschland. Hij verlangde slechts van u te weten of het de moeite waard zoude zijn dat hij zijne vertaling nazag, verbeterde, en beschaafde en of het dan als hollandsch product iets goeds kon opleveren.

De heer de Bruijn had u voor verscheidenen jaren geleden in de Haag, ten huize van mevrouw Bosboom-Toussaint ontmoet; even zeker als het is dat gij voor hem onvergetelijk waar, even zeker hield hij zich overtuigd dat gij hem vergeten zoudt zijn.

Ik verzekerde hem dat uw geheugen uitmuntend goed is, ja zelfs dat van velen overtreft. Het is waar dat ofschoon de heer de Bruijn eerst zeer moedig het denkbeeld opvatte mij zijne Faust voor u mede te geven, hij later weifelde en dat ik eindigde met het mede te pakken omdat ik het u zoude voorleggen.

Zijn brief van eergisteren heeft het mij gemakkelijker gemaakt mij in zijne naam tot u te wenden. Wees zoo goed wanneer gij den heer de Bruijn mogt schrijven, hem niet te laten blijken dat ik u zijne vertaling zoo laat eerst heb toegezonden.

Gaarne had ik ook het manuscript eens doorgekeken; maar daar heb ik mij ook den tijd niet toegeegund. Indien gij aan den heer de Bruijn mogt willen schrijven, moet gij mij veroorloven u het adres van van Keulen op te geven; want de familie de Bruijn bewoont des zomers eene andere woning dan des winters en ik weet de straat en het nummer van het winterkwartier niet, ik zal het dus hierbij voegen.

Ook wil ik wel eene brief voor u insluiten, in dat geval beloof ik u dien prompt te verzenden. Maar waarschijnlijk verkiest gij de regelrechte en kortste weg.

Apropos, die heb ik deze zomer ook genomen om naar Dresden te gaan, waar ik alleen ben heengereisd. Ik ben insgelijks alleen teruggekomen. Het is mij best bevallen.

Mijn reislust is daardoor zeer aangewakkerd, en had het werk dat ik op mij genomen heb mij niet naar huis geroepen, ik zoude met van Keulen en vrouw op reis naar Parijs zijn gegaan, werwaarts zij afgereisd zijn, zelfs nog een paar dagen vóór dat ik hun gastvrije woning verliet om naar Holland weder te keëren.

Meent bij het zien van nevengaande brief niet dat de heer de Bruijn niet weet dat ik te Zutphen woon, ik denk dat hij zich verschreef uit gewoonte van de van Lennepen in Amsterdam te logeren.

Nu groet ik u minzaam en verzoek u mijn lang stilzwijgen te verschoonen, zoo als ook de lengte van stof waarmede ik het thans afgebroken heb.

Groet ook uwe vrouw en kinderen van mij. Ik hoop dat uwe echtgenoot niet te veel last zal hebben van de hoest die haar zeer dikwijls in den winter plaagt.

Uwen vriend, mijn stadgenoot de heer de Chateleux, passeerde heden nog wandelend mijne woning. Hij liep kras en zag er regt goed uit.

Weer nogmaals vriendelijk gegroet van uwe hoogachtende en liefhebbende Zenobie v Lennep

Adres: de heer Thin van Keulen, Koningsbrücker Strasse No 16 te Dresden

Een lesje Hoog- en Laagduits

Amsterdam, 22 november 1860.

Brief van Jacob van Lennep aan Zenobie.

Hij is niet blij met het manuscript dat Zenobie hem zond; Vele valstrikken voor vertalers uit het Hoogduits; Zijn zoon Willem vertrekt naar Indië.

Waarde Nicht!

Ik dank u zeer voor uwe vriendelijke letteren en aangename narichten aangaande uw gezondheid; minder echter voor het daarbij gevoegde manuscript. Ik heb in mijn leven al last genoeg gehad van jonge en oude schrijvers en vertalers, die een oordeel over hun werk vroegen, en behalve het tijdroovende van zulk nazien is het een zeer onaangenaam gevoel te moeten zeggen – wat van de 100 keeren 99 plicht ware: soyez plutôt maçon. Wat nu den Hr. de Bruijn betreft, dien ik mij zeer goed herinner, bij Mw. Bosboom ontmoet te hebben, hij zou misschien indien hij in Holland woonde, een goede vertaling kunnen maken, waartoe het hem niet aan aanleg ontbreekt; maar het gestadig Duitsch spreken en hooren en lezen heeft hem de eigenaardigheid onzer taal doen vergeten.

Het is veel gemakkelijker uit het Fransch, Engelsch, ja uit elke andere taal te vertalen dan uit het Hoogduitsch, juist omdat men er doorgaands dezelfde woorden in aantreft als bij ons, maar met een andere nuance van betekenis. Weib met wijf, kopf met kop, bereiten met bereiden, bestimmt met bestemd, bequem met bekwaam, artig met aardig enz. enz. vertalende schrijft men een taal, die noch Hoog- noch Nederduitsch meer is.

Ik heb zelf daar het moeilijke meermalen van ondervonden. – En bleef het nog maar bij het verschil van beteekenis der woorden, maar ook de konstructies en vormen loopen hemelsbreed uit elkaar.

Waar de Duitscher zegt: bleiben lassen, zegt de Hollander laten blijven. Uitdrukkingen als: men laat het alles zijn; ik durf mij niet er zien laten; dat gaat niet toe met regte dingen, dat moet gij niet uw moeder zeggen, en dergelijke, welke men op elke bladzijde van 't m.s. aantreft, is geen Hollandsch, maar H. Duitsch met Hollandsche woorden.

Wat de versifikatie betreft, zoo moet ik vooral doen opmerken dat terwijl in 't HD meine, seine enz. ook in verzen niet misstaat, omdat men ook in den spreektaal een accent op die woorden legt, in Holl. verzen daar in tegen mijne, zijne, hare, hunne enz. ondragelijk klinkt, omdat die woorden in de spreektaal gewoonlijk toonloos worden uitgesproken.

Ook u moet ik opmerkzaam maken op een fout, die gij meermalen begaat wanneer gij uit het HD. vertaalt. Men kan wel in het Holl. b.v. "Ik trof den vader niet t'huis, maar alleen den zoon", maar dit bezigen van het lidwoord in plaats van het voornaamwoord is alleen geoorloofd wanneer er, als in het opgegeven voorbeeld, een tegenstelling voorkomt.

Te zeggen: de moeder is boven, de zuster trouwde, ik heb het aan de tante gezegd, voor mijn moeder is boven, zijn zuster trouwde, ik heb het aan haar tante gezegd, enz. is geen Hollandsch, maar Duitsch. Even zoo is het niet de arme, de goede, de bedroefde, enz. Die woorden eischen in onze taal het zelfst. naamwoord bij zich, tenzij zij zelve als zelfst. naamwoorden gebruikt worden, b.v. gedenk den armen, de goede vindt mij goed, de kwade straf en streng.

Maar: ik vond de bedroefde t'huis, voor: ik vond de bedroefde Marie, of hoe zij heeten mag, t'huis, is geen Nederduitsch. Voorts rijmt de heer de Bruijn overal ij op ei, wat mede niet gaat: 't moge te Amsterdam rijmen, 't rijmt in Friesland en Zeeland niet.

Wat nu verder betreft het verzoek van Dr. Bottger, zoo wil ik gaarne gelooven dat de man bij de Duitsche boekenkoopers niet te recht gekomen is. Die lieden weten, gelijk gij u daar zeker van hebt kunnen overtuigen, van onze geleerden niets af.

Gemeld heer deed verstandigst, met zich aan Grimm, Hoffman v. Fallersleben, of andere beroemde Hoogduitsche taalgeleerden te wenden, die in dat vak onzer literatuur beter bekend zijn dan ik zelf, en die hem dan wel zullen opgeven, welke boeken hij bestellen moet.

Ik heb den neef, van wien gij spreekt, die naar O.I. gaat, dagen geleden ontmoet. Hij heeft een zeer gunstig voorkoomen en ik heb mij zeer genoegelijk met hem onderhouden.

Den 20 vertrekt mijn zoon Willem met de Landmail. Een treurig vooruitzicht voor mijn vrouw en mij, nu voortaan met ons beiden alleen te

zitten. Maar dat gaat niet anders in den wereld. Kostte het zoo veel geld niet, dan ging ik ook nog eens naar de Oost om de mijnen te zien.

Ik zal het handschrift van Faust aan Binger sturen, die wel gelegenheid zal hebben het u te doen geworden en noem mij intusschen, waarde niet

Uw vriend en Neef, J. van Lennep

De gedichten van nicht Perine

Zutphen, 29 December 1860.

Brief van Zenobie aan Jacob van Lennep.

Jacobs stiefmoeder is overleden; Genante verzen van haar nicht Perine;

Zeer waarde Neef.

Voor elf jaar geleden, juist omstreeks dezen zelfden tijd des jaars, wendete ik mij tot u in mijne droefheid, bij het verlies mijner moeder, geheel vertrouwend op uwe belangstelling, en thans heeft de dood voor u en de uwen ook eenen dierbaren band geslaakt en op mijne beurt betuig ik u mijne innige deelneming.

Ofschoon de overledene, uwe eigen moeder niet was, en de herinnering aan deze u altijd dierbaar is gebleven, is zeker uw rouw daarom niet minder opregt en diepgevoeld.

Ook uwe vrouw zal zeker door dit verlies diep getroffen zijn; want ik herinner mij, dat zij mij eens verhaalde, dat de tweede echtgenoot uws vaders, reeds voor zij met dezen laatsten in het huwelijk trad, hare intieme vriendin was. Zij verliest in deze, dus meer nog dan eene schoonmoeder.

Niet uit nieuwsgierigheid, maar werkelijk uit belangstelling, ben ik zeer verlangend te vernemen hoe uw jongste broeder Jan, dezen slag draagt. Ik hoop dat hij in deze, door hoger hand, naar ziel en lichaam gesterkt zal worden.

Toen ik voor eenige dagen geleden de treurige tijding in de courant vermeld vond, bereidde ik mij juist u regt vergenoegd en tevreden te schrijven, om u te bedanken voor uwe vriendelijke wenken omtrent de fout, die ik bij het vertalen uit het Duitsch, hier en daar, uit onachtzaamheid, maakte en liet staan.

Ik heb mij uwe opmerking dadelijke ten nutte gemaakt, en nu voortaan, zoo ik hoop, het onjuiste gebruik van het lidwoord vermeden. Ik vrees echter dat het in de eerste honderd bladzijden van het werkje dat Binger thans drukt, nog ingeslopen zal zijn en ongecorrigeerd is gebleven. Het zal

mij zeker zeer ergeren als ik het zie staan, maar het was te laat om er iets aan te kunnen doen.

Uwen laatsten brief wilde ik natuurlijk niet missen; ik heb mij dus getroost dien grootendeels over te schrijven, ten einde de heer de Bruijn te Dresden op eene volledige en voldoende wijze uwe oordeel over zijn vertaling van Faust mede te deelen. Ik heb van hem of van van Keulen sedert nog niets vernomen. Ik denk dat de vrienden mij bij de aanvang van het nieuwe jaar zullen schrijven.

Gaarne geloof ik dat de toezending van het volumineuze manuscript voor u geene aangename verassing is geweest. Ik was er waarlijk zelve verlegen genoeg mede.

Nog verlegener was ik met een rolletje verzen, of liever zoogenaamde verzen, mijner nicht Perine Hetzer, de oudste dochter van mijnen oom D. van Lennep-Coster, eene zuster van mevrouw van Keulen, die gehuwd is geweest in Duitschland, waar zij veertig jaren gewoond heeft.

Gij kunt dus nagaan dat haar Hollandsch krioelt van germanismen, en de vrienden wilde mij niet gelooven toen ik zeide dat, er geen rythme in was. Er was kwestie van het u toe te zenden en u te vragen van de uitgave te bezorgen. En toen Binger er kwam en uwe goedheid en bereidwilligheid om anderen te helpen naar waarheid prees, scheen er geen houden aan te zullen zijn.

Ik raakte meer en meer in verlegenheid. De vertaalwoede mijner nicht Hetzer was voor mij niet zeer bemoedigend, het was waarlijk of ik eene caricatuur van mij zelve aanschouwde.

Mijne aarzelingen deden haar toch beseffen dat ik er tegen opzag om u lastig te vallen, en daar het stichtelijke poëzij moest verbeelden, verzocht zij mij hare vertaling aan dominé Erdbrink te laten zien. Ik was zeer blijde met dien uitweg; en dominé Erdbrink raadde mij zeer stichtelijk de boël op het vuur te werpen. Dat ik echter niet deed, omdat Perina allergaarne terug zal ontvangen.

Ik zal in de enveloppe van dezen brief een der stukjes overschrijven, ten einde u een staaltje te geven, dat u bewijzen zal, dat ik zonder overdrijving, er zoo over mogt schrijven.

Hoe aardig heeft het getroffen dat gij Kees van Lennep nog gezien en gesproken hebt voor zijn vertrek. En hoe vriendelijk van u dat gij hem het woord hebt toegevoegd.

Uw zoon doet een veel mooier reis dan hij en zal ook veel spoediger de plaats zijner bestemming bereiken; ik hoop dat beide voorspoedig zullen voortreizen en gelukkig bij hunne betrekkingen aankomen.

Uwen levendigen aard kennende verwondert het mij volstrekt niet dat gij lust zoudt kunnen hebben ook eens naar Indiën te stevenen. Maar de meerderheid uwer kinderen is toch nog hier in het vaderland, en vooral uwe dochter met hare aposteltjes; ik denk dat groot-papa wel in Nederland zal blijven.

Groet bid ik u, uwe vrouw en kinderen van uwe toegenegene en hoogachtende
Zenobie

Christus

De arme wereld lag verzonken
In ongeloof en donkerheid,
Daar blonk door diepe nacht een vonken
Ter neder uit de eeuwigheid.
Door God, den vader uitverkoren,
Werd, ons tot heil, den Heer geboren.

Vrolijk klonken herders zangen
In de heilige kerstijd nacht.
Licht had duisternis vervangen
Jezus heeft 't op aard gebracht
Geen leugen meer, in hooge klaarheid
Schijnt de nieuwe eeuwige waarheid.

O! mochten alle millioenen,
Gods Zoon en zijne wil verstaan
Mogt zijne liefde ons verzoenen,
En wij den weg der waarheid gaan,
Dan bracht een herder, hier op aarde
Een kudde, in de rozengarde.

Dit is nog een van de besten!

Amsterdam, 4 januari 1861.

Brief van Jacob van Lennep aan Zenobie.

Zijn zoon Willem is naar Indië vertrokken; Academie-collega's Fodor en Pienema zijn overleden; Jan Davids Boekekraam;

Waarde Nicht!

Ik betuig u mijn hartelijken dank voor uw vriendelijken brief en de wenschen daarin vervat en breng u wederkerig van harte de mijne en die mijner vrouw toe voor uw voortdurend welzijn en voorspoed.

Het is waar, dat de maand December voor ons in alle opzichten treurig is geweest, zoo door het afsterven van mijn moeder (die ofschoon zij den gehelen zomer gesukkeld had, toch nog altijd gaande en staande gebleven was en zeer helder van hoofd als altijd), als door het vertrek van Willem, dat nu ons huis na ontzettende drukten, tot een sterfhuis maakt.

Mijn vrouw gaat er dan ook niet weinig onder gebukt. De kans des weerzien is zoo uiterst gering. – Verder nog andere droevige gebeurtenissen, als de zoo spoedig op elkander gevolgde dood van Fodor en Pieneman, waarvan de eerste nog een dag voor zijn dood zijn schilderijen aan mijn nicht de wed. P. van Lennep van Loon had laten kijken en haar tot aan de deur uitgeleide had gedaan en de ander zoo algemeen bemind nog, terwijl beiden met mij in den Raad van Bestuur van de Academie zaten.

Wat mijn broeder Jan betreft, die is zeer wel en geäbsorbeerd in de drukte die zijn "Jan Davids Boekekraam" hem geeft. Maar ten zijnent is 't sukkelen. – Zijn vrouw is ziek, zijn meiden evenzoo, zijn jongste kind is een wanschepsel dat maar niet sterven wil.

Zijn dochttertje is zeer aardig en hij geeft zeer vermakelijke détails van een kerstboom die hij ter hare eere had opgericht; – waaruit blijkt dat gij u gerust kunt stellen betreffende den staat zijner gezondheid.

Ik ben blij dat gij mijn vrijmoedige aanmerkingen op uw vertaling zoo goed hebt opgenomen. Schrijvers zijn over 't geheel van een prikkelbaar ras, en met een schrijfster moet men natuurlijk nog voorzichtiger zijn; anders zou ik u ronduit durven verklaren dat onze nicht Perina wel zal doen, recepten

voor haar kookboek te kopieeren of bijdragen aan 't Haakboekje te zenden,
en haar rijmelarij te gebruiken om er peperhuisjes van te maken of
konfituurflesschen mee dicht te stoppen,
Vaarwel, geloof mij van harte
Uwe Neef J. van Lennep

Zutphen, 17 maart 1861.

Brief van Zenobie aan Jacob van Lennep.

Over haar neef Julius van Lennep, mevrouw van Loon en Jacobs photographie.

Waarde Neef,

Sedert de verplaatsing van uwen zoon Maurits van Nijmegen naar Amsterdam heb ik mij dagelijks verweten dat ik u hier nog geen geluk mede gewenscht had.

Ten einde mijn talmen en uitstellen goed te maken besloot ik eindelijk tot heden te wachten en te zorgen dat gij mijnen brief juist op den achtienden dezer ontving, zijnde de dag waarop men mij gezegd heeft dat uw zoon met zijn gezin zich in zijne vaderstad komt vestigen.

Zoodat ik me verheug u gelijktijdig met zijn benoeming en aankomst aldaar te mogen feliciteren. Dit, zult gij mij vergunnen u te doen opmerken, dat toch een zonnestraal van vreugde is, die den door u dichterlijk beschreven winter van uwen huiselijken haard, komt verhelderen en verwarmen.

Bij het gemis van uwen zoon Willem, twijfel ik niet dat de komst van deze uwer kinderen te Amsterdam thans te meer u en uwe vrouw tot troost en opbeuring zal verstrekken. De meesten hebt gij nu toch om u heên; en uw zoon Christiaan gaat het immers wel in het verre land?

Terwijl voor Willem eene hoopvolle toekomst openligt; want een mijner neven te Batavia schreef mij nog onlangs dat nog heden ten dagen voor wien in Indiën werken wil, de kans op fortuin en vooruitgang openstaat.

Hij sprak uit eigen ondervinding. Hij ging op den leeftijd van uwen jongsten zoon zonder bepaalde vooruitzichten naar Batavia, werd al spoedig bij het departement van finantiën geplaatst, klom vrij snel op en werd op zijn dertigste of twee en dertigste jaar secretaris van de Javaanse Bank; eene betrekking die hij een jaar of vijf, zes vervulde en die hij deze zomer neder heeft gelegd om deelgenoot te worden van de firma Reijnst en Vinju.

Hij schrijft zich ook J. van Lennep; doch zijn naam is Julius, het is een oudere broeder van Kees, de jonge neef, dien gij voor zijne afreis nog ontmoet en gesproken hebt.

Uwe schoondochter te Nijmegen heeft tijdens den watersnood, daar juist haar echtgenoot toen naar Amsterdam afgereisd was, dubbele angsten doorgestaan. Gij zult zeker wel reeds geraden hebben dat ik deze bijzonderheden vernomen heb van de dames van Loon.

Mevrouw van Loon, die ik onlangs sprak, en vrij kalm aantrof, vertelde mij met veel ophef dat zij uw portret had ontvangen. Zij kon mij deze photographie niet laten zien, omdat hare dochter die in bewaring had; maar zij roemde zoo zeer de gelijkenis, dat ofschoon ik haar de beeltenis van harte gun, ik jaloers werd op de visite, die zij en de haren alzoo van u en effigie ontvangen heeft.

Ik kan mij voorstellen dat een photographisch portret van u goed gelijken moet. Ik heb in het algemeen opgemerkt dat bij de photographie de portretten van menschen wier blik vast en doordringend is, het beste uitvallen.

Ik heb braaf moeten lagchen omdat gij nicht Perina naar de zorgen voor keuken en disch verwijst, en haar raadt de poëzij op te geven. Letterlijk heb ik het haar niet durven over te brengen, want zij beweegt zich niet gaarne in die sfeer. Zij is overigens, wanneer zij wat lager bij den vasten grond blijft, eene hupsche verstandige vrouw.

Mij zult gij altijd veel genoeg doen en zeer verplichten als gij mij ruimschoots en onbewimpeld uwe aanmerkingen over hetgeen ik schrijf, of liever vertaal, wilt mededeelen. Ontziet mijne prikkelbaarheid op dat punt maar niet zeer. Wees er niet beducht voor, uwe teregtwijzigingen en aanmerkingen zijn mij altijd welkom.

U wensch ik toe, dat gij bevrijdt moogt blijven van het lastig bezoek der podagra, en uwe vrouw hoop ik dat niet gekweld zal worden door de hoest die haar dikwijls in dit jaargetijde plaagt. Van harte groet ik u beide en verblijf

uwe liefh. Zenobie

Uitgever Hijman Binger

Twello, 22 april 1861.

Brief van Zenobie aan uitgever Hijman Binger.

Binger gaat naar Berlijn en zal Auerbach ontmoeten. Zenobie wil graag een nieuw manuscript om te vertalen.

Weledele Heer,

Zeer benijd ik uw uitstapje naar Berlijn. Ik dank u voor de attentie die gij hebt, mij daarover te verwittigen en voor het aanbod van u met eene brief voor Dr. Auerbach te belasten. Ik haast mij u dien te doen bekomen. Het verheugt mij dat gij hem zult spreken. Tracht nu weder een manuscript voor mij mede te brengen.

Ik schrijf hem slechts weinig en kort. Eigenlijk bepaald voor Joseph in Schnee en over de noodzakelijkheid dat hij in het vervolg zorg moet dragen, óf het manuscript óf de schone bladen van zijn toekomstig werk te zenden, opdat ik niet weder te laat kome en ook indien hij verlangt er voor zich zelven eenig voordeel uit te trekken.

Ik twijfel niet of gij zult hem, op mijn verzoek dit nog nader verklaren en doen begrijpen. Wees zoo goed en meld mij ook eens hoe onze Koningin jegens Auerbach gehandeld heeft?

Ik blijf hier tot den 29 dezer, en moet dus tot dien dag mijne nieuwsgierigheid naar het Sneeuwbloempje in rijken dos bedwingen. Bij mijne tehuiskomst zal ik dadelijk het pakje en passant afhalen, want ik heb met den heer Willemsen afgesproken dat hij het ten zijnent zoude bewaren tot mijne terugkomst. Voorloopig bedank ik u als ook voor de toezending aan Professor H.W. Tydeman.

Was nu de spoorweg langs Zutphen gereed dan zoude ik bij deze uwe togt op een bezoek van u hopen. Nu moet ik mij vergenoegen u eene voorspoedige reis en goed succès op uwe zaken toe te wenschen, terwijl ik mij met hoogachting noem, Weledele heer, uwe dw. dienaar, Z.C.C. van Lennep.

Ps. Mogt gij in Dresden komen, bezoek dan toch de van Keulens, gij zult er zeker welkom zijn.

Zutphen, 6 mei 1861.

Brief van Zenobie aan Hijman Binger.

Ze is, net als de koningin, zeer te spreken over zijn uitgave van het Sneeuwbloempje.

Weledele Heer,

Nu gis ik dat gij welhaast terug zult keêren van uw uitstapje naar Duitschland, en dus wil ik niet langer wachten u mijnen dank te betuigen voor de verrassing die gij mij bij mijne te huiskomst bereid had.

Voor weinige dagen geleden uit Twello terugkomende reed ik, nog voor ik mij naar mijne woning begaf, bij Willemsen aan om het mij daar wachtende pakje af te halen, want ik was zeer begeerig het boek te zien.

Zooals het thans is uitgedost, is het eene aangename en blijvende herinnering aan het werk van dezen winter. Ik had mij wel voorgesteld dat het Sneeuwbloempje er fraai zoude uitzien; doch zoo prachtig, en rijk, en tevens smaakvol, kon ik het mij niet denken.

Het verwondert mij volstrekt niet dat onze Koningin er zoo hoog gewicht aan gehecht heeft, en dat Hare Majesteit de uitgevers een blijk van onderscheiding geschonken heeft. Ik hoop nu dat een goed debiet voor u de zaak meer en meer gunstig zal doen uitvallen.

Ik ben nu zeer nieuwsgierig naar uwe berigten omtrent Auerbach, want sedert 24 Januarij vernam ik niets regtstreeks van hem.

Ik moet u wel zeer excuus vragen dat ik u omtrent zijne vergissing ten opzichte der kinderen en de brief heb tegengesproken. Maar het kwam mij zoo onbegrijpelijk voor dat Auerbach eene ongerijmdheid zoude schrijven, dat ik waarlijk toen ik het duidelijk in het boek las, bij den eersten oogopslag nog meende dat ik alleen mij verschreven had.

Maar de naam van den jongen, door Auerbach genoemd, overtuigde mij dat de fout bij hem lag. Mijne tegenspraak is alleen te wijten aan mijne ingenomenheid met Auerbach.

Gij moet het mij daarom vergeven. En wat zegt hij zelf van zulk eene vergissing? Ook zie ik dat gij een vierregelig versje dat in het boek voorkomt, in de vertaling verbeterd hebt, en daarvoor ben ik zeer dankbaar.

Verlangend uitziende naar berigt van uwe hand, verblijf ik steeds met hoogachting,

Weledele Heer, Uwe dw. dienaressen
Z.C.C. van Lennep

Hyman Binger (1824-1890)

Uitgever en schrijver te Amsterdam. Hij gaf een aantal werken van Auerbach uit die vertaald waren door Zenobie. Goede vriend van Jacob van Lennep, met wie hij de uitgave van de verzamelde werken van Vondel verzorgde.

Zutphen, 31 december 1861.

Brief van Zenobie aan Jacob van Lennep.

Jacob is op bezoek geweest in Zutphen; Ze is gezond, eenzaam en opgeruimd.

Zeer waarde Neef,

Nog altijd onder den aangename indruk, bij mij achtergelaten door uw vriendelijk en gul bezoek, vat ik heden de pen op, om ook bij u de vriendschappelijke herinnering aan mij te verlevendigen door u en de uwen een hartelijken nieuwjaarsgroet te brengen.

Het spijt mij dat zich ditmaal aan mijnen heilwenschen wederom een rouwtoon moet mengen, daar ik tot mijn leedwezen vernomen heb, dat uw zoon Christiaan zijnen schoonvader, den heer Meis, verloren heeft.

Zoo speidt zich maar al te dikwijls over de dagen die men gaarne als huiselijke feesttijden viert, een schaduw van smart. Blijft onderling verder behoed voor verliezen, en voor elkander in welvaart en voorspoed gespaard.

Ik stel mij u heden voor, aan de zijde uwer gade en omringt van uwe kleinkinderen, met alle mogelijke winterkwalen op eenen afstand, en ofschoon de jaren en de waardigheid van grootpapa en mama dáár zijn, nog altijd jong van hart, te midden der jeugd.

Ik heb het gisteren avond best gehad; want ik heb bijna den geheelen avond over u kunnen praten, met een gewezen stadgenoot van u, den heer van Leeuwen, oud referendaris van finantiën, die jaren lang lid is geweest van eene sociëteit welke gij ook dagelijks bezocht.

Hij woont thans hier, en bezoekt mij wel eens van tijd tot tijd. En daar hij eigenlijk als ambtenaar tijdgenoot van mijn vader is geweest, kent hij dezelfde mensen, en heeft dezelfde relaties gehad, en dus is het voor mij zeer prettig, ja zelfs zeer interessant om met hem te praten.

Gisteren haalden wij ons hart weder om frisch op, daarbij hadden wij het voornamelijk over u. Nog beter echter was het toen gij bij mij waart.

Mevrouw van Loon heb ik sedert dien tijd eens bezocht, zij was toen bijzonder wel; maar dit is doorgaands slechts tijdelijk en voorbijgaand.

Ik zelf ben gezond en regt op mijne dreef; hoewel eenzaam, leef ik niet afgezonderd en voel ik mij niet verlaten, ik heb dus alle redenen om dankbaar en opgeruimd te zijn.

Deel mijne hartelijke groet mede aan uwe vrouw en dochter en geloof mij steeds uwe hoogachtende en liefhebbende

Zenobie van Lennep

De van Lenneps in Overijssel

Zutphen, 31 december 1862.

Brief van Zenobie aan Jacob van Lennep.

Ze leest elke avond in "Het leven van C. van Lennep en D. J. van Lennep" en stuurt uitgebreide genealogische gegevens van haar vaders familie.

Zeer waarde en geachte Neef,

Dezen vang ik aan met het doel u op den eersten dag van het morgen aanbreekende jaar mijne hartelijke heilwenschen te doen toekomen; maar of ik den brief ongestoord zal kunnen voortschrijven en dien dus dezen avond behoorlijk voor den tijd waarop de post vertrekt, gereed zal kunnen, is onzeker, want er zoude iets kunnen voorkomen dat mij ophield, en ik wil u thans niet met overhaasting schrijven, want ik heb u veel mede te deelen daar ik belang in stel, dat ik reeds eenigen tijd op het hart heb gehad, en daar ik niet vlugtig overheên wil loopen.

Vooreerst dan wensch ik u geluk, gezondheid en zegen op uw werken en leven toe, niet alleen op letterkundig gebied, maar vooral ook in uwe hoedanigheid van hoofd van uwe familiekring die u als vader en grootvader begroet.

Maar zeg mij toch eens, is het uw zoon Willem die om gezondheidsredenen uit Oost-Indiën terug keert of mogelijk reeds teruggekeerd is.

Reeds voor eenige weken las ik den naam van WvL in de courant onder de Indische berigten en dat verontrustte mij, omdat gij gezegd had dat uw jongste zoon zich minder gezond en minder gelukkig in Indiën gevoelde.

Het zoude mij zeer voor hem spijten indien hij het werkelijk was die, waarschijnlijk teleurgesteld, en daardoor welligt lichamelijk lijdend, huiswaarts keerde.

De laatste dag des jaars, is hier althans schitterend vrolijk; want de lucht is zoo helder en blauw en de weêrgesteldheid zoo zacht, alsof het reeds lente was, en toch is de winter pas begonnen. Mij dunkt, zoals het weder thans is, is het zeer gunstig voor hen die lijden aan verkoudheid en podagra.

Ik vleij mij dus dat mevrouw van Lennep even als haar heer echtgenoot van genoemde kwalen verschoond zal zij en blijven. Ik bid u, doe mijne hartelijke groete aan uwe vrouw en kinderen te Amsterdam aanwezig.

Ik had plan gemaakt in de loop dezes jaars naar Enkhuizen te gaan en ook eenige tijd te Amsterdam te vertoeven. Maar de dood mijner tante, de weduwe E. D. van Lennep, die te Doetinchem woonde, heeft dit voornemen verijdeld.

In plaats van naar Holland te reizen, ben ik naar de jongste dochter mijner tante gegaan, Marie van Lennep, die ongehuwd is overgebleven en wier broêrs verspreid zijn, maar wier eenige zuster te Doetinchem woont en getrouwd is met F. van Capellen, rechter aldaar.

Het is de oudste zoon van professor van Capellen, wiens weduwe thans bij dien oudsten zoon inwoont, en nog altijd met hooge achting en dankbaarheid aan uwen vader gedenkt.

Mevr. Capelle heet, zoo als gij weet, Bosscha van zich zelve.

Zoo voortpratende kom ik gelijdelijk tot dat punt van mijne brief waarop ik u reeds bij den aanvang voorbereid heb. Ik moet u dan zeggen dat ik die, voor mijzelve niet zuinigen aard, maar uit besef van spaarzaam te moeten zijn, schaars boeken koop, mij toch onlangs met de grootste ingenomenheid het leven van C. van Lennep en D. J. van Lennep heb aangeschaft, en na lezing, ook met de grootste voldoening blijde ben het boek te bezitten.

Het ergste is nu dat het mij nu vreselijk veel tijd rooft, vooral het leven van uw vader kan ik niet uit handen leggen. Elke avond, sedert ik die deelen heb, neem ik mij voor tot tien uren slechts te lezen, maar elke nacht ga ik over half één naar bed. Als het zoo verder gaat kan het niet missen of binnenkort zal ik de correspondentie van uwen vader, met Falck, Elout en Hije-Schoutheer wel van buiten kennen.

Ik ben bijzonder rijk met dit boek, het verplaatst mij in tijdperken die ik van jongs af door mijne ouders en aan hun huis levendig heb hooren bespreken, maar waaromtrent de geschiedenisboeken, zoo als gij teregt aanmerkt, slechts zeer onvolledig en onvoldoende meededeling bevatten.

Hoe trof mij pagina VI uwer voorrede de passage waarin gij de reden opgeeft waarom er van de omwentelingen die in '87 en '95 in ons land plaatsgrepen, zoo weinig te boek staat.

Voor vele jaren reeds geleden, bij het slechts vlugtig schiften en overzien van de papieren mijns overleden vaders, kwamen mij brieven in handen van bekende, zeer bekende personen waarbij mij bleek dat zij van 86-95 eene geheele andere politieke denkwijze koesterde en andere gedragslijn hielden dan in 1813 of later in 1830, en regt welkom was het mij dat gij den naam van van der Palm noemdet, en zijn schertsend gezegde over zijn eigen gedrag in de dagen der omwenteling aan hem laat.

Ik heb de papieren van mijn vader noch verscheurt, noch verbrand, noch naar den papiermolen laten brengen, en heb meermalen het voornemen opgevat die na te zien en te rangschikken, waartoe professor Tydeman te Leijden en een paar andere oude vrienden mijns vaders mij meermalen toe hebben aangespoord.

Professor Tydeman vooral drong er nog zeer sterk op aan in eenen brief van den 9 Dec. l.l. waarin hij met veel ingenomenheid zich uitlaat over de hulde die gij op zoo waardige wijze aan uwen grootvader en uwen vader brengt door de uitgave van beider leven.

Nu van het algemeene tot het bijzondere en meer personeele afdalende zult gij mij veroorloven u te zeggen dat het boek mij ook zoo bepaald bevalt, omdat het mij gelijk geeft, en gelijk te hebben, dat mag ik niet ontkennen, daar hebben de dames een groot zwak op.

Het boek geeft mij namelijk gelijk tegenover mijn naaste familiebetrekkingen, die mij omtrent de afkomst van het geslacht tegenspraken. Om u de waarheid te zeggen hadden zij volstrekt geene vrede met die Emmeriksche goudsmid; maar nu gij het uit elkander gezet heb en hebt laten drukken. het schijnt dat het voor hen veel krachtiger en imposanter bewijs is iets gedrukt dan geschreven voor zich te zien.

Hetgeen ik hen ten minste verzekerde greep ik niet uit de lucht, maar ontleende ik aan het geslachtregister waarvan ik twee afschriften bezit, met bij geteekende familie-wapen, waarbij tegenover elk blad een uitsnede is gegeven van de huwelijks aanteekeningen op het stadhuis.

Dit stamboek, in het begin dezer eeuw door mijn vader en zijn academievriend Q. de Filines de Amsterdam opgemaakt, luidt volkomen als het uwe, en komt letterlijk overeen met uwe opgave der afkomst en geslacht opvolging der familie van Lennep.

Het eenige echter waar over ik mij verwonderd heb en waarop ik de vrijheid neem u opmerkzaam te maken, is dat, ook gij spreekt van eene Overijsselsche familietak, die vele looten telt. Mijn vader, die te Almelo geboren was, en dus tot die Overijsselsche tak zoude moeten behooren, beweerde, naar ik meen teregt, dat die benaming of onderscheiding onjuist is.

Eene eigenlijke Overijsselsche branche der familie bestaat er niet. Onder eene familie-branche die naar een bepaald gewest genoemd zoude kunnen worden, versta ik eene sinds lange jaren aldaar gevestigde en steeds voortdurend aangroeijende tak die bijna eene stam op zichzelf uitmaakt, en alzoo bestaan de van Lennepen in Overijssel niet.

De niet talrijke, maar weinig in getale van Lennepen die in Overijssel, Gelderland en de prov. Groningen verspreid zijn, zijn afstammelingen van Dirk v.L. die in 1692 met Susanne Leeuw trouwde; deze Dirk was een jongere broeder van Arnout v.L. die reeds in 1682 insgelijks met eene juffrouw Leeuw (Wijna L.) getrouwd was; beide waren zonen van Jacob v.L. geb: 1631, die tweemaal gehuwd is geweest, eerst met Anna van der Meersch en later met Engeltje Syderveld.

Genoemde Dirk van Lennep had een' zoon David Leeuw Lennep die in 1733 met Perine Roeters trouwde, en diens zoon Jacob Roeters van Lennep geb: 11 Nov 1740 was mijn grootvader.

Hij was koopman te Amsterdam en schijnt met zijn' broeder David van Lennep voor zaken naar Almelo te zijn gereisd, daar leerden zij de familie Coster kennen en het gevolg was dat de twee heeren van Lennep twee zusters Coster huwden, terwijl een der Almeloosche Costers huwde met eene jufr: van Lennep, de zuster der bovengenoemde twee broeders.

Dit driedubbeld huwelijk bevestigd uwe opmerking hoe meerdere huwelijken somtijds voortspruiten uit eene echtvereeniging.

Zo ontstond het huis van Lennep Coster. Beide families hertrouwden gedurig weder onder elkander. Mij grootvader noemde zich Jacob Roeters van L. naar een oom Roeters, die te 's Gravenland op het buitengoed Trompenburg woonde en ongehuwd was even als zijne zuster Perine; beide verlangden dat in de familie van Lennep aan de voornamen Jacob en Perine, hun geslachtsnaam Roeters verbonden zoude blijven.

Vandaar dat oom v.L. Coster van het Singel over de Munt, zijn' vroeg overleden oudsten zoon Jacob Roeters v.L.C. noemde.

Zoo heet ook mijne nog levende, doch zes en tachtig jarige tante Perine ook Roeters v. Lennep, zij is wed: van de luit. collonel van Thielen, en was eerst gehuwd met den luit. col: Overveldt.

Mijn vader was de oudste zoon, in 1774 geboren en heette Gerrit naar zijne grootvader Coster, doch overigens alleen van Lennep. Maar hij had een jongeren broeder die wederom bij den naam v.L. dien van Roeters voegde, en voorts dien naam aan alle zijne kinderen gaf hoewel dit eene afwijking is geweest van den oorspronkelijke bepaling der Roetersen van 's Gravenland.

Nu moet ik nog de verplaatsing der van Lennepen naar Overijssel verklaren. Mijn grootvader woonde eerst met zijne jeugdige gade te Amsterdam; maar grootmama van Lennep was aldaar niet zeer gezond. Zij bleef in de eerst jaren haars huwelijk kinderloos en beweerde dat zij in de Hollandsche meer vochtige dampkring nooit kinderen zoude krijgen.

Zij haalde haren echtgenoot over zich naar den wensch zijner vrouw te voegen en naar hare geboorteplaats Almelo te verhuizen.

Het vervolg schijnt te bewijzen dat grootmama van Lennep harer toestand te Amsterdam juist beoordeeld had; want zij werd moeder van acht kinderen waarvan er een, Cornelis, in jeugdigen leeftijd overleed; de overigen heb ik allen gekend, thans zijn er slechts twee van in leven; de eene tante van Thielen, die te Aalten woont, en tante v. Lennep Coster, die te Dresden bij haren schoonzoon van Keulen is.

Doch al die te Almelo geboren kinderen zijn er niet meer, de meesten kinderen woonden verre van daar.

Oom Jacob Roeters van Lennep van de Keizersgracht voor het Molenpad, was te Amsterdam teruggekeerd en gevestigd. Wel kocht hij later de Parkeler bij Twello en eindigde er zijne dagen; terwijl thans zijne kinderen er wonen; maar hij hoorde toch te Amsterdam te huis.

E.D. van Lennep, doopgezind predikant te Almelo, vertrok van daar. Nadat hij mantel en bef aan de kapstok had gehangen vertrok hij naar Groningen, waar hij zijne oudste twee zoons als fabrikanten had gevestigd.

Zijn derde zoon studeerde te Leyden, te Bonn en promoveerde te Groningen, en is thans 1ste geneesheer aan het gesticht te Deventer, en daarom woont hij in Overijssel, anders zoude hij er niet wezen.

Omstandigheden van hoogst ongunstigen aard dwongen zijnen vader Groningen te verlaten en zich te Doetinchem te retireeren, waar hij zijne dagen eindigde en waar nu ook zijne weduwe gestorven is.

Vier harer zonen vertrokken naar Oost-Indiën. De jongste, Kees hebt gij gezien. De oudste der oosterlingen is na jaren lang secretaris der Javaansche bank te zijn geweest, thans compagnon, of liever deelgenoot, der firma Reijns en Vinjer, de tweede was officier en leeft niet meer, de nog niet door mij afzonderlijk vermeldde is controleur, maar heeft zeer lang met moeilijkheden en teleurstellingen te strijden gehad en gevoelde zich aanvankelijk niet op zijn gemak in Indiën.

Mijn vader eindelijk, studeerde te Amsterdam onder Cras, Uijttenbach, vervolgend te Leyden onder dezelfde professoren als uwen vader.

Zij waren tijdgenooten aan de academie. Ook mijn vader genoot de vriendschap van Jer: de Bosch en de onderscheiding van Ruhnkenius.

Ook hij werd advocaat te Amsterdam, maar ik geloof dat hij zich in 1795 meer op den voorgrond zette en dat beide heeren van Lennep, door verschil van politieke denk- en handelwijzen die nooit regtstreeks intiem waren geweest, meer en meer van elkander verwijderde.

Mijn vader sprak intusschen altijd niet slechts met achting, maar met onderscheiding van den uwen en schatte hem hoog, niet alleen om zijne kunde, maar ook vooral om zijn karakter.

Toen Whalen te Brussel zijne *Biographie des Contemporaines* uitgaf, nam mijn vader de taak op zich om de biographiën der Hollanders te leveren en bij die gelegenheid wisselde hij eenige brieven met professor van Lennep.

Doch ik wilde u nu althans niet over mijn vader spreken, en wilde u slechts aantoonen doe de in Overijssel geboren v. Lennepen uit dat gewest wederom verwaaid zijn, en eigenlijk dáár niet meer bestaan. Het spijt mij dat ik om duidelijk te zijn daar zoo breedvoerig over heb moeten schrijven, want inderdaad ben ik nog al vervuld van vele gedachten bij mij opgewekt door de lezing der levens van uw grootvader en uw vader, en liever had ik die voor mij uitgestoot.

Maar reeds is de brief zóó lang! Ik beef waarlijk; want ik maak in dezen een
gruwelijk misbruik van uw geduld en toegevendheid jegens mij.

Duizend en duizend maal vraag ik u verschooning; de moeite die het mij
kost van u te scheiden? En nog verlaat ik slechts schijnbaar.

Uwe boeken liggen naast mij en na sluiting dezes vat ik die weder op. Ook
Ferdinand Huijck ga ik herlezen, want ik heb reeds in het leven uws
grootvaders juffr. Wagels herkend als het origineel van juffr. Stauffucher.

Na regt vriendelijke groeten en dankbetuiging voor al het fraaijs en nuttige
dat gij nog voortdurend onder ons bereik brengt, verblijf ik steeds, uwe
opregt liefhebbende nicht,

Zenobie

Zutphen, 31 december 1863.

Brief van Zenobie aan Jacob van Lennep.

Nieuwjaarswens, maar het begin van de brief ontbreekt.

[...]

als in Indiën. Mevr. van Ekens is hier te Zutphen eenige dagen gelogeed geweest. Doch ik heb haar niet gezien, want toen was ik juist buiten gelogeed. Ook nu ben ik gedurende de laatste tien weken te Twello bij mijne familie geweest. Ik ben pas te huis gekomen, en ik stel mij voor de nu eerst komende tijd in de stad te blijven.

Blijf vooral nog lang gespaard voor hen die u liefhebben, en waarlijk ook voor mij. Zoo op het oogenblik las ik voorgaande regelen over en ik vind er sombers genoeg in.

Ter verschooning moet ik u zeggen dat juist omdat ik alleen sta, het lief en leed, de vreugde of de smart mijner vrienden zoo sterk op mij terug werkt, daar ik liefst mijzelve vergeet en meer leef in hun bestaan.

Daarom zal het wel overtoollig zijn dat ik u de verzekering geef dat ik met de levendigste belangstelling u en de uwe alle heil toewensch, indien gij en uwe gade met en door uwen kinderen gelukkig zijt, zal ik dit vernemende, er mij opregtelijk in verheugen en het zal mij van harte goed doen.

Groet uwe echtgenoot en kinderen van mij en geloof mij steeds van harte,

Uwe hoogachtende en toegenegen,

Zenobie van Lennep

Van Lenneps in Amerika en Engeland

Amsterdam, 6 januari 1864.

Brief van Jacob van Lennep aan Zenobie.

Hij heeft bezoek gehad van familie uit Nieuw York en enige nieuwe loten aan de van Lennep stamboom kunnen toevoegen;

Waarde Nicht,

Ik betuig u mijn oprechten dank voor de vriendelijke waarmede gij mij wederom geluk wenscht met het nieuw begonnen jaar. Moge het ook voor u rijk in zegeningen zijn en een opgeruimd gemoed aan voldoening op arbeid gepaard gaan.

Ook van mijn vrouw en kinderen ontvangt gij bij deze de hartelijke groeten. Mijn zoon Willem is thans in zijn krachten, trots de koude. Hij heeft ten vorige jare een slappen winter getroffen en dat heeft hem, die invriezen moet, kwaad gedaan. Wij willen hopen, dat de vorst hem nu braaf goed moge doen.

Wat mij betreft, ik ga er onder gebukt; vroeger placht ik ook van drooge vorst te houden; doch het schijnt, dat men met de jaren daar minder tegen kan; althans ik gevoel mij machtig ontstemd door den invloed van den winter.

Verbeeld u, daar heb ik weêr twee neven (en misschien een dozijn meer) ontdekt, waar ik niet van droomde. Zes weken geleden is hier bij mij gearriveerd de Hr. Augustus Oscar v. Lennep, van Nieuw York. Hij is een neveu van den beroemde Consul Generaal en bij dezen te Smyrna opgevoed.

Van daar is hij naar N.Y. gegaan om fortuin te maken en vrij wel geslaagd. Hij ging nu naar Parijs, maar wilde en passant zijn Amsterdamsche familie leeren kennen.

Hij scheen mij een zeer beschaafd en achtenswaardig mensch toe. Hij vertelde mij, dat hij in Engeland op zijn doortocht als zoon verwelkomd en gastvrijheid genoten had bij den Heer D.R. Morier, een 80 jarige grijsaard wiens moeder van Lennep heette, en dat hij bij dien heer en zijn familie de

naam van Lennep zoo hoog in aanzien stond, dat sommigen dien bij den hunnen voegden.

Gemelde heer verzochte mijn kennis te maken en zoo is er tusschen hem en mij een briefwisseling ontstaan. Ik heb hem uiteengezet hoe wij samen in Warner van Lennep den zelfden stamvader hadden en hij heeft mij verteld wie de kinderen en kleinkinderen waren van zijn grootvader Davis George van Lennep, bij wiens, juist betreffende dien tak, mijn geslachtlijst ophoudt. 's Mans brief is allerkeurigst geschreven en aandoenlijk van hartelijke neefschap. Hij heeft mij verzocht opgave van de vertalingen mijner werken in 't Fransch of Hoog Duitsch, in welke laatste taal die door zijn zoon, die secretaris van legaten is te Berlijn, hem zouden kunnen bezorgd worden.

De naam van Morier was mij zeer bekend, vooral door de werken, die 's mans broeder geschreven heeft, als Ayesha, Hajji Baba, enz.

Een tante van onzen neef Morier was getrouwd met den Marquis de Chabannes de la Palisse, wiens zoon mijn vader tijdens diens verblijf te Parijs, als neef ontving en dienst bewees.

Ik wanhoop nu niet of wij zullen eerlang van Lennepen in Australiën en de Binnenlanden van Afrika ontdekken.

Intusschen met het voorjaar hoop ik, mids vrij van podagra, onzen Londonschen neef eens te gaan bezoeken.

Dit verslag is zoo lang geweest, dat ik nu naauwlijks meer plaats over heb om over iets anders te schrijven; dan alleen dat ik aanstaande zomer u eens aan de Steeg hoop bij ons te zien. Geloof mij intusschen van harte, uw liefh.

Neef,

J. van Lennep

Zutphen, 2 januari 1865.

Brief van Zenobie aan Jacob van Lennep.

*Ze logeerde de afgelopen zomer in Almelo en op het landgoed IJselvliet bij Zwolle;
Ze werkt aan de vertaling van Auerbachs Auf der Höhe.*

Waarde Neef

In plaats van het jaar te eindigen met aan u te schrijven, vang ik het hiermede aan. Dat is tenminste een stellig bewijs dat ik u, bij deze jaarlijks wederkerende gelegenheid, niet uit gewoonte en gehechtheid aan vormen mijne nieuwjaarsgroeten en heilwensen toebreng.

Alles wat u en de uwen betreft ga ik ten allen tijde met belangstelling na en verneem ik steeds met ingenomenheid en deelneming; en al blijkt het u niet door menigvuldig navragen en brieven van mijne zijde, in mijne gedachten vergezel ik gedurig, en altijd heb ik een oreille en campagne om op te vangen wat u aangaande daarin komt waaijen.

En ik luister nooit te vergeefs en altijd met voldoening; want steeds komen er betreffende u, geruchten van veelerhande werkzaamheden en eervolle benoemingen tot mij.

Het spijt mij zeer dat het afgelopen jaar wederom verstreken is zonder dat ik u heb mogen ontmoeten. Ik had gehoopt dat het nu voor mij gelukkiger zoude treffen en dat ik in de stad zoud zijn als gij met uwe echtgenoot aan de Steeg waart.

Doch het is wederom mis geweest. Ik bragt deze zomer grootendeels om bij Zwolle op het landgoed IJselvliet en te Almelo. IJselvliet is de woonplaats en het eigendom van de heer van Everdingen, wiens dochter eene oude schoolvriendin van mij is.

Gemelde heer zult gij u mogelijk uit de Loge herinneren. Ik heb tenminste uw naam zien staan op zijn diploma van prins of ridder van het rozekruis. Het is een tachtigjarige grijsaard. Ik toefde ten zijner huize langer dan mijn eerste voornemen was.

Te Almelo ontving ik een afdrukje van eene biographie mijns vaders, geschreven door de jonge van der Schaaff; en door hem in de Navorscher

geplaatst; naar aanleiding van eene daarin voorkomende vraag omtrent Mr. Gerrit van Lennep.

Eene vraag die in der tijd beantwoord werd door Bode Nijenhuis; doch onnauwkeurig en weinig voldoende. De onnauwkeurigheden sprongen van der Schaaff in het oog en hinderden hem, daarom verzocht hij mij om juister opgaven.

Het was mij niet moeilijk hem die te geven, en zóó kwam zijn stuk in de wereld. Bij de toezending schreef hij mij dat hij u ook een exemplaar gezonden had. Toen kreeg ik terstond grooten lust u te schrijven, om u de bovenstaande uitleg te geven. Want zonder deze vreesde ik dat gij het stuk van van der Schaaff wat oppervlakkig zoudt vinden.

Zoals het in de Navorscher staat doet het veel beter effect, dan afzonderlijk gedrukt. Ik schreef u echter niet omdat ik toen nog hoopte u te ontmoeten en te spreken.

Gaarne had ik u ook u hooren verhalen van uw uitstapje naar Engeland en uw bezoek bij de aldaar nieuw ontdekte neven en naamdragers van van Lennep. Jeronimo de Vries schreef mij daar breedvoerig over; maar hij deelde mij uwe opgave, betreffende dien familieleden, niet mede; dat mij nu vooral spijt omdat ik gelegenheid gemist heb die door u zelven te verkrijgen.

Ik ben sedert gepasseerde zomer weder in geregelde correspondentie met Dr. Auerbach, die weder eenen nieuwen roman uitgeeft waarvan hij mij het manuscript heeft toegezonden. In dit zijn laatste werk, getiteld Auf der Höhe wisselt hij zijne landelijke schetsen door toonelen uit het hofleven af. Het verschaft mij voor deze winter een aangename bezigheid en het is nog daarom ook hoogst welkom.

Voorts ben ik de laatste zes weken, zóó bijzonder intiem geworden met uwen eerste en thans ouden uitgever, den heer Warnars alhier, dat de man mij zelfs zijne juweelen vertouwt, namelijk de kostbare portefeuille's waarin hij alles wat tot uwe werken betrekking heeft bewaart.

Dagelijks vermaak ik er mij mede. Gij ziet dus dat over mijne eenzame uren een vriendelijke waas ligt gespreid, en dat verveling bij mij niet binnen dringen kan. Ik hoop dat bij u de podagra evenzeer buiten-gesloten zal zijn.

Wij hebben eenen frisschen winter; ik wensch van harte voor u dat de koude en vorst u niet al te onaangenaam zal aandoen.

Dit strenge jaargetijde is ook niet gunstig voor de gezondheid uwer vrouw. Ik zal mij zeer verheugen te vernemen dat ik mij over u beide nodeloos bekommer en dat gij in goeden welstand zijt, benevens uwe kinderen.

Groet hen allen regt hartelijk en vriendschappelijk van mij en geloof mij steeds uwe hoogachtende en toegenegene

Zenobie van Lennep

Van Lenneps in de Levant

Amsterdam, 3 en 4 januari 1865.

Brief van Jacob van Lennep aan Zenobie.

Hij vermaakte zich met een half dozijn jonge meisjes in De Steeg; Lange opsomming van genealogische gegevens; In Indië is zijn oudste kleinzoon overleden.

Zeer waarde Nicht,

Wij hebben inderdaad aan de Steeg vrugteloos naar u uitgekeken. 't Is jammer, dat gij niet te Zutphen waart, gij had anders mooi partij kunnen maken met leden van het Mispelblomsche geslacht, die herhaaldelijk naar Vredelust overkwamen om een heelen of halven door te brengen met de aldaar logeerende Mispelblommen en Gleichmannen.

Ik was daar als een coq en pâte, met een half dozijn jonge meisjes, de eene nog mooier dan de andere en met welke ik, als ik eerst een paar uur met mijn vrouw gewandeld had, nog een uur of wat het pad opging.

Gij kunt daaruit niet opmaken dat de podagra mij niet hinderde. Die heb ik er l.l. voorjaar uitgelopen, toen ik mijn excursies naar La Palice, Parijs en Londen gedaan en vier malen achtereenvolgens de sering en kastanjeboomen heb zien bloeien.

Gaarne wil ik u eenige nadere inlichtingen geven aangaande onze relatie tot de familie waarmede ik kennis heb gemaakt.

[...]

er volgt een lange lijst met familieleden

[...]

Ik stap nu van die verre neven af om u over mijn nadere betrekkingen te spreken. Wij zijn hier gelukkig allen gezond en frisch, mijn dochter Hartsen en haar kinderen hebben in het laatst van het najaar de mazelen gehad, doch zijn nu weder hersteld.

Maar wat ons allen zeer bedroeft is de tijding die wij uit de Oost ontvangen hebben van den dood mijns oudsten kleinzoons aldaar.

Het was een jongetje van bijna 5 jaar, het mooiste kind dat men zien kon, bloeiende van leven en gezondheid, met zeldzame gaven bedeed, bemind door al wie hem kende, en op 30 October jl. heeft hem de cholera in weinige uren tot een lijk geschroeid.

Ik had een fotografie van hem en zie hem nu gedurig voor mij met zijn blonden krulkop, zijn blanke tronie, zijn hooggewelfde voorhoofd, zijn lieven, maar zooveel wilskracht teekenenden mond.

Zijn ouder zijn troosteloos. Drie dagen na zijn dood is mijn schoondochter ontijdig, doch zeer voorspoedig, van een jongetje bevallen; maar dat kan vooreerst de geslagen wonden niet heelen.

Vaarwel! als gij aan uw vriend Auerbach schrijft, doe hem dan mijn complimenten en doe ze mede aan mijn ouden vriend Warnars, aan wien ik eerstdaags een lang uitgestelde schuld hoop te lossen. Inmiddels steeds van harte, Uw liefh. Neef

J. van Lennep

Zutphen, 13 januari 1865.

Brief van Zenobie aan Jacob van Lennep.

Ze bedankt hem voor het toegestuurde gedicht; Nieuws over familie en kennissen in Indië.

Zeer waarde Neef,

Regt lief en vriendelijk van u, vind ik het, dat gij mij de dichtregelen hebt toegestuurd die gij aan uwe kinderen te Samarang rigt.

Het streelt mij te meer omdat het mij een bewijs is, hoezeer gij overtuigd zijt, en wel te regt, van mijne hartelijke deelneming in hun smartelijk verlies.

Ik kan mij uwen zoon Christiaan nog zóó levendig voorstellen; hij gelijkt zoveel op u; geen wonder dus dat het lieve overleden kind ook mening kenmerkende trek van uw gelaat had. Ik wensch hem en u nu toe dat het hen weêrgeschonken kind ook zoowel in het uiterlijk als in wakkerheid van geest volkomen aan het verlorene zal herinneren.

Gisteren dronk dominé Erdbrink bij mij thee en las uw vers; hij begon onwillekeurig hardop te lezen, en hoewel op zeer eenvoudigen toon, las hij mij met zóóveel nadruk en gevoel de regels voor:

Ik voel 't en – telg uit mij gekomen,

Bloed van mijn bloed, is mij ontnomen enz.

dat ik merkte toen Erdbrink weg was dat ik het in eens van buiten kon; het is ook aandoenlijk schoon en waar. Ik ben er zeer rijk mede.

Erdbrink luisterde met dubbele belangstelling naar hetgeen ik hem vertelde van uwe kinderen in de Oost, daar hij zelf voor omstreeks twee jaren geleden zijn oudste zoon derwaarts heeft zien vertrekken.

De jonge Erdbrink is adjunct-secretaris van de hoofdingenieur de Bordes, doch daar deze bovendien geen secretaris heeft, heeft de jonge mensch alle vooruitzicht om daar toe bevorderd te worden.

Zijne standplaats is Oenarang bij Samarang. Ook daar heeft de cholera vreeselijk gewoed, zoodat de Bordes met zijn gezin de wijk heeft moeten nemen naar Samarang.

Maar ook daar hebben zij weder gevonden wat zij zochten te ontwijken, terwijl beroepspligt de jonge Erdbrink te Oenarang verbond, en hij zich daar zeer kalm en kloekmoedig, ja zelfs zeer hulpvaardig gedraagt bij de verpleging van vrienden of bekenden.

Ik dank u ook zeer voor het uitvoerig verslag dat gij mij wegens de nieuw door u ontdekte familieleden geeft. Ook in mijne geslachtslijst, die zóó juist met de uwe overeenkomt, was hier, tot nu toe, eene lacune, die ik altijd gewenscht heb te kunnen aanvullen, maar waarop ik zeer weinig hoop heb gehad. Ik vind het intusschen iets zeer merkwaardigs een geslacht na te gaan dat zich zoo zeer in alle werelddeelen, en diensvolgens ook in alle standen der maatschappij verspreid heeft.

Het zou mij interesseren, ook evenzeer, al behoorde ik zelve niet tot dat geslacht. In zulk eene uitgebreide nakomelingschap ligt iets aartschvaderlijks; doch in onzen tijd, nu de vervoer en communicatiemiddelen zoo menigvuldig zijn, kunnen wij met de oude aartsvaders niet meer zeggen, dat wij vreemdelingen hier beneden zijn, dan alleen in geestelijken en verheven zin en met het oog op een beter leven.

Ik ben het met u eens, er zullen te eeniger tijd nog van Lennepen uit Afrika te voorschijn komen. Die zult gij natuurlijk ook weêr ontdekken; want allen dringen zich om u heên, en dan zie ik u naar Algiers oversteken, en de binnenlanden van Afrika door trekken. Blijf nog lang zoo het middelpunt waar allen zich om scharen.

Ik heb de heer Warnars uwe groeten gebragt, en hem beloofd dat wanneer ik u schreef, ik het hem zoude waarschuwen. Nu zal ik even met dezen brief tot hem gaan, om te vragen of hij ook iets heeft in te sluiten.

Na vriendschappelijke groeten die ik u verzoek aan uwe vrouw en kinderen mede te deelen, verblijf ik steeds uwe liefhebbende
Zenobie

Klaasje Zevenster

Zutphen, 31 december 1865.

Brief van Zenobie aan Jacob van Lennep.

Ze hebben elkaar de afgelopen zomer in De Steeg ontmoet; Over Klaasje Zevenster en de Vermakelijke Spraakkunst; Ze gaat enkele maanden naar Enkhuizen en Den Haag.

Waarde Neef en Vriend,

Wederom nadert het einde des jaars en bij het herdenken aan de verlopen tijd verwijlen mijne gedachten bij de vrienden die van mijne zijde zijn geweken en bij hen in wier bezit ik mij nog mag verheugen; en het verblijdt mij van harte dat gij nog tot de laatsten behoort.

Blijf er nog lang toe behoren, blijf nog lang bestaan tot zegen en vreugde voor allen die u liefhebben en vereeren, en gedenk mij steeds met vriendelijke toegenegenheid. Deel ook mijn beste wensen mede aan uwe gade en uwe kinderen. Ik hoop dat uwe kinderen en kleinkinderen u thans in welstand zullen omringen en dat ook de Oostersche tijdingen gunstig zullen zijn.

Ik moet u verzoeken mij bij uwe vrouw te verontschuldigen; ik ben jegens haar een weinig onbeleefd geweest. Gij zult u herinneren dat toen ik het genoeg had u beide dezen zomer aan de Steeg te bezoeken, mevrouw van Lennep mij opdroeg hier in Zutphen naar eene meid voor haar om te zien.

Ik deed dit ook, maar ik slaagde niet, er kwamen wel meiden tot mij, maar slechts één die mij geschikt voorkwam, en die had in den Haag bediend, en was te huis bij hare moeder terug gekomen omdat zij niet tegen de zeelucht kon, en nu was zij bevreesd om naar Holland terug te keeren.

Ik hoopte nog altijd er eene te vinden, en zoo verliep de tijd. Gij vertrok van de Steeg, het najaar snelde voort en November was dáár eer ik er toe had kunne komen aan uwe vrouw te schrijven, dat ik niet naar wensch kon slagen.

Tegen Mei zoude er mogelijk beter kans zijn geweest. Vergeef mij deze huishoudelijke uitweiding en wil mijne nalatigheid in het schrijven bij uwe echtgenoot bepleiten, indien het nodig is.

Zeker is het dat ik niet verzuimd heb voor haar rond te kijken en te informeren, maar ook even zeker, dat ik zeer veel eischend was, omdat ik weet hoe goed uwe vrouw voor hare dienstboden is.

En nu moet ik toch nog een woordje met u praten over zekere jonge juffrouw die onlangs in de Hollandsche wereld verschenen is en wier jeugdig leven veel besproken wordt, terwijl, wel verre dat haar goede naam daaronder zoude lijden, hare reputatie, in tegendeel, daardoor dagelijks toe neemt in luister en eer.

Gij hebt zeker al begrepen dat ik die lieve Klaasje Zevenster bedoel. Ik heb met veel vermaak en groote belangstelling het eerste deel gelezen (mijn neef Roeters van Lennep alhier kocht het en leende het mij; vergeef mij dat ik het slechts leende).

Ik stem volkomen in met hetgeen gij dominé Bol laat zeggen over het gebruik van je en gij; ik hoop dat ik mij schrijvende ook dien eenvoudige vorm, vooral bij gesprekken, meer eigen zal maken.

Ik laboreer over het geheel wel een beetje aan 't voorzangers Hollandsch, waar gij op wijst in uwe Vermakelijke Spraakkunst. Maar alle teregtwijzigingen zijn mij welkom, zowel regtstreeksche als algemeene.

Er is veel in de Vermakelijke Spraakkunst dat ik mij herinnerde, omdat gij het mij had voorgelezen, maar ook veel dat ik nog niet kende en dat zich gemakkelijk in mijn geheugen geprent heeft.

Dit boekje zal ik mij zeker aanschaffen, en ook ben ik voornemens het niet Perine te Dresden cadeau te doen om haar het onderscheid te leeren inzien tusschen rijmen bij elkander flansen en verzen dichten.

Het spijt mij dat ik het tweede deel van uwen nieuwe roman niet terstond zal kunnen lezen, want ik ga den negende Januarij naar Enkhuizen en zal daar waarschijnlijk een paar maanden blijven.

Dan ben ik in den Haag geïnviteerd en ik weet nog niet zeker of ik den tijd wel zal hebben om te Amsterdam eenige dagen stil te zijn.

Het van huis gaan, in dit seizoen, is mij niet zeer aangenaam. Ik ben prettig aan het werk; nog steeds met vriend Auerbach houd ik mij bezig en dus

kost mij het scheiden van hier; maar ik heb aan oom Jordan beloofd hem een gedeelte der winter te helpen korten en dan wordt het tijd dat ik woord houd.

Ik ga alzoo. Eenmaal rustig te Enkhuizen dan ga ik dadelijk aan het opsporen van het vervolg der geschiedenis van het pleegkind der dorstige Pleijaden.

Vaarwel. Wees hartelijk gegroet van uwe hoogachtende en toegenegene Zenobie

5. Betje

Jacob introduceert zijn buitenechtelijke dochter

Amsterdam, 2 januari 1866.

Brief van Jacob van Lennep aan Zenobie.

Hij heeft een buitenechtelijke dochter die onlangs is teruggekeerd uit de Oost en nu een plek zoekt om te wonen.

Waarde vriendin,

Ik dank u voor uw zeer aangename brief en de daarin vervatte wenschen bij den aanvang dezes jaars, ook uit naam mijner vrouw, en deze nog bijzonder voor de moeite, die gij u wel te haren gevalle hebt willen geven, al is die dan ook door geen uitslag bekroond geweest; en van harte hopen wij, dat gij het jaar 1866 in gezondheid en met genoeg en zult doorbrengen.

En nu, neem mij niet kwalijk, zoo ik te dezer gelegenheid zoo vrij ben uw raad en hulp in te roepen, in een netelig geval.

Gij weet misschien dat ik een dochter heb, die voor mijn huwelijk geboren en door mij erkend is. Deze is in 1856 getrouwd met mr. F.C. Fievez en met haar man naar Java gegaan.

Daar heeft hij in plaats van zijn bekwaamheden aan te wenden tot het maken van fortuin, niets gemaakt dan schulden en bovendien door zijn liederlijk en buitensporig gedrag, zijn vrouw het leven zoo zwaar gemaakt, dat zij 't eindelijk niet langer meer bij hem heeft kunnen uithouden en naar 't moederland heeft moeten terugkeeren.

Zij is nu in den Haag in 't Keizershof, waar zij van het meegebrachte geld nog een paar maanden in rust zal kunne doorbrengen; doch hier te lande blijvende en zonder uitzicht dat haar man veel zal overmaken, zal zij zich moeten getroosten ergens te gaan wonen waar zij leven kan voor f600 's jaars.

Hoewel zij in de Oost de Hollandsche zuinigheid is afgewend, zal zij echter, daar zij de eerste 20 jaren van haar leven in bekrompen omstandigheden geleefd heeft, wel spoedig weêr een dubbeltje 2 maal leren omdraaien eer zij het uitgeeft. Daarbij is zij bekwaam genoeg om haar eigen kleederen te maken en des noods haar eigen pot te kookken.

Nu ben ik er van overtuigd, dat gij wel instaat zult zijn mij te raden, ten opzichte van de plaats en de wijze hoe zij onder de gegeven omstandigheden zich zou kunnen neêrzetten.

Zij is vlug, vrolijk, gezellig van aard, rond en flink, doch zou zich doodkniezen indien zij op een afgelegen plaats onder boeren moest gaan wonen.

Kon zij te Zutphen, te Doesburg, of elders (liefst dien koers uit) wonen, waar zij omgang hebben kan met beschaafde lieden, dan zou zulks voor haar verkieslijkst zijn.

Misschien, dewijl gij toch naar den Haag gaat, zoudt gij haar wel nog in 't Keizershof willen opzoeken, en dan nog beter in staat zijn haar zoodanige inlichtingen en raad te geven, als waaraan zij behoefte heeft en die ik niet bij machte ben, haar te geven. Is mijn verzoek onbescheiden, vergeef het mij dan; maar ik weet niet tot wie mij anders te wenden.

Ik heb, 22 October, naar Deventer gaande, nog een paar uurtjes aan de Steeg doorgebracht en er o.a. den ouden heer Eeckhout bezocht, dien ik in Augustus sukkelend verlaten had en geheel weer van zessen klaar terug vond. Ik was dus eenigszins verbaasd, toen ik kort daarop zijn overlijden in de courant vermeld vond. Zijn woning is reeds verhuurd; doch weet gij ook waar juffr. Thijssen gebleven is?

Geloof mij steeds, waarde Nicht, uw diens. vriend en Neef
J. van Lennep

Jacobs dochter Betje (voluit Geertruyda Elisabeth) is volgens de burgerlijke stand op 22 januari 1822 in Amsterdam geboren, op de Laagte Kadijk 108. Haar moeder is vermeld als Geertruy Tulle, maar volgens de brieven die Zenobie vele jaren later aan Alexander Ver Huell schreef was deze Geertruy niet de moeder maar de min van Betje. Zie voor meer detail het nawoord van dit boek.

Enkhuizen, 26 maart 1866.

Brief van Zenobie aan Jacob van Lennep.

Ze heeft enige tijd in Enkhuizen doorgebracht en vertrekt binnenkort naar Den Haag waar zij Jacobs dochter gaat opzoeken.

Waarde Neef en Vriend

Nog ben ik te Enkhuizen; langer dan ik berekend had, heb ik er vertoeft; huiselijke omstandigheden hebben daartoe bij gedragen, en om u de waarheid te zeggen, was er maar ééne gedachte die mij soms bij mijn lang verblijf alhier verontrustte, het was mijn voornemen om uwe dochter in den Haag te gaan opzoeken en het hinderde mij dat ik dit zoólang moest uitstellen.

Doch nu is mijne afreis bepaald op den 30 dezer, dus op goeden Vrijdag. Ik heb afgezien van mijn eerste plan om eenige dagen in Amsterdam te vertoeven. Ik kom daar tegen half drie met de boot aan. Daar ik dan vlak in de buurt van van Gelder ben, zal ik even bij die vrienden aangaan en dan ga ik terstond door met de spoortrein naar den Haag.

Ik ga aldaar logeren bij de wed. J. van Lennep, geb. Heydeman, Javastraat 21, eene Oostersche dame, zoo als ik meen u geschreven te hebben. Zonder dralen zal ik den volgenden dag mevrouw Fievez opzoeken. Zal ik haar nog in de Keizerskroon vinden?

Ook op mijne terugreis blijf ik denkelijk niet stil te Amsterdam, want ik heb haast om naar huis te gaan. Ik had gedacht vóór Paaschen te Zutphen terug te zijn en ik moet nu op een bepaalde tijd te huis zijn.

Ik schreef u de vierden Januarij l.l. Ik twijfel niet of die brief is u goed geworden. Ik hoop dat dezen u ook in goeden welstand zal aantreffen, en dat deze gure weêrsgesteldheid zoo wel u als uwe vrouw weinig hinder zal veroorzaken.

Wees zoo goed en groet mevrouw van Lennep regt hartelijk van mij, en geloof mij steeds uwe opregt hoogachtende en liefhebbende
Zenobie v.L.

Amsterdam, 27 maart 1866.

Brief van Jacob van Lennep aan Zenobie.

Hij is dankbaar dat Zenobie zijn dochter gaat opzoeken; Hij is overladen met werk en verlangt naar De Steeg.

Waarde Nicht!

Ik ben u zeer dankbaar voor uw brief, te meer daar ik beken, schandelijk verzuimd te hebben op uw vriendelijk schrijven van 4 Januarij te antwoorden.

Maar ik ben overladen met drukte. Alle dagen processen te korrigeeren en honderdenlei werk. Op mijn leeftijd is ieder dag er een, anders zou ik zeggen; ik verlang naar de Steeg en naar rust.

Mijn dochter zal zeer dankbaar zijn voor uw bezoek; ofschoon het haast niet te vergen is; want het is een half uur ver.

Zij heeft thans kamers bij den heer Fieling, op den ZO Buitensingel vlak over de Brouwersgracht: 't is een stoom-houtzaag-molen. Ik raad u althans niet er heen te gaan, zonder haar vooraf van uw komst te verwittigd te hebben; want na zoo'n end geloopen te hebben wil men wel eens rusten en dan de boodschap te krijgen "Mevrouw is niet thuis", is lastig.

En nu, u veel genoegen in den Haag wenschend, noem ik mij, waarde nicht, uw vriend en Neef

J. van Lennep

De dames gaan samenwonen

Brief van Jacob van Lennep aan Zenobie, zonder plaats en datum (waarschijnlijk eerste helft juni 1866) waarin hij uitleg geeft over het karakter van zijn dochter Betje.

Zeer waarde Nicht,

Uit de brieven van Betje Fievez is mij herhaaldelijk en nog dezer dagen gebleken hoe hartelijk en welwillend gij u te haren opzicht betoont. Ik kan u daarvoor niet genoeg dankbaar zijn en 't verheugt mij recht, dat gij elkander over en weder nogal schijnt te bevallen; zij althans is zeer met u ingenomen.

Zij schrijft mij, dat zij eenige tijd te Zutphen denkt te gaan doorbrengen, en dat er wellicht schikkingen tot samenwonen tusschen u beiden zouden kunne getroffen worden. Ook dit zou voor haar zeer wenschelijk; immers in den Haag zou het verblijf op den duur veel te kostbaar voor haar worden.

Intusschen hoop ik van harte, dat gij in de gunstige mening, welke gij van haar hebt opgevat, moogt blijven volharden. Niet, dat ik u daarvan terug zou willen brengen, maar de ondervinding heeft mij geleerd, dat alle menschen, ook de besten, een zwakke zijde hebben (soms meer dan eene) die zij doorgaans een tijd lang weten te verbergen, doch die in de intimiteit voor den dag komt en dan niet zelden zeer onverwacht en op onaangename wijze.

Nu heeft Betje van nature, even als ik, een vrolijk en opgeruimd gestel; zij is wakker, handig en dienstbaar; men kan staat maken op haar woorden en zij heeft in vele dingen een helder doorzicht; maar zij heeft twee kleine gebreken, waar men geduld meê hebben moet:

1e. zekere onschuldige ijdelheid, die haar gaarne over haar fine taille en kleine voetjes praten doet en waardoor zij zich verbeeldt dat alle heeren doodelijk van haar zijn; ('t best is haar maar te laten doorslaan op dat punt zonder er op te antwoorden),

2e. een zekere trots, waardoor zij zich te goeden trouw verbeeld, dat het zoogenaamd ophouden van zijn fatsoen in uiterlijken tooi enz. bestaat, en

dat een juffrouw van Lennep, al heeft zij geen geld, zich toch moet voordoen als een halve prinses.

Als zij nu eenmaal uit den Haag is, waar het haar natuurlijk geweldig zou gehinderd hebben niet meer op gelijken voet als vroeger te kunnen leven, zal dat wel wat slijten, en voorbeeld haar langzamerhand de nutte les bieden, dat men de tering naar de nering zetten kan, zonder dat men daarom met de nek wordt aangezien.

Aan dien trots is verwant een licht verklaarbare wrevel over de valsche stelling waarin zij verkeert. Zij heeft het zich eenmaal in het hoofd gezet, dat zij, doordat ik haar als mijn dochter erkend heb, volkomen gelijk staat met mijn wettige kinderen, en daarom hindert het haar gruwelijk dat deze laatsten haar niet willen zien – welke laatste echter voornamelijk zijn reden daarin heeft, dat zij hun moeder niet willen ziek maken.

Mijn vrouw toch heeft in der tijd bij 't vernemen van de historie, een geweldigen schok gekregen; en nog heeft het een fatalen invloed op haar zenuwgestel, wanneer zij van Betje hoort spreken. Het verblijf van deze te Amsterdam, 4 jaren geleden, heeft haar ziek gemaakt en ik heb mij dan ook gewacht haar te vertellen, dat zij in 't land is.

Ik ben dus voortdurend in een zeer lastige stelling. Tusschen Betje aan de eene zijde die niets liever zou verlangen dan dat ik mij openlijk overal met haar vertoonde, en mijn vrouw aan de andere, die op 't vernemen van zoo iets zich dood ongelukkig zou gevoelen.

Ik heb noch het recht, noch de kracht om deze zwakheid in mijn vrouw af te keuren en mag haar levensavond niet vergallen, veelmin verkorten. Doch gij voelt hoeveel voorzichtigheid ik daarbij in acht heb te nemen.

Om terug te komen op hetgeen ik zoo straks zeide aangaande den waan waarin Betje verkeert met betrekking tot haar rechten als mijn dochter, zoo is het mij nooit mogelijk geweest haar te doen begrijpen, dat het leven in Nederland heel anders is dan dat in Oostinje, waar niemand naar naam of geboorte vraagt, voorts dat iedereen haar wel als mw. Fievez zal ontvangen, doch dat de kring waarin haar halve broeders en zusters verkeerden, zich niet zoo licht voor haar zou openen, ook al veranderden de omstandigheden.

Het heugt mij nog goed, dat terwijl de wettige dochters uit het geslacht der van Harens hofdames enz. waren, de erkende dochter van Willem van Haren (meer bekend als Madam Nerah en als maitres van Mirabeau) hier te Amsterdam gouvernante was bij de famielje Deutz en op het Deutzen Hofje in 1819 gestorven is.

Voor mij, die Betje innig lief heb, is het steeds ondoenlijk geweest, haar zoo maar plompweg onder 't oog te brengen, dat zij zich illusies op dat punt maakt; en als ik er maar in de verte op zinspeelde, dan bespeurde ik terstond dat zij zulks aan bedoelingen toeschreef die verre van mij verwijderd waren, en zich zelve als een mishandeld slachtoffer enz. enz. beschouwde. Ook te dezen opzichte zal zij betere inzichten moeten krijgen, en wellicht vindt gij later gaande weg gelegenheid om haar denkbeelden een juistere richting te geven.

Ik heb het mijn plicht geacht u dit alles openhartig te melden, ten einde gij, de kaart van 't land kennende, goed voorbereid zoudt zijn op klachten of uitingen, die u anders wellicht min aangenaam verrassen of in verlegenheid zouden brengen.

Ik ben overtuigd, dat hetgeen ik u heb medegedeeld, uw belangstelling in Betje toch niet verminderen zal. Haar veelbewogen leven heeft haar overgevoelig gemaakt: en het waarlijk ontzettend zielelijden dat zij in de laatste jaren verduurd heeft, vooral door 't gedrag van haar schoft van een man, heeft haar gestel nog vatbaarder gemaakt voor elken ook den minsten schok.

Doch ik hou mij overtuigd, dat zij bij haar van nature opgeruimder aard, alleen rust en stilte in een nieuwe omgeving die geen herinneringen opwekt, noodig heeft om weer in een normalen, bedaarden toestand te geraken; en groot zal mijn dankbaarheid wezen voor hetgeen gij daaraan kunt toebrengen door uw welwillende omgang.

Dinsdag 19 dezer ga ik met mijn vrouw naar de Steeg; ik zal dan aldaar wel vernemen wanneer Betje in Zutphen is en dan wel middel vinden om een uurtje aldaar te gaan doorbrengen.

En hiermede sluit ik dezen langen epistel, met de verzekering dat ik steeds oprechtelijk ben Uw liefh. Neef en vriend

J. van Lennep

De Steeg, 5 juli 1866.

Brief van Jacob van Lennep aan Zenobie.

Dat Betje in Zutphen woont, is bekend bij zijn zuster en zonen, maar niet bij zijn echtgenote.

Waarde Nicht,

Ik ben u zeer dankbaar voor uw twee brieven en zeer getroffen door de bezorgdheid, welke gij aan den dag legt; trouwens ik weet hoe hartelijk gij in deze de belangen der in de zaak betrokken partijen u als uw eigene of meer dan uw eigene aantrekt.

Intusschen, dat Betje niet incognito te Zutphen zou kunnen zijn wist ik vooraf; doch waar zou dat het geval zijn? In den Haag waren ook menschen genoeg die haar kenden en die met mijn famielje in relatie staan: mijn zuster, mijn zoons weten, dat zij naar Zutphen ging en keuren 't zeer goed en al ziet zij daar nu menschen, die mij en mijn vrouw kennen, dan willen wij toch verwachten, dat die de onkieschheid niet zullen hebben, bij mijn vrouw een onderwerp aan te roeren dat haar natuurlijk onaangenaam moet zijn.

Verstoppen kan ik Betje niet, en het ligt ook niet in haar aard om zich te laten verstoppen: en bracht eenmaal een noodlottig toeval de zaak uit, dan zal, vlei ik mij, mijn vrouw, die toch volkomen bekend is met den droevigen toestand waarin Betje op Java verkeerde, wel kunnen en willen begrijpen dat in den duur noch door Betje, noch door mij, anders gehandeld is dan onder zulke omstandigheden gehandeld kon worden, en dat wij gezorgd hebben, haar, zooveel mogelijk, alle verdriet te besparen.

Ik hoop van harte, dat het geheim niet uitlekke; doch geschiedt het, ik zal mij in elk geval én voor mijn vrouw, én voor mijzelfven kunnen rechtvaardigen.

Betje is reeds ongelukkig genoeg en ik mag de, op zich zeker schrale tegemoetkoming die ik haar tot levensonderhoud schenk, niet verbinden aan nog harder en harer onwaardige voorwaarden.

Laat zij zich dus als mevr. Fievez overal vrij vertoonen. 't Is alleen maar te hopen dat zij niet weêr, als zij vroeger bij vreemden wel placht te doen, hoog opgeeft van de vriendschap die haar broêrs en zusters haar toedragen: dat komt toch later valikant uit.

Betje heeft mij nu lang niet van haar doen hooren: ik heb haar ook niet geschreven, want ik wist niet, wanneer zij uit den Haag trekt. Ik verwacht mij nu wel eerstdaags op een brief.

Vaarwel, geloof mij steeds uw dankbaar vriend

J. van Lennep.

Zorgen over Betje

Amsterdam, 3 november 1866.

Brief van Jacob van Lennep aan Zenobie.

Een onaangename zaak, Betje heeft veel geld uitgegeven dat eigenlijk niet van haar was.

Waarde Nicht,

Neen zeker, dat dacht ik niet, toen mijn vrouw en ik een paar dagen voor ons vertrek zoo aardig op een bankje te Rhedenoord met mw. Maris Gomis zaten te keuvelen, dat zij ook in die onaangename zaak betrokken was.

Maar wat betekent dat geschrijf over dien wissel nu. Noch aan Bet, noch aan mij is ooit een wissel gepresenteerd; en ik onderstel dat de hr. Toewater, toen hij aan het weeuwte schreef dat hij een wissel aan zijn moeder stuurde, haar een groote flous heeft verteld.

Ik heb aan mw. Toewater geschreven, dat zij Bet niet langer moet plagen, daar die 't niet helpen kon en toch niets aan de zaak kon doen.

Intusschen, hierin heeft Bet wel eenige schuld, dat zij 't mij niet terstond gezeid heeft, hoe zij aan die f 2500 was gekomen. Ik had dan ten minste gezorgd, dat zij niet zoo lang in het Keizershof geld verteerde – en een deel daarvan bespaarde om 't eventueel verlies van mw. Toewater te dekken.

Ofschoon hoe meer ik de zaak nadenk, hoe meer ik vermoeden heb dat er wat achter zat; Fievez en Toewater waren geassocieerd; dat de laatstgenoemde dat geld uit puur medelijden schoot kan ik niet aannemen.

Fievez wou zijn vrouw weg hebben en Toewater onderstelde zeker, dat Fievez hem de f 2500 òf in arbeid, òf in natura zou teruggeven; anders had hij mij ten minste wel kennis gegeven van de zaak.

Il y a quelque anquille sous roche, en dat heb ik zoo beleefd mogelijk, aan mw. Toewater doen weten. Ik kan noch aan haar als moeder, en kon het evenmin aan haar dochter zeggen, dat Toewater in de Oost alles behalve gunstig genoteerd staat. Dis moi qui tu hantes etc. is ook daar een waar spreekwoord.

Het schijnt, dat de woorden die ik mij op de theevisite bij Lenting heb laten ontvallen, niet geheel onvruchtbaar zijn geweest.

Althans laatsten heeft bij de verkiezingen burgt van ontwaakt leven geweest en er is verandering gekoomen in den geest der bevolking.

't Is hier een drukte geweest waar ben je me; doch over 't geheel ben ik met de uitslag wel tevreden, en de oppositie zal voortaan, naar ik mij vlei, een toontje lager zingen, ten minste den tijd niet zoo met onvruchtbaar geklets verslijten.

Beur nu Bet maar wat op en geloof mij steeds van harte, T.V.

J. van Lennep

Amsterdam, 20 november 1866?

Brief van Jacob van Lennep aan Zenobie.

Hij werkt aan zijn boek over de uithangtekens; Bet heeft last van koffiewijven.

Waarde vriendin,

Ik ben uwen vriend, den heer In de Betouw en u zeer dankbaar voor de mij gedane mededeling.

Ik had over de zaak geschreven aan den heer A.J. Schouten te Dordrecht, bepaaldelijk betreffende de vraag, of zich daar ook uithangborden bevonden, door beroemde schilders vervaardigd.

Hij heeft mij l.l. Vrijdag toen hij hier was voor het feest, gezegd, dat hij iemand gevonden had, die mij op mijn vragen bericht zou geven, doch de persoon niet genoemd.

Ik weet dus niet precies, of de man mij alleen aan de zoo voor genoemde inlichtingen zal helpen, dat wel opschriften en afteekeningen sturen. Ik zou daarom zeer ongaarne een nieuwe helper afwijzen, te minder, dewijl 't mij bekend is, welk een rijkdom Dordrecht bezit.

Kon ik dus maar een lijst krijgen, vooreerst zonder details of beschrijving, dan kon ik later zien of ik die van sommige, door den een opgegeven, door den ander verzwegen voorwerpen, verlangen zou. Alle narichten zijn mij welkom.

Ik krijg dagelijks 3 a 4 brieven over de zaak. Dat geeft een heel geschrijf.

Wat stoort Bet zich aan gebabbel van koffiewijven! – Dat zal zij overal hooren, en die praatjes bloeden van zelve dood, als met vervolg van tijd blijkt, dat er niets van aan is, en als zij zich onberispelijk gedraagt.

Zij kan het niet helpen, dat zij buiten echt geboren is en een schoelje tot man heeft. 't Is mal dat gebabbel.

Et quand ils auront tout dit,
En plein plan rantanplan tirelire en plan,
Et quand ils auront tout dit,
Ils n'auront plus rien a dire,
Rantanplan tirelire.

Steeds van harte, t.v.
J. van Lennep

Amsterdam, 4 december 1866.

Brief van Jacob van Lennep aan Zenobie.

Samenwonen met Betje is niet zo eenvoudig; Jacob herkent de situatie uit de tijd dat ze bij hem in Den Haag woonde;

Ik dank u zeer, waarde vriendin, voor uw uitvoerig schrijven. Ik kan mij Betjes toestand en den uwen volkomen voorstellen. Haar liefde en vriendschap zijn innig, maar – tranchons le mot – assommant!

Zij legt beslag op u, gelijk zij 't in den Haag op mij deed; zoo als zij van iemand houdt, levert zij zich geheel, maar vordert dat men wederkeerig geheel voor haar leve – ging ik in die dagen 1/2 uur naar de sociëteit, wou ik vrienden gaan bezoeken, of niet met haar naar jonge juffrouwen gaan, die haar en niet mij bezocht hadden, dan waren 't scènes tot flauw wording toe.

Somtijds erger; eens o.a. liep zij de poort uit – ik meen, den weg naar Loosduinen op – om zich te gaan verdrinken; doch daar paste ik op en zond mijn zoon Maurits met haar meê.

Gij kunt begrijpen, hoe zenuwachtig mij zulke momenten maakten en zult mij wellicht, en te recht, verwijten, dat ik u daar niet vooraf tegen gewaarschuwd heb; maar ik kon niet voorzien, dat uw affektie over en weêr zoo sterk zou worden en zij ten gevolgen zich jegens u even zoo gedragen zou als tegen mij.

Hoe 't zij, ik heb haar eene langen brief geschreven en haar onder de oogen zoeken te brengen dat zij verkeerd handelt en wat zij te doen heeft om zich te Zutphen een betrekkelijk aangenaam leven te bereiden.

Ik heb haar uitgenodigd mijn bief, die haar in vele opzichten weinig aangenaam zal luiden, naast zich neer te leggen en over 8 dagen nog eens te herlezen en zich dan af te vragen of ik geen gelijk heb.

Ik heb haar 1e. gewezen op het verkeerd van dat accaparereren dat zij doet van haar vrienden; 2e. op de noodzakelijkheid van beleefd te zijn ook jegens onverschilligen; 3e. en dat zal haar 't minst smaken – heb ik haar eens flink beduid, dat een onecht kind, al is het erkend, daardoor toch nooit gelijk staat met een echt.

Ik hoop van harte dat zij op die drie punten eenmaal tot verstandiger inzichten komen moge; anders is uw leed noch het mijne te overzien, en zoudt gij zeker wijs handelen, haar te laten voor wat zij is.

Dat gij dit niet doen zult, daarvan ben ik mij overtuigd, omdat gij net als ik, haar lief hebt, ondanks haar gebreken, die meer uit onverstand dan uit het hart voorkomen.

Zij wil maar niet begrijpen, dat er een onderscheid is tusschen laagheid en beleefdheid en dat men de wereld niet kan trotseeren, vooral als men vrouw alleen is en geen f. 50.0000 te verteeren heeft.

Ik beveel mij zeer aan, om bij tijd en wijle eens te vernemen, of mijn schrijven indruk bij haar gemaakt heeft: – doch 't spreekt vanzelf, dat gij dit eerst na een dag 10-12 zult kunnen beoordeelen.

Geloof mij intusschen altijd, Uw liefh. en dankbare vriend,

J. van Lennep

Verschoon deze vlekken: er lag inkt op 't vloeipapier

Klaasje Zevenster wordt niet begrepen

Amsterdam, 22 december 1866.

Brief van Jacob van Lennep aan Zenobie.

Hij is blij met de laatste berichten over Betje, maar ongelukkig met wat Klaasje Zevenster wordt aangedaan.

Waarde vriendin,

Ik bedank u zeer voor uwe aangename letteren en ben zeer te vrede over de goede berichten, daarin vervat. Ik wil mij nu maar vleien, dat Betje bij haar goede voornemens blijven zal en zich aangenaam voordoen niet enkel jegens hen, daar zij van houdt, maar ook jegens hen, die haar onverschillig zijn.

Ik hoop dat zij nu ook naar Lenting geweest is, want deze noch zijn vrouw kunnen zich tot haar aantrekken, indien zij van haar kant hen links laat liggen.

Wat die arme meid betreft, die zich met Klaasje Zevenster vereenzelvigd heeft, ik zou zeker groot berouw gevoelen mijn roman geschreven te hebben, indien dat ongelukkige voorval daaraan zoudt worden toegeschreven.

Toen het lijden van de jongen Werther in 't licht was gekomen, waren er ook verscheidene dwazen, die hem nadeden en zich voor den kop schoten. Ik weet niet, of men Goethe toen verzocht heeft, bij advertentie aan de jonge lieden van 20 à 25 jaar het lezen van zijn boek te ontraden.

Men heeft nu van Klaasje Z. een stuk gemaakt "met medeweten van den schrijver", zeggen de couranten. Heel waar, als men er maar niet bijvoegt, dat medeweten de betekenis heeft van "goedkeuring". Het stuk heb ik gelezen, voor zoo ver het leesbaar was: maar ik heb de vertooning sterk afgeraden.

't Is een geraamte zonder ziel of leven, en waar hij die den roman niet kent niets uit begrijpen zal; een fantasmagorie van namen; geen ontwikkeling, noch van karakters, noch van hartstochten, waar al wat men had willen

zien, verteld wordt, en waar men misschien ééns uit nieuwsgierigheid zal heengaan, doch zich wel wachten zal, immer terug te keeren.

Ik heb het boek waarin Klaasje weer herleeft nog niet herlezen. 't Is mij ter bezichtiging aan huis bezorgd, doch ik heb het teruggezonden. Ik ben niet genegen *f* 3,65 uit te geven om mij te hooren zeggen dat ik gejojkt heb.

Steeds van harte uw dw vriend en Neef

J. van Lennep

Amsterdam, 29 december 1866.

Brief van Jacob van Lennep aan Zenobie.

Hij zit in zijn maag met een brief van de dames Toewater die geld willen zien.

Waarde Nicht,

Ik dank u hartelijk voor uwe mij zoo aangename letteren, en verzoek u wederkerig mijn beste wenschen aan te nemen, die, al komen zij een paar dagen te vroeg, toch zeer welgemeend zijn.

't Is mij zeer aangenaam te vernemen, dat mej. V.N. weêr in orde is: ik zou toch ongaarne 't verwijt dragen dat ik boeken schreef, die den jonge meisjes 't hoofd op hol maakte. Heeft misschien het bericht, dat Klaasje niet dood is, haar genezen?

Ik heb dat boek nog niet gelezen; want het is mij niet present gestuurd en ik geef geen f 3,65 uit om mij voor leugenaar te laten uitmaken.

Van Betje heb ik een brief die mij veel genoegen doet, vooral om dat zij begint in te zien dat de schuld van 't gepraat niet bij de menschen lag maar bij haar zelve.

Intusschen ben ik alles behalve opgeruimd te gevolge van bijgaanden brief, dien gij maar niet aan Betje wijzen moet; want zij kan er toch niets aan doen.

Die zaak hindert mij geweldig; want wat er ook van wezen mag, het feit dat het geld door Toewater is verstrekt valt niet te ontkennen en de blaam dat Betje daarvan geprofiteerd heeft, wetende dat het niet gerembourseerd zou worden, blijft op haar rusten, gelijk op mij de blaam, dat ik haar niet vrij wil wasschen van die smet.

Ware ik inderdaad rijk, als die dames schijnen te denken, ik had mij de opoffering gaarne getroost; maar ik kan het voor de mijnen niet verantwoorden.

Geloof mij steeds van harte,

Uw liefh. vriend J. van Lennep

*Amsterdam, zaterdag 19 januari 1867.
Brief van Jacob van Lennep aan Zenobie.*

Zenobie wordt mal van Betje; Jacob leeft met haar mee; Betje gaat een eigen huis en dienstbode zoeken.

Waarde vriendin,

Wat gij mij schrijft doet mij bitter leed voor u; doch ik heb het wel gevreesd. Bet is op dat accapareer-punt ongeneeslijk en 't is waarachtig rustiger door haar gehaat, dan door haar bemind te worden.

Zij heeft zich voor vast in 't hoofd gezet en 't mij dikwijls gezegd, dat, als ik mijn vrouw kwam te verliezen, zij bij mij zou komen wonen. Ik zou dan op mijn ouden dag steek mal worden: hartelijk dank. Liever vluchtte ik naar Amerika of liet mij cellulair opsluiten, en ik begrijp het, dat gij daar geen oren naar hebt.

Dat zij 't liefst haar eigen huis, dienstbode enz. zou hebben, heb ik reeds meer van haar gehoord; doch ik ben steeds van oordeel geweest, dat dit te duur zou zijn voor iemand, die, als zij, eigenlijk alles graag goed heeft en 't op zijn Indisch gewend is.

Hoe 't zij, als zij het weet te overleggen, dat zij zuiniger rondkomt op die wijze, heb ik er niet tegen, dat zij mij eens een voorslag daaromtrent doet.

Maar: *Trois déménagements valent un incendie* en ik ben altijd bang, dat zij nooit op den duur ergens te vrede zal zijn en altijd het weêr elders zal willen zoeken; wat dan natuurlijk tot nieuwe kosten leidt.

Ik kan Dinsdag niet van huis en zou bovendien weinig toch gevoelen om met dit weêr, als aan zoo velen is gebeurd, ergens in den sneeuw te blijven zitten. Zij zal mij dus niet ten kwade duiden dat ik het met een brief afmaak.

Steeds van harte uw liefh. vriend

J. van Lennep

Brieven van Betje

Zutphen, 22 augustus 1867.

Brief van Betje aan Zenobie.

Zenobie logeert in Dresden bij haar neef Thin van Keulen; Nieuwtjes over vrienden en bekenden in Zutphen.

Lieve Zenobie,

Ik dank u zeer voor uw lieve brief, en het verheugd mij dat gij zoo aangenaamen reis gehad hebt. De hartelijke ontvangst van de familie van Keulen kan ik mij zeer goed voorstellen, hoe blij zij waren u te zien.

Gij moet er dan ook maar lang blijven, want voor dit oogenblik mist gij niet veel, daar velen uit de stad en naar buiten zijn. En ware het niet dat ik hier op mijn lieve zat te wachten, dan bleef ik hier niet! Enfin, hier na beter. Het volgende jaar zal ik het wel beter overleggen.

En nu lieve Zenobie, gij vraagt mij naar mijn vader, hoe die het maakt, ik heb in lang niet van hem gehoord. Ik had mij gehoopt dat papa voor zijn vertrek naar Gent bij mij zou komen, maar ik weet zelf op dit oogenblik niet of hij vertrokken is.

Intusschen zal ik mij maar niet ongerust maken, daar ik denk dat de drukte na de kermis mijn vader belet heeft hier te komen. Ik heb in geen twee dagen de Courant gelezen, daar ik een dag met de familie Saltet en een dag met mevr. Bruins naar buiten ben geweest.

Mevr. Klein komt met een van haar dochters in den volgenden maand logeren; ik hoop dan als de omstandigheden zulks veroorlooft ik dan met hun eens mee te gaan naar den Haag. Ik zal later wel schrijven. Van Christiaan heb ik ook niet verder vernomen, of hij de kinderen zal zenden weet ik niet.

Ik weet niet lieve Zenobie hoe gij in uw hoofd zet dat papa boos op mij is, geen oogenblik heeft papa er aan gedacht. Welke rede zou hij hebben?

Van uw goede vrienden kan ik niets mededelen, ik weet er niets van, alleen dat juffrouw Walterbeek gearriveerd is. Ik heb haar gisteren een bezoek gebracht. Zij was blij dat zij weer thuis was.

Wat is het fameus warm geworden! Is mij veel warmer of ik in Indië was, daar zijn ten minste de nachten koel en kan je daar lugtig kleden.

Ik ben regt blij voor u dat gij met alles klaar waart en vertrokken zijt, nu de warmte zoo begonnen is, bij mij in den woonkamer gaat het nog wel, maar in de keuken is het bijna voor de meid niet uit te houden, maar zal het weer spoedig veranderen daar het Hollandsche klimaat meer regen dan zonneschein is en de warmte niet lang blijft.

Er is aanzegging gekomen dat de familie Saltet van hier gaan, dus uw vrienden gaan nu ook weg. Het spijt mij wel.

Zoo even krijg ik de Courant, ik heb zoo wat het een en ander gelezen over Gent, maar papa's naam er niet bij gevonden. Ik hoop dat ik spoedig van hem zal horen, anders ga ik naar de Steeg.

Nu lieve beste Zenobie, ik kan met de beste wil van Zutphen niet meer vertellen als dat ik zeer blij ben dat de kermis gedaan is, de meid is Zondag tot twaalf uur 's avonds uit geweest. Het zij zoo, ik heb geen plan om verwijten op het papier te zetten, noch veel minder om het te doen als gij terug zijt. Ik wil u mijn genegendheid niet opdringen.

Nu zult gij gaarne van mij willen weten het nieuws van de stad, dit zullen uw goede vrienden beter kunnen doen dan ik. Het weinigen dat ik er van weet zal ik u mededelen.

Vele zijn van hun reis terug. Mevr. Bruins gaat voor een half jaar van hier. Mejuffrouw Walterbeek is zeer gelukkig dat zij in haar huiselijke bezigheid terug is gekeerd. Zij laat u hartelijk groeten.

Mevr. Erdbrink is bij mij geweest, ik was toen ongesteld toen zij kwam. Mevr. vroeg mij of ik ook een brief bij haar of een van harer dochters zou willen insluiten. Ik had u toen al lang geschreven, daarbij wil ik mij niet afhankelijk stellen; uwe vrienden zijn daarom de mijne niet.

Ik heb de familie Grodeman ontmoet die mij vroeg of ik tijding van u had. Zij hadden u een lange brief geschreven maar hadden verder niets van u vernomen. Ik vertelde hun dat gij welvarend waard, dat gij een aangenamen reis had gehad, dat de familie van Keulen u hartelijk ontvangen hadden enz.

Gisteren heb ik een bezoek gehad van mevr. Penning, die mede bracht juffrouw Tijsen (ik geloof dat zij zoo heet). Zij is die dame die lang aan de

Steeg bij een van de Veer in betrekking is geweest. Zij ging van hier en was bij u aan uw woning geweest om u goede dag te zeggen. U niet vindende is zij naar mij gekomen, en heeft mij gevraagd of ik de groeten over zou brengen.

Vaarwel lieve Zenobie. Schrijf mij spoedig dat gij mijn voorigen ontvangen hebt.

Uwe liefh. Betje.

ps. Ik stuur u deze niet franco, daar ik anders niet weet of zij terecht zal komen.

Zutphen, 15 september 1867.

Brief van Betje aan Zenobie.

Nieuws over haar vaders knie en de dames Klein en Saltet.

Lieve Zenobie!

Als gij mij niet geheel vergeten zijt, schrijft mij s.v.p. dan eens hoe gij het maakt? Ik kan mij best begrijpen dat voor u die het zoo aangenaam hebt de tijd met rasschen schreden voorbij gaat, en dan het allerminst aan mij zal denken.

Intusschen hoop ik maar dat gij welvaarend zijt, en van al het goede zal genieten. Ik denk dat gij wel met een bundel gedichten 't huis zal komen. Ik heb op het punt gestaan om ook naar Dresden te komen, daar Henriette Klein met haar vriendin ook naar Duitschland vertrokken zijn, maar spoedig weer terug zullen komen daar zij hopen dat ik in den Haag zal komen.

Ik weet egter niet hoe ik hier in handelen zal, daar mijn lieve vader plan heeft om hier te komen. Hij is nu weer naar Amsterdam vertrokken en toen ik u de voorigen keer schreef dat ik niets van papa vernam, ontving ik kort daarna een brief waarin papa mij schreef dat hij veel genoegens te Gent had gehad.

Maar o lieve Zenobie, toen papa aan de trein te Rotterdam kwam had hij het leeuwwater in zijn knie. Papa gevoelde een knak in zijn knie en had het zoo slecht dat hij met een fameus dik been 't huis kwam en tegevolgen dat papa niet naar Zutphen kon reizen. Zins 8 dagen is papa zijn knie gezwagteld en zoodra papa eenigzins kan komt hij naar Zutphen.

Wachten maakt mij ongeduldig. Daar Mev. Klein zins 14 dagen bij haar broer gelogeed is en hare zoon heeft ook voor een korte tijd verlof gehad, zoodat Mev. K. bij mij in het bed van G. heeft moeten slapen en 's morgens weer naar haar zoon ging.

Wij hebben wel genoten van de omgeving van Gelderland, zoo dat ik in 8 dagen meer gezien heb dan in al dien tijd dat ik hier woon. Wij hebben verscheidenen tochten gemaakt en zijn naar de Steeg ook geweest.

Nu heeft Mev. Klein plan om zich voor een korte tijd bij mij te logeren (namelijk als mijn papa nog niet komt) en dan zou ik met Mev. mede gaan, maar zoo lang papa hier niet is geweest ga ik niet.

Deze tijd dat de familie Klein hier was is mij omgevlogen. En Mev. Saltet heb ik waarlijk verrast toen zij mij zag bij de ontmoeting van haar schoonzuster.

Zij had mij nog nooit zoo vriendelijk zien kijken heeft zij gezegd. Enfin, hoe het zij, ik wenschte wel dat ik voor een korte tijd in den Haag zat. Niet dat ik mijn lieve Zenobie niet gaarne terug zag, maar wat baat het mij, of ik al veel van u hou! Ik heb niets aan u dan aan een zeepbel, als ik mij met alles aan u hegt, dan heb ik nog niets. Zelf die enkele keer dat gij mij geschreven hebt, held gij mij noch afhankelijk van een kind, om mijn brief bij haare in te sluiten.

Enfin ik hoop dat gij veel genoegens zult hebben en zoo gij een oogenblik tijd en lust heeft schrijft mij dan zoo het een en ander.

Ik zal u dadelijk meer schrijven en alles wat ik weet dat uw aandacht trekt mededelen. Neem voor dit maal dit gekriebel voor lief. Ik hoop u spoedig en vrolijk te kunnen schrijven.

Maar hier in dit Zutphen zit ik waarlijk te zuchten, ik word hier zoo treurig! in een woord "is hier een vervelend ding, ik wou dat ik maar hene ging!"

Vaarwel, uwe liefh. Betje

ps. Ik hoop dat gij mij spoedig zal schrijven of gij mijn brief ontvangen hebt.

*Zutphen, 18 oktober 1867.
Brief van Betje aan Zenobie.*

*Jacob is ziek en gaat misschien de Vondelfeesten missen; Nieuwtjes uit Zutphen;
Haar nieuwe woning bevalt goed.*

Lieve Zenobie!

Ik hoop dat gij deze in Dresden zult ontvangen en niet naar elders zijt vertrokken, want ik denk dat gij noch geen plan hebt om 't huis te komen. Intusschen ben ik zeer verlangende van u te horen hoe gij het maakt enz.

Mijn lieve vader is voortdurend aan het sukkelen geweest, en ik vrees dat het noch niet beter met hem zal zijn. Zwaar verkouden, podagra aan de eene voet en het leeuwwater aan de anderen; dat alles belet hem om naar mij toe te komen en wat het ergste van alles is, dat ik vrees dat hij met de veesten van Vondel niet bij tegenwoordig zal zijn.

Ik verwacht nu spoedig een brief van mijn lieve vader en zoo hij beter is zal hij in deze week bij mij komen.

Van Christiaan kan ik u niets naders zeggen. Wij hebben alleen berigt dat hij met de aardbeefving geen schaden heeft geleden. Van zijn kinderen zal hij niet kunnen scheiden, ten minste de eerste tijd niet.

Zijn kinderen zijn een half uur van zijn landen en als hij 't huis komt dan gaat hij het eers naar zijn kinderen, en dan schreiden zij zoo dat hij er niet van schijden kan: is treurig. Ik wenschte dat ik ze bij mij had.

En nu lieve Zenobie, wat mij zelve betreft, ben zeer wel, en hoe of ik ook uw gemis betreur, de tijd is mij nog van gevlogen.

Niet dat ik mij met de Zutphensche wereld veel bemoei, verre van dat; vrienden zijn voor mij overal te vinden en die zal ik door den tijd ook wel in Zutphen vinden. Ik heb de eenzaamheid lief gekregen, en ik overleg alles in mijn eigen houte, en neem er het goede uit.

De familie Saltet heeft mij ook nog al drukte gegeven en vooral daar zij spoedig zullen vertrekken, en ik dagelijks de kinderen bij mij gehad heb. Mevr. Klein is weer naar den Haag vertrokken. Vele genoegelijke dagen heb ik met haar hier doorgebracht. Ik vergat werkelijk Zutphen en verbeelde mij dat ik in den Haag zat.

Het kwam node te sprake dat Mev. K. zeide, ik ken Mev. Fievez zins 18 jaren, en ik geloof niet dat zij in staat is ooit boos te worden. Hoe is dat dan? Nu gij zegt dat ik altijd boos ben. Hoe het zij, dit is zeker dat de familie Klein mij noch nooit boos hebben gezien.

Ik heb op het punt gestaan om met Mev. Klein mee naar Den Haag te gaan. Haar man en hare dochters schreven mij dat ik toch met hun mama moet meekomen.

Doch ik heb het voor als nog van de hand gewezen, omdat ik niet van hier wilde gaan om mijn lieve die ik wachte, en ook omdat ik mijn boel tegen brandschaden verzekerd wil hebben, en uw komst af te wachten, dan zal ik zien dat ik weer voor een kortere tijd naar Den Haag trek.

Als hetgeen gebeurt, schrijf mij dan s.v.p. wanneer gij terug komt.

Voor een tijd geleden heb ik getracht Mev. Ertbrink een bezoek te brengen. Mev. was naar haar familie. Ik heb toen een oogenblik met uw vriend gesproken. Moet gij niet 't huis zijn voor het aanstaand feest van de familie Ertbrink? Ik heb ook een bezoek gehad van de familie Groothuis. Bij de familie van de Boog kom ik van tijd tot tijd.

Het buiten van de zuster van den heer Huet heeft den heer Schimmelpenninck gekocht. Het is goed verkocht, maar de som kon de freule niet opgeven daar zij die niet zeker wist.

Gij moet ook noch de groete hebben van Mev. Bruin die voor een half jaar lang uit de stad is, ook van de familie Saltet. Zoo gij voor hun vertrek niet terug zijt, dan zal ik zorgen dat ik uw boek terug ontvang.

Het begint nu koud en nat te worden, ik heb ten minsten verleden week al gezorgd voor de kachgels en krijg die eerdags 't huis. Mij woning bevalt mij voordurend goed, voor Zutphen kan ik ook geen beteren krijgen en ik zal hier ook maar voorloopig blijven. Ik kan toch in de toekomst veel uit het logeren gaan, zoo als ik zeg, overal vind men vrienden.

Och! als mijn lieve vader nu maar weer beter is, dan ben ik weer gelukkig. En voor het overigen denk ik maar, geeft niemand om mij! Ik geef ook om niemand!

En nu lieve Zenobie kan ik u niet veel nieuws op dit oogenblik mededelen. Zoo ik iets naders van mijn vader weet al ik u het schrijven daar ik weet dat gij in mijn vader belang steld. En zoo gij in mij nog eenig belang stel, laat

tenminsten iets van u horen, schrijf mij s.v.p. spoedig eens? Ik reis de eersten tijd niet van hier. Van uwe vriendinnen kan ik u niets schrijven daar ik de laatste tijd zo weinig bezocht heb. Vaarwel lieve Zenobie, laat ik spoedig van u horen. Ik hoop dat gij voortdurend genoegens zult hebben en mij niet zal vergeten.

Uwe liefh. Betje.

ps. Ik hoop dat alles in orde is gekomen met uw boekdrukker.

Lieve Zenobie. Ik had uw brief reeds gesloten. Ik krijg zoo even een brief van mijn lieve vader die mij schrijft dat het begint te beteren en hoop de feesten van Vondel bij te kunnen wonen. Als het weer nu maar gunstig word. Of nu papa te Zutphen komt weet ik nu niet, maar ik ben regt blij dat papa beter word. Ik moet u zijn hartelijken groeten overbrengen.

Schrijft gij papa ook eens als gij lust hebt, dach lieve Zenobie!

E. Fievez van Lennep

Bij de Firma **L. E. BOSCH & ZOON**, te UTRECHT, ziet het licht:

1°. **B. AUERBACH**, op de Hoogte,

ROMAN IN DRIE DEELLEN, vertaald door Mej. Z. C. C. VAN LENNEP.

DRIE DEELLEN. f9. (*)

Deze uitstekende Roman is thans compleet en alom verkrijgbaar. Teregt wordt dit werk van den gevierden Duitschen schrijver overal geroemd, en werd ook de Nederduitsehe overzetting met verlangen te gemoet gezien, voornamelijk ook, omdat het eender schoonste lettervruchten des schrijvers is, waarin het hofleven en het landleven, die twee contrasten, zoo schitterend ineen gevlochten zijn, en beide met een meesterlijke pen zijn geschilderd en ontwikkeld.

2°. **GESCHIEDENIS VAN**

JULIUS CÆSAR,

door KEIZER NAPOLEON.

Uit het Fransch overgezet door **Kapt. Lodewijk Mulder**. — **TWEEDE DEEL f6.30.**

Dit kolossale Deel loopt van 696 tot 705, CÆSARS TOGT OVER DE RUBICO.

3°. **Godsdienstige Overdenkingen**

VAN

SAMUEL VINCENT,

met eene Inleiding van A. COQUERREL, vertaald door Z. C. C. VAN LENNEP.

Prijs **f1.50**. Gebonden in fraai linnen stempelband **f1.90.** (6335)

(*) Bij de vorige plaatsing is abusievelijk vermeld **f6.**

De EERSTE AFLEVERING van:

DE UITHANGTEEKEN

in verband met Geschiedenis en Volksleven beschouwd,

DOOR

Mr. J. VAN LENNEP en J. TER GOUW.

Geïllustreerd met **250** Boekdruketsen van F. W. ZÜRCHER,

is verschenen bij **GEERDEERS KRAAY**, te Amsterdam. (6366)

Prijs **40** Cents. — Het Prospectus is gratis verkrijgbaar.

Het pensioen

Zutphen, 10 november 1867.

Brief van Betje aan Zenobie.

Ze was bij tante Antje op Leijduin; Jacobs vrouw is ziek; Fievez is stervende; Een pensioen van 2000 gulden;

Lieve Zenobie!

Al lang had ik enig schrijven van u verwacht daar ik u het laatst geschreven had! Ik zou egter het stil zwijgen bewaren, en geduldig u terugkomst afwachten. Ware het niet dat het zeer waarschijnlijk is, dat bij uwe terugkeer het best mogelijk is dat ik voor een tijd van hier ben.

En hoe of het mij ook leed doet, u op dit ogenblik met mijn smart lastig te vallen, zoo zoude gij zeker lieve Zenobie, het niet hartelijk van mij gevonden hebben, zou ik u met alles onkundig had gelaten.

Te meer daar het mijne lieve vader ook geldt! Zoo als gij weet, lieve Zenobie, papa is een tijd lang ongesteld geweest, maar met de feesten van Vondel was papa nog al wel, en het begon later met zijn knie beter te worden. Papa had dan ook plan om zoo spoedig hij kon naar mij toe te komen, alhoewel hij mij schreef dat het reizen hem nog teveel zou vermoeien en was voor een paar dagen naar tante Antje naar Leijduin gegaan.

Maar ziet, bij papa zijn terugkomst vond hij zijn vrouw in bed met zware kouwde. Enfin, in een woord, zeer bedenkelijk, het gevaar is nog niet geweken. Zij is niet slimmer maar zeer zwak, en op haar 74 jaargen leeftijd mag er geen koors bij komen en mag niemand bij haar dan Saar en alle andere worden weggezonden. Haar hoofd is helder en hopende dat zij spoedig beter zal worden.

Maar nu, lieve Zenobie, kome een tweede smart die voor mij zoo hartverscheurend is, dat ik die bijna niet schrijven kan! Terwijl ik aan mijn lieve vader schrijf hoe of het met zijn vrouw gaat, ontvang ik het antwoord zoo als ik u hier voor schreef en een bundel dikteer brieven er bij uit Indiën. Mijn man is stervend! Of welligt is hij al dood!

Hij moet een zware operatie ondergaan en volgens het schrijven van dominee van Steeden zal hij daar onder bezwijken. Hij heeft afscheid van de wereld genomen, schrijft mij een hartverscheurende brief, die ik u niet kan beschrijven! Smeekt mijn vader om vergiffenis, bad mijn vader dat hij zoo spoedig mogelijk aan het weduwefonds zal voldoen, dat zijn vrouw dan pensioen heeft van bijna f 2000, en heeft geen krachten meer om aan zijn vader te schrijven om de vergiffenis voor hem af te smeken!

De woorden van mijn waarde vriend van Steeden zijn pijnlijk om te lezen! En dringt bij mijn vader aan om toch te zorgen in het belang van zijn dochter! Dat Fievez het niet lang meer zal maken! En dat mijn vader het pensioen voor mij niet verloren moet laten gaan. Mijn lieve goede vader heeft dan ook geen oogenblik gearzeld om zoo snel hij kon Fievez zijn sterfhuys te verzachten, en heeft zoo als gij denken kunt van zoo edel hart van mijn vader, Fievez vergiffenis geschonken en een belangrijke som voor het weduwefonds.

Dat zoo God het behaagt mijn man van mij weg te nemen, ik dan onafhankelijk tot mijn dood kan leven! en het geld bezit, mijn schuld aan mijn vader kan betalen.

Zoo als wel te denken is heb ik mijn man alles vergeven, en wil voortaan niet anders dan in liefde aan hem denken! En het smart mij dat ik niet bij hem ben, om zijn leed te verzachten. Maar met de beste wil van de wereld kan ik niet naar hem toe gaan. Eerstens heb ik de zekerheid niet dat hij nog leeft, zonder de fameuze kosten die ik moet maken is de tijd te lang eer ik bij hem ben. O, mijn hart breekt als ik van alles denk.

Gij kunt denken lieve Zenobie, wat smart mijn waarde vader op dit oogenblik heeft, en ik moet het meeste nog voor hem verbergen. Ik heb al mijn krachten noodig om niet ziek te worden, en dit is nu vast al de tienden brief die ik schrijf.

Want er zijn vele naar Indië gegaan om aan mijn goede vrienden te schrijven, dat zij mijn man goed oppassen en zachte spijzen geven. En ik vrees dat al mijne schrijven te laat is gekomen en moet wachten tot de volgende mail. De brieven zijn te lang onderweg geweest. Intusschen zijn die van mijn vader vertrokken. God geve dat het niet te laat voor alles is.

Ik had juist een dag van te voren een bezoek gehad van den heer Lenting. Wij spraken toen veel over vader, maar met deze zaak is hij nog niet bekend. Ik ben nu van achteren blij dat ik nooit met anderen dan met u over mijn man gesproken heb, en alles in mijn eigen hart verduurd heb. Niemand hier in de stad weet van mijn smart, alleen de familie Groneman weet dat mijn man stervend is, omdat ik plan had haar deze Zondag een bezoek te brengen, maar liet weten dat ik niet kon komen om de nare tijding die ik uit Indiën had ontvangen.

Anna is mij gisteren avond met haar vader komen bezoeken en bood mij zoo het noodig was haar hulp aan. Ik vond dat zeer vriendelijk, maar ik moet alleen zijn om te kunnen handelen! Er gaat geen post voorbij of ik schrijf aan mijn lieve vader en ontvang zijn brieven die ik beantwoorden moet. Ik heb geen tijd om ziek te zijn. En ik kan mijn boel maar zoo niet opeens uit loopen en het is zeer ligt mogelijk dat ik naar den Haag zal moeten, daar ik mijn soonvader geschreven heb, en ik kan niet vergen dat hij op een vergevorderde leeftijd naar mij toe komt. Daarbij, als hij alles verneemt zal hem vreesselijk schrikken!

Zoo al deze smart, lieve Zenobie, kan ik God niet genoeg danken dat er nog zooveel zegen voor mij overblijft. Dat ik nog zoo een lieve vader heb, dat mijn man zijn laatste wens aan hem, aan God gewijd heeft; en smeekt dat hij in genade moogt aangenomen worden. En dat mijn man zich met zijn naaste betrekkingen verzoend heeft. En zoo hij niet rijk sterft voor de wereld, hij sterft zonder schanden en niemand zal mij durven smaden dat ik spoedig de wed. ben van Fievez.

En nu lieve Zenobie, moet ik eindigen daar lijd weer een brief klaar die ik moet beantwoorden. Laat het uw genoegens niet storen. Ik heb er lang over gedacht om u niet te schrijven.

Maar ik vraag het u zelf af, zoudt gij het hartelijk van mijn gevonden hebben als ik u van alles ontkundig had gelaten? En wellig bij uw terugkomst mij in diepen nood had gevonden! Verblijd mij nu spoedig met eenig schrijven van u. Vaarwel lieve Zenobie en geloof mij van gandsche harte, uwe liefhebbende nicht

E. Fievez, geb. van Lennep

p.s. verschoon mijn slegt schrift. Dit schrijven kost mij moeite.

Zutphen, 19 november 1867.

Brief van Betje aan Zenobie.

Een portret van Zenobie uit Dresden; Hartverscheurende brieven uit de Oost.

Lieve Zenobie

Ik dank u zeer voor uw hartelijk schrijven, en voor het lief portret, dat zeer goed gelijk! Weligt had ik nog een paar dagen gewacht om u te schrijven, want dit is naar de tijding die ik uit Indië hebt ontvangen, zeker de 20sten brief die ik nu schrijf! Maar daar Anna Grodeman mij gevraagd heeft of ik haar briefje bij de mijne wil insluiten, en daar ik u gaarne eenig berigt wilde geven aangaande de ziekte van mijn vaders vrouw, zoo zet ik mij dan maar weder tot schrijven.

Welligt zijt gij reeds in het bezit van een brief van mijn vader daar ik veronderstel dat gij hem geschreven hebt! Gij schrijft mij geen enkel woord dat gij het naar vind dat mijn lieve vader zijn vrouw zoo ziek is! Of denkt gij lieve Zenobie dat het mij zou hinderen met u over haar te spreken.

Neen, dan kend gij mij nog niet! Ik heb dagelijks gebeden dat de zieke vrouw herstellen moogt. Al is zij dan nooit lief voor mij geweest. Haar gemis zou te veel betreurd worden! En de smart van mijn vader dat is de mijne.

Mijn lieve vader heeft deze dagen zoo veel! Maar Goddank, de laatste berigten van mijn vader waren (drie dagen geleden) dat zijn vrouw hare beterschap toenam en weer iets kon eten dat haar goed smaakte. Als het zoo vooruit gaat, dan zal alles zich wel spoedig schikken.

En mijn toestand blijft alleen nog de zelfde. Berigt van Fievez zijn dood is er nog niet. Fievez heeft aan mij vader en aan mij zelf geschreven.

De brief van dominee van Steeden behelst: uw man is na zijn schrijven veel verminderd, en ik vrees het ergste, en heb mij gehaast om aan uw vader te schryven dat zoo het noodig is hij dadelijk zorgt voor het weduwenfonds.

De brief die van Steeden aan mijn vader schrijft, en die ik bij toeval gelezen heb, is droevig om te lezen. De dominee schrijft er is hier geen andere keuze dan te zorgen voor het belang van uw dochter en zoo spoedig

mogelijk het weduwenfonds te voldoen. Zoo u niet wilt dat dat verloren gaat.

Het is alles zoo dringend geschreven dat mij vader geen oogenblik geaarzeld heeft om daar aan te voldoen. En ik moet al mijn smart vergeten en in alle haast aan mijn vader te schrijven om bij de eerste vertrek van de mail alles in orden moet komen.

De brieven van Fievez aan ons, zijn hartverscheurend om te lezen. Hij heeft geheel en al afscheid van ons genomen en zijn laatste regels waren, zeg aan mijn vader dat ik hem lief heb.

Ik kan nu niet schrijven en denk dat de operatie spoedig zal plaats hebben. Hij heeft een gezwel aan de beneede kaak, en die wascht aan, en dit is zoo erg dat hij niet meer spreken kan.

Hij lijdt vreesselijke pijnen! En nu hebben de doktoren besloten om dit gezwel weg te nemen. Geschied dit niet dan zal hij sterven. Zoo ja, dan staat het met eenigen slagaderen in het verband. Dus de toestand is en blijft bedenkelijk. Daarbij heeft hij koors, en aanleg van de leverzwakte! Enfin, hoe het zij, mijn vader schrijft mij ook, het zal wel spoedig met Fievez afloopen, zoo het zich laat aanzien, en ik verwacht ook niet anders dan zijn doodtjding!

Daarbij was ik van de week bij de freule van de Borg, en daar was de freule van Hekeren en sprak zoo over mijn man en toen werd mij een heer genoemd (wiens naam ik ben vergeten) maar die aan de zelfde kwaal gestorven is. Ik was ook bij Mev. de Jong en die vlijde mij ook niet daar den heer Termaat ook aan die zelfde ziekte is overleden.

Maar als Fievez dan aan deze vreesselijke kwaal moet streven, dan hoop dat God hem spoedig van hier neemt, en hij niet lang meer behoeft te lijden. En wat mij het meeste smart, dat is de onzekerheid.

De tijd is mij lief en aangenaam voorbij gegaan, en het lief gedrag van de kinderen van Saltet heeft mij geamuseerd. Maar ziet, dan krijg ik opeens al die treurigheid, tegelijk ben ik ziek geweest; maar heb om mij zelve niet mogen denken, en het vele schrijven heeft mij toch nog een afleiding gegeven.

Maar als ik 's avonds naar bed ging, dan was ik de kinderen gelijk en sliep schreidend in en ontwaakte ook schreidend.

Niemand heb ik met mijn droefheid bekend gemaakt, als van de week kwam Mej. Lensen bij mij, en heeft het aan de dames Erdbrinck verteld en de meisjes zijn dadelijk naar mij toegekomen.

Ook Juf. van Haaf. Als zij het eenmaal weten zullen de dames wel komen. Maar lieve Zenobie, gij moet maar niet om mijnent wil vroeger te huis komen, hoe gaarne ik dit voor mijn zelve ook zou wenschen.

De familie van Keulen is zoo hartelijk voor u en gij doet wel dat gij tot het Nieuwe Jaar blijft. En zoo als gij ook zelf zegt, het is geen reis die men alle jaren doet.

Het kon best zijn dat ik het volgende jaar nog eens naar Duitschland ging en bij zoo een gelegenheid zou wij tezamen kunnen gaan. Maar dat is alles nog verre zaken.

En daarom, lieve Zenobie, laat het uw genoegens niet storen, maar schrijf mij diskwijls. Ik weet, gij zijt met uw gedachten toch bij mij!

Ik heb mijn schoonvader geschreven dat ik niet van hier ging, ik heb geen lust om op reis te gaan. En ik heb begrepen dat de zuster weer over het verledene zou spreken, en dit zou mij hinderen.

Zij hebben mij wel te logeren gevraagd maar ik wil dat zij over mijn man denken even als over mij, en er moet geen sprake zijn van het verleden.

Intusschen is de oude heer zeer geschokt, maar kan zich niet verplaatsen om naar Zutphen te komen, en ook niet zoo gezond, lijdt aan benauwdheden en hoest veel.

En zoo Lieve Zenobie, zal ik voor het oogenblik bij dit schrijven laten en zoo ik iets nader hoor u dadelijk schrijven. Vele groeten aan u van Juf. v. Hooft en weest in gedachten vergezeld van uwe liefh. nicht

E. Fievez van Lennep

Anna Groneman en het leven in Zutphen

Zutphen, 18 november 1867.

Brief van Anna Groneman aan Zenobie.

Anna is de jongste telg van de familie Groneman uit Zutphen waarmee Zenobie innig bevriend was;

Lieve Jufvrouw van Lennep,

Daar ik gisteren door Mevrouw Fievez, waar Christine en ik een visite maakten, de gelegenheid werd aangeboden een briefje aan u in te sluiten en ik toch van plan was, u op uwen lieven brief, mij op 14 November gezonden, te antwoorden, begin ik dezen.

De dag voor Christines verjaardag werden we zeer verblijd door het ontvangen van een Dresdenscher brief en zeer verheugde het mij toen die op 14 dezer door een aan mij gevolgd werd.

Wij danken u zeer voor de lieve, hartelijke wenschen voor ons geluk eruit. O, 't was ons zoo vreemd dat wij uw bijzijn op die 3 November dagen moesten missen, gij waart er altijd zulk een trouwe comparante en ook onze goede tante Cramer, die zoo zelden ontbrak, kon hier niet meer tegenwoordig zijn. Het was dus altijd klein comité, en de brieven van u en onze broers vergoedden ons veel.

We zagen met genoegen dat uw verblijf te Dresden u nog steeds zooveel genoegen verschaft; ik kan mij best begrijpen dat gij nu gij toch eenmaal daar zijt, ook wil profiteren zooveel gij kunt.

Zeer verheug ik er mij op, later breedvoerig verhalen van u daaromtrent te vernemen. Ik vind het ook zeer aardig voor u dat u het beroemde Duitsche kerstfeest zult bijwonen. Geloof dat op oude jaars avond onze gedachten dikwijls bij u zullen zijn.

Ook die avond zal voor ons zoo heel anders wezen als vroeger, 12 uur zullen we nu misschien wel niet afwachten.

Van onze broeders hebben we goede berigten. Johans brieven zijn steeds vol lof over Theodoor. De Groningsche broers hebben het zeer druk; zoo

met hun gewone bezigheden als met bijkomende musicale en andere drukten.

Op moeders verjaardag ontvingen we van hen het volgende telegram: "Meer dan druk, brief vergeten, veel geluk, smakelijk eten." Later kregen we brieven van hen die tevens voor mij golden.

Moeders verjaardag liep heel plezierig af. 's Morgens kwamen tante Lotje, tante Tierlam en Anna feliciteren; mevrouw Fievez zond een kaartje, daar ze toen niet tot feestvieren gestemd was, dat we ook wel konden begrijpen.

's Avonds had ik Anna v.d. Kastele bij mij gevraagd, ook kwam toevallig onze nicht Barenbrugh en bovendien kwam onverwacht Mevrouw Bolderman met den Hr. Bessetti om moeder te feliciteren, later ook de Hr. Bolderman.

't Gezelschap bleef tot tien uur, onder prettig discours en veel muziek, zoo'n geïmproviseerde avond valt dikwijls wel aardig uit.

Mijn verjaardag begon ik, met om vier uur op te staan even als vader en Christine. Het doel hiervan was om op den wal de merkwaardige sterrenregen van dien nacht waar te nemen.

Tusschen 5 en 6 zouden de meesten zich vertoonen. Ongelukkig was het een weinig mistig en de maan zeer helder, zoodat dit het verschijnsel temperde. Toch zagen wij er van 's morgens 5 tot half 7 drie en dertig, waaronder zeer prachtige.

De tantes van buiten kwamen mij feliciteren, ook Mevr. Bolderman. 's Avonds hadden we Euterpe. [*de Zutphense zangvereniging*]

Voor ons stelde het ons zeer teleur dat uw te huis komst nog is uitgesteld, hoewel het ons naar u innig genoeg doet dat u zooveel geniet.

Het spijt mij dat ik misschien uwe eerste reisontboezemingen niet zal kunnen bijwonen, daar de Hr. van Bemmelen, directeur der h.b. school en diens vrouw mij te Groningen te logeren hebben gevraagd.

Na Kerstmis hoop ik met de broers derwaarts te gaan. Ik stel er mij veel genoeg van voor. We vinden het zeer vriendelijk van die mensen.

Hier in Zutphen zijn groote veranderingen op til, op musicaal gebied. Men denkt er om alle gezelschappen te vereenigen tot één in verschillende afd. verdeeld. Ik ben benieuwd wat er van komt.

Tot nieuws kan ik u vertellen dat deze week het huwelijk gesloten wordt van uwen leermeester Brandts Buijs met Cata Q. [*Susanna Catharina Quanjer*]. Zijn familie is hier als ik het wel heb, we zagen van hen echter niets.

Verleden week kreeg ik les van de bruidegom, eveneens den dag voor dat hij aantekende. Hij zeide toen echter niets van de plannen. Hij is anders heel beleefd; in den laatsten tijd kon hij weer iets meer lesgeven. Moge zijn huwelijk gelukkig zijn!

Uit de Oost kregen we gisteren goede berichten. Ze verzochten veel groeten aan u, over wie ze nog zoo vaak spraken.

Gisteren hoorden we van iemand die aan een ander aanraadde te lezen Auerbach "Op de hoogte" dat zoo mooi was; men scheen niet te weten dat u het vertaald had; dat is toch geen geheim?

We hebben veel te doen met Mevr. Fievez; ze is echter zeer bedaard en berustend dat gij uw terugkomst niet bespoedigt. Ze liet ons uw portret zien, dat haar zeer veel genoegen deed. En nu veel groeten van ons allen. Later meer.

Vaar wel, uwe zeer liefh.

Anna Groneman.

p.s. Gisteren vierden de Cremers de zilveren bruiloft. Groot feest. Christine bedankt u zeer voor uw brief; zij hoopt u later te antwoorden. Bij Nelly ving ik een botje; aan Margot heb ik uw boodschap gezegd.

In de brief heeft Anna Groneman het over haar broers die uit Zutphen waren weggetrokken. Ze had er vier.

De oudste was Johannes Ludovicus Theodorus (1831) die landbouwer werd in de Wieringerwaard. In de Oost woonde Isaac (1832) waar hij tot lijfarts was benoemd van de sultan van Djokjakarta. De Groningse broers waren Florentius Goswin (1838) en Hendrik Jan Herman (1840) die daar beiden leraar waren aan de HBS.

Gerhard Thin van Keulen (1811-?)

Zenobie noemt hem neef van Keulen in haar brieven. Hij trouwde in 1838 met Cornelia van Lennep Coster. Was de eigenaar van het landgoed Westerflier in Diepenheim en was van 1850 tot 1854 burgemeester van die gemeente. Werd in 1861 benoemd tot Nederlands consul in Dresden.

Zenobie over Betje

Dresden, Bautzner-Strasse No 53, 23 november 1867.

Brief van Zenobie aan Jacob van Lennep.

Ze ontvangt treurige tijdingen over Jacob; Het leed van Betje en haar man Fievez; Een uitstapje naar Teplitz; Vertaling van de Welfenbraut; Kerst in Dresden.

Waarde Neef en Vriend,

Sedert ik u het laatst ontmoette verneem ik niets dan treurige tijdingen u en de uwen betreffende.

Reeds verontrustte het mij zeer toen ik uit de couranten zag dat de Vondelfeesten veertien dagen uitgesteld werden.

Dadelijk kwam de gedachte bij mij op, dat de voorname oorzaak hiervan was, dat gij niet uit kundet gaan, en daar ik altijd gehoord heb dat het leêwater, niet alleen lastig, en geloof ik, ook pijnlijk is, maar soms gevaarlijk kan worden, deed het mij hartelijk leed dat het zoo lang duurde eer gij er van hersteldet.

Pas stelde Bet mij daaromtrent gerust, of zij meldde mij den zorgelijken toestand uwer vrouw en nu be kroop mij een groot leedwezen dat ik mij dezen zomer had laten terughouden van haar te bezoeken.

Ik liet dat echter na voornamelijk uit vrees van haar overlast aan te doen en omdat ik mij ongaarne opdring. Ik hoop dat zij mij daartoe genoeg zal kennen. Groet haar thans hartelijk van mij en zeg haar dat haar aanvankelijk herstel mij regt verheugt, vooral voor u en uwe kinderen.

Ik hoop dat hare krachten snel zullen toenemen en spoedig weder geheel hersteld zullen zijn.

Aan dit leed hebben zich voor u nieuwe zorgen gepaard, omtrent Betjes lot en hare toekomst. Ik vind Fievez waarlijk even beklagenswaardig, als helaas! weinig achtenswaardig, en ik matig mijn uitdrukking van afkeer zeer, met het oog op het treurige einde dat zijn verspild leven schijnt te zullen nemen.

Indien echter de toekomst uwer dochter, na zijn dood verzekerd blijft, zooals die toch uit hoofde uwer liefde en zorg voor haar altijd zou zijn, dan vind ik waarlijk zijn verscheiden geen groot ongeluk voor haar.

De toestand van een vrouw die verwijderd leeft van haar man, zonder nogthans van hem gescheiden te zijn, blijft altijd valsch en moeilijk en zij leed er buitendien te meer onder, omdat zij zich van hem had moeten verwijderen, daar zij hem niet meer achten kon.

En dikwijls als ik haar over dat alles aanhoorde en over haar leed nadacht, heb ik bij mij zelve opgemerkt hoe onverklaarbaar en onuitsprekelijk innig toch de huwelijksband moet zijn.

Want hoewel Bet in toorn zou ondersteeken indien ik waagde haar dit volgende te zeggen, ofschoon zij beweert niet regstreeks uit genegenheid met Fievez te zijn getrouwd, toch ijvert zij voor zijn goede naam, toch verheft zij zijne knapheid en heeft eigenlijk den meesten afkeer van zijne zusters, omdat zij hem scherp gispen en veroordelen.

Ik ben overtuigd dat Bet zelfs voor zich zelve niet wil weten dat zij somtijds nog met genegenheid aan hem kan denken.

Ik had dit smartelijk onderwerp niet moeten aanroeren; want evenmin als ik bij strijd in Bets gemoed haar kan vertroosten of tot bedaren brengen, evenmin kan ik duidelijk onder woorden brengen wat ik denk en begrijp van haar vrouwelijk leed.

Eigenlijk hoef ik er ook niets van te zeggen, want gij weet beter dan ik hoe folterend dit was. Indien Fievez bezwijkt zal zij tot meerder rust komen. Ik hoop het ten minste.

Het spijt mij zeer dat ik thans niet bij haar kan zijn; maar ik merk uit hare brieven dat hare Zutphensche bekenden zich deelnemend tot haar wenden en nu zal zij toch zien dat zij om haar zelve wille haar opzoeken.

En het is goed dat zij dit ondervindt; want zij verzwaaft haar eigen leed zeer door zich zelve met de grootse vindingrijkheid te kwellen; zoo heeft zij vooral één denkbeeld opgevat waarmede zij mij altijd veel verdriet aandoet.

Zij heeft zich namelijk in het hoofd gezet dat ik voornamelijk uit genegenheid voor u tot haar ben gegaan. Indien dit zoo was zou ik het mij zwijgend laten aanleunen. Maar het is zoo niet. Ik heb het bestaan van dit

uw kind lang vermoed vóórdat iemand mij ooit omtrent haar iets had medegedeeld.

Toen ik ongezocht langzamerhand van verschillende uitéén lopende zijden zekerheid hieromtrent verwierf, toen ik hoorde verhalen hoe zij onder uw dak in den Haag had gewoond en met Fievez gehuwd was, en vooral toen ik hoorde wie Fievez was, vatte terstond de overtuiging bij mij post dat zij niet anders dan ongelukkig met deze man kon zijn.

En tevens nam ik mij voor dat zij, indien het lot ons ooit tot elkander bragt, zij eene vriendin in mij zou vinden, onverschillig of gij naast haar stond of niet. Het was als had ik een voorgevoel dat ik haar eens zou leeren kennen. Mijne eigene gezindheden en aandoeningen hadden mij voorbereid om met deelneming tot haar te gaan, maar dit wil zij niet geloven.

Ik hoop dat de tijd haar zal overtuigen dat mijne vriendschap haar persoonlijk geldt en niet het gevolg is van verknochtheid aan u. Ik had behoefte u dit te zeggen, omdat in alle hare brieven dat denkbeeld doorschemert en zij altijd voorgeeft dat ik wel belangstelling koester voor al wat u aangaat, maar onverschilliger ben omtrent haar wedervaren.

Mogelijk kunt gij als gij in het vervolg weder eens bij ons te Zutphen zijt, haar door een enkel goed woord overtuigen dat ik ook om haar zelvent wille hare vriendin ben.

Ik heb er zeer tegenop gezien om haar te schrijven dat ik nog niet te huis kwam, te meer daar ik inderdaad zeer begon te verlangen naar mijne vrienden in Holland, hoezeer ik hier ook op mijn gemak ben.

Toen ik mij bereidde hier heen te reizen, drong van Keulen er zeer op aan dat ik mijne overkomst zooveel mogelijk zou bespoedigen omdat hij toen nog voornemens was om naar Parijs en de tentoonstelling aldaar te gaan. Daarom was ik zoo zeker van slechts tot het begin van October hier te kunnen blijven, dat ik niets dan het hoogst nodige zomertoilet mede nam.

Maar tijdens ik hier was kwamen er groote veranderingen in de najaarsplannen van van Keulen.

Vooreerst besloot hij met zijne vrouw en mij eenige tijd te Teplitz te gaan doorbrengen. Dat mij zeer verfrischte en waarbij ik mij zeer verlustigde in de schoone natuur, die wij doorreisden en in aangenaam gezelschap genoten.

Toen wij vandaar terug kwamen waren van Keulen en de vrouw ook zoo voldaan van hun uitstapje dat zij afzagen van de Parijsche reis, maar er op aandrongen dat ik tot Nieuwjaar bij hen zou blijven, omdat zij het aardig vonden dat ik hier het kerstfeest zou bijwonen.

Daar ik vier jaar lang mijne komst alhier had moeten uitstellen en het niet vermoedelijk is dat ik deze reis spoedig weder zal kunnen herhalen, terwijl vooral de jaren van nicht Perine, de oudste zuster van mevrouw van Keulen, reeds zeer gevorderd zijn, heb ik mij laten overhalen om het einde van dit jaar met hen door te brengen.

Nicht Perine is een der weinig overgebleven personen die het huwelijk mijner ouder hebben bijgewoond. Zij is twintig jaar ouder dan ik, heeft mij zien geboren worden en had zich jaren lang reeds verheugt in het vooruitzicht van mij weder te zien.

Deze bloedverwanten zijn mij dierbaarder dan anderen, juist omdat zij niet alleen mijne ouders gekend, maar ook lief gehad hebben, en over beide altijd met innige liefde spreken.

Gemeenschappelijke herinneringen van dezen aard, smeden den familieband vaster te zamen.

Het kost mij daar en niet te min Bet zoo lang alleen te laten, juist in een tijd dat ook gij niet zoo gemakkelijk tot haar komt.

Ik heb hier geïnformeerd naar den heer de Wilde, den kleinzoon van den wakkeren man wiens karakter gij aan het tegenwoordig geslacht nader hebt leeren kennen.

Van Keulen ziet dien heer niet en is niet bijzonder met hem ingenomen, omdat hij weinige dagen na dat hij door koning Willem III gedecoreerd was, gearzeld en tenslotte verzuimd heeft in te teekenen op eene lijst voor een nationaal monument, meen ik, voor achttien honderd dertien.

Van Keulen heeft mij een kleine Duitschen roman present gedaan, getiteld de Welfenbraut.

Het boekje bevat de geschiedenis van het mislukte engagement van Willem van Oranje met prinses Charlotte van Engeland, en haar daarop volgende huwelijk met den eeuwigen mededinger van onzen prins, Leopold van Saxon-Coburg.

Ik heb dat boekje vertaald. Het is geschiedkundig vrij exact, maar het is eigenlijk meer een fragment der gedenkschriften uit het begin onzer eeuw, dan een levendig en aanschouwelijk romantisch tafereel.

Van Keulen komt zoo even te huis en verwonderd zich dat ik u op papier van dit klein formaat durf te schrijven. Hij beknort mij, en gij? Zeker glimlacht gij er om!

Neen, over het papier wil ik mij evenmin verontschuldigen als over de overvloeijende openhartigheid waarmee ik mijne gedachten heb uitgestort. Ik hoop maar dat mijn schrift uw oog niet te zeer zal vermoeijen en gij tijd zult hebben mij een paar woorden, nopens uw vrouw, uw zoon Christiaan, en de andere Oostersche tijdingen te kunnen toezenden.

Van Keulen en zijne vrouw bieden u met deftigen zwier hunne eerbetooningen aan! En ik ben van harte, als altijd, uwe opregt hoogachtende en liefhebbende

Zenobie van Lennep

Klaasje Zevenster en de zuurkooleter

Amsterdam, 30 november 1867.

Brief van Jacob van Lennep aan Zenobie in Dresden.

De Vondel feesten waren zeer geslaagd, zijn vrouw is echter ziek en hij is boos over de Duitse vertaling van Klaasje Zevenster.

Zeer waarde vriendin,

Ik dank u voor uw brief, waaruit ik met genoegen bespeur dat een verblijf in Duitschland u vele aangename dagen heeft verschaft, zoodat gij er niet tegen opziet om er nog eenige aan te knopen.

Wat mij betreft, zoo heb ik een vrij beroerden nazomer doorgebracht, waarbij echter de zon drie dagen in werkelijken en figuurlijken zin voor mij geschenen heeft, nl. gedurende de Vondelfeesten, die uitnemend geslaagd zijn, wat ik niet had kunnen denken, nadat het alle dagen stortregende en ik met zware verkoudheid, leewater, podagra enz. enz. in mijn bed lag te tobben over beschikkingen die ik nemen moest zonder er zelf bij te kunnen zijn.

En toen de feesten over waren kwam de ongesteldheid van mijn vrouw, die mij groote zorg en ongerustheid gebaard heeft. De (nieuwe, jonge) docter dien wij hebben, zei in 't begin van October tegen mijn dochter, toen mijn vrouw nog niet bedlegerig was: "ja wat wil men? Mevrouw is bejaard en versleten", – maar nu zegt hij dit laatste niet meer en verbaast zich dat zij, hoewel zwak op de beenen, zoo sterk van geest is gebleven en stem heeft, helder als een klok.

Doch schoon de hoofdkwaal vermeesterd is, zoo lijdt zij nog aan een andere die pijnlijk en lastig is en die alleen door uitwendige middelen kan behandeld worden, omdat inwendige een gevaarlijke verplaatsing zouden kunnen te weeg brengen, en ik vrees, dat het in allen gevalle wel voorjaar zal zijn eer zij weer van haar kamer komt.

Ik heb haar uw boodschap gedaan en zij laat u vriendelijk groeten. – Wat mij betreft, de knie is nog altijd wat stijf en dat verfoeide leewater wil maar niet weg; dit kan nog lang duren, en ik die anders er zoo op blufte dat ik

nog goed lopen en springen kon, ben er thans voor gestraft en ben blij als ik het tot de sociëteit en terug kan brengen.

Die historie met Fievez is ook akelig. Ik heb met de laatste mails geen brieven over hem ontvangen en begrijp dus dat hij nog niet dood is. 't Is nu maar te hopen dat hij maar zoo lang blijft leven, dat de zaak van 't fonds in orde komt; en dan een zalig einde neemt; ofschoon volgend het spreekwoord, onkruid niet licht vergaat.

Bet was al ongesteld en koortsig en de tijding schijnt haar zeer geschokt te hebben. 't Is te hopen, dat zij eenmaal tot rust en kalmte geraken zal.

Nu van wat anders. Hebt gij altemet die vertaling van Klaasje Zevenster door Glaser onder oogen gekregen? Daar heeft de Augsburger Zeitung zeer geestig van gesproken, doch een aanmerking gemaakt die ik niet begreep: n.l. dat een meisje dat eens een uur in een slecht huis had doorgebracht, voor altijd een onuitwissbaren smet behield.

Nu was dat juist wat mijn boek bewijzen moest, maar ziet! – ik liet de vertaling komen en nu bleek het mij, dat die dit en datsche filister, die zuurkooleter, mijn slot geheel veranderde en Klaasje heel prettig heeft laten trouwen met Maurits, – dus 't gronddenkenbeeld van mijn boek óf niet begrepen, of willens weggecijferd heeft.

De aanmerking van de Augsb. Z. treft dus niet mij, maar den vertaler, en daar word ik nu naar beoordeeld. Traduttore Traditore zeggen de Italianen; doch dit is een verraad dat om wraak schreeuwt! Is daar nu ook iets aan te doen en hebt gij ook dezen of genen letterkundigen vriend van naam in Duitschland, die zulk een dommen verhanselaar van mijn werk nog op zijn tabberd geven kan? Hij neemt de beste bladzijden uit mijn boek weg om het op een banale wijs te doen eindigen!

Wees zoo goed uw gastheer en gastvrouw mijn beleefde groeten over te brengen en geloof mij van harte

T.T. J. van Lennep

Zutphen, 10 december 1867.

Brief van Betje aan Zenobie in Dresden.

Het gaat heel slecht met haar echtgenoot in de Oost; Ze is tevreden met haar nieuwe woning; Er gaan praatjes rond dat Zenobie getrouwd terug zal komen.

Lieve Zenobie,

Hier nevens een brief van Mev. Hollerbeek die Dientje mij bezorgt heeft, en u hartelijk laat groeten.

Gisteren heb ik een brief van mijn vader ontvangen en hij schreef mij dat het met de gezondheid van zijn vrouw vooruit ging, dat Mev. eenigen uren daags op zat, druk bezig was geweest met het opmaken van haar huishoudenboek, en presenten voor de kleinkinderen.

Gij ziet hieruit dat het niet zoo erg is als gij dacht! En als de knie van mijn vader beter is, dan zal zich alles wel ten beste schikken.

Ik heb deze mail geen tijding uit Indië ontvangen, dit is een bewijs dat mij man half October noch leefde, maar hoe het zij, niets kweld meer dan onzekerheid en dat mijn man beter word dat geloof ik nooit!

Want het is de kanker en daar is geen kruid voor gewasschen. Het geeft niets dan een smartelijk lijden, en ik hoop maar dat dit niet lang zal duren.

Geduld en lijdzaamheid en hopen op beteren dagen, dat is het eenigen wat ik doen kan. En aan het verleden te denken is voor mij een troost daar ik mijn zelf niets te verwijten heb.

Heb ik u de voorigen keer niet geschreven dat er goede berigten van mijn broer Christiaan waren gekomen. Van zijn kinderen kan hij niet scheiden, dit is ook al wat hij over heeft!

Wat mijn woning betreft, die laat niets ten wenschen over. Ik zit veel in het kleine kamertje waar ik een aardig klein kachgeltje heb, en voor een grooteren.

En ik zeg even als mijn vader: voor Zutphen ken ik geen vrolijker woning. Ja, zat ik nog op het oude wand, dan had ik fameus het land! En ik zette het op een loopen.

Maar daar ik van een huiselijk leven hou, zoo ben ik toch nog in mijn kleine kring gelukkig. Ik heb een hele hartelijke meid die voor mij zorgt, en mijn

poes die met een waardigheid voor het raam zit te gluren of er ook gezelschap komt die hem niet bevalt.

Nu lieve Zenobie, veel meer kan ik u niet mededelen, ten minsten niet wat u en mij aanwaardig is. Want er loopen gekken praatjes hier in de stad rond dat gij getrouwd terug zou komen enz.

Gij zult na mijn inzien wel vele gelukwensen gehad hebben. Ik heb geen lust om met die gekheden mee te doen. Ik heb over wat anders te denken.

Leeft vrolijk en gelukkig zoo veel als gij kunt. Laat mijn schrijven uw genoeg niet storen. Schrijf mij spoedig eens en zoo gij brieven in te sluiten hebt, zoo kunt gij dit gerust doen.

Ik zal ze dadelijk laten bezorgen. Vele groeten van vele. Gij behoeft de brieven ook niet franco te zenden, dit komt alles teregt.

Uwe liefh. Betje

Dresden, Bautzner-Strasse No 53, 31 december 1867.

Brief van Zenobie aan Jacob van Lennep.

De gezondheid van Jacob en zijn vrouw; Klaasje Zevenster in Duitsland; Kerst met de familie in Dresden.

Waarde Neef en vriend,

Op groter afstand dan gewoonlijk roep ik u thans mijn nieuwjaarsgroet en heilwenschen toe, en deel die ook voor mij mede aan uwe vrouw en kinderen.

Ik dank u zeer voor uwen laatsten brief, waaruit ik met leedwezen zag dat de gezondheid uwer vrouw nog niet zooveel gevorderd was, als ik wel hoopte en dat ook gij nog zeer belemmerd waart in de gewone vlugheid uwer bewegingen.

Tusschen uw brief en dit mijn antwoord is langer tijd verlopen dan wel behoorde, ik vlei mij daarom dat gij beide thans aanmerkelijk beter zult zijn en dat de afwisselende vochtig- en koude wintertemperatuur geen van beiden al te zeer onaangenaam zal aandoen.

Bet schrijft mij nog al bemoedigend over uw beider gezondheid. Zij meldde mij dat uwe vrouw zich toch weder met de St. Nicolaas drukte had bemoeid en gezorgd had voor het vermaak harer kleinkinderen. Het verheugde mij te vernemen dat Mevr. Van Lennep daartoe lust en opgewektheid had gevoeld.

Lieve Neef! Gij zijt geen vriend van vertalingen en gij hebt volkomen gelijk, vooral daar gij u zoozeer te beklagen hebt over de vertaler van Klaasje Zevenster.

Ik begrijp niet hoe een vertaler zulk een grooten ongetrouwheid durft plegen. Onder de kennissen van van Keulen vind ik geene letterkundigen, maar ik wil eerdaags daarover eens aan Auerbach schrijven.

Ik zou het reeds gedaan hebben, indien ik geweten had waar hij zich bevond. Dat hij sinds ruim een jaar niet meer bepaald te Berlijn woonde wist ik, maar niet waar hij zich ophield.

Nu heeft het Dresdener Journal geadverteerd dat hij zijne winterkwartieren te Bonn heeft betrokken. Ik zal hem vragen of hij de handschoen voor u en voor de moreele strekking van uw boek wil opvatten.

Intusschen kunt gij u een weinig hiermede troosten dat het oorspronkelijke “Klaasje” hier in Dresden veelvuldig gelezen is geworden in de Hollandsche kring en bovendien ook door verscheidene Duitsche familieën.

Van Keulen bezit het in eigendom en zelden is het te huis. Erger u niet over dit uitleenen. De Duitschers willen nog wel eens een Hollandsch boek lezen, maar zij koopen het.

Ik heb getracht Klaasje in het Duitsch te krijgen, maar in de leesbibliotheek is het niet anders te krijgen dan als een deel uitmakende van een maandschrift, waarin het voorkomt. Weet gij den naam van dat tijdschrift? Wees dan zoo goed mij dien op te geven?

Ik heb toen het weder en de wegen nog beter waren, de verwachting bij Bet opgewekt dat ik vóór haar verjaardag [22 *januari*] te huis zou komen.

Ik begin te vreezen dat dit plan mislukken zal. Bet schreef mij kortelings een meer kalme en tevredene brief. Maar ik vertrouw daar niet op, omdat zij altijd haar leed meer verbergt dan ontboezemd.

Zij is echter steeds voldaan over hare huiselijke inrigting. Op Zutphen ziet zij altijd wat al te laag neder en dit doet mij leed, omdat ik overtuigd ben dat de menschen aldaar waarlijk welwillend voor haar gezind zijn.

De toestand van onzekerheid waarin zij thans verkeerd wordt er ook nu zeer goed en deelnemend begrepen. Ik voor mij kan maar niet geloven dat Fieves werkelijk zoo hopeloos krank is als hij meldt en laat melden, en ook nu schijnt de mail geene nadere tijding gebracht te hebben.

Mogt de zon helderder en aanhoudender voor u schijnen in het thans aanbreekende jaar dan in het verloopen jaar.

Ik heb hier het ontsteken van den kerstboom in de huisselijken kring bijgewoond. Ik vind het een regt vrolijk familiefeest. Maar het heeft minder op mijne verbeelding en mijn gevoel gewerkt, dan wel het geval zou geweest zijn, indien ik niet te zeer was gepreoccupeerd geweest door de gedachte aan mijne vrienden in het vaderland, wier lief en leed mij het meest ter harte gaat.

Neen, zóó lang had ik niet gedacht weg te blijven. Ook de oudejaarsavond is half mislukt, daar de meeste leden onzer kleine familiekring alhier zwaar verkouden en ligt ongesteld zijn.

Ik hoop dat gij allen monter en redelijk welvarend zult zijn. Mijn huigenooten groeten u beleefdelijk en ik verblijf steeds

uwe hoogachtende en liefhebbende

Zenobie

De toestand van Jacob, zijn vrouw, Bet en Fievez

Amsterdam, 3 januari 1868.

Brief van Jacob van Lennep aan Zenobie.

Met zijn vrouw gaat het beter, Hij heeft een zwarte knie; Fievez zal het niet lang meer maken.

Waarde vriendin,

Hartelijk dank ik u voor uwen vriendelijken brief en de daarin vervatte wenschen, en wensch u wederkerig 's hemels besten zegen toe.

Ik voor mij zelf heb groote stof tot dankbaarheid en had niet gedacht, het jaar 1867 zoo vrolijk te zullen besluiten als door mij gedaan is; immers mijn vrouw is er op gesteld geweest, dat de kinderen hier als naar gewoonte eind jaar kwamen vieren, en ofschoon zij boven op haar kamer is gebleven, die 't haar nog niet vergund is te verlaten, heeft zij echter mede een bakje oesters laten bovenkomen en ze met smaak geërberd.

Haar eetlust is uitmuntend, zij slaapt goed en 't hoofd is even helder en wakker als altijd. Trouwens, ook toen zij 't ergst ziek was, heeft zij zich steeds met het huishouden bezig gehouden en ik heb mij nooit met iets te bemoeien gehad; terwijl alles geleidelijk zijn gang ging. Trouwens, de meiden hielpen met hartelijke trouw en deden haar best om mijn vrouw en mij in alles te gemoet te komen.

De reden dat mijn vrouw haar kamer nog houden moet ligt daarin dat zij nog moet afgeholpen worden van een pijnlijke kwaal, die in verband stond met haar ziekte en waarbij chirurgische aanwending van uitwendige middelen vereischt wordt, die haar dan telkens een tijd lang in bed houden en na afloop waarvan zij verscheidene uren vermoeid en pijnlijk is, zoo dat zij ook nog geen bezoeken ontvangt.

Intusschen vleien wij ons dat zij nu eerlang ook van dien last zal ontslagen zijn en weêr in Februari als zij jarig is, kant en klaar zal zijn.

Ik hoop dat het mij dan ook het geval zal zijn, althans mijn knie begint mooi te beteren. Ik penseel die nog met nitras argenti zoodat zij pikzwart

is. Gelukkig dien ik niet onder de Bergschotten en behoef die dus niet aan 't publiek te vertoonen.

Wat Betje betreft, die is tegenwoordig vrij wel, doch natuurlijk telkens in een gespannen toestand over hetgeen de volgende mail zal aanbrengen.

't Is nu maar te wenschen dat Fievez zijn verhuizing zoo lang zal uitstellen tot de zaak van 't pensioen in orde is. Hij heeft de kanker in de keel en daar is niet veel raad op.

Ik heb zelf aan de Augsburger Zeitung een brief geschreven om mij te beklagen over de letterkundige oneerlijkheid van mijn vertaler, of liever verknoeier. Of die brief geplaatst is, weet ik niet.

U verzoekende mijn eerbiedige groeten aan gastheer en gastvrouw en wie zich verder mijnes interesseert, te willen overbrengen, blijf ik steeds uw hartelijk liefh. Vriend en Neef

J. van Lennep

Zutphen, 22 januari 1868.
Brief van Betje aan Zenobie.

Fievez ligt op sterven; Betje verwacht een pensioen van f 2000 per jaar; Zenobie heeft problemen met haar uitgever van Op de Hoogte.

Lieve Zenobie

De reden dat ik u niet in zoo langen tijd geschreven heb, is voor en groot gedeelten dat ik om niets anders heb kunnen denken (ja, zelfs om mijn eigen gezondheid niet heb mogen denken) dan de smartelijke brieven die ik de laatste tijd uit Indië heb ontvangen zoo spoedig mogelijk moest beantwoorden.

De schokken die ik voortdurend gekregen heb zijn groot; zijn bijna niet om te dragen. Den volgende mail zal hoop ik het dood bericht van mijn man wel aankondigen.

De laatste brief die ik eenigen dagen geleden van Dominee van Steeden heb ontvangen is hartverscheurend om te lezen. En hoe veel er ook aan mijn huwelijks geluk moogt ontbroken hebben, ik kan niet dan die met weemoed lezen.

De geweldige kanker die Fievez heeft is niet te beschrijven. De gehelen benedenkaak is weg en het is tot in de keel toe.

Dominee van Steeden schrijft mij dat er geen operatie meer plaats zal hebben, dat het onnoodig zou zijn, want dat het sterven wel spoedig zal naderen. Fievez roept voortdurend om mij. Zij alle hopen dat hij nog eenmaal mijn schrijven zal ontvangen. En het dan spoedig met hem gedaan zal zijn.

Zondag stond ik klaar om naar de kerk te gaan, en toen kreeg ik dien brief. Ik had werk dat ik op de been bleef, en was bang dat ik ziek zou worden, ik zond de brief onmiddellijk naar mijn vader.

En mijn lieve vader was even zeer geschokt als ik, en was bijna niet in staat mij zoo spoedig mogelijk terug te schrijven, want er moesten vele brieven geschreven worden en het vertrekt van de mail was spoedig op handen.

Ik en mijn vader, wij waren zoo wel van dankbaarheid als van smart getroffen.

Mij lieve broer Christiaan en de colegas van mijn man en de brave vriend dominee v. Steeden hebben voor mij en mijn man gezorgd of ik hun eigen waren.

Ik behoef u niet te vertellen dat de geldzorgen van mijn man groot waren en geneeskundigen hulp is in Indië zeer kostbaar. Eer dat er nog hulp kwam van mijn broer hadden de colegas onder elkaar besloten de kosten te betalen en Fievez in het hospitaal eerste klasse te doen verplegen.

De hulp van mijn broeder bleef niet lang weg, die geen oogenblik gearzeld heeft om Fievez zoo veel hij kon zijn leed te verzachten.

Maar de colegas van mijn man dachten dat zij niet lang moesten wachten. Ja zelfs niet eens op mijn brieven dat de gelden van het fonds gezonden werden, uit vrees dat het te laat zou zijn.

En is de collega van Gennep zoo hartelijk geweest om die gelden voor het fonds maar voor te schieten tot dat hij ze terug kreeg.

Zoo niet, dan zou het van mijn pensioen afkorten, dat nu niet behoef, want de gelden zijn nu reeds in Indië. Dus lieve Zenobie, mijn pensioen is behouden en ik heb bij het overlijden van mijn man f 2000 jaars inkomen zoo dat ik dan als een fatsoenlijke vrouw kan leven.

Maar hoe dankbaar ik ook voor dit alles ben, zoo ben ik toch diep bewogen over het lijden van mijn man. Zijn pijnen zijn niet te stillen.

En in al die smart roept hij in liefde aan mij. Maar wat kan ik voor hem doen, niets anders dan voor hem bidden dat God hem spoedig van hier neemt. En mijn goede vrienden alle te bedanken voor al het goede dat zij aan ons doen.

Zondag, hoe diep ik ook geschokt was, ben ik dadelijk tot maandag avond toe gaan zitten schrijven naar Indië.

Aan mijn man die niet meer zal leven, dominee van Steeden, Christiaan en Mev. Toewater waar ik ook een brief van gehad heb, en die het mij moeilijk maakt daar zij mij schrijft, uw man zal het niet lang meer maken en daarom vaag ik de gelden van mijn zoon die hij aan uw man verschoten heeft terug enz.

Ik zal in den zaak doen of Fievez die gelden werkelijk geleend heeft en niets af heeft betaald.

Zoo niet, dan zal ik trachten na het overlijden van mijn man zoo spoedig mogelijk die gelden terug te geven. Hoe groot mijn smart ook zijn mogen, zoo ben ik niet ongevoelig voor een ander zijn smart.

En daarom bedroeft het mij ook, lieve Zenobie, dat gij zoo teleur ben gesteld met uw uitgever. Ik heb dadelijk gemerkt dat gij met een man te doen had waar gij niet veel op vertrouwen kon, en nu begrijp ik beter uw wegblijven.

Het enige wat ik van u zou verlangen is dat gij mij meer vertrouwd en openhartig met mij omging. Ik doe het immers ook en schrijf nu zelf op dit oogenblik alles wat op mijn hart lijdt en verberg voor u niets.

Maar lieve Zenobie, als gij plan heeft om nog lang in Dresden te blijven, dan hoop ik dat ik spoedig in staat zal zijn om van hier te gaan.

Want ik leef hier in de vreemden en vind aan niemand troost. En zoodra ik het wed. kleed aan heb ga ik ten minsten, al is het voor een korte tijd, van hier.

Gij ziet hoe of ik mijn verjaardag doorbreng met aan u te schrijven, want ik ben bang als de mail weer aan komt, dat ik verhinderd zal worden.

Van mijn tante Antje heb ik een lieve brief gehad. Zij is ook zeer bewogen over Fievez. Vanmorgen kreeg ik een brief van mijn vader. De man heeft het fameus druk met stemmen voor de kamer.

Mijn vader schrijft mij dat het met zijn gezondheid en die van zijn vrouw goed gaat, maar beiden zeer doof zoo dat het tusschen hun zeer moeilijk was voor de konversatie, en mijn vader zijn knie weer beter was, maar stijf zoodat het moeilijk voor hem zou zijn als hij de hornpiep zou moeten dansen enz.

Mijn lieve vader blijft onder dit alles nog opgeruimd. En ik tracht zoo ver ik kan zijn voorbeeld te volgen. Maar de smart die ik heb over mijn man is groot. De eerste gedachte als ik 's morgens wakker word: zou mijn man nog leven.

En nu, lieve Zenobie, wat zal ik u nog meer schrijven. Praatjes van de stad zijn mijn aandag niet waardig. Ik heb een brief van Mev. Broers gehad, die u laat groeten.

Uw vrienden vragen mijn telkens wanneer gij 't huis komt en denken dat gij in Dresden blijft wonen. Ik heb mijn boel tegen brandschaden laten verzekeren, en op uw aanraden bij den heer Groneman.

Ik hoop van gantsche harte dat de zaak met uw uitgever spoedig geschikt zal worden en niet langer op betaling behoeft te wachten.

Kan ik u ook van diens zijn met aan mijn vader er over te schrijven. Weligt als mijn vader hem eens schrijft dat het zou helpen. Want zoo gij hem een advokaat op zijn dak stuurt word de heer kwaad en zegt: laat de jufvrouw mij maar vervolgen.

En dit kost een boel geld en tijd, en de advokaten zijn duur. En zoo gij het moogt verliezen (dat wel niet te bedenken is) dan moet gij, lieve Zenobie, de kosten van zijn advokaat er nog bij betalen.

Enfin, ik hoop dat ik spoedig bericht van u zal ontvangen dat hij maar betaald heeft. Vaarwel lieve Zenobie, leeft vrolijk en gelukkig. Werk met plezier. En laat het u niet storen dat uwe vorigen uitgever u zoo mislijd.

Schrijf mij spoedig eens weer. En zoo gij plan mogt hebben in Dresden te blijven, dan hoop ik u met de zomermaanden eens te komen bezoeken.

God geven mij kracht om al mijne smart te dragen.

Uwe hartelijk liefh. Betje

ps. In haast geschreven.

Slechte berichten uit de Oost

Zutphen, 21 februari 1868.

Brief van Betje aan Zenobie.

Slechte berichten uit de Oost; Onaangename brieven van mevrouw Toewater;

Lieve Zenobie,

Voor een oogenblik wil ik trachten mijn smart te vergeten, en met u op het papier te praten en u geluk wenschen met uw verjaardag en hopen dat gij dien rijk aan vrienden en genoegens dien dag zult doorbrengen.

Ware gij lieve Zenobie hier, dan zou ik u de bloemen die gij mij verleden jaar voor mijn verjaardag gaf u terug zenden, daar zij nu in volle bloei staan.

Met mijn verjaardag was er geen bloempje aan te vinden en nu zijn zij in volle bloei. Ik had nooit gedacht dat toen ik de bollen bewaarde, er zulke mooie bloemen van zouden komen.

Mijn lieve vader en zijn vrouw zijn beiden hersteld, en ik hoop dat de verjaardag van Mevr. met kinderen en kleinkinderen gevierd is geworden. Mijn vader heeft het fameus druk gehad met stemmen voor de kamer enz. enz. Den heeren Dam en Lenting zijn hier gekozen.

Wat mijn zelve betreft, daar kan ik u niet veel goeds van schrijven. Ik heb alle inspanning nodig om op dit oogenblik aan u te schrijven, om rede daar ik niet zoo gezond ben en de 24 vertrekt de mail en bijna elke mail krijg ik tijding.

De laatste berigten, 5 Februarij, waren zeer ongunstig. Mijn echtgenoot was zeer blij dat hij mijn schrijven nog eenmaal ontvangen had. De kanker is zoo ver gekomen dat hij niets meer eten kan. Een tijd lang heeft hij nog kunnen gebruiken een zach ei met melk aangemaakt, maar de laatste tijd niets meer.

Dit schrijft mijn vriend van Steeden mij, van 28 November. 29 December schrijft v. Steeden: ik ben weer naar uw man geweest. Ik hoor niets dan een gorgel geluid en ik geloof dat het sterven is enz.

Dus kunt gij begrijpen lieve Zenobie, dat uit die laatste brief ik kan opmaken dat mijn echtgenoot er niet meer is. En toch heb ik de ware dood berigt nog niet.

Gij kunt u begrijpen in welke toestand ik zat, eenzaam en verlaten, niet in staat mijn echtgenoot, die mij de laatste tijd zoo dierbaar is geworden, de minsten hulp kan aan brengen. En dan hier in dit akelige Zutphen. Alles is even stijf en koud om mij heen.

God geve mij kracht om dit alles te dragen. En de hemel zal ik danken als ik een jaar verder ben.

Ik heb u in mijn vorigen brief geschreven over Mev. Toewater. Gij weet dat ik mij altijd bereid heb betoond zoodra ik in staat was die schuld aan haar zoon te betalen. Ik ben mijn zelf in deze zaak vooruit geloopt, maar later is mij gebleken dat haar zoon wel borg is geweest, maar het zelf niet geleend heeft.

Hoe het zij, zoo dra mijn man overleden is zal ik haasten die schuld te betalen. Ik schrijf u hier een enkeld woord van om rede dat ik in de eerste plaats onaangename brieven van Mev. Toewater krijg, en ten tweede omdat Mev. Toewater correspondentie schijnt te houden hier in Zutphen, en uw vrienden verkeerde inligting te geven.

Gij zijt mede op de hoogte van de zaak daar gij al mijn brieven hebt gelezen en het uw vrienden beter beduiden zal. En mijn man heeft het mij zeer gemakkelijk gemaakt, door al zijn begeerten te kennen te geven aan Dominee van Steeden die ze alle nauwkeurig heeft opgeschreven.

En ik verwacht dat hij ook teken hem zal gegeven hebben om die schuld te betalen. Ik moet verder in God berusten! En mijn gebed tot God opzenden dat die mij te hulp komt.

Want ik heb het weduwenkleed nog niet aan en men zoekt er aan alle kanten op te trappen! De Hemel zal ik danken als ik weer voorgoed in de Haag zit.

En nu, lieve Zenobie, vergeef mij dat ik u een oogenblik met mijn smart heeft bezig gehouden, maar ik lijd veel! Maar het is beter dat mijn lijdende echt de goede vrienden bij zich heeft dan ik, en ik word ook van hen niet vergeten. En zij zullen niet dulden dat er iets van mijn echt gezegd word dat nadelig is.

Ik hoop lieve Zenobie dat gij goed geslaagd zijt met de ontvangst van de gelden van uw uitgever, en hij u reeds betaald heeft.

Zoo gij nog lang te Dresden blijft, schrijft dan eens. Op mijn laatste brief hebt gij mij nog niet eens geantwoord. Enfin, ik hoop dat gij het naar uwe zin heeft. Waar zult gij ook beter zijn als bij uwe naasten betrekkingen. Nieuws van de stad zullen uw vrienden u wel schrijven. Ik heb van mijn zelve te veel leed om naar hen te luisteren.

En nu zal ik eindigen. Want ik ben koorzig en moet eenigen oogenblikken rust nemen en dan weer schrijven voor de mail die spoedig vertrekt.

Nogmaals wensch ik u een genoegelijke verjaardag. Een vriendin van u word mijn buurvrouw, Mej. Rambonet. Nu, zij zal mij niet lang tot buur hebben.

Uwe liefh. Betje

p.s. verschoon mijn slegt schrift, want het schrijven kost mij moeite.

Dresden, Bautzner Strasse No 53, 21 februari 1868.

Brief van Zenobie aan Jacob van Lennep.

Problemen met uitgever Bosch over haar en Auerbachs honorarium; Soiree ten huize van consul Kinder; Soupé met drie Lady Stuards;

Zeer waarde Neef en vriend,

Van ganscher harte voor u hopende dat gij heden in uwe verwachting niet teleurgesteld zult zijn, en dat uwe gade niet afgezonderd op haar kamer, maar beneden in den kring harer kinderen en kleinkinderen verjaring zal mogen vieren, heb ik tot heden mijn antwoord aan u verschoven, ten einde u en uwe echtgenoot tevens mijne gelukwensen te kunnen aanbieden met uw beider herstel.

Ik hoop dat uwe wederzijdsche doofheid ook geweken zal zijn en dat niets de onderlinge vreugde van deze dag zal storen. Viert dien te zamen in gezondheid nog menig jaar. Eigenlijk zijt gij beiden weliswaar gevorderd in jaren, maar niet wat men eigenlijk oud kan noemen.

Levensmoed en levenskracht is bij beiden toch nog zoo energiek in wezen dat men hopen mag dat gij nog lang vereenigd gespaard zult blijven voor die liefhebben.

Het verheugt mij zeer u eindelijk te kunnen melden dat mijne terugreis bepaald is, hoewel die niet zoo spoedig op handen is als ik om veel opzigten wel wenschen zou.

Tot den tienden Maart heb ik moeten beloven hier te blijven. Van Keulen verjaart op dien dag, en na al de hier genoten vriendschap zou ik het onheusch vinden zoo kort voor dien van hier te vertrekken, te meer daar ik bij dit huiselijke feest ongezocht de gelegenheid vind hem op mijne beurt eene attentie te bewijzen en dit mij welkom is.

Verschillende redenen hebben mijn verblijf hier zeer verlengd. De omstandigheid die het meest een beslissende invloed gehad heeft op het uitstellen van mijn vertrek, is geweest, de traagheid van den uitgever en boekhandelaar Bosch te Utrecht.

Deze heeft een half jaar getalmd met de afrekening. Hij heeft aangevangen met Dr. Auerbach het bedongen honorarium voor diens manuscript te

betwisten onder het schandelijk voorwendsel, dat het jongste lid hunner firma slechts eene mondelingsche afspraak met Auerbach had gemaakt en dat zij die niet verkozen te erkennen.

Later heeft hij ook mij eerst eene geheele onjuiste rekening voorgelegd, waar hij een vijfde gedeelte van het honorarium trachtte te laten voorleggen. Gelukkig bewees mijne correspondentie tegen hem.

Ik heb echter in eene kleine schikking met hem moeten treden, omdat ik het werk te lang onderhanden heb gehad en hem dit onloochenbaar eenige schade kan hebben berokkend.

Het is echter van mijne zijde eene toegeeflijkheid, want hij zelf heeft in den beginne zeer getalmd en heeft den druk lang verschoven.

Enfin, je jure, mais un peu tard,

Qu'on ne m'y prendra plus!

Nu zie ik dagelijks de afrekening te gemoet. Toen mevrouw van Keulen deze onaangename zaak vernam drong zij er ernstig op aan dat ik hier zou blijven tot dat alle zwarigheden uit de weg waren geruimd. Mr. Temminck te Zutphen heeft alles spoedig voor mij in orde gebragt en ik heb door mijne afwezigheid eene onaangename briefwisseling met Bosch vermeden.

Vergeef mij deze uitwijding, ik heb er mij aan schuldig gemaakt omdat ik vermoed dat Bet u welligt een enkel woord over dit alles zal hebben geschreven. Zij wilde hebben dat ik uwe hulp zou inroepen, en zij begrijpt niet dat ik mij hier juist van onthoud omdat ik beter dan iemand weet hoe veelvuldig reeds uwe zorgen en bemoeijingen zijn, en daarom geloof u geen beter bewijs van genegenheid te kunnen geven dan deze te vermijden om uwe lasten niet te bezwaren.

Maar ik wil ook de onverdiende schijn niet hebben van u het te verbergen en daarom heb ik u medegedeeld, mij verblijdende dat ik er tevens bij kan voegen dat waarschijnlijk de zaak reeds afgemaakt is, en ik tegen half Maart huiswaarts keer.

De tijding van Fievez's dood schijnt nog niet aangekomen te zijn, want mij dunkt, dan had Bet mij toch wel geschreven. Ik ben regt blij voor haar dat de zaak van het pensioenfonds geheel geregeld is, en dat hare Oostersche vrienden en de collega's van Fieves zich zoo hulpvaardig en trouw voor hem betoond hebben.

Ik ben hier laatst op eene groote soiree geweest ten huize van den consul Kinder die getrouwd is met eene Hollandsche Jufvrouw Visser van Gaasbeek, wier familie uitgeweken was naar Bremen.

Deze dame was waarlijk verrukt uw portret te zien. Nevens zeer vrolijk en aangenaam gezelschap, ontmoette ik bij haar verscheidene bas-bleus, wier onderhoud mij tot de niet vleijende conclusie bragt dat het ergste wat er op de wereld bestaat niet slechts is een theetje van oude vrijsters, maar dat een kring van savantes het eerstgenoemde nog in verveling overtreft.

De meeste dezer dames hadden intusschen de Duitsche vertaling uwen Klaasje gelezen. Ik maakte mij naar aanleiding van dien deze gelegenheid ten nutte om haar bekend te maken met uwe grieven tegen den oneerlijken vertaler en met het ware en aandoenlijke einde van uwen laatst verschenen roman. Of uw brief daarover in de Augsburger Zeitung geplaatst is heb ik niet te weten kunnen komen.

In het begin van den winter heb ik hier eene andere ontmoeting gehad, die waarlijk niet weinig interessant was. Ik soupeerde met drie Ladies Stuart, de dochters van een Lord Stuart, die hier sedert vele jaren reeds woont.

Deze familie voert het wapen der Schotsche koningen en beweert van hem af te stammen. De oudste dochter zat tegenover mij aan tafel en gelijkt zeer sprekend op het portret van Karel Stuart I, geschilderd door van Dijk, en dat hier te Dresden in het Museum hangt, dat dees gelijkenis mij aan den disch melancholisch stemde, want het is aan een vrolijke maaltijd waarlijk geen opwekkende vertoning als onze blikken onwillekeurig altijd te land komen op een gelaat dat ons herinnert aan het aangezicht van een ongelukkige die op het staatsschavot stierf. Deze jonge dames waren overigens zeer aangenaam van toon en omgang,

Overigens ben ik thans veel meer in gedachten bezig met mijne vrienden in het vaderland dan met hetgeen hier mijne opmerkzaamheid nog steeds ten hoogste waardig te zijn.

Oog en hart zijn meer gewend naar Holland. Ik eindig dus met den uitroep “Vaarwel tot wederzien, lieve vrienden”!

Mijne tegenwoordige huisgenoten groeten u ook beleefdelijk en ik verblijf steeds van harte uwe hoogachtende en liefhebbende

Zenobie

De dames krijgen grote ruzie

Ongedateerde briefjes met verwijten die zijn uitgewisseld tussen de dames. Zenobie heeft kopieën gemaakt van de briefjes die ze aan Betje heeft gestuurd.

Waarde Zenobie

Hoe of het mij ook smart, maar wij zullen elkaar niet meer zien.

Gij kunt nu mej. WB. gerust stellen. De grofve belediging die ik gisteren avond bij u heb moeten ondervinden zal ik niet ligt vergeten en ik weet dat ik ten gevolgen daarvan ziek zal worden.

Gij weet dat ik veel geleden heb, en veel heb ondervonden, maar ik ben toch altijd als een fatzoendelijke vrouw behandeld geworden.

Dus onze bijeenkomst zal geen plaats meer hebben, en uw vriendin zal dan wel tevreden zijn. Gij zult Kremer wel zeggen dat wij nu niet meer tezamen zullen eeten.

Voor het overigende dank ik u zeer voor de vriendschap die ik van u om mijn vaders willen heb ondervonden en nu vaarwel, ontvang de betuiging mijner achting,

Uw toegenegene Nicht,

E. Fievez, geb. van Lennep

ps. Verschoon mijne slecht schrift, dit schrijven kost mij moeite.

Kopie

Lieve Bet!

Ik zal heden middag op mijn eigene kamer eten, het was reeds mijn voornemen toen ik gisteren avond naar bed ging. Cremer zou het u dezen morgen zijn komen zeggen.

Ik vrees ook dat gij ziek zult worden, en daarom smart het mij dat gij mij van u stoot. Maar ik zal steeds de zelfde voor u blijven en gij weet zeer wel dat het niet om uw vaders wille is dat ik u lief heb.

Uwe toegenegene Zenobie

Lieve Zenobie,

Zoo gij heden avond naar mevr. Termaat gaat, zoo zouwdt gij mij zeer verplichten om te zeggen dat ik door ongesteldheid verhinderd ben te komen.

Ik ben ook lang niet wel, en voel mij koortsig. Daarbij gevoel ik volstrekt geen opgewektheid meer om hier in Zutphen uit te gaan en kennismaking houden met restietutie.

Had ik geen lieven vader aan de horizon dan geloof ik dat ik al heel spoedig van hier zou vertrekken.

Intusschen hoop ik als mijn gezondheid zulks toe laat voor een tijd naar den Haag te gaan. – Van mijne vader heb ik nog geen tijding. Ik wil hem ook niets van hetgeen ik verduren heb mededelen.

Enfin ik heb mij zelve niets te verwijten en had ik vroeger geweten dat gij onder bevel van mej. WB. stond, dan had ik uw vriendschap op dien wijze nooit verlangt: nogmaals ik zal den grofve handelwijze van mej. WB. niet ligt vergeten en elk beschaafden vrouw zal van haar valse toon terugdijnzen.

Ik ben zoo gekrenkt dat er geen mogelijkheid is om mijne leet te stillen. En dus gij zult wel zoo vriendelijk zijn om de boodschap over te brengen niet waar?

Uw bedroefde nicht Betje

Kopie

Lieve Bet,

Daar het te laat was om zonder onbeleefd te zijn, het te kunnen afzeggen, ben ik gisteravond naar mevr. Termaat geweest en heb u verontschuldigd onder voorwendsel van ongesteldheid.

Uw stoel bleef aan thee- en speeltafel den ganschen avond ledig staan. Het speet de dames zeer en zij laten u vriendelijk groeten.

Ik ga hedenavond niet naar de lezing van den heer Vrughtman. Ik heb hem meermalen gehoord, ik zou er alleen om uwentwille heen zijn gegaan, dus spreekt het vanzelve dat ik nu niet ga. Ik heb er volstrekt geen lust in, want ik ben door dit alles te geschokt.

Ik ben innig bewogen over uwen toestand, maar gij zelve stoot de troost die naast u waakte van u af. Het bedroeft mij het u te moeten zeggen, maar gij hebt mij zelve den pas afgesneden om u te kunnen opbeuren.

Waarlijk gij hebt te veel ondervinding en doorzicht, om niet tot andere gedachten te komen, als uw gemoed weder tot zijne gewone zachtheid en kalmte zal zijn teruggekeerd.

Mijn belangstelling en toegenegenheid voor u zijn dezelfde, maar gij hoe zijt gij voor uwe liefh.

Zenobie

ps. Ik heb maandag avond de familie van Lennep afgeschreven want ik was niet geschikt om mensen te ontvangen.

Ik weet nog niet precies wie Klaasje getrokken heeft. Het viel in een burgergezin. Zodra Anna het weet zult gij het vernemen.

Fievez overleden, paniek in huize van Lennep

Amsterdam, 24 maart 1868.

Brief van Jacob van Lennep aan Zenobie.

Grote schrik in zijn gezin omdat de overlijdensadvertentie van Fievez in de krant staat waaruit blijkt dat Betje in Zutphen woont.

Waarde vriendin,

Ik dank u zeer voor 't gegeven bericht. Inderdaad schrikte ik zeer toen ik dinsdagavond het bericht met het woord Zutphen in de Amsterdamsche Courant zag. En de heele familie was in rep en roer.

Gelukkig dat mijn vrouw nog steeds op haar slaapkamer zit, zoo dat ik gelegenheid had, mijn zoon bij zijn t'huiskomst te waarschuwen, die woensdag morgen de courant, in plaats van die aan zijn moeder te brengen bij vergissing meenam naar 't kantoor en ze daar bij ongeluk liet liggen.

Met angst zag ik bij 't ontbijt de Haarlemmer tegemoet; doch daar stond de advertentie gelukkig niet in, zoodat ik die gerust aan mijn vrouw kon brengen.

Toen kwam het dagblad en daar knipte ik de advertentie uit en zei aan mijn vrouw dat daar een artikel gestaan had 't welk ik aan Ter Gouw had gestuurd van de uithangteekens.

Zoo is gelukkig alles goed geweest; doch 't deed mij nu dubbel genoeg, te vernemen, dat dit noch aan Betje, noch aan u te wijten was.

Die boekwormen zijn van 't zelfde allooi als de zetters. Als zij zich vermeten te denken is men verloren.

Wat het overige gedeelte van uw brief betreft, dat is minder verblijdend; doch wat gij mij daar schrijft is voor mij geen nieuws. 't Is een treurig feit, dat Betje altijd onvoldaan is over iedereen.

De meest der onverschilligen beschuldigt zij voortdurend haar te belasteren en hare vrienden beschuldigt zij van onhartelijkheid. Zij zou ze per slot uit pure liefde dooddrukken of doodmartelen.

Toen ik met haar in den Haag woonde begon de kwellling voor mij al aan 't ontbijt, en kreeg ik verwijten, als ik uit het raam keek in plaats met haar te praten, al had ik haar niets te vertellen

En zoo was het de heelen dag. Ik kon geen bezoek gaan afleggen zonder een zuur gezicht, en dikwijls zonder een scène.

Nu wou ze weêr overkomen naar Amsterdam en zij bedenkt niet, dat dit een uitgave is die zij niet lijden kan. "Ik geef niets onnoodig uit", moet ik telkens van haar horen.

Het is maar de vraag, welke grenzen men aan het noodige stelt. Ik vrees wel, dat zij nimmer, waar zij ook is, rust en kalmte vinden zal. – Misschien, als ik dood ben.

Ik besef dan ook volkomen het moeilijke en onaangename uwer stelling tegenover haar, en bewonder het te meer, dat gij u nog aan haar laat gelegen liggen. 't Eenige wat wij in aanmerking mogen nemen is dat het bij haar in 't hoofd zit en niet in 't hart.

Steeds oprechtelijk uw vriend

J. van Lennep

Den Haag, 4 mei 1868.

Brief van Betje aan Zenobie.

Ze gaat haar vader bezoeken in Amsterdam.

Lieve Zenobie,

In haast schrijf ik u een paar regels om te vertellen dat ik, lieve Zenobie, van reisplan veranderd ben.

Zoo even krijg ik een briefje van mijn vader die mij verzoekt of ik een dag later in Amsterdam wil komen om rede dat mijn vader donderdag naar Utrecht moet om een vergadering bij te wonen. In plaats van vrijdag kom ik zaterdag tegen 5 uur 33 min in Zutphen.

Zondag is mijn vader bij mij geweest. Hij zag er goed uit, maar met zijn knie is het nog niet beter. Ik denk dat mijn vader wel genoodzaakt zal wezen, zoo wij een vrijdag in Amsterdam komen, ons met rijtuig overal naar toe te brengen, want ver lopen zal niet gaan.

Mev. van Lennep is beter en is verscheene zondag voor het eers weer beneden geweest.

Uit de courant heb ik vernomen dat de heer Lenting in beterschap toe neemt.

Ik ben wel niet ziek maar met mijn hart is het nog niet goed. Ik denk dat ik kou heb gehad.

Nu lieve Zenobie, ik hoop u zaterdag te zien, deel het Mina a.u.b. mede. Vele groeten van de familie Klein, en geloof mij, uwe liefh. Nicht van Lennep, wed. Fievez.

Schoonoord, Oosterbeek, 8 juli 1868.
Brief van Jacob van Lennep aan Zenobie.

Over auteursrechten, het slechte weer in Oosterbeek en de genealogie van Lennep.

Aan Mejuffrouw Z. van Lennep, Op den huize de Parkeler, bij Twello
Waarde vriendin,

Er bestaat tusschen Pruisen en Nederland geen overeenkomst met betrekking tot den boekhandel of het eigendomsrecht van auteurs.

Even als men mijn romans in 't Hoog Duitsch vertaald heeft, zonder er de uitgevers of mij in te kennen, even zoo goed kan men in Nederland Hoog Duitsche boeken vertaald uitgeven, of zelfs nadrukken, als Binger o.a. de werken van Heine gedaan heeft. Zoo laatstgenoemde indertijd aan Auerbach geld heeft gegeven voor zijn handschrift, was dit om het voordeel te bekomen van prioriteit, om de aardigheid, dat het hier gelijktijdig als in Duitschland verschijnen zou.

Maar ik twijfel of in 't algemeen de boekenwurmen hier voor die prioriteit veel zullen geven en niet liever wachten met een werk te doen vertalen tot het eerst in 't oorspronkelijke opgang gemaakt heeft – en ik kan hen zoo groot ongelijk niet geven. –

Wij zijn, mijn vrouw en ik, hier omtrent 8 dagen cellulair gevangen geweest. Op het heerlijke weer dat wij eerst genoten, is een scherpe noordenwind gevolgd, die mijn vrouw heeft verzwakt en weer achteruit gezet, en mij eerst een dikken elleboog, vervolgens een dikke hand heeft bezorgd. Degelijk podagra.

Loopen mag mijn vrouw niet, aan wandelen viel dus niet te denken, aan rijden evenmin. Wij moesten thuis zitten, en zelfs de ramen dicht houden om de scherpe kou te vermijden.

En dan heet men voor zijn plezier buiten te zijn! Vandaag schijnt de zon, maar 't is en blijft noordenwind.

Naar Zutphen zal ik vooreerst wel niet komen. Ik had zelfs een tochtje naar den Haag, waar zaken mij riepen, afgeschreven en een procuratie gepasseerd al voor dat ik hinder had aan mijn hand, ten einde mijn vrouw

niet alleen te laten, en zal dus nog veel minder pleziertochties ondernemen. Het spijt mij voor Bet, doch zij zelve zal dit begrijpen.

Ik hoorde reeds, hier komende, dat er vroeger een familie van Lennep hier gewoond had. Wanneer gij te Zutphen terug zijt, dan zal ik u mijn genealogie zenden, die ik nu vrij goed in orde heb, en u verzoeken daarop nog te willen noteren wat er aan ontbreekt, b.v. de kinderen van uw gastheer, wiens namen enz. gij reeds dadelijk kunt optekenen.

De namen van mijn eigen kleinkinderen, broeders en zusterskinderen ontbreken ook nog voor een deel; doch de vroegere leden van 't geslacht heb ik nu goed in orde tot Gerard van Lennep en Beefje Gerlofs toe.

Nu ontbreekt de schakel nog, die hen aan de Geldersche en Bergsche edellieden verbindt; doch dat zij tot hetzelfde geslacht behoren is bij mij boven alle bedenking.

Wees zoo goed en beveel mij in 't vriendelijk aandenken van uwer gastheer en gastvrouw. Gaarne had ik hen nog hier te Oosterbeek gevonden en kennis met hen gemaakt.

Wat Klaasje 7* betreft, een Fransche vertaling daarvan bestaat niet. Wel heeft een Rotterdamsche Juffrouw den roman verkort in 't Fransch bewerkt, onder toezicht van Réville.

Maar of deze die bewerking ooit in een Fransch tijdschrift geplaatst zal krijgen, is bij mij nog zeer twijfelachtig.

Mijn vrouw laat u minzaam groeten en ik blijf steeds

Uw dw. d. en Neef

J. van Lennep

Henriette Vaupel Kleijn over Betje

Den Haag, 20 juli 1868.

Brief van Henriette Vaupel Kleijn aan Zenobie.

Ze logeerde met haar moeder bij Betje in Zutphen en dat was niet zo geslaagd.

Lieve Jufvrouw,

Het zal uw wel bevreemden dat Mama en mijn persoontje zoo spoedig vertrokken zijn.

Het was ons eerste idee niet, daar Mama zoo gaarne kennis met uw wenschte te maken, had zij gedacht een 14 dagen te blijven. Maar Mevr. maakte het ons zoo onaangenaam, dat wij zoo spoedig mogelijk zijn vertrokken.

De voornaamste reden van hare boosheid was dat ik bij de Gronemans ben geweest, heb ik haar van begin af aan mede geplaagd volgens HEd zeggen. HEd zeide mij dat zij mij altijd met tegenzin had laten gaan. Dus was van dat gevolg geweest, ik mij op had kunnen sluiten, want Mevr. hield veel van in huis zitten.

Als uw mij nog niet eens een genoeg had aangedaan, daar ik uw nog wel hartelijk dank voor zeg, want ik heb die middag zeer veel genoeg gehad, en Mevr. Termaat zoo was dat uit gaan met Mevr. niet veel geweest.

Doch daar zou ik in het geheel niet op komen als Mevr. mij maar eens gegund had met een ander te gaan en menschen die ik voor mijn vertrek nog gesproken heb zoals Mevr. de Jong en Termaat, die ik goeden ben gaan zeggen mij, ik maak je mijn compliment dat je het enigen weken heb uitgehouden.

Dat ik zoo veel van uw hield kon HEd ook niet velen en u had het er ook zoo genoegelijk niet, want ik moest zeggen als Mevr. begint zij zich niet toont als eene dame van deftigen stand, maar als eene vrouw uit de mindere klasse.

Ik zal nooit vergeten hoe zij tegen mij en Mama is uitgevaren. Ik heb haar al die tijd valsch behandeld en zou mij verbeelden dat uw van mij hield, maar

dat was in het geheel niet waar, ik was een laf onnozel schaap, daar niets bij zat, had uw gezegd.

Maar jufvrouw ge begrijpt wel dat ik dat niet geloofd, daar ik uw nooit voor valsch aan zie, want al zou ik veronderstellen uw het gedacht had, zoudt ge het niet gezegd hebben.

Mama gaf haar ook geen gelijk wat de Gronemantjes betreft, daar die zeide waar jufvrouw van Lennep u brengt zal het zeker wel goed zijn.

Maar men ziet alweer, ondank is werelds loon. Wij hebben wel veel vriendschap genoten bij Mevr, doch de Heer van Lennep nog zijne dochter kunnen nooit betalen toen zij op de Korte Beestemarkt vóór haar huwelijk gewoond heeft, wat wij voor haar geweest zijn.

Ik moet zeggen, tijdens mijn verblijf bij haar is zij regt hartelijk voor mij geweest. Het heeft mij aan niets ontbroken, maar daar ontbreekt het mij te huis ook niet aan, en doordien het bij ons eene vrolijke huishouding is en wij meer uitgaan heb ik meer afleiding en dat is juist zoo nodig voor mijne gezondheid.

Ik moet uw bekennen, sedert onze te huis komst 9 Julij, wij nog geen gehelen dag te huis hebben gezeten, dan hier en dan daar naar toe. En gepasseerde Zaterdag hebben wij een heerlijke rijtoer gemaakt, dus moet ik al heel prettig logéren wil ik mij amuséren. Had ik nog maar eens naar uw toe mogen gaan, maar dat mogt ook al niet.

Ik heb met regt veel genoeg kennis met uw gemaakt. En het zal mijne ouders altijd veel genoeg doen, en uw komt eens in s'Hage, persoonlijk kennis met uw te maken.

En nu lieve Jufvrouw, hoop ik niet u met mijne geschrijf te hebben verveelt, daar ik uw toch op de hoogte moest brengen aangaande ons spoedig vertrekt.

In de hoop om eens spoedig vereert te zijn met eenigen regelen van uw, teken ik mij met de meeste achting

Uwe u liefhebbende Henriette Vaupel Kleijn

Ps. Groet u s.v.p. de Gronemantjes eens hartelijk van mij.

De schrijfster van de voorgaande brief is Henriette Johanna Adamina Vaupel Kleijn die op 14 augustus 1837 in Den Haag geboren is.

Haar moeder (mevrouw Kleijn in Betjes brieven) is Anna Catharina Saltet, die in 1814 te Parijs is geboren als dochter van Henrich Saltet (kapitein kwartiermeester) en Rebecca Meeler. Ze is gehuwd met Jan Carel Vaupel Kleijn (een koopman) en het gezin woont op de Korte Beestenmarkt in Den Haag.

Anna heeft een broer Jan Arnold Saltet die, net als zijn vader, kapitein kwartiermeester is en met zijn vrouw en kinderen van 1864 tot oktober 1867 in Zutphen woont.

De vader van Anna en Jan Arnold is in 1831 hertrouwd met Maria Luise Jorissen. Deze mevrouw Jorissen is in 1870 overleden en wordt door Zenobie in een brief aan Alexander Ver Huell genoemd als de laatste persoon die wist wie de moeder van Betje was. Betje zou dat zelf nooit geweten hebben.

Rusthout bij Zutphen, 1 augustus 1868.

Brief van Zenobie aan Henriette Vaupel Kleijn.

Ze verontschuldigt zich voor het vervelende gedrag van Betje. De brief is niet afgemaakt en niet verstuurd.

Lieve Henriette,

Bovenstaande datum zal u aantonen dat ik mij reeds weder midden der familie Groneman bevind; alhier ontving ik den vijftentwintigsten Julij uwen brief van den twintigsten dien maand.

Die brief was zoo als gij zult opmerken, lang onder weg geweest. Tot den eenentwintigsten bleef ik bij mijn neef van Lennep op den Parkeler. Daar ik onverwacht te huis kwam, had jufvrouw Gerritsen juist dien eigen morgen uwen brief naar Twello opgezonden.

Twée dagen na mijn terugkomst wandelde ik naar buiten en werd door de vrienden aldaar genodigd er weder eenige dagen te komen doorbrengen.

Van weerszijden kwam het ons het beste uit de eerstvolgende dagen bij elkander door te brengen. Ik ging dus 's avonds slechts voor één nacht naar de stad terug, pakte vlug wat schoon goed bij elkaar en stapte vrijdags 's avonds weder naar buiten.

De volgende morgen vroegtijdig ontving ik hier uwen brief, waarvan ik den inhoud ten dele kon gissen, daar Mevr. Fievez me gedurende de twee dagen die ik in den stad doorbragt en waarvan ik het grootste gedeelte bij haar doorbragt, mij aanhoudend verhaald had hoe onaangenaam uw logeerpartij ten harent afgelopen was.

Dit spijt mij innig. Het spijt mij ook zeer dat ik mevrouw uw moeder niet nader heb leren kennen. Gaarne had ik haar ontmoet en gesproken.

Veel kans dat ik weldra in den Haag zal komen is er niet, maar mogt ik in Holland komen en den Haag bezoeken, dan zou ik niet nalaten mevrouw Klein te komen zien.

Mevrouw Fievez volhard bij den wensch om in den Haag te gaan wonen. Ik heb reden om te vermoeden dat dit strijdig is met de begeerte haars vaders, maar ik kan en mag haar niet terughouden.

Ik heb haar van den eersten dag af dat zij Zutphen bezocht en er kwestie voor haar was van hier te komen wonen, de schaduwzijde eener klein provinciestad in het algemeen, en van Zutphen in het bijzonder, voorgehouden. Toen hield zij zich of zij over alles kon zegevieren en tegen niets op zag.

Ik heb dat geloofd omdat zij aan de bittere levenservaringen, die ik wist dat haar deel waren geweest, ook de menschen en wereldkennis paarde, die er doorgaands het noodwendig gevolg van zijn, en die in zekere zin de bittere lessen der ondervinding tot een zegen en schat maken.

Want zware beproevingen zijn hoogst smartelijk en soms onlijdbaar als zij tot het tegenwoordige oogenblik behoren, maar de vrucht ervan is later weldadig.

En als men zonder zelfverwijt op het verleden terug kan zien, gevoelt men ene rust en bezadigheid des gemoeds, waardoor men kloekmoediger nieuwe mogelijkheden kan tegentreden. En wat betekenen in den grond de ontmoetingen en voorvallen van het dagelijksche verkeer in eene kleine stad als men maar met vrede en tevredenheid tot zich zelve in kan keeren, en vooral als men maar hulpbronnen in eigen bezigheden of liefhaberijen heeft.

Ik vind het diep beklagenswaardig dat Mevr Fievez door hare opvoeding niet opgeleid werd tot die redelijke en onafhankelijkheid, want de onafhankelijkheid die het geld schenkt is in hare exceptionele toestand niet voldoende.

Intusschen moet gij niet denken dat ik hiermede eenige afkeuring wil te kennen geven. Ik neem doorgaands de menschen zooals zij zijn, en zal ook Mevr. Fievez niet strenger beoordeelen dan ieder ander.

Wij kunnen gemakkelijk de handelingen van anderen beoordeelen en laken, wij zouden mogelijk in hetzelfde geval niet beter en wijzer handelen. Haar vader heeft voor haar gedaan al wat onder de gegeven omstandigheden in zijne vermogen was om te doen. Daar ben ik van overtuigd.

Maar de beste ouderlijke zorgen en berekeningen worden door het lot dikwijls te schande gemaakt. Ik wenschte voor het welzijn van Mevr.

Fievez wel dat zij hare gedachten meer van het bittere verleden kon afwenden.

Indien zij zelve het verleden liet rusten zou niemand zoo onkiesch zijn van er haar aan te herinneren.

Van jongs af is zij het slachtoffer geweest van de schuld van anderen. Ik heb niet verwacht dat het verleden ten opzichte van haar altijd zou opgerakeld worden. En dat moest ook zóó niet zijn.

Zij kan het niet helpen dat zij buiten de echt geboren is, en haar huwelijk heeft nevens hare erkenning door haren vader de smet harer geboorte uitgewischt.

Zij kan het evenmin helpen dat den talentvollen jongeling die zij huwde, in plaats van zijne bekwaamheden aan te wenden , ontaarde in een schoft en dat hij dit vooral in het huislijke leven was.

Het is in Indiën bekend en naar Holland genoeg overgewaaid, dat zij zich altijd een gade waardig gedragen heeft. Zij heeft zich dus slechts met stille waardigheden te gedragen om overal wel te kunnen leven en achting te winnen, en indien zij zich een weinig had willen voegen, zou zij zich ook in Zutphen gelukkig hebben kunnen gevoelen, maar zij ziet alles met een onjuisten blik.

Het spijt mij dat het logeren te harent zoo tegengevallen is. Waar is het, dat zij in de rouw niet veel in het publiek kan gaan, maar dat wist gij vooraf en ik geloof gaarne dat gij daar wel naar gevoegd zoudt hebben.

[de brief gaat niet verder en is niet verstuurd]

Rusthout, waar de voorgaande brief werd geschreven, was de buitenplaats van de familie Groneman dicht bij Zutphen. De eigenaar, Johannes Casparus Theodorus Groneman (1798-1882) was een bemiddeld man met landerijen in de omgeving van Zutphen. Hij was onderwijzer in de natuurkunde, instrumentaris en bibliothecaris van het natuurkundig genootschap 'De struik wordt eindelijk een boom' en secretaris van het 'Damesconcert', een exclusief muziekgezelschap in Zutphen, waarvan de concerten door de betere stand werden bezocht.

Zijn vrouw, Florentia Adriana Francina de Bruin (1801-1874) bracht het grootste deel van haar leven door op Rusthout, te midden van de natuur. Zij werd in 1862 blind door een oogziekte.

Johannes en Florentia Groneman hadden vier zoons en twee dochters. Van Anna Groneman, de jongste van het stel, is een brief aan Zenobie (18 november 1867) opgenomen in deze uitgave.

De band tussen Zenobie en de familie Groneman is altijd hecht gebleven. In haar testament uit 1892 is er een legaat voor elk van de kinderen.

Jacob ernstig ziek in Oosterbeek

Zonder plaats en datum (augustus 1868).

Brief van Betje aan Zenobie.

Een zeer verontrustend bericht in de Courant.

Lieve Zenobie,

Dit lees ik uit de Courant, dus kunt gij wel begrijpen dat ik niet kon wachten op nader berig van mijn Tante. Ik geef om de hele wereld niet, ja zelfs niet om mijn leven, als ik mijn lieve vader moet missen.

Zoo hij sterft, laat zij mij dan maar bij mijn dierbare vader begraven. Ik ga naar hem toe. Gaat gij met mij mede naar Gobe [*Carl Gobe was een dokter in Brummen*] dan zal ik ZE vragen of hij mij voorgaat en mijn vader te naderen.

Uwe bedroefde liefh. Betje

“De hoop, die wij voor eenige dagen te kennen gaven dat de ongesteldheid van mr. J. van Lennep, waarvan de Arnheemsche Courant destijds melding maakte, niet van ernstigen, inderdaad zorgwenkenden aard zou zijn, heeft zich helaas niet verwezelijkt, hoewel er toen nog alle grond voor een geruststellend berig was.

De ziekte doet zich thans echter kennen als niet van spoedig voorbijgaande aard. In tegendeel, en de grootste rust is voor den lijder een dringende behoefte. Men spare hem dus briefwisseling of behandeling van zaken, daar hem alle arbeid ten strengste is verboden.”

Zutphen, 24 augustus 1868.

Brief van Zenobie aan de zoon van Jacob van Lennep in Oosterbeek.

Ze schrijft voor Betje die haar zieke vader wil bezoeken.

WelEdelgeboren Heer

Ofschoon persoonlijk bij u weinig bekend, heb ik er thans in toegestemd u op verzoek van mevrouw Fievez te schrijven.

Zorg voor uw lijdende vader en de hoogste achting voor uwe moeder spoort mij hiertoe aan.

Gij zelf kunt niet meer dan ik doordrongen zijn van de overtuiging en den wensch dat mevrouw uwe moeder in de gegeven omstandigheden moet gespaard en ontzien worden.

Ook mevrouw Fievez verliest dit niet uit het oog.

Laatstgenoemde is koortsig gespannen en angstig, en ziet den ganschen dag reikhalzend en met bekommering het antwoord tegemoet, dat zij u heden morgen in een telegram gevraagd heeft.

Zij toch telegrafeerde u dezen morgen het volgende: "Ik kom heden in Bellevue, u raadplegen over papa. Antwoord dadelijk", en adresseerde dat in het Hôtel Bellevue bij Arnhem, alwaar gij, volgend het schrijven uwer Tante van Lennep, uwen intrek hebt genomen.

Uw antwoord is niet gekomen, en mevrouw Fievez bleef nog te huis, uit vrees u in Bellevue niet aan te treffen.

Mevrouw Fievez maakt zich intusschen doodelijk ongerust over den toestand van haren en uwen vader en verlangt hem te zien.

Zij verlangt dit zoo vurig, omdat zij het ergste vreest en zij het denkbeeld niet dulden kan haren vader mogelijk te moeten missen zonder hem nog eens te hebben weder gezien.

Zij wenscht met u te overleggen op welke wijze mevrouw uwe moeder hiertoe voorbereid zou kunnen worden.

Mevr. Fievez wil niet de bût en blanc tot haren vader gaan en doordringen.

Zij wil gaarne in schikking en overleg treden, maar dit staat bij haar pal: Zij wil haren vader zien.

Ook zonder dat ik in bijzonderheden treed, zult gij mij wel het regt laten wedervaren, dat ik ten volle de moeilijkheden besef, die in deze bestaan.

Mevrouw Fievez wenscht in alle zachtmoedigheid met u te overleggen, wat in deze te doen. Zij is diep bedroeft en hare smart onuitsprekelijk groot, maar zij is kalm en vastberaden.

Spreek met haar, ik verzoek u dit met het oog op uwe waardige moeder, en bedenk dat ook onverwachte beroering voor uw vader nadelig kan zijn.

En het oogenblik zou kunnen komen dat mevrouw Fievez haar kinderlijk gevoel niet meer weerhouden kan en zich door niets meer zou laten terughouden om naar Oosterbeek te gaan.

Mogt de vrees, die allen die uwen vader liefhebben bekruipt, worden opgeheven, mogt hij nog gespaard blijven, dat is mede mijne opregte wensch en bede.

Ik kan aan het denkbeeld niet wennen dat hij ons ontvallen zou. Vindt gij de gelegenheid hem van mij te groeten, doe het dan, als ook zijne vrouw, doch dit laatste laat ik aan uw goedvinden over, omdat ik niet weet in hoeverre gij haar bekend wilt maken met de aanleiding tot dit mijne schrijven.

Vertrouwend dat mevrouw Fievez u morgen zal aantreffen, heb ik hier slechts bij te voegen dat zij voornemens is morgenochtend om acht uur van hier te gaan, ten einde vroegtijdig bij u te zijn.

Met hoogachting verblijf ik, WelEdelgeboren Heer

Uwe dw dienaressen Zenobie van Lennep

Zonder plaats en datum (augustus 1868).

Brief van Betje aan Zenobie.

Ze heeft besloten om thuis te blijven en af te wachten.

Lieve Zenobie

Ik heb gewacht met dadelijk uw briefje te beantwoorden omdat ik niet wist wat ik eigenlijk doen zou. Ik had eers plan naar mijn vader te gaan, of in zijn nabijheid, dat ik elk oogenblik van hem kon horen, maar ik vind het ook beter dat ik voor dit oogenblik hier blijf en mijn lot geduldig afwacht.

Tante Antje zal mij op de hoogte houden, daar vele leden van de familie er van tijd tot tijd zijn en ik heb hen verzocht om mij te schrijven.

Ik dank u dus zeer dat gij zoo welwillend voor mij heb willen zijn om aan mijn broers te schrijven. Gij kunt wel begrijpen hoe veel of ik onder dit alles lij.

O, als ik mijn dierbare vader moet missen, dan heb ik niets meer. God schenke mij kracht om deze zware beproeving te dragen. Ik ben zoo eenzaam en verlaten en ik heb geen een met wien ik over mijn dierbare vader kan praten.

Wilt gij de brief dien ik u geschreven heb als niet beschouwen en mij die terug zenden, en na mij toe komen dan zal al het leed van mijne zijde vergeten zijn. Want gij, lieve Zenobie, hebt mijn vader lief en daarom heb ik u ook lief.

Ik wenschte zoo gaarne met u over mijn lieve vader te praten.

Uw liefh Betje

Jacob van Lennep

Het einde van een bijzonder leven

27 augustus 1868.

Brief van E.J. Potgieter aan Cd. Busken Huet.

Uit: De werken van Potgieter, deel 21. Brieven 1861-1868.

Mr. Jacob van Lennep is eergisteravond te Oosterbeek overleden, na eenige weken lijdens aan hartsziekte.

[...]

Van Lennep was te Oosterbeek gelogeed in een soort van hôtel garni, op het buitentje dat W. voor een koud waterbadinrichting bestemd had, die echter bij gebreke aan aandeelhouders niet tot stand kwam. Toen werd huis en hof verhuurd aan een echtpaar, dat jaren lang aan de Steeg des zomers Mr. en Mevr. van Lennep had geherbergd.

De groote ruimte vergunde den luidjes op Oosterbeek vier families te gerieven. In Julij waren deze de Friesche van Eysinga's, de Amsterdamsche Rehling en Mr. en Mevr. van Lennep en P.N. Muller met vrouw en kroost.

Den eersten morgen dat Muller in den tuin van Lennep aantrof, had deze chiragra in de slinke: "Gelukkig, dat het niet in de regter is," zei Muller. "Dan zocht ik een goed touw en knoopte me op," hernam van Lennep, op zijn ouden dag werkzamer dan in zijn jeugd, buiten met vijf of zesderlei proeven gekweld, de Vondel, de Uithangborden, de Amsterdamsche Courant, Joost weet wat.

Er had alle dagen een vriendelijke ruil plaats van Handelsblad en Dagblad, Muller amuseerde zich zoo, als De Kempenaer en Vreede kwamen en er discussiën werden gehouden over de medailles, Van Zuylen en Heemskerk aan te bieden.

Van Lennep moet er alleraardigst voor hebben geteekend. Voor een week of drie vond Muller hem hijgend buiten zitten, hij klaagde over benauwdheid. Was het de warmte? toch niet – hij had het meer gehad, maar niet zoo erg. Het nam toe in plaats van te verminderen, voeten en beenen zwollen, van Lennep delireerde dikwijls, in lucide oogenblikken zag hij zijn toestand slechts te helder in.

“Ik heb alles genoten, wat het leven geven kan en ben bereid te sterven. Slechts wenschte ik, dat dit niet hier en pension geschiedde”.

Zijn doctor hoopte hem zoo ver te zullen herstellen, dat hij naar Amsterdam kon worden vervoerd.

Hij is reeds heden ochtend te Oosterbeek begraven.

Leijduin, 11 september 1868.

Brief van Betje aan Zenobie.

Ze logeert bij Jacobs zuster Anna op de buitenplaats Leijduin bij Bennebroek.

Lieve Zenobie,

In vele bijzonderheden kan ik op dit oogenblik niet treden om u te schrijven als dat Tante het speet u aan de trein ontmoet te hebben en niet herkend had. Gij had u zelf maar bekend moeten maken dan had gij nog een oogenblik met Tante kunnen praten.

Mijn rekening met de trein was niet goed, want in plaats dat ik tegen half drie bij Tante was, was het half zeven. Enfin, ik ben hier goed, en Tante is regt hartelijk.

Waarschijnlijk zal Hartsen vandaag hier komen, maar ik denk niet dat mijn zuster voor dit oogenblik mede zal komen, daar zij met haar moeder naar buiten is gegaan.

Tante is nogal kalm en vast beraden, en dat maakt dat ik mijn traanen bedwingen moet. Ik wenschte wel dat ik mijn lieve broer Willem eens zal kunnen zien, maar ik moet alles maar aan het lot overlaten.

Zij moeten maar handelen zoo hun eigen hart hun ingeeft. Mevr. Van Lennep weet dat ik er ben. Zij wist dit reeds toen haar kinderen het haar vertelden.

Morgen denk ik naar Delft te gaan. Zoo er geen verhindering komt. Ik hoop nu maar dat Mina goed op zal passen. Gij zult wel zoo vriendelijk zijn om van tijd tot tijd eens te schrijven of alles goed gaat, en of gij niet te veel bedroeft zijt dat ik niet bij u ben.

Maar wij kunnen niet altijd bij elkaar zijn. Ik hoop nu maar dat ik er goed in slagen zal om een huis te vinden en wenschte wel dat van der Stroom het kan verhuren, want ik zie tegen de winter op om in Zutphen te blijven.

Ja, ik kan u eigenlijk niets bijzonders mededelen want de tijd is te kort dat ik vertrokken ben. Tante heeft de dokter laten komen en die heeft gezegt dat ik geen teering had.

Nu ik ben taai, dat weet gij! Maar ik heb geen taai geduld om langer in Zutphen te blijven, en mijn lieve Zenobie kom ik altijd graag zien.

Nu zal ik een paar regels aan Mina schrijven, en bij de rest insluiten. De papieren, zoo die klaar zijn moet gij die maar aan Willem zenden.

Uwe liefh Betje

In haast

Amsterdam, 16 september 1868.

Brief van Willem van Lennep aan Zenobie.

De zoon van Jacob bedankt haar voor de genealogische aantekeningen die ze gestuurd had.

Weledelgeboren Nicht,

Ik hoop dat gij het mij niet kwalijk nemen zult, zoo ik niet eer uwe hartelijke letteren van 12 l.l. beantwoord heb.

Ik bedank u bij dezen voor het teruggezonden pakket en voor de uitvoerige aantekeningen die gij met alle mogelijke ijver en naauwkeurigheid gemaakt hebt.

Uit uw schrijven heb ik niet kunnen opmaken, of gij de door u geschreven bladen terug verlangt; zoo dit het geval is, kunt gij mij een groote dienst bewijzen, ze ons nog eenige tijd te laten, daar het elken dag wat meer over de hand loopt, en Papa, zoo als u bekend is, in zaken van allerlei en uiteenloopeenden aart gemoeid was.

Naar ik hoor, komt Betje morgen hier, om met mijn zwager Hartsen over de zaken te spreken. Ik hoop de gelegenheid te hebben, haar te ontmoeten. Mijn broeders zenden u hunne groeten.

Mama geniet zoo ik hoop, nog van de buitenlucht, en is het kermisgewoel ontvloden. Ik zend u mijn dank nogmaals en blijf van harte

Uw toegenegen neef en dienaar

Willem van Lennep

Hilversum, 22 september 1868.
Brief van Henrietta Röell aan Zenobie.

Jacob van Lenneps weduwe schrijft over zijn laatste dagen.

Mejonkvrouw,

Gij zult het mij niet kwalijk duiden, dat ik niet eerder uwe deelnemende letteren heb beantwoord, maar de menigvuldige brieven die ik gekregen heb, was het mij moeilijk een keus te doen.

Maar daar gij eenen vriendschappelijke betrekking met den overledene had, voelde ik het pligt om u ook te schrijven.

Ik begrijp dat het verlies voor u ook groot is, alhoewel niet te vergelijken is met het mijne.

Ik had niet gedacht dat ik mijn man zoude overleven, en hij ook niet. Dat zijde hij op zijn sterfbed. De vorige winter waar ik zeven maanden het huis gehouden heb, en ernstig ziek was, had men niet gedacht dat ik weer herstellen zoude.

Dit gebeurde en de groote hitte, voor mijn gevoel zeer onaangenaam, heeft mij zoo goed hersteld en weer krachten gegeven; maar de ziekte van mijn man, de bezorgdheid, dan was er bij afwisseling vrees en hoop, dat heeft mij een schok gegeven, die ik nog niet te boven ben.

In het begin der ziekte heeft de lijder benauwdheden gehad, doch deze zijn min of meer geweken, de middelen werkten goed, maar na verloop van eenige dagen werd de toestand zorgelijk, en hetgeen opmerkelijk was, is dat hij geheel los was van de wereld, zelf al in het begin der ziekte bemoeide zich met niets, en als deze of gene tot hem kwam die hij vroeger gaarne zag, sprak hij geen enkel woord, gij zoude dus ook niets gehad hebben om hem een bezoek te brengen.

Alles is mij nog eene droeve dag wanneer ik terug zal zijn en daar de ledige plaats moet vinden, dan zal mij het gemis nog grooter worden, en dan de moeilijkheden in het schikken en in orden brengen betreffende de zaken van mijn man.

Ik voorzie dat dit zeer ongemakkelijk zal voelen, en mijn kinderen soms lastige oogenblikken zullen hebben met de heengegane.

Ik ben eenige dagen bij mijn dochter Hartsen, doch vertrek binnenkort. Gij weet misschien dat zij haar vader niet meer gezien heeft. Zij kwamen te laat van Zwitserland, hun aankomst te Oosterbeek was hartverscheurend.

Zij was de eenige daar van Lennep om gevraagd heeft, en zeide in een helder oogenblik: Saartje komen, telegrapheren, hetgeen we al gedaan hadden. Maar hunne terugreis heeft oponthoud gehad te Bazel.

En nu eindig ik Mejonkvrouw u de verzekering te geven van mijn toegenegenheid en mij noemende

Uw Nicht H.S.W van Lennep geb. Röell

Betje verhuist naar Den Haag

Den Haag, 2 december 1868.

Brief van Betje aan Zenobie.

Ze is ernstig ziek geweest.

Lieve Zenobie,

Het zal u zeker aangenaam zijn ies van mij te horen, te meer daar ik u zelf kan schrijven. Ik ben zeer ziek geweest, men vreesde het ergste, maar het heeft zich spoedig een andere keer genomen, alhoewel ik mij zeer in acht moet nemen voor mijn hoest.

Ik mag de zieke kamer nog niet verlaten. Zoo zal het nog wel een poosje aanhouden eer ik naar Zutphen kom. Zoo dra ik voerbaar ben kom ik t' huis.

Het is hier een fameus druk huishouden, al hoewel heb ik een goede oppassing. Ik heb een knap dokter en mijn pleegzuster uit Utrecht is bij mij. Maar zij zal in de volgende week weer vertrekken, daar zij te Utrecht noodig is.

Ik kan nu in geen bijzonderheden treden om u, lieve Zenobie, te schrijven, want ik gevoel mij zeer zwak. Ik hoop dat Mina goed oppast en voor alles zorgt. Spoedig zal ik haar wat geld zenden.

Ik hoop, lieve Zenobie, dat uw verkoudenheid ook beter zal zijn, en als gij uit gaat zult gij wel de goedheid hebben om eens naar Mina te kijken.

Ik krijg lieve brieven uit Amsterdam. Mevr. van Lennep maakt het goed.

Nu zal ik eindigen, denk maar dikwijls aan mij en geloof mij dat ik ben

Uwe liefh Nicht E. van Lennep, wed. Fievez

Den Haag, 25 december 1868.

Brief van Betje aan Zenobie.

Ze is hersteld van haar ziekte maar kan nog niet naar Zutphen reizen.

Lieve Zenobie

Gij zult zeker wel verlangend zijn van mij te horen hoe of het met mijn gezondheid gaat. Ik ben nu geheel en al herstelt, maar nog geen toestemming van de dokter bekomen om op reis te gaan, en van daar heb ik ook maar besloten om mijn woning tot Mei in Zutphen aan te houden, en niet over te doen, want in de winterdag te pakken is niet goed voor mijn gezondheid, en ook kosbaar.

Ik hoop in het laatst van Januarij te huis te komen en dan een poosje te blijven, en op mijn gemak te verhuizen.

Ik hoop, lieve Zenobie, dat gij het goed maakt en een eind met de vertaling gevorderd zijt.

Van Amsterdam krijg ik goede berichten. Zij zijn alle welvarend, alleen de kinderen van mijn broeder David hebben de waterpokken gehad.

Van mijn broer Christiaan zijn berigten gekomen uit Indië. Hij was zeer onthutst toen hij van de dood van papa vernam. Zijn beide kinderen maken het goed, en zijn allerliefst. Die goede Christiaan, hij had zoo gaarne papa nog eens weer gezien en omhelsd.

Het gemis van mijn lieve vader word voor mij hoe langer hoe groter en niets kan het mij vergoeden.

De familie Fievez is zeer hartelijk voor mij. Als ik nu maar gezond blijf, dan is er nog veel goeds dat mij rest. De broers zijn ook welgenegen voor mij, en vele oude vrienden die mij komen opzoeken.

De familie Wellam zijn ook hartelijk voor mij en ik hoop een dagje naar Delft te gaan. Van de familie Klein wil ik niets meer weten.

Ik heb naar van der Stroom geschreven, ik hoop dat hij tegen Mei zijn woning goed verhuren zal.

Gij zult, lieve Zenobie, wel zoo vriendelijk zijn om van tijd tot tijd eens naar Mina te kijken hoe zij het maakt. Ik sluit maar weer een briefje naar haar in, en ik zend de brieven maar ongevrانkeerd. Dan kan ik u dit later wel teruggeven.

Nu, lieve Zenobie, ik wensch u een goed uiteinde van het oude jaar. Voor mij zijn de herinneringen droevig.

Uwe liefh. Nicht, E. van Lennep, wed. Fievez

Zutphen, 22 mei 1869.

Brief van Zenobie aan Nicolaas Beets.

Hij heeft haar zijn stuk ter nagedachtenis van Jacob van Lennep gestuurd.

WelEerwaarde Zeergeleerde Heer,

Meer geven dan men beloofd heeft, is het kenmerk van ware goedheid, en zoo doet gij met mij. Hoogst aangenaam werd ik verrast en ik ben regt verblijd door de ontvangst van uw stuk over Vondel en van Lennep, nogmaals ter nagedachtenis van den laatsten geschreven.

Ik ben ook zoo gelukkig geweest als gij, en heb eens op zijne kamer te Amsterdam zij Vondeliaansche manuscripten en portefeuilles gezien.

Ik vond hem aan het werk en met zijn eigenaardige goedheid vergunde hij mij een kijkje in zijn arbeid. Daarom doet het mij zoo goed door uwe beschrijving geheel verplaatst te worden in dat verleden.

Ik wenschte wel dat gij, en niemand anders dan gij, eenmaal die man mogt zijn, die van Lenneps leven voor 't Nederlandsch publiek beschreef; want gij laat hem regt wedervaren en prijst hem zonder hem te vleijen, en gij hebt hem persoonlijk als vriend gekend.

Gij kent hem als mensch, gij kent ook zijne familie en de geest die in zijn ouderlijk huis heerste. Gij alleen zoudt de pen kunnen opvatten die hem ontvallen is.

Ruim een jaar vóór zijn dood was hij hier te Zutphen, bij ons, en sprak hij over zijn voornemen om zijn familieboek te completeren door er zijn eigen leven aan toe te voegen. En dan is het gedaan! zeide hij diep ademhalende en blazende, zoo als hij zich dat aangewend had. Maar het is vroeger gedaan geweest met hem en hij heeft het voorgenomen werk niet eens, geloof ik, kunnen op touw zetten.

Want de door u aangehaalde Fransche aantekeningen zijn zeker slechts kort en onvolledig. Vergeef mij deze kleine uitweiding om den wille van hem die wij beiden lief hebben gehad.

Ik blijf u zeer erkentelijk dat gij ook ditmaal aan mij gedacht heb. Het is regt vriendelijk van u en wordt zeer op prijs gesteld door uwe hoogachtende Zenobie van Lennep

Den Haag, 2 juni 1869.
Brief van Betje aan Zenobie.

Ze heeft een huis met zeven kamers in Den Haag en is daar fameus druk mee.

Lieve Zenobie

Gij zult zeker wel denken dat ik u geheel en al vergeet. Want het is reeds een geruime tijd geleden dat ik uw hartelijk schrijven ontving en heb u nog niet eens geantwoord.

Maar waarlijk ik heb het zoo fameus druk gehad, dat ik geen tijd heb gehad om te gaan zitten schrijven. Daarbij heb ik aanhoudend werklieden gehad om mijn huis in orde te brengen.

Het is mij nu een droom dat ik van zoo een kleine bovenhuize in zoo een prachtige woning ben overgegaan. Ik heb hier zeven kamers, waarvan de kleinste nog grooter is dan de grootste te Zutphen.

Enfin, ik zal van de pracht van mijn woning maar niet verder uitweiden. Gij zelf moet eens komen om het te zien.

Ik ben in mijn droevige omstandigheden zeer tevreden met het goede dat mij nog rest. Het is voor mij hier een geheel ander leven dan in Zutphen.

15 Junij dan komt mijn jongste schoonzuster met haar klein kindje en haar Juffrouw bij mij logeren.

Van Amsterdam krijg ik goede berichten, maar een ieder trekt naar zijn buiten.

Mevrouw van Lennep is een tijd lang droevig en weifelachtig geweest, maar nu is zij met Saartje naar buiten en als het weer wat warmer word dan zal zij wel wat meer aansterken.

Hebt gij, lieve Zenobie, al dat groote portret van mijn lieve vader gezien dat naar het schilderij gemaakt is? Het lijkt zeer goed maar er is toch iets in dat op mij een droevigen indruk maakt.

Tante Antje heeft met genoegen de Welphenbruid gelezen. Zij vond het zeer mooi en goed vertaald. Maar tante vertelde mij dat zij niet begrijpen kon dat een Hollandsch mensch er de moed toe had daar die er gewoonlijk slecht afkomen.

De fout van bladzijde 88 had ik tante al vroeger opmerkzaam gemaakt. Tante begreep zeer goed dat de H een B moest zijn.

En nu beste Zenobie, wat zal ik u meer vertellen. Ik denk dikwijls aan u! Zoo gij lust hebt, dan moet gij maar eens bij mij komen logeren.

Toen ik Zutphen verliet heb ik u met Mina op de brug zien staan. Ik had dit vergeten u te schrijven. Ik ben nu zeer tevreden met mijn nieuwe dienstmaagd. Zij leert goed aan en is netjes en ordelijk. Ik hoop nu maar dat het Mina goed zal gaan, maar ik ben zeer blijde dat ik haar niet mee heb genomen.

De reis die ik gemaakt heb van Amsterdam naar de Haag heb ik gereisd met de heer de Kempenaar en nog een vriend van mijn vader. Zij hebben mij met rijtuig 't huis gebracht.

Schrijft mij eens hoe het is afgeloopen met de zoon van doktor Out. Het is zeer droevig voor de ouders. Zoo gij ze spreekt, breng dan mij hartelijke deelneming over. Groet ook alle vrienden die naar mij vragen. En geloof mij dat ik altijd blijf,

uwe u toegenegene Nicht

Nawoord

En dit lijkt me een mooi punt om het verhaal af te sluiten. Betje blijft in Den Haag wonen en overlijdt er op 4 februari 1882, ze is dan net 60 geworden. Zenobie blijft Zutphen trouw. Ze vertaalt nog een aantal werken van Auerbach en draait ook de hand niet om voor vertalingen uit het Frans en Engels. Van eigen werk is na dit tijdstip alleen een boekje uit 1872 bekend over de opstand van Enkhuizen in 1572, maar het is natuurlijk mogelijk dat ze onder een andere naam of anoniem publiceerde. In een brief uit 1884 moppert ze over de bezwaren en afwijzingen van drukkers en uitgevers die ze in haar leven heeft ondervonden. Ze schreef al eerder dat haar sekse ten opzichte van de letterkunde vrij wat lasten opleverde.

In 1892 heeft ze een uitgebreid testament gemaakt. Zelig Roeters van Lennep-Jaccard en haar stiefdochter Johanna Harmina worden algemeen erfgenaam. Dat zijn de nichten van De Parkeler in Twello. Daarnaast worden 37 andere familieleden en kennissen bedacht met een klein legaat. Bovenaan staan de kinderen van Tydeman en Erdbrink uit dankbare herinnering aan de trouwe vriendschap van hun vaders. En ook alle kinderen van de familie Groneman staan in de lijst. Neef Gerard Hetzer te Dresden krijgt het grote portret van Jacob van Lennep.

Ze overlijdt in 1901 op de respectabele leeftijd van 81 jaar. Of er nog veel contact met Betje in Den Haag was is niet bekend.

Er zijn een aantal brieven van Zenobie uit latere jaren, onder andere aan haar verre neef Alexander Ver Huell (1822-1897). Deze wat excentrieke Arnhemse tekenaar en kunstverzamelaar was een groot bewonderaar van Jacob van Lennep en hield een uitgebreid dagboek bij.

Uit het dagboek van Alexander Ver Huell

Op 26 sep 1888 krijgt Alexander Ver Huell bezoek van de Gelderse historicus majoor H.M. Werner. Deze vertelt hem dat er in Zutphen een nicht Van Lennep woont waar hij mee bevriend is. Alexander gaat met haar corresponderen en vindt haar brieven over Jacob van Lennep en Betje zo belangrijk dat hij ze in zijn dagboek opneemt en daarmee het verhaal van Betje voor de geschiedenis vastlegt. In het tijdschrift Maatstaf, Jaargang 29 uit 1981, staat het artikel 'Het verborgen leven van Mr. Jacob van Lennep' door Rody Chamuleau waarin het bestaan van de brieven wordt onthuld.

Op 7 oktober 1888 noteert Alexander VH in zijn dagboek:

Van Mejufr. Zenobie van Lennep kreeg ik een langen, goede brief, zij ook zegt mij "ofschoon ik den dichter en schrijver, als verstandelijk hoogbegaafden man hoogschatte, was het toch nog meer den mensch die ik in Van Lennep liefhad." - en dat was bij de nobele schrijver wiens beeld ik met eerbied in mijn hart draag.

Schrijvende dat het haar speet niet te hebben geweten dat ik bij de familie Van der Elst logeerde (in 1856), daar zij gaanrne toen mijne kennis had gemaakt, getuigt zij betreffende mijn ets De Elven en de studies, later door mij voor de medische Coll. van Dr. van Maathoven gegeven:

"Gij hadt een bezoek gebragt aan het krankzinnigen-gesticht, en ook daar eene teekening ontworpen, genomen in de woelige klasse; vele der gelaatstrekken waren sprekend gelijkenis; o.a. de hoofdpersoon midden in de teekening; eene woest uitziende vrouw, wier rijke haarvlechten onder uit haar muts zwierden, terwijl zij dansend voorgesteld was, een bezemstol hoog in de lucht zwaaiende."

Het was Trees - eene vrouw van buitengewone lichaamskracht. - Dit bewijst dat mijne voorstelling waar - niet overdreven was.

Wat Mej. van Lennep mij betreffende den dichter en zijn Klaasje Zevenster mededeelt is zoo belangrijk dat ik het hier neerschrijf:

“Ik vertrouw geene onbescheidenheid te begaan, daar ik mag veronderstellen dat het u bekend zal zijn, dat Mr. J. van Lennep eene dochter had, voor zijn huwelijk geboren, en die hij dus heeft kunnen erkennen en aan wie hij ook zijn naam heeft kunnen geven. Sedert de uitgaaf van Klaasje Zevenster werd deze dame dikwijls met Klaasje geïdentificeerd. In den grond echter geheel ten onregte, of liever, grootendeels ten onregte. Enige bizonderheden uit haar kommervolle kindsheid vermeldde Z.E. in zijn roman, maar werkelijk was het lot dier vrouw noodlottiger dan dat van Klaasje: Zij was diep ongelukkig gehuwd. De heer Fievez, die als advocaat haar mede nam naar O.I., stelde de hoop van zijn eigen vader, en de goede verwachtingen van van Lennep, bitter teleur. Zeer begaafd en knap, verwaarloosde hij de aanwending zijner talenten en maakte zijn vrouw zeer ongelukkig door gedragingen, welke zij altijd wist te bedekken en te verschoonen. Doch het leed heeft haar gesloopt en thans leeft zij niet meer.

Doch in niets heb ik ooit het karakter van van Lennep waardiger en tederder zien uitkomen, dan in zijne betrekking tot dit kind zijner innige liefde. Ik kan in opregtheid hier bijvoegen, dat toen ik ten volle bekend werd met alles wat tot het feit in verband stond, mijne genegenheid voor hem veranderde en mijne waardering van zijn karakter toenam”

In een volgende brief zegt Mej. Z. van Lennep:

“.... Let wel dat ik zeg, zijne oudste dochter; zij was twee jaren vóór zijn huwelijk geboren, waardoor hij haar dan ook vele jaren later heeft kunnen erkennen, en zij wettige den naam van Lennep droeg. Zij heeft J. van Lennep gediend als type bij zijn schepping van Klaasje Zevenster. De oppervlakkige beschouwer vond in haar K.Z. niet terug; maar voor hen die haar intiem kenden, en gemoedsaard en denkwijze op veel punten konden doorgronden, was Klaasje Zevenster haar geïdealiseerd beeld. Verdichting

en waarheid smolten in haar samen, b.v. zij was niet op St. Nicolaas-avond te Leiden bij een student, bij vergissing gebracht. Maar zij was wel, even als Klaasje, tweemaal aangegeven, door van Lennep onder zijn naam, door de familie harer moeder onder den naam harer min. De naam dier min, hoewel mij bekend, doet hier niet ter zake; het was eene vrouw uit het volk, en deze naam was die harer moeder niet. De dochter van van Lennep was te Amsterdam geboren in een huis achter de Westerkerk gelegen; den 22 Januarij 1822 des avonds te elf uur. Waarmtrent ik haar de aanmerking heb hooren maken: "Juist op een geschikt uur, om dadelijk verdonkermaand te kunnen worden." – Zij werd dan ook werkelijk door de familie harer moeder verwijderd en verborgen – zoodat toen van Lennep drie jaren later freule Henriette Röell trouwde, hij zelf niet wist of het kind nog bestond. Door eene zamenloop van omstandigheden, die, gelijk ieder mensch van ervaring gereedelijk zal toestemmen, in het werkelijke leven zeer dikwijls veel romantischer zijn dan men ze in eenig ver dicht verhaal wel ontmoet, vond van Lennep het kind op den leeftijd van negen jaren in zeer kommerlijke toestand terug, in kost besteed bij de min en haar man, in een van de geringsten buurten van Amsterdam. Hevig verontwaardigd heeft hij van toen af alles gedaan om het kind te verheffen en haar levensgeluk te bevorderen.

Het is onnoodig hier te vermelden, dat hij haar nimmer met zijne vrouw en dochter (mevrouw Hartsen) in aanraking heeft gebracht. Daarvoor gevoelde hij te kiesch, het zou niet mogelijk zijn geweest. En toch, vrouwenraad en vrouwenhulp kon hij hierbij niet ontberen. Zijne eigene zuster, mevrouw van Lennep geb: van Lennep, in den familiekring met voorliefde "Tante Antje" genoemd, stond hem trouw ter zijde, en ook na zijn dood bleef zij als beschermengel de eenzame, en door haar echtgenoot miskende en verlaten vrouw steunen en troosten, totdat zij ook zelve haar ontviel, terwijl een paar jaren na hare dood, ook de rampspoedige dochter van van Lennep, nog geen zestig jaar oud, stierf.

Gij zult weten, of u herinneren, dat van Lennep eenige jaren lid van de tweede kamer is geweest. Welnu in die jaren nam hij, met goedvinden zijner zoo hoogst verstandige, en hem innig verknochte gade, deze voordochter bij zich in huis. In Den Haag bestuurde zij zijne huishouding.

In die dagen reeds ontwierp hij Klaasje Zevenster en drong zich haar beeld aan zijne verbeelding op.

Maar eerst bestond de roman slechts uit één deel, en de geschiedenis liep geheel anders af. Ik meen mij te herinneren, dat van Lennep mij zeide dat toen Maurits van Eijlar en Klaasje trouwden en Maurits als Ambassadeur naar Rusland ging.

Het voltooide boek verscheen eerst na verloop van vijftien jaren, en was toen veel uitgebreider geworden, en herhaaldelijk bij- en omgewerkt. In Den Haag had hij Pedaal leeren kennen en de vreeselijke geschiedenis door hem beschreven als voorgevallen in het huis van Mad. de Mont Athos, en dit nam hij op in zijn roman. Nu zijn er in zijne boek verscheidenen gedeelten die geheel uit het leven van zijne dochter genomen zijn, maar er zijn er ook, zoo als deze laatste van Pedaal en van Mont Athos die in het geheel niet tot haar leven behoren.

Zij kwam niet in Den Haag voor haar tweeëntwintigste jaar, en toen, door haar onder zijne bescherming in een goede kring te brengen, slaagde van Lennep er in hare toekomst te verzekeren door een huwelijk dat helaas! van alle zijden op bittere teleurstelling neerkwam. In '56 volgde zij haren man, de advocaat Fievez (zoon van het oud-lid der Rekenkamer) naar Indië.

Zijn gedrag aldaar drong haar om tien jaren later alleen naar het Vaderland terug te keeren, juist op het oogenblik dat Klaasje Zevenster in de Hollandsche wereld opgetreden was, en hare ware levensgeschiedenis werd door vrienden en vijanden van van Lennep in het nauwste verband gebracht met het verdichte verhaal.

Het boek getiteld: "Klaasje is niet dood", is stellig niet geschreven door een vriend van van Lennep. Naar hetgeen ik weet van de ware geschiedenis, zoude ik zeggen, dat dit boek is geschreven door iemand die gelijk het spreekwoord zegt, de klok heeft horen luiden, doch niet weet waar de klepel hangt.

Al de verschillende grootere of kleinere geschriften over Klaasje Zevenster in die dagen verschenen, geven weinig licht op het voornamelijk punt waar men naar vischt. Evenals bij Klaasje Zevenster was met betrekking tot Elisabeth van Lennep "la recherche de la maternité interdite".

De beklagenswaardige vrouw heeft nooit geweten wie hare moeder was. J. van Lennep heeft nimmer de naam dier dame willen noemen. Op dit punt staat hij gelijk met Lamartine die aan de onverschillige, bemoeizieke buitenwereld ook nooit verklaard heeft wie zijne Elvire was.

Ik heb wel eens een naam hooren fluisteren, doch daar J. van Lennep zelf dien nooit heeft uitgesproken, zelfs niet tegen het kind zijner liefde, dat smeekte haar moeders naam te weten, hecht ik niet aan een opgeworpen naam, en eerbiedig ik geheel van Lenneps streng stilzwijgen op dat punt.

Alleen twee dingen weet ik met zekerheid, namelijk: 1e dat het eene aanzienlijke vrouw was, en eenige jaren ouder dan J. van Lennep, die tijdens de geboorte van het kind slechts 18 jaar oud was.

Er leefden slechts twee personen die het geheim dezer geboorte kenden, te weten eene freule van Heekeren, die hofdame was van Koningin Wilhelmina (vrouw van Willem I) en eene mevrouw Jorissen te Amsterdam, later hertrouwd met de kapitein kwartiermeester A. Saltet in Den Haag.

Deze freule van Heekeren stierf reeds voorlang, doch mevr. Saltet overleefde J. van Lennep eenige maanden. Met haar verdween de laatste getuige van de geschiedenis waaronder J. van Lennep meer geleden heeft, dan de wereld vermoedde als zij den opgeruimden, zeer ijverig werkzamen en zoo goedhartige man gade sloegen en toejuichten”

Zenobie van Lennep

Zutphen 9 Mei 1889

Uit het dagboek van AVH 19 mei 1889:

Mejuffrouw van Lennep bedankte ik voor haar zoo belangachtende brief en zeide haar dat mijn vereering voor het karakter van den dichter, nu ik zijn strijd, lijden en trots kende, nog was toegenomen, dat ik zijn ridderlijk stilzwijgen bewonderde, zowel als dat der twee vrouwen die het geheim getrouw in haar hart bewaarden enz. - Ook schreef ik haar dat er eene freule Röell [Titi Röell] soms bij de familie Van Reede van Outshoorn (Mevrouw was eene Röell) te Rotterdam logeerde die ik, ofschoon slechts 7 of 8 jaar oud (het was in 1830, want een der zoons was student vrijwilliger)

zeer bewonderde, en vroeg haar of de toenmaals twintigjarige getrouwd en nog in leven is. Zij was slank, meestal in donkerpaarsch gekleed, had bruin haar en grote bruine oogen, de neus een weinig gebogen en een vriendelijke mond met kersroode lippen, waarmede zij dikwijls onverwacht mij een kus gaf. Ik aanbad haar.

Uit het dagboek van AVH 10 maart 1890:

Ook van een kennis der later jaren ontving ik een gelukwenschende brief van Mejufvrouw Zenobie van Lennep uit Zutphen, waarin het volgende: " Vergun mij u bij deze gelegenheid nog een vers van onzen onvergetelijken Van Lennep op te disschen; ik geloof niet dat het bij zijne gedichten is opgenomen:

Al heeft ook de jeugd met haar zoet ons verlaten,
Wat zouden ijdele klachten ons baten?
Wie weet te genieten voor hem bleef op aard,
Nog menige vreugde gewisselijk bespaard.
't Is dwaasheid te treuren om 't verre verleden!
't Is dwaasheid met angst de toekomst te zien,
Neen, blij klinkt ons lied en verheugt ons het heden,
Ook 't morgen, misschien zal genoegens ons biên.

De zoetheên die vroeger de jeugd ons woû schenken,
Ze zijn ons een rijkdom van zalig herdenken.
Zoo blijve ook elk uur, thans in blijdschap doorleefd,
Een schat ons die later verbeelding hergeeft.
Zoo scheppen wij vreugd in vervlogene dagen,
Al zij 't ook vermengd met een schaduw van smart,
En schoon wij het wicht van den ouderdom dragen,
Geen ouderdom is er voor 't jeugdige hart."

Niets gezocht, niets gewrongens in deze heldere mannelijke taal, zoo verschillend van die der moderne *décadenten* - van wien het echter

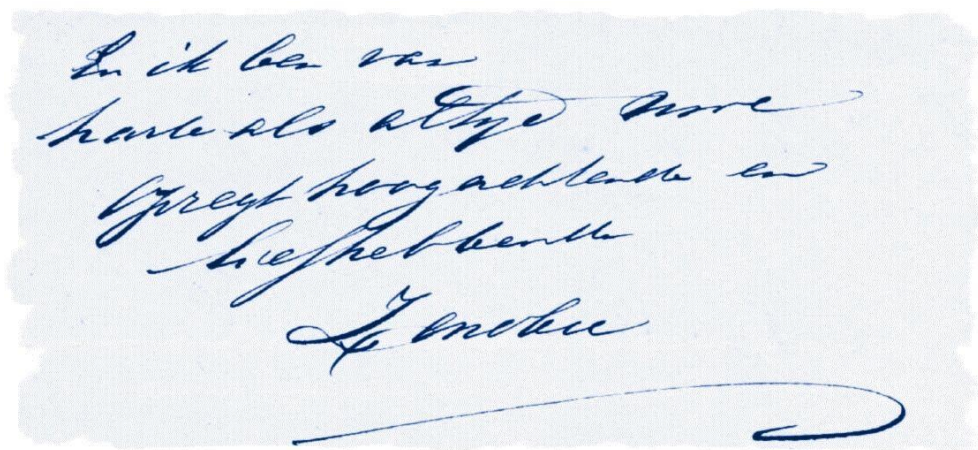
misschien slechts is "een geestesopwippen naar het aanvechtig lokaas der zonderlingheid" gelijk zij in hun 'jargon' schrijven zouden.

De bronnen

Het merendeel van de brieven die in deze uitgave staan wordt bewaard in het Amsterdams Stadsarchief. Andere vindplaatsen waren de Koninklijke Bibliotheek, het Deutsches Literaturarchiv, het Gelders archief, het regionale archief in Zutphen, het Westfries archief en de universiteitsbibliotheken van Amsterdam en Leiden.

De afbeeldingen van Berendina van Jordan en Gerhard Erdbrink komen uit de collectie van het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie.

De tekening op de omslag is van Anthonie de Vries.

Bijlage: Waar de brieven gevonden zijn

De gebruikte afkortingen:

Z: Zenobie van Lennep

JvL: Jacob van Lennep

Betje: Elisabeth Fievez-van Lennep geb. Tulle

DLM: Deutsches Literaturarchiv Marbach

ELO: Erfgoed Leiden en Omstreken

GA: Gemeente Amsterdam stadsarchief

KB: Nationale Bibliotheek

UBL: Universiteit Bibliotheek Leiden

WA: Westfries Archief

De brieven in de volgorde zoals ze in deze uitgave staan:

plaats, datum	afzender en ontvanger	bewaarplaats
Leiden, 11 mei 1846	Tydeman aan Frijlink	KB 133 B 9
	Toussaint aan Tydeman	ELO 0540 119
Enkhuizen, 24 juni 1846	Z aan Tydeman	KB 132 E 20
Leiden, 7 september 1846	Tydeman aan Frijlink	KB 133 B 9
Enkhuizen, 8 dec 1846?	Z aan Tydeman	KB 132 E 20
Enkhuizen, 13 maart 1847	Z aan Schimmelpenninck	GA 238 819/820
Enkhuizen, zonder datum	Z aan Tydeman	KB 132 E 20
Enkhuizen, 30 juni 1847	Z aan Mietje	GA 238 819/820
Enkhuizen, 23 augustus 1848	Z aan JvL	GA 238 268
Enkhuizen, 12 september 1848	Z aan JvL	GA 238 268
Leiden, 28 november 1848	Tydeman aan Toussaint	UBL LTK 1141:12
Leiden, 29 januari 1849	Tydeman aan Z	GA 238 819/820
Leiden, 29 maart 1849	Tydeman aan Z	GA 238 819/820
Amsterdam, 30 maart 1849	Jerome de Vries aan Z	GA 238 819/820
Enkhuizen, 17 juli 1849	Z aan JvL	GA 238 268
Enkhuizen, 1 september 1849	Z aan JvL	GA 238 268
Enkhuizen, 19 september 1849	Z aan JvL	GA 238 268
Leiden, 29 oktober 1849	Tydeman aan Z	GA 238 819/820
Enkhuizen, 6 december 1849	Z aan JvL	GA 238 268

Enkhuizen, 24 december 1849	Z aan JvL	GA 238 268
Enkhuizen, 10 januari 1850	Z aan JvL	GA 238 268
Enkhuizen, 2 februari 1850	Z aan JvL	WA 1586-05
Zutphen, 1 januari 1855	Z aan JvL	GA 238 268
Zutphen, 21 februari 1855	Z aan JvL	GA 238 268
Zutphen, 15 november 1855	Z aan JvL	GA 238 268
Zutphen, 31 december 1855	Z aan JvL	GA 238 268
Zutphen, 3 april 1857	Z aan JvL	GA 238 268
Zutphen, 17 december 1857	Z aan JvL	GA 238 268
Zutphen, 31 december 1857	Z aan JvL	GA 238 268
Zutphen, 9 oktober 1858	Z aan JvL	GA 238 268
Zutphen, 22 oktober 1858	Z aan JvL	GA 238 268
Amsterdam, 16 januari 1859	JvL aan Z	GA 238 819/820
Zutphen, 1 maart 1859	Z aan JvL	GA 238 268
zonder plaats, 1 april 1859	Z aan Auerbach	DLM
Zutphen, 1 april 1859	Z aan JvL	GA 238 268
Doetinchem, 22 november 1859	Z aan JvL	GA 238 268
Dresden, 13 september 1860	Z aan Auerbach	DLM
Zutphen, 9 november 1860	Z aan JvL	GA 238 268
Amsterdam, 22 november 1860	JvL aan Z	GA 238 819/820
Zutphen, 29 December 1860.	Z aan JvL	GA 238 268
Amsterdam, 4 januari 1861	JvL aan Z	GA 238 819/820
Zutphen, 17 maart 1861	Z aan JvL	GA 238 268
Twello, 22 april 1861	Z aan Binger	UBL LTK 2061
Zutphen, 6 mei 1861	Z aan Binger	UBL LTK 2061
Zutphen, 31 december 1861	Z aan JvL	GA 238 268
Zutphen, 31 december 1862	Z aan JvL	GA 238 268
Zutphen, 31 december 1863	Z aan JvL	GA 238 268
Amsterdam, 6 januari 1864	JvL aan Z	GA 238 819/820
Zutphen, 2 januari 1865	Z aan JvL	GA 238 268
Amsterdam, 3 en 4 januari 1865	JvL aan Z	GA 238 281
Zutphen, 13 januari 1865	Z aan JvL	GA 238 268
Zutphen, 31 december 1865	Z aan JvL	GA 238 268
Amsterdam, 2 januari 1866	JvL aan Z	GA 238 819/820
Enkhuizen, 26 maart 1866	Z aan JvL	GA 238 268
Amsterdam, 27 maart 1866	JvL aan Z	GA 238 819/820
zonder plaats/datum	JvL aan Z	GA 238 281
De Steeg, 5 juli 1866	JvL aan Z	GA 238 819/820

Amsterdam, 3 november 1866	JvL aan Z	GA 238 819/820
Amsterdam, 20 november 1866?	JvL aan Z	GA 238 819/820
Amsterdam, 4 december 1866	JvL aan Z	GA 238 819/820
Amsterdam, 22 december 1866	JvL aan Z	GA 238 819/820
Amsterdam, 29 december 1866	JvL aan Z	GA 238 819/820
Amsterdam, 19 januari 1867	JvL aan Z	GA 238 819/820
Zutphen, 22 augustus 1867	Betje aan Z	GA 238 819/820
Zutphen, 15 september 1867	Betje aan Z	GA 238 819/820
Zutphen, 18 oktober 1867	Betje aan Z	GA 238 819/820
Zutphen, 10 november 1867	Betje aan Z	GA 238 819/820
Zutphen, 19 november 1867	Betje aan Z	GA 238 819/820
Zutphen, 18 november 1867	Anna Groneman aan Z	GA 238 819/820
Dresden, 23 november 1867	Z aan JvL	GA 238 268
Amsterdam, 30 november 1867	JvL aan Z	GA 238 281
Zutphen, 10 december 1867	Betje aan Z	GA 238 819/820
Dresden, 31 december 1867	Z aan JvL	GA 238 268
Amsterdam, 3 januari 1868	JvL aan Z	GA 238 819/820
Zutphen, 22 januari 1868	Betje aan Z	GA 238 819/820
Zutphen, 21 februari 1868	Betje aan Z	GA 238 819/820
Dresden, 21 februari 1868	Z aan JvL	GA 238 268
Zutphen, zonder datum	Z aan Betje	GA 238 819/820
Amsterdam, 24 maart 1868	JvL aan Z	GA 238 819/820
Den Haag, 4 mei 1868	Betje aan Z	GA 238 819/820
Oosterbeek, 8 juli 1868	JvL aan Z	GA 238 281
Den Haag, 20 juli 1868	Vaupel Kleijn aan Z	GA 238 819/820
Zutphen, 1 augustus 1868	Z aan Vaupel Kleijn	GA 238 819/820
zonder plaats, augustus 1868	Betje aan Z	GA 238 819/820
Zutphen, 24 augustus 1868	Z aan zoon JvL	GA 238 268
zonder plaats, augustus 1868	Betje aan Z	GA 238 819/820
Leijduin, 11 september 1868	Betje aan Z	GA 238 819/820
Amsterdam, 16 september 1868	Willem van Lennep aan Z	GA 238 819/820
Hilversum, 22 september 1868	Henrietta Röell aan Z	GA 238 819/820
Den Haag, 2 december 1868	Betje aan Z	GA 238 819/820
Den Haag, 25 december 1868	Betje aan Z	GA 238 819/820
Zutphen, 22 mei 1869	Z aan Nicolaas Beets	UBL LTK Beets
Den Haag, 2 juni 1869	Betje aan Z	GA 238 819/820

Het dagboek van Alexander Ver Huell wordt bewaard in het Gelders archief
toegang 2039 2.1.1.21

